gabrijel garsija

MARKES

sto godina samoće

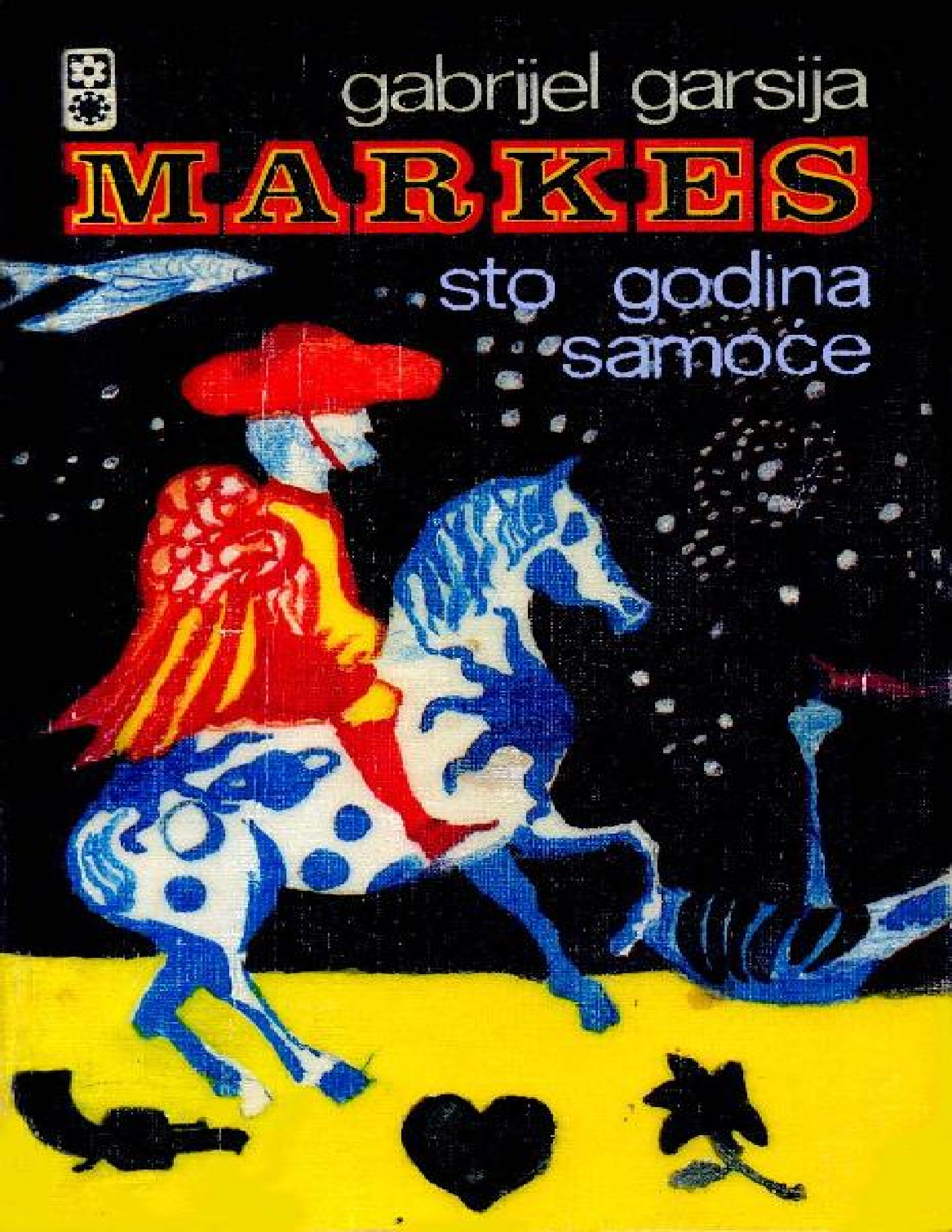

GABRIJEL GARSIJA MARKES
STO GODINA SAMOĆE

ROMAN

PREVELA
JASNA MIMICA—POPOVIĆ

BEOGRADSKI IZDAVAČKO-GRAFlČKI ZAVOD

Naslov originala:
Gabriel Garcia Marquez
CIEN ANOS DE SOLEDAD
© 1973. by Editorial Sudamericana, S.A., Buenos Aires

DŽEPNA KNJIGA

BELETRISTIKA
Urednik
NIKOLA BERTOLINO
Korice
RADOMIR RELJIĆ

Homiju Garsiji Askotu
i Mariji Lujzi Eliot

Mnogo godina kasnije, pred strojem za streljanje, pukovnik Aurelijano Buendija setiće se onog davnog popodneva kada ga je otac poveo da prvi put vidi led. Makondo je onda bilo selo sa dvadeset kuća od blata i trske, sagrađeno na obali reke, čije su se bistre vode valjale koritom punim uglačanih oblutaka, belih i velikih kao neka preistorijska jaja. Svet je bio tako nov, mnoge stvari još nisu imale ime i, da bi se pomenule, trebalo ih je pokazati prstom. Svake godine u martu jedna porodica odrpanih Cigana postavila bi svoju čergu blizu sela i, uz treštanje zurli i bubnjeva, prikazivala nove izume. Prvo su doneli magnet. Jedan krupan Ciganin, kudrave brade i vrapčijih ruku, koji se predstavio kao Melkijades, priredio je javnu mađioničarsku predstavu, nazivajući je osmim čudom mudrih alhemičara iz Makedonije. Išao je od kuće do kuće, vukući sa sobom dve metalne poluge, i svi su zapanjeno gledali kako kazani, šerpe, klešta i mangali padaju sa svojih mesta, kako građa očajnički škripi pri pokušaju da se iz nje izvuku ekseri i zavrtnji, kako se ko zna kada izgubljene stvari pojavljuju tamo gde su bile najviše tražene i u silnom rasulu vuku za Melkijadesovim magičnim gvožđima. "Predmeti imaju svoj lični život«, izvikivao bi Ciganin grubim glasom, »stvar je u tome da im probudiš dušu.« Hose Arkadio Buendija, čija je bujna mašta uvek išla dalje od obdarenosti prirode, dalje od čuda i mađije, mislio je da se pomoću ovog nekorisnog otkrića može iskopati zlato iz zemlje. Melkijades, koji je bio pošten čovek, upozorio ga je: »Ne služi ono tome.« Ali Hose Arkadio Buendija tada nije verovao u poštenje Cigana, pa je mazgu i par jarčeva trampio za dve magnetirane poluge, Ursula Iguaran, njegova žena, koja je, da bi uvećala okrnjenu očevinu, računala s tim životinjama, nije uspela da ga odvrati. »Uskoro će nam preteći zlata da popločimio kuću«, uzvratio je njen muž. Mesecima se upinjao da dokaže opravdanost svojih nadanja. Ispitivao je predeo stopu po stopu, uključivši i dno reke, vukao dve gvozdene poluge i glasno deklamovao

Melkijadesove čarobne reči. Jedino je uspeo da iz zemlje izvuče nekakav oklop iz petnaestog veka, čiji su svi delovi bili zavareni korom rđe, a unutrašnjost je odjekivala tupo, kao velika tikva puna kamenja. Kada je Hose Arkadio Buendija sa četvoricom iz svoje ekspedicije razglobio oklop, u njemu su našli kalcificirani kostur o čijem je vratu visila bakarna relikvija sa ženskom kovrdžom.

U martu se vratiše Cigani. Ovog puta su doneli dogled i lupu veliku kao doboš, i izložiše ih kao poslednje otkriće Jevreja iz Amsterdama. Na kraj sela posadili su Ciganku, a dogled postavili na ulazu u šator. Za pet reala svako je mogao da zaviri u dogled i — Ciganka je bila tu, nadohvat ruke. »Nauka je pobedila daljine«, uzvikivao je Melkijades. »Još malo pa će čovek, ne mičući se od kuće, moći da gleda šta se dešava u bilo kom kraju zemlje.« Jednog vrelog podneva uzeše džinovsku lupu i priredišе do tada neviđenu predstavu: stavili su gomilu trave nasred ulice i zapalili je snopom sunčevih zrakova. Hose Arkadio Buendija, koji se još ne beše utešio zbog neuspeha sa magnetima, odluči da ovo novo otkriće upotrebi kao ratno oružje. Melkijades je ponovo pokušao da ga odvrati. Ali na kraju je, u zamenu za lupu, ipak primio one dve magnetske poluge i još tri komada kolonijalnog novca. Ursula je plakala od zaprepašćenja. Taj novac bio je deo zlatnika iz škrinje, koje je njen otac, uz silno odricanje, sakupljao celog života, i koje je ona, u iščekivanju dobre prilike da ih uloži, zakopala ispod kreveta. Hose Arkadio Buendija nije ni pokušavao da je uteši, nego se sa samopregorom naučnika, rizikujući sopstveni život, sav predao svojim taktičkim eksperimentima. Pokušavajući da prikaže delovanje lupe na neprijatelja, sam se izložio koncentraciji sunčevih zrakova i zadobio opekotine koje su se potom pretvorile u gnojne rane. Trebalo je mnogo vremena da bi zacelile. Ne obaziruć se na protivljenja svoje žene, zabrinute zbog opasnog otkrića, umalo da nije zapalio kuću. Provodio je sate u svojoj sobi, proračunavajući strategijske mogućnosti svog novog oružja, i najzad je uspeo da sastavi priručnik didaktički neobično jasan i neodoljivo ubedljiv. Sa mnogim dokazima o svom iskustvu i s velikim brojem crteža poslao ga je vlastima po nekom glasonoši. Ovaj je prevalio mnoge planine, lutao kroz beskrajne močvare, prebrodio plahovite reke — dok nije

pronašao nekakav put koji je, opet, vodio do jednog drugog puta za poštanske mazge — i progonjen zverinjem, očajan i izložen bolestima, dospeo do ruba smrti. Mada u ono vreme ni put prema glavnom gradu nije bio nimalo prohodniji, Hose Arkadio Buendija je ipak obećao da će ga brzo, čim mu to vlada bude naredila, prevaliti, da bi praktično prikazao svoje otkriće pred vojnim vlastima i da bi ih lično obučio složenoj veštini borbe uz pomoć sunčevih zrakova. Godinama je čekao odgovor. Na kraju, umoran od čekanja, požalio se Melkijadesu zbog neuspeha svoje inicijative i Ciganin mu je tada pružio ubedljiv dokaz poštenja: vratio mu zlatnike u zamenu za lupu, i još mu ostavio nekoliko portugalskih mapa i raznih plovidbenih naprava. Svojeručno je napisao sažet izvod iz studije kaluđera Hermana i dao mu ga da bi se mogao služiti astrolabijumom, busolom i sekstantom. Hose Arkadio Buendija provodio je duge kišne mesece zatvoren u sobičku koji je, da ga niko ne bi mogao ometati u njegovim eksperimentima, sagradio na kraju kuće. Sasvim je zapostavio domaće obaveze, stajao noćima u dvorištu, motrio put zvezda i umalo nije dobio sunčanicu kada je hteo da pronađe tačan metod za određivanje podneva. Kada je postao stručnjak za rukovanje instrumentima, stekao je predstavu o vasioni, što mu je omogućilo da plovi nepoznatim morima, da posećuje nenaseljene predele i da uspostavlja vezu sa divnim bićima, a da pri tom ne mora da izađe iz svog sobička. U to vreme stekao je naviku da govori sam sa sobom, šetajući po kući, ne zarezujući nikoga, dok su Ursula i deca grbačili u vrtu, čuvajući banane, malange, juke, njame, aujame[1] i plavi paradajz. Iznenada, bez ikakve najave, njegovu grozničavu delatnost zamenila je neka vrsta zanesenosti. Nekoliko dana bio je kao opčinjen i ponavljao šapatom za sebe bezbroj uzbudljivih slutnji, ne verujući sopstvenom razumu. Najzad, jednog decembarskog utorka za vreme ručka, oslobodio se jednim potezom svekolikog bremena svojih muka. Sigurno će se deca do kraja života sećati veličanstvene svečanosti kada je njihov otac, drhteći od groznice, iscrpen dugim nespavanjem i bolesnim maštanjem, seo na čelo stola i saopštio im svoje otkriće:

— Zemlja je okrugla kao pomorandža.

Ursula je izgubila strpljenje.

— Ako treba da poludiš, poludi sam— viknula je. — Ali ne pokušavaj da deci napuniš glave svojim ciganskim mislima.

Hose Arkadio Buendija, ravnodušan, nije dozvolio da ga uplaši očajanje njegove žene, koja mu je u nastupu besa astrolabijum srušila na pod.

Napravio je drugi, sakupio u svojoj sobici meštane i pokazao im, uz teorije koje niko nije razumeo, mogućnost povratka na tačku polaska, ako se plovi uvek prema istoku. Celo selo bilo je već ubeđeno da je Hose Arkadio Buendija pomerio pameću, a onda je došao Melkijades i postavio stvari na svoje mesto. Javno je uzdigao do nebesa pamet ovog čoveka, koji je čistim astronomskim domišljanjem izgradio teoriju već proverenu u praksi, iako do tada nepoznatu u Makondu, a kao dokaz svog divljenja dao mu je poklon koji će imati jak uticaj na budućnost sela: jednu alhemijsku laboratoriju.

U to doba Melkijades je ostareo neobično brzo. Na prvim putovanjima izgledao je istih godina kao Hose Arkadio Buendija. Ali dok je ovaj sačuvao svoju neobičnu snagu, tako da je čak mogao oboriti konja hvatajući ga za uši, izgledalo je da Ciganina nagriza neka teška bolest. Bila je to, u stvari, posledica mnogih i čudnih bolesti, koje je dobijao na svojim nebrojenim putovanjima oko sveta. Kako je on sam pričao Hoseu Arkadiju Buendiji, dok mu je pomagao da montira laboratoriju, smrt ga je svuda pratila, išla u stopu za njim, ali se ustezala da mu zada poslednji udarac. Izbegao je mnoge epidemije i katastrofe koje su pogađale ljudski rod. Preživeo je avitaminozu u Persiji, skorbut u Malajskom arhipelagu, lepru u Aleksandriji, beri-beri u Japanu, kugu na Madagaskaru, zemljotres na Siciliji, brodolom u Magelanovom moreuzu. To čudesno biće, koje je govorilo da poseduje šifre za tumačenje Nostradamusa, bio je tmuran čovek, obavijen plaštom tuge, sa azijatskim pogledom koji kao da je dosezao i do stvari s one strane života. Nosio jeveliki crni šešir, nalik na raširena krila gavrana, i somotski prsluk sa zelenom patinom vekova. Ali, i pored svoje velike mudrosti i tajanstvenosti koja ga je okruživala, imao je ljudsku težinu, neku sklonost za zemaljsko, zbog čega se zaplitao u najsitnije probleme svakidašnjeg

života. Žalio se na staračke bolesti, patio je zbog sitnih novčanih neprilika i odavno prestao da se smeje jer mu je skorbut dokusurio zube.

Zagušljivog podneva, kada je Melkijades otkrio svoje tajne, Hose Arkadio Buendija je shvatio da počinje njihovo veliko prijateljstvo. Deca su se iščuđavala njegovim fantastičnim pričama. Aurelijano, koji tada nije imao više od pet godina, sećao se celog života kako ga je video tog popodneva da sedi u sjaju metalnog odbleska prozora, rasvetljavajući svojim dubokim glasom najtamnije kutove mašte, dok mu se na slepoočnicama topila mast od vrućine.Hose Arkadio, njegov stariji brat, preneće ovu čudnu sliku, kao naslednu uspomenu, celom svom potomstvu. Ursula je, naprotiv, zadržala loše sećanje na tu posetu, pošto je ušla u sobu u trenutku kada je Melkijades, u rasejanosti, razbio bočicu živinog hlorida.

— To je miris đavola — rekla je ona.

— U krajnjoj liniji — ispravio je Melkijades. — Utvrđeno je da đavo ima sumporne osobine, a ovo nije ništa drugo do malo solimana.

Uvek poučan, održao je pametno predavanje o đavolskim osobinama živinog sulfata, ali Ursula na njega nije obraćala pažnju, nego je decu odvela na molitvu. Taj nagrizajući miris zauvek će je podsećati na Melkijadesa.

Ne računajući mnoštvo zdela, levaka, sudova, filtara i cediljki, ova priprosta laboratorija se sastojala od primitivnog atanora, kristalne epruvete dugog i uskog grla, imitacije kamena mudrosti i destilatora koji su sami Cigani konstruisali, prema savremenim uputstvima, od trokrakog kotla Jevrejke Marije. Osim ovih stvari, Melkijades je ostavio uzorke sedam metala koji su označavali sedam planeta, Mojsijevu i Zosimovu formulu za pravljenje zlata i niz zapisa i crteža o procesima velikog magisterijuma koji su znalcima omogućavali da pokušaju proizvesti kamen mudrosti. Opsednut jednostavnošću formule pomoću koje se zlato može udvostručiti, Hose Arkadio Buendija se nedeljama udvarao Ursuli da bi mu dozvolila da iskopa njen kolonijalni novac i uveća ga onoliko puta na koliko je delova moguće podeliti živu. Ursula je, kao i obično, popustila pred nesalomljivom upornošću svog muža. Onda je Hose Arkadio

Buendija bacio trideset zlatnika u šerpu i rastopio ih sa komadićima bakra, arsenovog trisulfida, sumpora i olova. Stavio je sve to da vri na jakoj vatri u kazanu sa ricinusovim uljem, dok nije dobio gust i smrdljiv sirup, koji je više ličio na proste karamele nego na veličanstveno zlato. U zlosrećnom i beznadnom procesu destilacije, rastopljeno sa sedam planetarnih metala, preparirano u hermetičkom sudu sa živom i vitriolom sa Kipra, ponovo kuvano u svinjskoj masti — u nedostatku ulja od repice — dragoceno Ursulino nasledstvo pretvorilo se u ugljenisani grumen, koji se nije mogao odvojiti od dna kazana.

Kada su se Cigani vratili, Ursula je protiv njih nahuškala celo selo. Ali radoznalost je nadja čala strah, jer su Cigani, tog puta praveći zaglušnu buku različitim muzičkim instrumentima, obilazili selo, dok je najavljivač oglašavao prikazivanje basnoslovnih Nazijanzenovih otkrića. I tako su svi otišli u šator i za jedan cent videli Melkijadesa podmlađenog, oporavljenog, bez bora i sa novom i blistavom vilicom. Svi koji su se sećali njegovih skorbutom razorenih čeljusti, opuštenih obraza i uvelih usana, zadrhtali su od straha pred tim nepobitnim dokazom natprirodne moći Ciganina. Strah se pretvorio u paniku kada je Melkijades izvadio zube, čitave, pobodene u vilicama, i za trenutak ih pokazao publici — jedan trenutak, u kojem je opet bio onaj oronuli čovek iz prethodnih godina — a onda ih opet namestio i ponovo se nasmejao siguran u svoju vraćenu mladost. Čak je i Hose Arkadio Buendija smatrao da su Melkijadesova znanja dosegla nedopustive granice, ali se silno veselio kada mu je Ciganin nasamo rastumačio mehanizam veštačke vilice. Učinio mu se u isti mah jednostavan i čudovišan, pa je preko noći izgubio svako zanimanje za alhemijska ispitivanja; zapao je u neraspoloženje, prestao da redovno jede i provodio dane tumarajući po kući. »Na svetu se događaju neverovatne stvari«, rekao je Ursuli. »Tamo na drugoj strani reke, ima svih mogućih mađioničarskih aparata, a mi i dalje živimo kao magarci.«

Oni koji su ga poznavali iz doba osnivanja Makonda, čudili su se koliko se promenio pod uticajem Melkijadesa.

U početku je Hose Arkadio Buendija bio neka vrsta mladog patrijarha, koji je davao uputstva za setvu i savete za gajenje dece i

živine, i sarađivao sa svima, čak na fizičkim poslovima, za napredak zajednice. Pošto mu je kuća od početka bila najbolja u selu, druge su napravljene prema njenoj slici i prilici. Imala je jednu veliku osvetljenu prostoriju, trpezariju u obliku terase sa cvećem veselih boja, dve spavaće sobe, dvorište sa ogromnim kestenom, lepo obrađenu baštu i tor u kome su složno živeli jarci, svinje i kokoši. Jedina zabranjena živina, ne samo u kući nego u celom naselju, bili su petlovi za borbu.

Marljivost Ursulina išla je ukorak sa muževljevom. Vrednu, sitnu, strogu, tu ženu nesalomljivih nerava, koju niko nikada nije čuo da peva, kao da je svuda, od jutra do mraka, uvek pratilo lako šuštanje sukanja od holandskog platna. Zahvaljujući njoj, podovi od nabijene zemlje, zidovi od blata i kreča, seoski drveni nameštaj koji su sami napravili, uvek su bili čisti, a stare škrinje, u koje se spremalo rublje, odisale su blagim mirisom bosiljka.

Hose Arkadio Buendija, najpreduzimljiviji čovek koji je ikada viđen u selu, tako je odredio položaj kuća da se uz isti trud sa svake strane moglo prići reci i snabdeti se vodom, a ulice je tako vešto prosekao da nijedna kuća u vreme vrućina nije bila izloženija suncu od druge. Posle nekoliko godina Makondo je, sa svoje tri stotine stanovnika, postalo uredno i radno selo, uređenije nego ma koje do tada. Bilo je uistinu srećno selo, u kome niko nije bio stariji od trideset godina i u kome još niko nije umro.

Još od samog osnivanja Hose Arkadio Buendija načinio je zamke i kaveze. Ubrzo je napunio papagajima, kanarincima, asulehosima[2] i štiglicima ne samo svoju nego i sve druge kuće u selu. Koncert tolikog broja raznovrsnih ptica prosto je ošamućivao, tako da je Ursula morala zapušiti uši pčelinjim voskom, da ne bi izgubila smisao za stvarnost. Prvi put kada je došlo Melkijadesovo pleme da prodaje staklene klikere protiv glavobolje, svi su se začudili kako su mogli pronaći to selo, iz gubljeno u gustišu močvare, a Cigani su priznali da su se upravljali prema pesmama ptica.

Taj duh društvene preduzimljivosti nije dugo potrajao; potisnula ga je magnetska groznica, astronomski proračuni, tumačenje snova i vatrena želja da se upoznaju sva ovozemaljska čuda. Od

preduzimljivog i čistog, Hose Arkadio Buendija pretvorio se u čoveka zapuštenog izgleda, neuredno odevenog, divljačke brade, koju je Ursula teškom mukom doterivala kuhinjskim nožem. Nije bilo čoveka koji ga nije smatrao žrtvom neke čudne čarolije. Ali, čak i oni koji su bili najuvereniji u njegovu ludost, napustili su rad i porodicu da bi pošli za njim, kada je bacio na rame svoj alat, tražeći pomoć od svih da bi prokrčio stazu koja bi Makondo približila velikim dostignućima.

Hose Arkadio Buendija nije ponajbolje poznavao geografiju te oblasti. Znao je da su prema istoku neprohodna brda, a da je sa druge strane brda postojao stari grad Rioača, gde je u minula vremena — po pričanju prvog Aurelijana Buendije, njegovog dede — ser Fransis Drejk, iz sporta, topovima lovio kajmane i, da bi ih odneo kraljici Isabeli, davao da se zakrpe i ispune slamom. U mladosti su Hose Arkadio Buendija i njegovi ljudi, sa ženama i decom, stokom i svim mogućim domaćim stvarima prešli brda tražeći izlaz na more, ali su na kraju dvadeset šestog meseca odustali od poduhvata i, da se ne bi vraćali, osnovali Makondo. Elem baš taj put Hosea Arkadija Buendiju nije zanimao jer bi ga mogao odvesti samo u prošlost. Na jugu su bile baruštine pod večnim biljnim pokrivačem i carstvo nepreglednih močvara kojima, po pričanju Cigana, nije bilo kraja. Velika močvara se na zapadu pretvarala u nepreglednu vodenu površinu u kojoj je živela neka vrsta kitova osetljive kože, sa glavom i trupom žene, koji su moreplovce osvajali čarima svojih golemih dojki. Cigani su šest meseci plovili ovim putem pre nego što su stigli do pojasa čvrstog tla kojim su prolazile poštanske mazge. Jedina mogućnost dodira sa civilizacijom, prema proračunima Hosea Arkadija Buendije, bio je put prema severu. Izdelio je alat i oružje za lov istim ljudima koji su ga pratili pri osnivanju Makonda, strpao u torbu svoje naprave za orijentaciju i mape, i krenuo u hrabru avanturu.

Prvih dana nisu naišli ni na kakve naročite prepreke. Sišli su kamenitom obalom reke do mesta na kome su pre više godina našli oklop ratnika, i tu su zašli u šumu puteljkom između divljih narandži. Krajem prve nedelje ubili su i ispekli jednog jelena, ali su se složili da pojedu samo polovinu, a ostatak su usolili za naredne dane. Ovom predostrožnošću pokušali su da odgode dan kada će morati da se

hrane papagajima, čije je plavičasto meso imalo opor ukus mahovine. Zatim, više od deset dana nisu ugledali sunce. Tlo je postajalo meko i vlažno, kao vulkanski pepeo, rastinje se pretvorilo u bezbroj zamki, udaljeniji su bili kreštanje ptica i galama majmuna, svet je postao zauvek tužan. Ljude iz ekspedicije pritisnule su daleke uspomene u ovom raju vlage i tišine, kakav je prethodio prvom grehu, gde su čizme upadale u izvore ulja koji se puše, a mačete sekle krvave krinove i zlatne daždevnjake. Cele sedmice, gotovo ćutke, hodili su kao mesečari kroz jedan svet pun nevolja, jedva osvetljeni slabim svetluranjem svitaca, teško dišući od zagušljivog mirisa krvi. Nisu se mogli vratiti, pošto se prokrčeni put za njima brzo zatvurao novim rastinjem, koje je bezmalo raslo pred njihovim očima. »Nije važno«, govorio je Hose Arkadio Buendija. Najvažnije je da ne izgubimo orijentaciju.« Oslanjajući se na busolu, vodio je dalje svoje ljude prema nevidljivom severu, dok nisu uspeli da izađu iz začarane oblasti. Bila je tamna noć, bez zvezda, ali je pomrcina bila prožeta čistim i svežim vazduhom. Iscrpeni dugim putovanjem, razapeli su mreže za ljuljanje i čvrsto zaspali, prvi put u dve sedmice. Probudili su se kad je sunce već visoko odskočilo i ostali zapanjeni i zadivljeni. Pred njima, okružena papratima i palmama, bela i prašnjava na blagoj jutarnjoj svetlosti, stajala je ogromna španska galija. Bila se malo nakrivila na desnu stranu, a sa neoštećenih jarbola visili su, među konopcima ukrašenim orhidejama, izbledeli dronjci jedara. Pramac, pokriven sjajnim oklopom okamenjenih školjki i nežnom mahovinom, bio je čvrsto prikovanuz kameno tlo. Cela konstrukcija izgledala je kao da se nalazi u svom ambijentu, u prostoru samoće i zaborava, pošteđenom zuba vremena i ptičjih navika. Unutrašnjost, koju su istraživači ispitali sa pritajenom strašću, bila je samo gusta šuma cveća.

Pronalazak galije, kao znak da je more blizu, slomio je plahovitost Hosea Arkadija Buendije. Smatrao je to šalom nenaklonjene mu sudbine, jer kad je tražio more po cenu tolikih žrtava i neopisivih patnji nije ga našao, a sada ga je ne tražeći susreo kao neumitnu prepreku na svom putu. Posle mnogo godina, kada je to već postao redovan poštanski put, pukovnik Aurelijano Buendija je prolazio kroz taj kraj, i jedino što je našao od broda bila

su ugljenisana rebra usred polja bulki. Tada se uverio da ta priča nije bila maštarija njegova oca i pitao se kako je galija mogla da zade tako duboko u kopno. Ali Hose Arkadio Buendija se nije uznemirio kada je stigao do mora, prešavši dvanaest kilometara tokom četiri dana nakon što je ugledao galiju. Njegovi snovi završiše se pred ovim morem pepeljaste boje, penušavim i prljavim, koje nije bilo vredno opasnosti i žrtava njegove avanture.

— Do moga! — viknuo je. — Makondo je sa svih strana okružen vodom.

Dugo se zadržala ideja o poluostrvskom Makondu, inspirisana proizvoljnom mapom koju je nacrtao Hose Arkadio Buendija po povratku svoje ekspedicije. Nacrtao ju je s besom, zlonamerno preuveličavajući teškoće komunikacije, kao da je samog sebe hteo da kazni zbog apsolutnog nedostatka smisla da izabere mesto. »Nikad nigde nećemo stići!« jadikovao je pred Ursulom. »Ovde ćemo živi istrunuti, ne iskoristivši dostignuća nauke.« Ovo ubeđenje, koje je preživao nekoliko meseci u svojoj maloj laboratoriji, navelo ga je da smisli plan za preseljenje Makonda na neko pogodnije mesto. Ali ovog puta Ursula]e preduhitrila njegove grozničave namere. Upornom i nepoštednom marijivošću mrava, podigla je žene iz sela protiv nestalnosti njihovih muškaraca, koji su već počeli da se pripremaju za seobu. Hose Arkadio Buendija nije saznao ni koga časa, ni koje protivničke sile počeše da mu mrse planove, iznalazeći teškoće i postavljajući prepreke, dok se sve nije pretvorilo u običnu iluziju. Ursula ga je posmatrala sa nevinom pažnjom, čak je prema njemu osetila i malo sažaljenja kad ga je jednog jutra zatekla u zadnjoj sobici kako kroza zube tumači svoje snove o selidbi, dok je delove laboratorije pakovao u originalne sanduke. Pustila ga je da završi. Pustila ga je da zakuje sanduke i stavi na njih svoje inicijale mastiljavim štapićem, ne grdeći ga, ali svesna da on već zna (pošto je čula kako o tome govori u svojim monolozima) da muškarci iz sela neće da ga prate u njegovom poduhvatu. Tek kada je počeo da skida vrata sa sobice, Ursula se usudila da ga upita zbog ćega to čini, a on je odgovorio sa izvesnom tugom:

— Pošto niko neće s nama, ići ćemo sami.

Ursula se nije uzbudila.

— Nećemo ići — rekla je. — Ostajemo ovde, jer se ovde rodio naš sin.

— Još nemamo mrtvih — reče on. — Čovek nije niotkuda dok mu neko mrtav ne počiva pod zemljom.

Ursula mu dobaci, blago ali odlučno:

— Ako je potrebno da ja umrem da bismo ostali tu, umreću.

Hose Arkadio Buendija nije verovao da je tako čvrsta volja njegove žene. Pokušao je da je osvoji čarolijama svoje fantazije, obećanjima čudesnog sveta, u kome samo treba kanuti nekoliko kapi čarobne tečnosti na zemlju pa da biljke daju plodove po čovekovoj želji, i u kome se budzašto prodaju sve vrste aparata protiv bolova. Ali Ursula nije marila za njegova ubeđivanja.

— Umesto što se stalno zanosiš sumanutim izmišljotinama, moraš se pobrinuti o deci — rekla je. — Pogledaj ih kakva su, prepuštena božjoj volji, kao magarci.

Hose Arkadio Buendija bukvalno je shvatio reči svoje žene. Pogledao je kroz prozor i u osunčanom vrtu ugledao dva bosonoga deteta; učini mu se kao da su tek tog trenutka počela da postoje, začeta Ursulinom zaverom. Nešto se tada desilo u njemu; nešto tajno i konačno, što ga je izvuklo iz vremena njegove sadašnjosti i skrenulo u oblast neispitanih uspomena. Dok je Ursula čistila kuću, za koju je tek sad bila sigurna da je neće napustiti do kraja života, on je stajao glednjući decu ukočenim pogledom, dok su mu se oči ovlažile, pa ih obrisao dlanom i duboko i pokorno uzdahnuo.

— Dobro — izusti. — Reci im neka dođu da mi pomognu da raspakujem stvari iz sanduka.

Hose Arkadio, najstariji od dece, beše navršio četrnaest godina. Imao je četvrtastu glavu, oštru kosu i samovoljni očev karakter. lako je bio veoma visok, krupan i fizički snažan, već tada je bilo očigledno da mu nedostaje mašta. Bio je začet i donesen na svet u toku mučnog prelaženja preko brda, pre osnivanja Makonda, i njegovi roditelji zahvalili su bogu kada su ustanovili da nema nijedan životinjski organ. Aurelijano, prvo ljudsko biće koje se rodilo u Makondu, navršiće šest godina u martu. Bio je ćutljiv i povučen. Plakao je još u majčinoj utrobi i rodio se otvorenih očiju. Dok su mu sekli pupak, okretao je glavu levo-desno; posmatrao je stvari u sobi i

radoznalo, ali bez čuđenja, piljio u lica prisutnih. A potom je, ravnodušan prema onima koji su mu prilazili da ga osmotre, buljio u krov od palmina lišća, koji samo što se nije srušio pod jakim naletom kiše. Ursula se više nije sećala snage tog pogleda, sve dok jednog dana trogodišnji Aurelijano nije ušao u kuhinju u trenutku kada je ona digla sa ognjišta lonac vrele supe i stavila na sto. Dete kolebljivo zastade na vratima i reče: »Pašće.« Lonac je bio stavljen nasred stola, ali tek što je dete to najavilo, lonac je poćeo da se nezadrživo kreće prema ivici, kao da ga je vodila neka unutrašnja snaga, i najzad tresnu na pod. Ursula, uzbuđena, ispričala je dogadaj mužu, ali ga je on objasnio kao prirodni fenomen. Takav je uvek bio, daleko od sopstvene dece, delimi čno zbog toga što je detinjstvo smatrao periodom nedovoljne pameti, delimi čno što je uvek bio suviše obuzet svojim maštarijama.

Ali od onog popodneva kada je pozvao decu da mu pomognu da raspakuje laboratorijske naprave, posvetio im je svoje najbolje časove. U odvojenoj sobici, čiji su se zidovi postepeno zastirali neverovatnim mapama i maštovitim grafikonima, naučio ih je da čitaju, pišu i računaju, i pričao im o svetskim čudima, ne samo o onima do kojih je sezalo njegovo znanje, nego je napinjao svoju maštu preko svake granice. Tako su deca naučila da na krajnjem jugu Afrike ima Ijudi tako pametnih i mirnih čija je jedina zabava da sede i misle, i da je Egejsko more mogućno preći peške, skačući sa ostrva na ostrvo sve do luke Soluna. Te halucinantne seanse tako su se urezale u dečje pamćenje da je mnogo godina kasnije, trenutak pre nego što je oficir regularnih trupa izdao naređenje streljačkom stroju da puca, pukovnik Aurelijano Buendija preživeo ponovo ono mlako martovsko popodne kada je njegov otac prekinuo čas fizike i, s podignutom rukom i nepomičnih očiju, ostao opčinjen slušajući u daljini trube, bubnjeve i zurle Cigana koji su stizali u selo, objavljujući poslednje i neverovatno otkriće mudraca iz Memfisa.

Bili su to novi Cigani, koji su govorili samo svojim jezikom. Mladi lepi muškarci i žene maslinaste kože i veštih ruku, čija je igra i muzika ispunila ulice bučnim veseljem, došli su sa svojim šarenim papagajima koji su recitovali italijanske romanse, sa kokoškom koja je nosila stotinu zlatnih jaja uz zvuke daira, sa dresiranim majmunom

koji je pogađao misli, i svestranom mašinom koja je služila istovremeno za prišivanje dugmadi i snižavanje temperature, sa aparatom za zaboravljanje rđavih uspomena, oblogom za gubljenje vremena i još hiljadu pronalazaka, tako genijalnih i neverovatnih da je Hose Arkadio Buendija poželeo da izmisli mašinu za pamćenje kako bi mogao sve da ih popamti. Za tren oka su izmenili selo. Stanovnici Makonda su se iznenada osetili izgubljeni na sopstvenim ulicama i ošamućeni varoškom gužvom.

Držeći svakom rukom po jedno dete, da ih ne bi izgubio u metežu, saplićući se o cirkusane sa pozlaćenim zubima i žonglere sa šest ruku, gotovo se gušeći od smrada govana i mirisa sandalovine što su se isparavali iz gomile, Hose Arkadio Buendija išao je kao lud, svuda tražeći Melkijadesa da bi mu otkrio bezmerne tajne tog nestvarnog ružnog sna. Prišao je nekolicini Cigana, koji nisu razumeli njegov jezik. Na kraju je došao do mesta gde je Melkijades obično postavljao svoj šator i našao ćutljivog Jermenina koji je, na španskom, preporučivao sirup pomoću kojeg se postaje nevidljiv. Ovaj je ispio naiskap čašu ćilibarske mešavine baš kada je Hose Arkadio Bundija prokrčio put, gurajući se kroz zablenutu gomilu koja je prisustvovala prizoru, i stigao da mu postavi pitanje. Ciganin ga je zaprepašćeno pogledao pre nego što se pretvorio u baricu smrdljivog i isparavajućeg katrana, na kojoj je ostao da lebdi odjek njegova odgovora: »Melkijades je umro.« Osamućen vešću, Hose Arkadio Buendija je ostao nepomičan, pokušavajući da savlada tugu, sve dok se gomila, u traganju za drugim čudesima, nije razišla, a barica mračnog Jermenina potpuno isparila. Kasnije, drugi Cigani su mu potvrdili da je Melkijades podlegao groznici na sprudovima u Singapuru i da je njegovo telo bačeno u najveću dubinu Javanskog mora.

Decu nije zanimala ova vest. Navaljivala su da ih otac odvede da vide neobično otkriće mudraca iz Memfisa, najavljeno na ulazu u jedan šator koji je, kako su pričali, pripadao kralju Solomonu. Toliko su navaljivali da je Hose Arkadio Buendija platio trideset reala i odveo ih u šator, gde je džin dlakavog trupa i ošišane glave, sa bakarnim prstenom u nosu i teškim gvozdenim lancem na gležnju, čuvao nekakav gusarski sanduk. Kada ga je džin otvorio, iz njega je

zastrujao polarni dah. U sanduku se nalazio samo jedan ogroman providan blok, čija je unutrašnjost bila izbrazdana mnogobrojnim iglama koje su zrake sunčeva smiraja pretvarale u obojene zvezde. Rastrojen, znajući da deca očekuju hitno objašnjenje, Hose Arkadio Buendija se usudio da prošapće:

— To je najveći dijamant na svetu.

— Ne — ispravio ga je Ciganin. — To je led.

Hose Arkadio Buendija nije razumeo i pruži ruku prema santi leda, ali mu je džin odgurnu.

— Pet reala pride ako hoćete da ga dodirnete —, reče.

Hose Arkadio Buendija plati, stavi ruku na glečer i zadrža je nekoliko minuta, dok mu se srce nadimalo od straha i radosti pri dodiru sa tajanstvom. Ne znajući šta bi rekao, platio je još deset reala da bi i njegovi sinovi doživeli čudno iskustvo. Mališan Hose Arkadio nije hteo da ga dodirne. Aurelijano, naprotiv, koraknu napred, stavi ruku i odmah je povuče.

— Vri —, uzviknuo je uplašen. Ali otac se nije ni osvrnuo na njega. Opčinjen ovim očiglednim čudom, zaboravio je u tom trenutku neuspehe svojih ludačkih poduhvata i Melkijadesovo telo, prepušteno proždrljivosti morskih račića, Platio je još pet reala i, stavivši ruku na santu, kao da se zaklinje nad Svetim pismom, uzviknu:

— Ovo je najveći izum našeg vremena.

Kada je gusar Fransis Drejk u šesnaestom veku napao Rioaču, prababa Ursule Iguaran toliko se uplašila zvona koje zvonilo na uzbunu i grmljavine topova da je izgubila prisebnost i sela nasred zažarenog ognjišta. Opekotine su je za ceo život pretvorile u neupotrebljivu suprugu. Mogla je da sedi samo na jednoj strani, nameštena u jastuke, i biće da joj je nešto čudno ostalo u načinu hoda, pošto nikad više nije ni korak napravila pred svetom. Odrekla se svih društvenih obaveza, opsednuta mišlju da joj telo smrdi na zagoretinu. Zora bi je zaticala u dvorištu, jer se nije usuđivala da spava, pošto bi sanjala da Englezi sa svojim strašnim psima ulaze kroz prozor njene spavaće sobe i podvrgavaju je sramnom mučenju usijanim gvožđima. Njen muž, trgovac iz Aragona s kojim je rodila dvoje dece, potrošio je polovinu dućana na lekove i zabave, tražeći načina da olakša njena strahovanja. Na kraju je prodao radnju i odveo porodicu da živi daleko od mora, u jedno naselje mirnih Indijanaca, na ograncima planine. Tu je za ženu sagradio spavaću sobu bez prozora, da ne bi mogli spolja da uđu gusari njenih mučnih snova.

U sakrivenom naselju živeo je, odavna, jedan krioljo[3], uzgajivač duvana, po imenu don Hose Arkadio Buendija, s kojim se Ursulin pradeda uortačio. Ortakluk je toliko donosio da su za nekoliko godina stekli bogatstvo. Nekoliko vekova kasnije, čukununuk kriolja oženio se čukununukom Aragonca. I zato je Ursula, svaki put kada bi joj dolazilo da iskoči iz sopstvene kože zbog ludosti svog muža, preskakala preko tri stotine godina slučajnosti i proklinjala trenutak kada je Fransis Drejk napao Rioaču. Tako je jednostavno mogla sebi dati oduška pošto su do smrti zaista bili spojeni vezom čvršćom od ijubavi: zajedničkom grižom savesti. Bili su rođaci. Odrasli su zajedno u starom naselju, koje su njihovi preci radom i dobrim navikama preobrazili u jedno od najboljih sela ove oblasti. lako je njihov brak bio predviđen čim su došli na svet, kada izraziše volju da se venčaju, njihovi rođaci pokušaše da ih spreče. Plašili su se da ova dva zdrava potomka dveju rasa vekovima ukrštanih ne dožive sramotu i izrode iguane. Tome je već prethodilo nešto užasno. Jedna

Ursulina tetka udata za strica Hosea Arkadija Buendije imala je sina koji je ceo život proveo u naduvanim i opuštenim pantalonama a koji je umro, iskrvarivši, posle četrdeset i dve godine najčistije nevinosti, pošto se rodio i odrastao sa hrskavičastim repom burgijastog oblika s dlakavom četkom pri vrhu. Svinjski rep, koji on nije dopustio da vidi ijedna žena, stajao ga je života kada mu ga je prijatelj, mesar, da bi mu u činio uslugu, odsekao sataricom. S bezbrižnošću svojih devetnaest godina, Hose Arkadio Buendija rešio je problem jednom rečenicom: »Nije mi važno i da rodiš praščiće, samo neka znaju da govore.« I tako su se venčali. Svadba, uz svirku i petarde trajala je tri dana. I živeli bi srećno da majka nije plašila Ursulu užasnim predviđanjima o njenom potomstvu, dok, na kraju, nije uspela da ih odvrati od obavljanja bračnih dužnosti. Plašeći se da je krupni i hiroviti muž ne siluje dok spava, Ursula je pre spavanja oblačila pantalone, koje joj je majka sašila od grubog platna za jedra, pojačane sistemom isprepletanih kaiševa, koje su se spreda zakopčavale velikom gvozdenom kopčom. Tako su proveli nekoliko meseci. U toku dana on je vodio na pašu petlove za borbu, a ona je sa majkom vezla na đerđefu. Noću se borio po nekoliko sati sa strasti koja je ličila na zamenu ljubavnog čina, sve dok ljudi u selu nisu nanjušili da se događa nešto neobično, pa je počeio šaputanje da je Ursula i godinu dana posle udaje još nevina, pošto joj je muž impotentan. Hose Arkadio Buendija je to čuo poslednji.

— Vidiš, Ursula, kakav glas kruži u narodu — rekao je potpuno mirno svojoj ženi.

— Pusti ih neka govore — odvratila je ona. — Mi znamo da to nije istina.

Takvo stanje potrajalo je još šest meseci, do tragične nedelje kada je u borbi petlova Hose Arkadio Buendija pobedio Prudensija Agilara. Besan, razdražen videvši krv svog petla, poraženi se odmakao od Hosea Arkadija Buendije da bi cela arena mogla da čuje ono što će mu reći.

—Čestitam ti viknuo je. — Da vidimo da li, na kraju, ovaj petao može da napravi uslugu tvojoj ženi.

Hose Arkadio Buendija, potpuno miran, uzeo je svog petla.

— Vraćam se odmah — rekao je svima. A onda Prudensiju Agilaru: —A ti, idi kući i naoružaj se, pošto ću te ubiti.

Posle deset minuta vratio se sa dedinim kopljem podmazanim lojem. Na ulazu u arenu, gde se sakupilo pola sela, čekao ga je Prudensio Agilar. Nije ni stigao da se odbrani. koplje Hosea Arkadija Buendije, bačeno snagom bika i usmereno takvom preciznošću kakvom je prvi Aurelijano Buendija dotukao tigrove u oblasti, probilo mu je grlo. Te noci, dok su čuvali leš u areni, Hose Arkadio Buendija ušao je u spavaću sobu baš kada je njegova žena navlačila pantalone nevinosti. Mašući pred njom kopljem, naredi joj:

— Skidaj to.

Ursula nije sumnjala u odluku svog muža.

— Snosićeš krivicu za ono što se bude dogodilo — šapnula je.

Hose Arkadio Buenndija zario je koplje u zemljani pod.

— Ako moraš da okotiš iguane, gajićemo iguane — rekao je. — Ali zbog tebe više neće biti mrtvih u ovom selu.

Bila je junska noć, sveža i mesečna. Budni, ravnodušni prema vetru koji je duvao kroz spavaću sobu donoseći plač rodbine Prudensija Agilara, valjuškali su se u krevetu do zore.

Slučaj je proglašen za časni dvoboj, ali oboma je ostao teret na savesti. Jedne noći, kada nije mogla da spava, Ursula je izišla u dvorište da pije vodu i ugledala Prudensija Agilara kraj bačve. Bio je mrtvački bled, tužna izraza, pokušavajući da čepom od kudelje zapuši rupu na grlu. Nije u njoj izazvao strah već sažaljenje. Vratila se u sobu i ispričala mužu šta je videla, ali on na to nije obraćao pažnju.

— Mrtvaci ne ustaju — rekao je. — Stvar je u tome što više ne možemo s ovim teretom na savesti.

Dve noći kasnije Ursula je ponovo videla Prudensija Agilara u kupatilu kako čepom od kudelje pere zgrušanu krv na vratu. A jedne noći ga je videla da se šeta po kiši. Hose Arkadio Buendija, ljut zbog halucinacija svoje žene, izišao je u dvorište naoružan kopljem. Tamo je stajao mrtvac tužna izraza.

— Idi do đavola — viknuo mu je Hose Arkadio Buendija. — Koliko god se puta budeš vratio, ponovo ću te ubiti.

Prudensio Agilar nije otišao, niti se Hose Arkadio Buen dija usudio da baci koplje. Od tada nije mogao mirno da spava. Progonio ga je mrtvačev pogled pun očajanja i duboke čežnje za živima, mučila ga je strasna želja mrtvog za vodom, zbog čega je obilazio kuću tražeći vodu da umoči čep od kudelje. »Mora da mnogo pati«, govorio je Ursuli. »Vidi se da je suviše usamljen.« Ona je bila toliko ganuta kada je prvi put videla mrtvaca kako skida poklopac sa šerpi na štednjaku, shvatila je šta traži i od tada je po celoj kući ostavljala velike činije sa vodom. Jedne noći, kada ga je zatekao kako pere rane u njegovoj sobi, Hose Arkadio Buendija nije mogao više da izdrži.

— Dobro, Prudensio — rekao mu je — otići ćemo iz ovog sela što možemo dalje i nikada se nećemo vratiti. Sada idi mirno.

Tako je počela seoba preko planina. Nekoliko prijatelja Hosea Arkadija Buendije, mladi kao on, zagrejani za avanturu, ispraznili su svoje kuće i, sa ženama i decom, krenuli prema zemlji koju im niko nije obećao. Pre polaska, Hose Arkadio Buendija zakopao je koplje u dvorištu i jednog za drugim poklao svoje prekrasne petlove za borbu, uveren da je na taj način donekle smirio Prudensija Agilara. Ursula je ponela sa sobom sanduk s njenim mirazom, nešto pokućstva i škrinju sa zlatnicima koje je nasledila od oca. Nisu imali određen plan. Samo su pokušavali da putuju suprotno od puta za Rioaču, da ne bi ostavili nikakvog traga niti sreli poznate ljude. Bilo je to besmisleno putovanje. Ćetrnaestog meseca, upropastivši želudac majmunskim mesom i čorbom od zmija, Ursula je donela na svet sina sa svim ljudskim organima. Prevalila je pola puta u visaljci koju su, okačenu o motke, nosila dva čoveka na ramenima, jer joj je trudnoća izobličila noge, a proširene vene pucale su kao mehuri. lako je bilo žalosno gledati ih prazna stomaka i tužnih očiju, deca su podnosila put lakše od svojih roditelja, i zabavljala su se veći deo vremena. Jednog jutra, posle gotovo dve godine putovanja, bili su prvi smrtnici koji su videli zapadnu padinu planinskog venca. Sa vrha obavijenog oblacima posmatrali su golemu ravan velike močvare, koja se protezala do drugog kraja sveta. Ali nikad nisu stigli do mora. Jedne noći, posle višemesečnog hodanja, izgubljeni u baruštinama, već daleko od poslednjih Indijanaca koje su sreli na putu, zaustavili

su se na obali neke kamenite reke, čija je voda ličila na brzak zaleđenog stakla. Mnogo godina kasnije, tokom drugog građanskog rata, pukovnik Aurelijano Buendija pokušao je da pređe taj isti put da bi na prepad zauzeo Rioaču, i šestog dana putovanja shvatio je da je to ludost. Međudim, one noći kada su se ulogorili pokraj reke, pristalice njegovog oca ličile su na brodolomnike, ali njihov broj se povećao tokom putovanja i svi su bili spremni (i uspeli su u tome) da umru tek u starosti. Hose Arkadio Buendija sanjao je te noći da se na tom mestu podiže bučan grad sa kućama i zidovima od ogledala. Pitao je koji je to grad i rekoše mu ime za koje nikada ranije nije čuo, ime koje nije ništa značilo, ali je u snu imalo natprirodni odjek: Makondo. Sutradan je ubedio svoje ljude da nikada neće stići do mora. Naredio im je da poseku drveće i iskrče čistinu uz reku, na najhladovitijem mestu na obali. I tu su osnovali selo. Hose Arkadio Buendija nije uspeo da protumači san o kućama sa zidovima od ogledala sve do dana kada je prvi put video led. Tada je poverovao da je shvatio njegov duboki smisao. Pomislio je da bi u skoroj budućnosti mogli da proizvode table leda na veliko, polazeći od tako običnog materijala kao što je voda, i da od njih grade nove kuće u selu. Makondo više ne bi bilo tako toplo mesto u kome su se šarke i zvekiri krivili od vrućine nego bi se pretvorio u zimski grad. Ipak, nije ustrajao u nastojanju da sagradi fabriku leda, jer je tada stvarno bio oduševljen vaspitanjem svoje dece, posebno Aurelijana, koji je od prvog dana pokazivao čudan smisao za alhemiju. Laboratorija je bila očišćena od prašine. Pregledajući Melkijadesove zapise, sada mirno i bez ushićivanja nepoznatim, u dugim i strpljivim sedeljkama pokušavali su da Ursulino zlato odvoje od grumena zalepljenog za dno kazana. Mladi Hose Arkadio jedva da je učestvovao u poslu. Dok je njegov otac bio predan telom i dušom atanoru, svojeglavi prvenac, uvek previsok za svoje godine, pretvorio se u lepo građenog mladića. Promenio je glas. Tek vidljive malje pojaviše mu se na bradi. Jedne noći Ursula je ušla u sobu kada se svlačio za spavanje i obuze je nejasno osećanje stida i sažaljenja: bio je prvi nag muškarac koga je videla, osim muža, i bio je tako dobro naoružan za život da joj je izgledao neprirodan. Ursula, trudna po treći put, osetila je ponovo užase kroz koje je prošla kao nevesta.

U to vreme dolazila je u kuću jedna vesela žena, izazovna, jezičara, koja je pomagala u domaćinstvu i znala da iz karata čita budućnost. Ursula joj je ispričala o svome sinu. Mislila je da je njegova pregolema muškost isto tako neprirodna kao i svinjski rep njenog rođaka. Ženin grohotan smeh razlio se kao staklena reka po celoj kući.

— Naprotiv — rekla je — biće srećan.

Da bi potkrepila svoje predviđanje, nekoliko dana kasnije donese karte i zatvori se sa Hoseom Arkadijem u ostavu. Mirno ih je stavila na staru stolarsku tezgu, govoreći o kojećemu, dok je dečak stajao kraj nje više dosađujući se nego goreći od radoznalosti. Neočekivano je pružila ruku i pipnula ga. »Kakav divljak«, reće, iskreno uplašena. I to je bilo sve što je mogla da kaže. Hose Arkadio oseti da mu se kosti pretvaraju u penu, da ga obuzima nekakav strah pun čežnje i neodoljiva želja da zaplaće. Žena ga nije namamljivala. Ali Hose Arkadio ju je tražio cele noći vođen mirisom njenog pazuha, mirisom koji mu se uvukao pod kožu. Želeo je da stalno bude s njom, želeo je da mu ona bude majka, da nikad ne iziđu iz ostave, da mu kaže »kakav divljak«, da ga ponovo pipa i da mu ponovo kaže »kakav divljak«. Jednog dana više nije mogao da izdrži i otišao je pravo njenoj kući. Bila je to obićna poseta. Sedeo je bez reči u sobi. U tom trenutku nije je želeo. Učinila mu se izmenjena, tuđa onoj slici koju je inspirisao njen miris. Kao da je bila neka druga. Popio je kafu i napustio kuću neraspoložen. Te noći, u strahu od nesanice, ponovo ju je poželeo sa surovom požudom, ali je nije poželeo onakvu kakva je bila u ostavi nego kakvu je video to popodne.

Narednih dana, sasvim neočekivano, žena ga pozva svojoj kući, u kojoj je živela sama s majkom, i uvede ga u spavaću sobu pod izgovorom da želi da mu pokaže trik sa kartama. Onda ga je pipnula tako slobodno da je doživeo razočarenje posle početnog drhtaja, i osetio više strah nego uživanje. Rekla mu je da joj dođe te noći. On je pristao, da bi se izvukao, znajući da neće biti sposoban da dođe. Ali te noći, u vrelom krevetu, shvatio je da mora otići do nje, iako nije bio kadar. Oblačio se nasumce, dok su do njega iz pomrčine dopirali mirno disanje njegovog brata, suv očev kašalj iz susedne sobe, sipljive kokoške iz dvorišta, zujanje komaraca, kucanje soptvenog

srca i neizmerna buka sveta koju do tada nije primećivao Izišao je na uspavanu ulicu. Želeo je svim srcem da vrata budu zabravljena, a ne pritvorena, kako mu je ona obećala. Ali, bila su otvorena. Gurnuo ih je vrhovima prstiju i šarke su žalosno i glasno zacvilele, što je hladno odjeknulo u njegovoj utrobi. Čim se porebarce uvukao, pokušavajući da ne bude bučan, osetio je miris. Još je bio u sobici, gde su tri ženina brata okačila mreže za spavanje u položaje koje nije poznavao i koje u tmini nije mogao da odredi, pa je — ne znajući tačno gde se ona nalazi — morao nasumce da prođe kroz tu prostoriju i da gurne vrata spavaće sobe, pazeći pri tom da ne pogreši krevet. Uspeo je. Sapleo se o decu u mrežama, jer su bile niže nego što je pretpostavljao, a jedan čovek koji je dotad hrkao, prevrnu se u snu i reče nekako razočarano: »Bila je sreda.« Kada je gurnuo vrata spavaće sobe, zagrebla su po neravnom podu. Ubrzo, u potpunom mraku, s neutoljivom tugom shvatio je da je sasvim izgubljen. U tesnoj sobi spavala je majka, druga kći sa mužem i dvoje dece, i žena koja ga možda nije čekala. Mogao bi se upravljati po mirisu, da se po celoj kući nije širio varljiv i istovremeno tako prepoznatljiv, miris kakav je uvek bio pod njenom kožom. Dugo je stajao nepomično, pitajući se, začuđen, kako je mogao dospeti u taj ponor osamljenosti, kad jedna ruka, sa ispruženim prstima, koja je pipkala u tmini, nabasa na njegovo lice. Nije se iznenadio, pošto je to nesvesno očekivao. Tada se poverio toj ruci i. strahovito iznemogao, pustio da ga vodi na neko neodređeno mesto, gde su mu skinuli odelo i izmuvali ga kao vreću krompira, prevrtali ga na lice i naličje, u neprozirnom mraku, u kome su mu ruke postale suvišne, gde već nije mirisalo na ženu nego na amonijak, gde je pokušavao da se seti njenog lica i sretao se sa licem Ursule, sluteći da radi nešto što je odavno želeo da radi, ali što nikada nije zamislio da se u stvarnosti može učiniti, ne znajući kako to radi, jer nije znao gde su mu noge a gde glava, ni čije noge ni čija glava, i osećajući da više ne može da izdrži ledeni šum svojih bubrega i vetar svojih creva i strah i lakoumnu žudnju za bekstvom i u isti mah za ostajanjem zauvek u toj pomamnoj tišini i toj strašnoj samoći.

Zvala se Pilar Ternera. Učestvovala je u pohodu koji se završio osnivanjem Makonda, privoljena od svoje porodice, koja je htela da

je odvoji od čoveka koji ju je u četrnaestoj godini silovao i nastavio da je voli do dvadeset i druge, ali koji se nikada nije odlučio da to javno prizna, pošto je to bio čovek na svoju ruku. Obećao je da će ići za njom do nakraj sveta, ali kasnije, kad bude sredio svoje stvari, i ona se umorila čekajući ga, prepoznajući ga uvek u visokim i niskim, plavim i crnim muškarcima, za koje su karte obećavale da će doći kopnenim i morskim putevima, kroz tri dana, tri meseca ili tri godine. Izgubivši u čekanju snagu mišića, čvrstinu grudi i naviku nežnosti, ona je sačuvala čistu ludost srca. Zaluđen čudnom igrom, Hose Arkadio je tražio njeno lice svake noći kroz lavirint sobe. Jednom je našao vrata zamandaljena i lupnuo nekoliko puta, znajući da će, ako je već imao hrabrosti da to učini prvi put, lupati uvek. I, posle beskrajnog čekanja, ona je otvorila vrata. U toku dana, ljuljajući se pospano, uživao je tajno u sećanju na prethodnu noć. Ali kad bi ona ušla u kuću, vesela, ravnodušna i brbljiva, on nije morao da se napreže da sakrije svoju napetost, pošto ta žena, čiji je praskav smeh plašio golubove, nije imala nikakve veze sa nevidljivom moći koja ga je učila da uzdiše i kontroliše lupanje srca i pomogla mu da shvati zašto se muškarci plaše smrti. Bio je toliko povučen u sebe da nije razumeo veselje ostalih kada su otac i brat uznemirili kuću vešću da su uspeli da odlepe metalni sloj i da odvoje Ursulino zlato.

U stvari, uspeli su posle složenog i upornog rada. Ursula je bila srećna, čak je zahvalila bogu za otkrića alhemije, dok su se meštani tiskali u laboratoriji, gde su ih, da bi proslavili čudo, služili slatkišima od guajabe[4] i kolačima. Hose Arkadio Buendija dozvolio im je da vide sud sa odlepljenim zlatom, kao da ga je upravo on otkrio. Pokazivanje je završio pred svojim starijim sinom, koji je u poslednje vreme retko provirivao u laboratoriju. Stavio mu je pred oči suvu i žućkastu masu i upitao ga: »Na šta ti ovo liči?« Hose Arkadio iskreno odgovori:

— Na pseće govno.

Otac ga surovo udari šakom po ustima, da mu potekoše krv i suze. Te noći Pilar Ternera, napipavajući u mraku flašu i platno, stavljala mu je obloge od arnike na oteklinu i učinila s njim što je

želela, pazeći da se on mnogo ne muči i da ga u ljubavi ne povredi. Ubrzo su postali tako prisni da su nesvesno počeli šaputati.

— Hoću da budem uvek s tobom — govorio je on. — Ovih dana ispričaću sve celom svetu i biće gotovo sa skrivanjem.

Ona nije pokušala da ga umiri.

— Bilo bi to dobro — rekla je. — Kada budemo sami, ostavljaćemo upaljenu lampu da bismo se bolje videli i ja ću moći da vičem sve što hoću, da se niko u to ne meša, a ti ćeš mi govoriti na uvo svakakve svinjarije koje ti budu pale na pamet!

Ovaj razgovor, zagrižena mržnja prema ocu i bliska mogućnost nezakonite ljubavi ulili su mu smirenu hrabrost. Spontano, bez ikakve pripreme, ispričao je sve bratu.

U početku je mali Aurelijano samo slutio rizik i veliku opasnost koju krije avantura njegovog brata, ali nije uspevao da pojmi draž cele stvari. Zarazila ga je žudnja. Zahtevao je da mu ispriča i najsitnije pojedinosti, poistovećivao bi se u patnji i uživanju sa bratom, osećao strah i sreću. Ćekao je budan do zore u samačkom krevetu, u kome je ležao kao na žeravici, a onda bi pričali ne zaspavši do zore, tako da su ubrzo obojica patili od nesanice, osećali isti prezir prema alhemiji i učenosti njihovog oca, i povukli se u samoću. »Ova deca su ošamućena«, govorila je Ursula. »Mora da imaju gliste.« — Spremila im je odvratan napitak od istucanog paico[5], koji su obojica neočekivano stoički popili, a onda jedanaest puta u danu sedali na nokšire, izbacujući crvenkaste parazite, koje su razdragano pokazivali svima pošto su tako mogli da pred Ursulom sakriju poreklo svoje rasejanosti i iznemoglosti. Aurelijano je tada mogao ne samo da shvati iskustvo svoga brata nego i da ga preživljava kao lični doživljaj, pošto ga je jednom prilikom, kad je ovaj tumačio sa svim pojedinostima mehanizam ljubavi, prekinuo i upitao: »Šta se oseća?« Hose Arkadiomu je odmah odgovorio:

— To je kao zemljotres.

Jednog januarskog četvrtka, u dva sata ujutru, rodila se Amaranta. Pre nego što je iko ušao u sobu, Ursula ju je podrobno pregledala. Bila je laka i vodenasta kao gušterčić, ali svi njeni delovi bili su ljudski. Aurelijano je saznao za novost tek kad je zapazio da je

ku ća puna sveta. Iskoristivši gužvu, izišao je da potraži brata koji nije bio u krevetu od jedanaest. Odluku je doneo tako naglo da nije imao vremena da se upita kako će ga izvući iz spavaće sobe Pilar Ternere. Obilazio je oko kuće nekoliko sati, zviždućući njihov znak, dok ga blizina zore nije prisilila da se vrati. U sobi njegove majke, igrajući se tek rođenom sestricom i lica preplavljena naivnošću, našao je Hosea Arkadija.

Ursula je upravo navršila svojih četrdeset dana odmora kada su se vratili Cigani. Bili su to isti oni akrobati i žongleri koji su doneli led. Za razliku od Melkijadesovou plemena, dokazali su veoma brzo da nisu glasonoše napretka, nego prodavci jeftine razonode.

Čak i kad su doneli led, nisu ga oglasili kao nešto korisno za ljude, nego kao jednostuvan cirkuski kuriozitet. Ovog puta, među mnogim drugim opsenarskim marifetlucima, nosili su jednu leteću prostirku. Ali nisu je prikazali kao ozbiljan doprinos razvitku transporta, nego kao predmet za razonodu. Ljudi su, naravno, iščcprkali svoje poslednje dukatiće da bi uživali u brzom letu iznad seoskih kuća. Osećajući se prijatno zaštićeni opštom zbrkom, Hose Arkadio i Pilar doživeli su časove razuzdanih uživanja. Bili su srećni verenici u gomili, čak su posumnjali da ljubav može biti spokojnija, i dublja od nezakonite i trenutne sreće njihovih tajnih noći. Pilar je, međutim, razbila čaroliju. Poneta oduševljenjem, koje je Hose Arkadio pokazivao u njenom društvu, pogrešila je u načinu i trenutku, i jednim udarcem srušila svet na njega. »Sada si čovek«, rekla mu je. I pošto on nije razumeo šta mu je time htela reći, objasnila je slovo po slovo:

— Dobićeš dete.

Hose Arkadio se nije usudio da iziđe iz kuće nekoliko dana. Ćim bi čuo ustreptali smeh Pilar u kuhinji, otrčao bi da se skloni u laboratoriju, gde su alhemičarske naprave oživele pod Ursulinim blagoslovom. Hose Arkadio Buendija ushićeno je primio zabludelog sina i uputio ga u traganje za kamenom mudrosti, koje je najzad počelo. Jednog popodneva dečaci se oduševiše letećom prostirkom, koja je promakla u visini prozora laboratorije noseći Ciganina upravljača i nekoliko seoskih dečaka koji su veselo mahali rukama, a Hose Arkadio Buendija ih i ne pogleda.

— Pusti ih da sanjaju — rekao je. — Mi ćemo leteti bolje od njih, sa više naučnih mogućnosti od onog bednog prekrivača.

Iako se pretvarao da ga interesuje, Hose Arkadio nije nikada shvatio moć jajeta mudrosti, koje mu je jednostavno ličilo na loše napravljenu bocu. Nije uspevao da pobegne od svoje brige. Izgubivši apetit i san, obuzelo ga je rđavo raspoloženje, baš kao i njegovog oca kada doživi neuspeh u nekom od svojih poduhvata. Toliko se bio promenio da ga je sam Hose Arkadio Buendija uklonio sa poslova u laboratoriji, verujući da je alhemiju suviše uzeo k srcu. Aurelijano je, razume se, shvatio da uzrok bratovljeve tuge nije u traganju za kamenom mudrosti, ali nije uspeo da mu izvuče tajnu. Njegov brat je izgubio nekadašnju spontanost. Od saučesnika, i druželjubivog, postao je zatvoren i neprijatan. Nespokojan zbog samoće, nagrizan mržnjom prema svetu, jedne noći izvukao se kao obično iz kreveta, ali nije otišao u kuću Pilar Ternere, nego se umešao u vašarski metež. Prolazio je tako pokraj raznih mašina, ne interesujući se ni za jednu, sve dok njegovu pažnju nije privuklo nešto što se razlikovalo od okoline: veoma mlada Ciganka, gotovo devojčica, nakindurena đinđuvama, najlepša žena koju je Hose Arkadio video u svom životu. Bila je medu svetinom, koja je prisustvovala tužnom prikazivanju čoveka koji se zbog neposlušnosti prema roditeljima pretvorio u zmiju.

Hose Arkadio ne obrati pažnju na to. Dok se odvijalo tužno ispitivanje čoveka-zmije, probio se kroz gomilu do prvog reda, u kome se nalazila Ciganka, i stao iza nje. Pripio se uz njena leđa. Devojka je pokušala da se odmakne, ali Hose Arkadio se još jače pripi. Tada ga je osetila. Ostala je nepokretna uz njega, drhteći od iznenađenja i straha, ne mogavši da veruje u očiglednost, i na kraju je okrenula glavu i pogledala ga drhtava osmeha. U tom trenutku dva Ciganina stavili su čoveka-zmiju u kavez i odneli ga u šator. Ciganin, koji je vodio predstavu, objavi:

— A sada, gospođe i gospodo, prikazaćemo vam strašnu tačku sa ženom kojoj će svake noći u ovo doba, tokom sto pedeset narednih godina, biti odrubljivana glava za kaznu što je videla ono što nije trebalo.

Hose Arkadio i devojka nisu prisustvovali smaknuću. Otišli su u devojčin šator i dok su se svlačili, ljubili su se sa beznadnom požudom. Ciganka se oslobodila svojih naslaganih prsluka, mnogobrojnih sukanja od uštirkane Čipke, nepotrebnog žičanog pojasa, tereta od đinđuva i na kraju se pretvorila, praktično, ni u šta. Bila je mlitava žabica, tek uobličenih grudi i tako tankih nogu da su u prečniku odgovarale rukama Hosea Arkadija, ali bila je odlučna i vutrona, što je nadoknađivalo njenu krhkost. Međutim, Hose Arkadio nije mogao da joj uzvrati, pošto su se nalazili u nekoj vrsti javnog šatora, kroz koji su prolazili Cigani sa stvarima, spremajući svoju opremu, čak su se i zadržavali pored kreveta da bace partiju kockica. Lampa koja je visila na središnjc'm stubu osvetljavala je prostoriju. U jednoj pauzi milovanja, Hose Arkadio se ispružio go na krevetu, ne znajući šta da radi, dok je devojčica pokušavala da ga podstakne.

Jedna Ciganka divnih oblika ušla je malo kasnije, sa nekim muškarcem koji nije pripadao cirkusijadi, ali nije bio ni iz sela, i oboje su poćeli da se svlače na suprotnoj strani kreveta. Sasvim slučajno, žena je pogledala Hosea Arkadija i sa patetičnim žarom zagledala se u njegovu veličanstvenu životinju pri odmoru.

— Dečko — uzviknula je — neka ti ga bog sačuva.

Devojka Hosea Arkadija zamolila je da ih ostave na miru i ovo dvoje je leglo na pod sasvim blizu kreveta. Njihova strast probudila je grozničavu požudu u Hoseu Arkadiju. Na prvi dodir izgledalo je da će se kosti devojke rasuti u raskalašnoj škripi, kao gomila domina; njena se koža istopila u bledi znoj a oči joj se napunile suzama, i celo njeno telo odisalo je setnom jadikovkom i neodređenim mirisom blata. Ali podnela je udar istrajno i zadivljujuće hrabro. Hoseu Arkadiju se učinilo da lebdi u stanju serafinskog zanosa, u kome se njegovo srce rastapalo u izvoru nežnih bestidnosti koje su devojci ulazile kroz uši i izlazile kroz usta prevedene na njen jezik. Bio je četvrtak. U subotu nanoć Hose Arkadio je vezao crvenu krpu oko glave i otišao sa Ciganima.

Kada je Ursula otkrila da ga nema, tražila ga je po celom selu. Na mestu na kome su bili Cigani ostalo je samo brdo otpadaka između pepela, koji se još pušio na ugašenim ognjištima. Neko ko je tuda

hodao tražeći đinduve po đubrištu rekao je Ursuli da je sinoć video njenog sina u povorci cirkusana, kako gura kolica sa kavezom čoveka-zmije.

— Odmetnuo se u Cigane! — zavapila je pred mužem, koji se nije nimalo uzbudio zbog sinovljevog nestanka.

— Daj bože da je istina — rekao je Hose Arkadio, tucajući u avanu hiljadu puta istucanu, podgrejavanu i ponovo tucanu smešu. — Tako će naučiti da bude čovek.

Ursula se raspitivala kuda su otišli Cigani. Nastavila je da se raspituje idući putem koji su joj pokazali i, verujući da još ima vremena da ih stigne, udaljavala se od sela, dok nije opazila da je tako daleko da ne može ni pomisliti na povratak. Hose Arkadio Buendija otkrio je nestanak žene tek u osam uveče, kada je smešu stavio u ležište guane, i otišao da vidi šta se događa sa malom Amarantom, koja je već promukla od plača. Za nekoliko sati prikupio je grupu dobro opremljenih ljudi, stavio Amarantu u naručje žene koja se ponudila da je doji, i izgubio se na nevidljivim puteljcima u poteri za Ursulom. Aurelijano ih je pratio. Neki indijanski ribari, čiji jezik nisu znali, u zoru su im znacima pokazali da nisu nikoga videli da je prošao. Posle tri dana uzaludnog traganja vratili su se u selo.

Tokom sledećih nedelja Hosea Arkadija Buendiju obuzelo je zaprepašćenje. Pokušavao je da zameni majku maloj Amaranti. Kupao ju je i presvlačio, nosio četiri puta dnevno na dojenje, a uveče joj pevao pesme kakve Ursula nikad nije znala da otpeva. Jednom zgodom Pilar Temera se ponudila da vodi domaćinstvo dok se Ursula ne vrati. Aurelijanu, čija je tajanstvena intuicija postala u nevolji još osetljivija, bilo je sve jasno kad ju je video. Tada je, na neki neobjašnjiv način, spoznao da je ona kriva za bekstvo njegovog brata, što je imalo za posledicu i nestanak njegove majke, pa ju je počeo proganjati s tako mirnim i neumoljivim neprijateljstvom da se žena više nije vratila u njihovu kuću.

Vreme je postavilo stvari na svoje mesto. Hose Arkadio Buendija i njegov sin nisu znali kada su se po drugi put našli u laboratoriji, skidajući prašinu, paleći vatru u atanoru da bi se iznova posvetili strpljivoj preradi uspavane materije, koja se nekoliko meseci nalazila u guani. Čak je i Amaranta, ležeći u korpici od trske, gledala

radoznalo šta to tako pomno rade njen otac i brat u sobici punoj živine pare. Jednom prilikom, nekoliko meseci posle Ursulinog odlaska, počele su se dešavati čudne stvari. Jedna prazna tegla, koja je dugo bila zaboravljena u ormaru, postala je toliko teška da ju je bilo nemoguće pokrenuti. Voda u jednom loncu, stavljenom nasred radnog stola, čitavih pola sata je vrila bez vatre, sve dok nije sasvim isparila. Hose Arkadio Buendija i njegov sin posmatrali su te pojave drhteći od uzbuđenja, ne uspevajući da ih objasne, ali tumačeći ih kao objavljenje materije. Jednog dana, Amarantina korpica počela je da se kreće sama od sebe i načinila pun krug po sobi, pred zaprepašćenim Aurelijanom koji priskoči da je zaustavi. Ali njegov otac se nije dvoumio. Vratio je korpicu na mesto i vezao je za nogu stola, ubeđen da je događaj koji se očekuje neizbežan. Bilo je to jednom prilikom kada ga je Aurelijano čuo da kaže:

— Ako se ne bojiš boga, boj se metala.

Iznenada, gotovo pet meseci posle nestanka, vratila se Ursula. Došla je ushićena, podmlađena, u novoj odeći kakva se ne nosi u selu. Hose Arkadio Buendija jedva je izdržao udarac.

— Tako je to — vikao je. — Znao sam da će se dogoditi. — Zaista je u to verovao, jer dok je dugo zatvoren obrađivao materiju, u dubini duše molio se da očekivano čudo ne bude pronalazak kamena mudrosti, ni oslobođenje daha koji oživljava metale, ni moć da šarke i brave pretvori u zlato, nego baš to što se dogodilo: povratak Ursule. Ali Ursula nije razumela njegovo uzbuđenje. Poljubila ga je sasvim uobičajeno, kao da nije bila odsutna više od jednog sata, i rekla mu:

— Proviri na vrata.

Hoseu Arkadiju Buendiji trebalo je dugo da se povrati od zaprepašćenja kad je izišao na ulicu i ugledao gomilu. Nisu to bili Cigani. Bili su to muškarci i žene prave kose i sivkaste kože, koji su govorili istim jezikom kao oni i žalili se na iste bolove. Vodili su mazge natovarene namirnicama, volovska kola puna nameštaja i posuda — prave i obične ovozemaljske stvari, koje bez galame prodaju trgovački putnici u ovom svakidašnjem svetu. Dolazili su sa druge strane močvare, udaljene samo dva dana putovanja, gde su se nalazila naselja koja su primala poštu jednom mesečno i

poznavala savremene mašine. Ursula nije stigla Cigane, ali je pronašla put koji njen muž nije mogao da otkrije u bezuspešnom traganju za velikim otkrićima.

Dve nedelje posle rođenja u kuću dede i babe doveden je sin Pilar Ternere. Ursula ga je primila preko volje, pobeđena još jedanput tvrdoglavošću svog muža, koji nije mogao podneti pomisao da potomak njegove krvi ostane na božjoj veresiji, ali je postavio uslov da se od deteta sakrije njegovo poreklo. lako su mu nadenuli ime Hose Arkadio, na kraju su ga jednostavno zvali Arkadio, da bi izbegli zbrku. Bilo je to u doba velike aktivnosti u selu i mnogih poslova u kući, pa je čuvanje dece bačeno na sporedan kolosek. Poverili su ih Visitasion, Indijanki iz plemena Gvahira, koja je došla u selo sa svojim bratom, bežeći pred epidemijom nesanice što je već nekoliko godina kosila njeno pleme. Oboje su bili iako pitomi i poslušni, da ih je Ursula prihvatila da joj pomažu u kućnim poslovima. Dogodilo se, tako, da su Arkadio i Amaranta pre nego što su naučili španski govorili gvahirski i navikli još da jedu čorbu od guštera i jaja od pauka, a da to Ursula nije ni primetila, pošto se suviše posvetila proizvodnji životinjica od karamela, koja je mnogo obećavala. Makondo se preobrazio. Ljudi koji su došli sa Ursulom proneli su glas da je zemlja plodna a njen položaj u odnosu na močvaru izuzetan, tako da se nekadašnje pusto selo vrlo brzo pretvorilo u živo mestašce, sa dućanima i zanatskim radnjama i jednim drumom sa stalnim trgovačkim prometom, kojim su stigli prvi Arapi u papučama, sa alkama u.ušima i staklene ogrlice krčmili za papagaje. Hose Arkadio Buendija nije imao ni trenutka predaha. Opčinjen opipljivom stvarnošću, koja mu se tada činila fantastičnijom od širokog sveta njegove mašte, izgubio je svako zanimanje za alhemijsku laboratoriju, ostavio je iscrpenu materiju da se odmara od dugih meseci prerade i ponovo je postao preduzimljiv, kao u danima kada je odlučivao o prosecanju ulica i položaju novih kuća, kako bi svi imali iste. Stekao je takav autoritet među došljacima da nisu postavljali temelje ni podizali ograde pre nego što bi se posavetovali s njim, a i odlučili su da on vrši raspodelu zemlje. Kada su se vratili Cigani-akrobati, ovoga puta sa pokretnim vašarom pretvorenim u ogromne paviljone za igre na sreću i pogadanje sudbine, bili su dočekani sa uzbuđenjem, jer su svi pomislili da se Hose Arkadio vraća s njima. Ali Hose Arkadio se nije vratio, a nisu doneli ni

čoveka-zmiju, kao što je mislila Ursula, jer on je bio jedini koji bi mogao da ih obavesti o njenom sinu; stoga Ciganima nisu dozvolili da se smeste u selu niti da se ikada vrate i u njega zakorače, pošto su ih smatrali vesnicima pokvarenosti i razvrata. Hose Arkadio Buendija, međutim, kategorički je zahtevao da staro Melkijadesovo pleme, koje je svojom hiljadugodišnjom mudrošću i neverovatnim otkrićima doprinelo razvitku sela, nađe ovde uvek otvorena vrata. Ali Melkijadesovo pleme, kako su mu pričali svetski putnici, bilo je zbrisano sa lica zemlje, pošto je prevazišlo granice ljudskog znanja.

Oslobođen, bar za sada, mučenja mašte, Hose Arkadio Buendija je ubrzo zaveo red i rad, dozvolivši samo da se oslobode ptice, koje su još od osnivanja sela uveseljavale dane svojom pesmom nežnom kao flauta, a da se umesto njih po kućama postave muzički satovi. Bili su to divni satovi, napravljeni od drveta, koje su s Arapima razmenili za papagaje, i koje je Hose Arkadio Buendija sinhronizovao sa takvom tačnošću da se selo veselilo zvucima iste pesme, koja se svakih pola sata nastavljala, a vrhunac postizala u tačnom i zajedničkom podnevu sa kompletnim valcerom. Hose Arkadio Buendija takođe je tih godina odlučio da se na seoskim ulicama umesto mimoza posade bademi, i otkrio je, a da to nikada nije obelodanio, način da ih ovekoveči. Mnogo godina kasnije, kad je Makondo postalo naselje drvenih kuća sa cinkanim krovovima još uvek su se u najstarijim ulicama nalazili skrhani i prašnjavi bademi, iako tada niko nije znao ko ih je posadio. Dok mu je otac dovodio selo u red a majka učvršćivala očevinu čudesnom proizvodnjom ušećerenih petlova i ribica, koji su dva puta dnevno nataknuti na drvene štapiće izlazili iz kuće, Aurelijano je proživljavao beskrajne časove u zapuštenoj laboratoriji, učeći, samo istraživanja radi, zlatarsku umetnost. Toliko se bio izdužio da ubrzo više nije mogao nositi odelo koje je ostavio njegov brat, i počeo je da oblači očevo, s tim što je Visitasion morala načiniti nabore na košuljama i suziti pantalone, pošto Aurelijano nije nasledio korpulenciju ostalih. Pubertet je njegovom glasu oduzeo nežnost, a njega pretvorio u osobu ćutljivu i konačno usamljenu, ali u zamenu vratio mu je snagu izraza koju je imao u očima kada se rodio. Bio je toliko udubljen u svoje zlatarske eksperimente da je laboratoriju napuštao samo kad

bi jeo. Zabrinut zbog njegove povučenosti, Hose Arkadio mu je dao ključeve od kuće i malo novca, misleći da mu možda nedostaje žena. Ali je Aurelijano potrošio novac na hlornu kiselinu, da bi napravio carsku vodicu i pozlatio ključeve. Njegova preterivanja bi se mogla uporediti samo sa Arkadijevim i Amarantinim, kojima su počeli da se menjaju zubi i koji su još povazdan hodali držeći se za ogrtače Indijanaca, tvrdoglavi u svojoj odluci da ne govore španskim nego gvahirskim.

— Nemaš na šta da se žališ — govorila je Ursula mužu. — Deca nasleđuju ludosti svojih roditelja. — I dok se žalila na svoju zlu sreću, uverena da ludosti njene dece nisu manje strašne od svinjskog repa, Aurelijano je zadržao na njoj svoj pogled pun nedoumice.

— Neko će doći — rekao je.

Ursula, kao uvek kad bi on izrekao neko proročanstvo, pokušala je da ga obeshrabri svojom uobičajenom logikom. Bilo je prirodno da neko dođe, desetine stranaca prođu dnevno kroz Makondo a ne izazivaju nikakvo uzbuđenje, niti im prethodi tajno otkrovenje. Međutim, van svake logike, Aurelijano je bio siguran u svoje predosećanje.

— Ne znam ko će biti — insistirao je — ali ko bio da bio, već je na putu.

Zaista, u nedelju je došla Rebeka. Nije imala više od jedanaest godina. Prevalila je težak put od Manaure, sa nekim trgovcima krznom, koji su se prihvatili obaveze da nju i pismo predaju u kuću Hosea Arkadija Buendije, ali koji nisu umeli tačno da objasne ko beše osoba koja ih je zamolila za uslugu. Ceo njen prtljag sastojao se od jednog sandučića robe, male drvene ljuljaške sa cvetićima rukom naslikanim i obojenim, i jedne vrećice od čvrstog platna, iz koje se neprekidno čulo: klik-klak-klok, u kojoj je nosila kosti svojih roditelja. Pismo upućeno Hoseu Arkadiju Buendiji napisano je veoma ljubaznim rečima neko ko ga je i posle toliko vremena i udaljenosti još mnogo voleo i ko se osećao obaveznim, zbog osnovnog osećanja humanosti, da im pošalje ovo malo nezaštićeno siroče, Ursulinu rođaku u drugom kolenu, i, razume se, sledstveno tome, ono je, takođe, bilo rod i Hoseu Arkadiju Buendiji, iako dalji, pošto je kći onog njegovog nezaboravnog prijatelja, Nikanora Ujoa, i njegove

veoma cenjene gospode Rebeke Montijel, koje je bog prirnio u svoje sveto carstvo i čije ostatke im donosi prisutna, da ih hrišćanski sahrane. Sva navedena imena, kao i potpis na pismu, bili su izvanredno čitki, ali ni Hose Arkadio Buendija ni Ursula nisu se sećali da su imali rodbinu sa takvim imenima, niti su poznavali nekog ko se zvao kao pošiljalac, a pogotovu ne u dalekom naselju Manaure. Od devojčice je bilo nemoguće dobiti dopunska obaveštenja. Od časa kada je došla, sela je u Ijuljašku da sisa prst i sve posmatra uplašenim očima, ničim ne pokazujući da razume ono što je pitaju. Na sebi je imala crnu kariranu haljinu, iznošenu, i nekakve gotovo već raspadnute niske lakovane čizmice. Kosa joj je bila zabačena iza ušiju, uvezana crnim mašnama nalik na leptire. Nosila je amajliju sa figurama izbrisanim od znoja, a na desnoj ruci očnjak neke zverke, uglavljen u bakarni ram, kao zaštitu od uroka. Njena zelena koža, trbuh okrugao i zategnut kao doboš ukazivali su na slabo zdravlje i glad stariju od nje, ali kad su joj dali da jede, ostala je sa tanjirom u krilu a da hranu nije ni probala. Zaključili su čak i da je gluvonema, dok je Indijanci na svom jeziku nisu zapitali hoće li malo vode, a ona je pokrenula oči, kao da ih je prepoznala, i potvrdila glavom.

Ostala je kod njih, jer drugog izlaza nije bilo. Pošto je Aurelijano imao strpljenja da čita pred njom celo žitije svetaca, mada ona pri tom nije reagovala ni na jedno od pomenutih imena, odlučili su da je zovu Rebekom jer je to, u saglasnosti sa pismom, bilo ime njene majke. Kako u to vreme nije bilo groblja u Makondu, jer do tada još niko nije umro,, ostavili su vrećicu s kostima da pričeka, dok se ne nađe dostojno mesto da ih zakopaju, i one su dugo svuda smetale i nalazile se uvek tamo gde se to najmanje očekivalo, oglašujući se kao kokodakanje kvočke. Prošlo je mnogo vremena pre nego što se Rebeka uključila u porodični život. Sedela bi u najudaljenijem uglu kuće, u maloj Ijuljašci, i sisala prst. Ništa joj nije privlačilo pažnju osim muzike satova, koju je svakih pola sata tražila uplašenim očima, kao da je očekivala da će je naći na nekom mestu u vazduhu. Nekoliko dana nisu uspevali da je nateraju da jede. Niko nije razumeo kako nije umrla od gladi, sve dok Indijanci, koji su vodili računa o svemu, pošto su neprekidno obilazili kuću nečujnim koracima, nisu otkrili da Rebeka voli da jede vlažnu zemlju iz

dvorišta i kreč koji je noktima otkidala sa zidova. Bilo je očevidno da su je roditelji, ili neko ko ju je odgojio, kažnjavali zbog ove navike, pošto je to radila krišom i sa osećanjem krivice, pokušavajući da jede kad je niko ne vidi. Od tada su je stavili pod stalnu prismotru. Bacali su kravlju žuč u dvorište, i mazali zidove ljutom paprikom, pokušavajući tako da je odviknu od ove opasne strasti, ali da bi se domogla zemlje ona je pružila takve dokaze mudrosti i snalažljivosti, da je Ursula bila prinuđena da pribegne drastičnijim merama. Stavljala je sok od pomorandže sa rabarbarom[6] u lonac koji je ostavljala na rosi cele noći, a sledećeg dana našte srca davala joj napitak. lako joj niko nije rekao da je to odgovarajući lek protiv strasti da se jede zemlja, zaključila je da svaka gorka namirnica u praznom stomaku izaziva apetit. Rebeka je bila tako uporna i jaka, uprkos svom rahitisu, da su joj morali, jedva uspevajući da savladaju njeno džilitanje, prilaziti kao teletu da bi je prisilili da proguta lek, i slušati bujicu zamršenih hijeroglifa koje je izbacivala između griženja i pljuvanja, a što su, kako su rekli sablažnjeni Indijanci, bili najveći mogući prostakluci na njihovom jeziku. Kad je Ursula to saznala, lečenje je dopunila šibama. Nikad se nije utvrdilo šta je delovalo, batine ili rabarbara, ili sve zajedno, ali istina je da je za nekoliko nedelja Rebeka počela da pokazuje znake poboljšanja. Ućestvovala je u igri Arkadija i Amarante, koji su je primili kao stariju sestricu, i jela je sa apetitom, služeći se vešto priborom. Brzo se otkrilo da španski govori tako tečno kao i jezik Indijanaca, da ima smisla za ručni rad, da peva uz muziku valcera sa satova i da je ljupke reči za tu melodiju sama izmislila. Nije prošlo dugo, počeli su da je smatraju članom porodice. Prema Ursuli bila je umiljatija nego što su ikada bili njeni sinovi, i bratom zvala Arkadija, Amarantu sestrom, stricem Aurelijana, dedicom Hosea Arkadija Buendiju. Pa je i zbog toga, na kraju, zaslužila toliko koliko i drugi, ime Rebeka Buendija, jedino koje je imala i sa dostojanstvom nosila do smrti.

Jedne noći, u doba kada je Rebeka već ozdravila od strasti da jede zemlju, pa su je pustili da spava u sobi sa drugom decom, Indijanka, koja je spavala s njima, probudila se slučajno, i, začula čudan i neprekidan zvuk iz ugla. Ustala je uzbuđena, misleći da je u

sobu ušla neka životinja, i ugledala Rebeku u Ijuljašci kako sisa prst, užagrenih očiju, kao mačka u mraku. Ukočena od straha, ožalošćena zbog svoje kobne sudbine, prepoznala je u tim očima simptome bolesti koja je nju i njenog brata naterala da se zauvek isele iz jednog hiljadugodišnjeg kraljevstva, u kome su bili naslednici vladara. Ta bolest bila je nesanica.

Kataure, Indijanac, nije osvanuo u kući. Njegova sestra je ostala, pošto joj je njeno fatalističko srce predskazivalo da će je bolest nesanice pratiti ma u koji kutak zemljine kugle pobegla. Niko nije razumeo uzbunu Visitasion.

— Ako više ne zaspimo, utoliko bolje — govorio je Hose Arkadio Buendija, raspoložen. — Tako ćemo više imati od života.

Ali, Indijanka im je objasnila da najstrašnije u bolesti nesanice nije to što se ne može spavati, jer telo ne oseća nikakav zamor, nego njeno pretvaranje u opasnu pojavu: zaborav. Htela je reći da, kada se bolesnik navikne na svoju nesanicu, iz njegovog pamćenja počinju da se brišu uspomene iz detinjstva, potom naziv stvari i predstava o njoj i, na kraju, identitet drugih osoba, čak i svest o ličnom postojanju, da bi na kraju sve utonulo u jednu vrstu idiotizma bez prošlosti. Hose Arkadio Buendija se zacenio od smeha. Smatrao je da je reč samo o jednoj od tolikih bolesti koje su izmislili Indijanci u svom praznoverju. Ali je Ursula, za svaki slučaj, iz predostrožnosti odvojila Rebeku od druge dece.

Posle nekoliko nedelja, kada se Visitasionina panika, izgleda, smirila, Hose Arkadio Buendija prevrtao se u krevetu — nije mogao da spava. Ursula, koja se takođe probudila, pitala ga je šta se s njim dešava, i on je odgovorio:

— Ponovo mislim na Prudensio Agilara.

Nisu spavali ni jedan minut, ali sledećeg dana osećali su se odmorni, pa su zaboravili lošu noć. Aurelijano je za vreme ručka začuđeno izjavio da se oseća vrlo dobro, iako je celu noć proveo u laboratoriji, pozlaćujući broš koji je mislio da pokloni Ursuli za rođendan. Nisu se uzbudili sve do trećeg dana, kada su, iako je bilo vreme za spavanje, osetili nesanicu i primetili da su više od pedeset časova proveli bez sna.

— I deca su budna — izjavila je Indijanka sa svojim fatalističkim ubeđenjem. — Kada ova kuga jedanput uđe u kuću, niko ne uteče od nje.

U stvari, oboleli su od nesanice. Ursula, koja je od svoje majke naučila o lekovitoj vrednosti bilja, spremila je i dala svima da piju napitak od akonita[7], ali zaspali nisu, nego su celog dana sanjali budni. U tom stanju lucidne halucinacije ne samo da su videli slike iz sopstvenih snova već i ono što su sanjali drugi. Bilo je to kao da se kuća napunila gostima. Sedeći u svojoj ljuljašci, u jednom uglu kuhinje, Rcbeka je sanjala da joj neki čovek, koji je mnogo ličio na nju, obučen u belo platno, sa kragnom na košulji zakopčanom zlatnim dugmetom, donosi kitu ruža. Pratila ga je žena nežnih ruku, koja je jednu ružu odvojila i stavila je devojčici u kosu. Ursula je razumela da su čovek i žena bili Rebekini roditelji, ali iako se naprezala da ih prepozna, konačno se uverila da ih nikad nije videla. U međuvremenu, zbog nepažnje koju Hose Arkadio Buendija sebi nikada nije oprostio, životinjice od karamela, spravljene u kući, prodavane su i dalje u selu. Deca i odrasli sisali su začarane slatke zelene petliće nesanice, ukusne ružičaste ribice nesanice i meke žute konjiće nesanice, tako da je zora poriedeljka zatekla budno celo selo. U početku se niko nije uzbudio. Naprotiv, veselili su se što ne spavaju, pošto je u Makondu bilo toliko posla da vremena nikad nije bilo napretek. Ali, toliko su uradili da uskoro nisu više imali šta da rade i u tri ujutru našli su se skrštenih ruku, brojeći koliko je nota imao valcer satova. Oni koji su hteli da spavajune zbog umora nego iz želje za snovima, iznalazili su sve moguće načine da se umore. Sastajali su se da razgovaraju bez prestanka, ponavljali su satima iste viceve, komplikovali su, do krajnjih granica razdraženja, priču o kastriranom petlu, koja se pretvorila u igru bez kraja: pripovedač bi pitao prisutne da li hoće da im priča priču o kastriranom petlu i ako bi odgovorili potvrdno, pripovedač bi im rekao da ne treba da kažu da, nego da odgovore hoće li da im priča priču o kastriranom petlu; odgovore li sa ne, pripovedač bi rekao da im nije rekao da kažu ne, nego da li hoće da im priča priču o kastriranom petlu; i kad bi ostali zaćutali, pripovedač bi rekao da im nije kazao da ćute, nego da mu

odgovore da li hoće da im priča priču o kastriranom petlu, i tako niko nije mogao ni da ode, pošto je pripovedač govorio da ih nije pitao hoće li otići, nego da li hoće da im priča priču o kastriranom petlu, i tako neprekidno, u začaranom krugu koji se nastavljao iz noći u noć.

Kada je Hose Arkadio Buendija shvatio da je zaraza osvojila selo, pozvao je na sastanak glave porodica da im objasni ono što zna o bolesti nesanice. Preduzeli su mere da bi sprečili širenje toga zla na druga naselja močvare. Skinuli su zvončiće sa jarčeva koje su Arapi menjali za papagaje i, na ulazu u selo, stavili ih na raspolaganje onima koji su, i pored saveta i zabrane stražara, navaljivali da posete naselje. Svaka pridošlica, koja je u to doba obilazila ulice Makonda, morala je zvoniti i na taj način upozoravati bolesnike. Nisu im dozvoljavali ni da jedu ni da piju u toku njihovog boravka u selu, jer se bolest nesumnjivo prenosila kroz usta, pa je sve ono za jelo i piće bilo zaraženo nesanicom. Na taj način ograničili su epidemiju na svoje naselje. Karantin je bio tako efikasan, stanje pripravnosti prihvaćeno je kao normalna pojava, a život je organizovan tako da je rad povratio svoj ritam i više niko nije razmišljao o nekorisnoj navici — spavanju.

Aurelijano je izmislio formulu koja je trebalo da ih nekoliko meseci brani od praznina u pamćenju. Otkrio ju je slučajno. Stručnjak za nesanicu, jer je bio jedan od prvih, naučio je izvanredno zlatarski zanat. Jednog dana, dok je tražio mali nakovanj za obrađivanje metala, nije mogao da se seti njegova imena. Otac mu reče: »nakovanj«. Aurelijano je zapisao naziv na hartiji i zalepio ga na postolje sprave: nakovanj. Tako je bio siguran da ga ubuduće neće zaboraviti. Nije mu padalo na pamet da je to bio prvi znak zaboravnosti, pošto je naziv predmeta bio težak za pamćenje. Ali nekoliko dana kasnije otkrio je da se teško priseća naziva gotovo svih stvari u laboratoriji. Tada ih je obeležio određenim imenima, tako da mu je bilo dovoljno da pročita natpis, pa da ih identifikuje.Kad mu je otac, uzbuđen, saopštio da je zaboravio čak i najupečatljivije događaje iz detinjstva, Aurelijano mu objasni svoj metod i Hose Arkadio Buendija ga primeni u celoj kući, a kasnije ga je nametnuo celom selu. Mastiljavim štapićem svaku stvar obeležio je njenim imenom: sto, stolica, sat, vrata, zid, krevet, šerpa; otišao je u tor i

obeležio životinje i biljke: krava, jare, svinja, kokoška, juka, malanga i guineo. Postepeno, proučavajući neograničene mogućnosti zaboravljanja, primetio je da bi mogao doći dan kada će stvari prepoznavati po natpisima, ali neće moći da se seti njihove upotrebe. Tada je postao određeniji. Natpis, koji je obesio kravi o vrat, bio je očigledan dokaz kako su se stanovnici Makonda pripremili za borbu protiv zaborava: ovo je krava, mora se musti svako jutro da bi se dobilo mleko, a mleko mora provriti da bi se pomešalo sa kafom i napravila bela kafa. Tako su nastavili da žive u nesigurnoj stvarnosti, trenutno zarobljenoj rečima, ali ona bi im mogla bez povratka pobeći ako bi zaboravili značenje napisanih slova. Na ulazu u močvaru postavili su objavu na kojoj je pisalo Makondo, i drugu, još veću, u glavnoj ulici, na kojoj je pisalo ime boga. U svim kućama napisali su šifre da bi upamtili predmete i osećanja.

Ali sistem je zahtevao toliko pažnje i toliko moralne snage da su se mnogi prepustili čarolijama nestvarne stvarnosti koju su sami izmislili i koja se pokazala za njih manje praktičnom, ali utešnijom. Pilar Ternera najviše je doprinela popularisanju ove mistifikacije, izmislivši veštinu da čita prošlost iz karata, kao što je ranije čitala budućnost. Pomoću ovog sredstva, oni koji više nisu spavali, počeli su da žive u svetu — sagrađenom na nesigurnim alternativama karata — u kome su se jedva prisećali svoga oca, nekog crnog čoveka koji je došao početkom aprila, i majke, smeđe žene sa zlatnim prstenom na levoj ruci, a datum rođenja skratio se na poslednji utorak kada je pevala ševa na lovorovom drvetu. Iznuren takvim načinom utehe, Hose Arkadio Buendija odluči da napravi mašinu za pamćenje, koju je već jedanput poželeo povodeći se za čudesnim pronalascima Cigana. Sprava se zasnivala na mogućnosti da se svakog jutra, od početka do kraja, ponove celokupna znanja stečena u životu. Zamislio ju je kao neki vrteći rečnik kojim bi čovek, postavljen u njegovu sredinu, mogao rukovati pomoću ručke, tako da bi u veoma kratkom roku pred njegovim očima prošli pojmovi najpotrebniji za život. Uspeo je da napiše blizu četrnaest hiljada kartona, kada se, na putu iz močvare, pojavio čudan starac sa zvončićem, žalosnim obeležjem onih koji spavaju, natovaren

nekakvim nabubrelim koferom uvezanim kanapom, i sa kolicima pokrivenim crnim krpama. Uputio se pravo kući Hosea Arkadija Buendije.

Visitasion ga nije prepoznala kad mu je otvorila vrata, i pomislila je da namerava nešto da proda, ne znajući da se ništa ne može prodati u selu koje neizlečivo tone u kaljugu zaborava. Bio je to iznuren čovek. Mada mu je i glas bio isprekidan od nesigurnosti, a i same ruke činilo se da sumnjaju u postojanje stvari, bilo je očigledno da je došao iz sveta u kome ljudi još mogu da spavaju i da se sećaju. Hose Arkadio Buendija našao ga je kako sedi u salonu, hladeći se zakrpljenim crnim šeširom, dok je sa sažaljenjem i pažnjom čitao natpise zalepljene na zidove. Pozdravio ga je s velikim poštovanjem, strahujući da ga je upoznao u boljim vremenima, pa ga sad ne prepoznaje. Ali posetilac je primetio njegovo pretvaranje. Osetio se zaboravljen, ali nije to bio izlečiv zaborav srca, nego drugi zaborav, suroviji i neopoziv, koji je on veoma dobro poznavao, pošto je to bio zaborav smrti. Tada je shvatio. Otvorio je kofer krcat zagonetnim stvarima, i između njih izvukao koferčić pun flašica. Dao je Hoseu Arkadiju Buendiji da popije tečnost prijatne boje, i svetlost je sinula u njegovom pamćenju. Oči su mu se ovlažile suzama pre nego što je postao svestan da se nalazi u nekakvoj besmislenoj sobi, u kojoj su svi predmeti bili obeleženi, i pre nego što se zastideo ozbiljnih igrarija ispisanih po zidovima, još pre nego što je, blistajući od radosti, prepoznao pridošlicu. Bio je to Melkijades.

Dok je Makondo slavio osvojenje uspomena, Hose Arkadio Buendija i Melkijades otimali su od zaborava svoje staro prijateljstvo. Ciganin je bio raspoložen da ostane u selu. Stvarno, upoznao je smrt, ali se povratio, jer nije mogao da podnosi samoću. Odbačen od svog plemena zbog vernosti životu, kažnjen gubitkom natprirodne moći, odlučio je da se skloni u ovaj kutak sveta koji smrt još nije otkrila i da se posveti radu u jednoj laboratoriji za dagerotipiju. Hose Arkadio Buendija nije nikad čuo o tom izumu. Ali kada je sebe, i celu svoju porodicu, video ovekovečene na jednoj metalnoj ploči koja se prelivala u raznim bojama, zanemeo je od zaprepašćenja. Iz tog vremena potiče zarđali dagerotip, na kome je prikazan Hose Arkadio

Buendija riđe i pepeljaste kose, sa krutom kragnom na košulji zakopčanom bakarnim dugmetom, sa izrazom svečanim i preneraženim, zbog čega ga je Ursula, zagrcnuvši se od smeha, nazvala »uplašenim generalom«. Zaista, Hose Arkadio Buendija je i bio uplašen tog prozračnog decembarskog popodneva kad su mu napravili dagerotipski snimak, jer je mislio da se ljudi pomalo troše kada njihov lik prelazi na metalnu ploču. Zbog čudnog obrta stvari Ursula mu je izbila iz glave tu ideju; isto tako zaboravila je svoju staru ljutnju i odlučila da Melkijades ostane da živi kod njih, iako nikad nije dozvolila da napravi i njen dagerotip, pošto (prema sopstvenim rečima) nije htela da služi za podsmeh svojim unucima. Tog jutra obukla je decu u najbolja odela, napuderisala im lica i dala po kašiku sirupa od koštane srži, da bi mogli da stoje potpuno nepokretni dva minuta pred komplikovanom Melkijadesovom kamerom. Na porodičnom dagerotipu, jedinom koji je ikada napravljen, Aurelijano se pojavio obučen u crni somot, između Amarante i Rebeke. Izgledao je iznemogao, vidovita pogleda, upravo onako kako će mnogo godina kasnije izgledati pred strojem za streljanje. Ali još nije uočio nikakve znake koji bi predskazivali njegovu sudbinu. Bio je zanatlija, i to pravi majstor, poštovan u celoj močvari zbog svog preciznog rada. U radionici koja je bila deo besmislene Melkijadesove laboratorije, jedva se čulo da diše. Činilo se da se sklonio u neko drugo vreme, dok su njegov otac i Ciganin na sav glas tumačili Nostradamusova proročanstva, uz neprekidni zveket bočica i epruveta i u užasu od prolivenih kiselina i bromida srebra; uništavali su sve neprestano se gurajući i saplićući. To posvećivanje radu, razumno poslovanje u svom interesu, omogućilo je Aurelijanu da u kratkom roku dobije više novca nego Ursula prodajom divnih životinjica od šećerne trske, ali svi su se s čuđenjem pitali kako da on, čovek zgodan i zreo, bar koliko je njima poznato, još nema ženu. A on je zaista nije imao.

Posle mnogo meseci vratio se Fransisko Ćovek, starac, svetski putnik već gotovo dvesta godina; on je često prolazio kroz Makondo popularišući pesme koje je sam sastavljao. U njima je Fransisko Čovek opevao, do najmanjih pojedinosti, zbivanja koja su se dogodila u selima kroz koja je prolazio, od Manaure do kraja

močvare. A onaj ko je želeo nekome da pošalje poruku, ili ispriča kakav dogadaj, platio bi mu dva centa da to uključi u svoj repertoar. Tako je Ursula sasvim slučajno sažnala za smrt svoje majke, jedne noći dok je slušala pesme u nadi da će joj reći nešto o njenom sinu Hoseu Arkadiju. Fransisko Čovek, nazvan tako zato što je pobedio nadmećući se s đavolom u improvizaciji pesama, i čije pravo ime niko nije znao, nestao je iz Makonda za vreme epidemije nesanice i jedne noći se ponovo pojavio, bez ikakve najave, u Katarinovoj krčmi. Celo selo došlo je da ga sluša, kako bi saznali šta se dogodilo u svetu. Tom prilikom došla je s njim neka žena, tako debela da su je četiri Indijanca morala nositi u ljuljašci, a jedna mlada mulatkinja, bespomoćna izgleda, kišobranom ju je zaklanjala od sunca. Aurelijano je te noći otišao u Katarinovu krčmu. Zatekao je Fransiska Ćoveka, nalik na nekog okamenjenog kameleona, kako sedi usred kruga radoznalaca. Pevao je o novostima staračkim drhtavim glasom i sam se pratio na onoj istoj starinskoj harmonici koju mu je nekada poklonio ser Volter Roli u Guajani, dajući takt svojim velikim stopalima pešaka, ispucanim od šalitre. Nasuprot vrata u pozadini, gde su ulazili i izlazili muškarci, sedela je i hladila se u tišini matrona iz ljuljaške. Katarino, sa ružom od filca za uhom, prodavao je prisutnima šolje prevrelog gvarapa[8] i gra bio priliku da se približi muškarcima i metne ruku gde nije trebalo. Oko ponoći vrućina je postala nepodnošljiva. Aurelijano je do kraja saslušao vesti i nije našao nijednu koja bi interesovala njegovu porodicu. Upravo je hteo da krene kući, kad mu matrona dade znak rukom.

— Uđi i ti — rekla mu je. — Staje samo dvadeset centi.

Aurelijano spusti novćić u kasicu, koju je matrona držala među nogama, pa uđe u sobu, ne znajući zbog čega. Mlada mulatkinja, sa sisicama kao u kučke, ležala je gola u krevetu. Te su noći, pre Aurelijana, šezdeset tri muškarca prošla kroz njenu sobu. Od silnog disanja, izmešan sa znojem i uzdasima, vazduh je u sobi postao memljiv. Devojka je podigla čaršav, sav mokar od znoja, i zamolila Aurelijana da ga pridrži s jednog kraja. Bio je težak kao debela zavesa. Oni ga iscediše, uvrćući mu krajeve, sve dok nije povratio svoju normalnu težinu. Prevrnuli su čaršav a znoj se pojavio i sa

druge strane. Aurelijano je priželjkivao da se ta radnja nikad ne završi. Teorijski je poznavao mehanizam ljubavi, ali, zbog slabosti u kolenima, nije mogao da se drži na nogama; iako mu je koža bila naježena i vrela, nije mogao da savlada hitnu potrebu da isprazni creva. Kada je devojčica završila razmeštanje kreveta i naredila mu da se svuče, on je dao glupo objašnjenje:

— Naterali su me da uđem. Rekli su mi da ubacim dvadeset centi u kasu i da se ne zadržim dugo.

Devojka je shvatila njegovu zbunjenost.

— Ako baciš još dvadeset centi pri izlasku, možeš se zadržati malo duže — rekla je blago. Aurelijano se svukao, mučen sramežljivošću, ne mogavši da odagna pomisao da se njegova golotinja ne može meriti sa bratovljevom. Uprkos nastojanjima devojke, sve više se osećao ravnodušan i strahovito sam. »Platiću i drugih dvadeset centi«, rekao je očajničkim glasom. Devojka mu je tiho zahvalila. Leđa su joj bila živa rana, kožica zalepljena za rebra, a disanje isprekidano usled krajnje iscrpljenosti. Dve godine ranije, veoma daleko odavde, zaspala je ne ugasivši sveću, i probudila se okružena vatrom. Kuća, u kojoj je živela sa babom koja ju je odgojila, pretvorila se.u pepeo. Od tada je baba vodi od sela do sela, nudeći je za dvadeset centi, da bi naplatila vrednost izgorele kuće. Po devojčicinom računu, još joj je trebalo jedno deset godina po sedamdeset muškaraca na noć, jer je uza sve morala da plaća troškove puta, hranu za njih dve i Indijance koji su babu prenosili u ljuljašci. Kada je matrona po drugi put kucnula na vrata, Aurelijano je izišao iz sobe, ne uradivši ništa, zbunjen željom da zaplače. Te noći nije mogao da spava misleći na devojku sa željom i sa sažaljenjem. Osećao je neodoljivu potrebu da je voli i zaštiti. U zoru, izmučen nesanicom i groznicom, doneo je čvrstu odluku da se oženi njome da je oslobodi babe-tiranina i da svake noći uživa zadovoljstva koja je devojčica pružala sedamdesetorici muškaraca. Ali u deset časova ujutru, kada je stigao u Katarinovu krčmu, devojka je već bila otišla iz sela.

Vreme je stišalo njegovu lakomislenu nameru, ali je osećanje izneverene nade bilo sve teže. Našao je utehu u radu. Pomirio se s tim da celog života ostane bez žene, kako bi sakrio sramotu svoje

beskorisnosti. U međuvremenu, Melkijades je preneo na svoje ploče sve što je bilo za snimanje u Makondu, i laboratoriju za dagerotipiju prepustio mahnitom zanosu Hosea Arkadija Buendije, koji je odlučio da pomoću nje naučno dokaže da postoji bog. Bio je uveren da će veoma složenim razmeštanjem snimaka načinjenih na raznim mestima u kući ranije ili kasnije napraviti dagerotip boga, ako on postoji, ili će jednom zauvek prestati sa pretpostavkama o njegovom postojanju. Melkijades se bio udubio u tumačenja Nostradamusa. Ostajao je noću dokasno, gušio se u izbledelom prsluku od somota i čeprkao po hartijama svojim malim vrapčijim rukama, čije je prstenje izgubilo negdašnji sjaj. Jedne noći je poverovao da je pronašao proročanstvo o budućnosti Makonda. Biće to svetao grad, sa velikim kućama od stakla, u kome neće biti ni traga od loze Buendija.

— To je zabluda — zagrmeo je Hose Arkadio Buendija. — Neće biti kuće od stakla, nego od leda, kao što sam ja sanjao, i uvek će tu živeti po jedan Buendija, vo vjeki vjekov.

U toj nastranoj kući Ursula se borila da sačuva zdrav razum. Svoju proizvodnju životinjica od karamela dopuniia je time što je u jednoj peći svake noći pekla po korpe hleba i čudesne i raznovrsne pudinge, puslice i biskvite, koji su brzo odlazili zamršenim puteljcima močvare. Dospela je u godine kada se ima pravo na odmor, ali je bila sve zaposlenija. Toliko je bila zauzeta svojim napornim poslom da je jednog predvečerja rasejano pogledavši prema dvorištu, dok joj je Indijanka pomagala da zasladi testo, ugledala dve nepoznate i lepe devojčice kako vezu na đerđefu pri sutonskoj svetlosti. Bile su to Rebeka i Amaranta. Tek što su skinule cminu za babom, koju su uporno nosile tri godine; kao da su im haljine u boji dale novo mesto na svetu. Rebeka je, suprotno onome što se moglo očekivati, bila vrlo lepa. Imala je prozračan ten, velike i mirne oči, čarobne ruke koje su izgledale kao da nevidljivim koncima vezu po nacrtu. Amaranta, mlađa, nije bila ljupka, ali je imala prirodnu otmenost i unutrašnju snagu pokojne babe. Kraj njih, iako je već nagoveštavao fizičku snagu svog oca, Arkadio je ličio na dete. Sav se posvetio zlatarskoj veštini sa Aurelijanom, koji ga je naučio da čita i piše. Ursula je iznenada shvatila da se kuća napunila odraslim svetom, da su njena deca dorasla za brak, i da imaju decu, te da će biti

prinuđeni da se rasele zbog nedostatka prostora. Tada je izvadila novac, koji je prikupljala dugi niz godina teškog rada, zaključila poslove sa svojim mušterijama i počela da radi na proširenju kuće. Naredila je da se sagradi dvorana pogodna za goste, zatim još jedna, udobna i hladovita, za svakodnevno korišćenje, trpezarija sa stolom za dvanaest osoba, gde bi sedela porodica sa svojim gostima; devet spavaćih soba, sa prozorima prema dvorištu i dugi hodnik ružičnjakom zaštićen od popodnevnog sunca, sa ogradom na kojoj će stajati vaze sa paprati i saksije sa begonijama. Naredila je da se proširi kuhinja i ozidaju dve peći, da se sruši stari ambar, u kome je Pilar Ternera pročitala budućnost Hoseu Arkadiju, i podigne drugi, dva puta veći, da bi u kući namirnica bilo u izobilju. Naredila je da se u dvorištu, u senci kestena, sagradi jedno kupatilo za žene a drugo za muškarce, i na kraju velika štala, kokošinjac ograđen žicom, staja za mužu i kućica za ptice, otvorena na sve četiri strane, da bi zalutale ptice mogle otpočinuti. Okružena desetinama zanatlija i stolara, kao da je zaražena grozničavim buncanjem svog muža, Ursula je određivala položaj svetlosti i raspored toplote i delila prostor ne obazirući se na njegove granice. Prvobitna zgrada osnivača Makonda bila je puna alata i materijala, radnika ulepljenih znojem koji su od svih tražili jedinu uslugu da im ne smetaju, ne shvatajući da su oni bili ti koji smetaju, očajni zbog vreće ljudskih kostiju koja ih je na svakom koraku proganjala svojim muklim zveketom. U tako teškim okolnostima, dok su udisali živi kreč i isparine od katrana, niko nije mogao shvatiti da je iz zemljine utrobe nicala ne samo najveća kuća, kakve nikada neće biti u selu, nego i najgostoljubivija i najhladovitija od svih koje će ikada postojati u krugu močvare. Hose Arkadio Buendija, pokušavajući da iznenadi božansko proviđenje usred kataklizme, bio je onaj koji je sve ovo najmanje razumeo. Nova kuća bila je gotovo završena kad ga je Ursula trgla iz njegovog sveta sanjarenja i obavestila o naređenju da se fasada oboji u plavo, a ne u belo, kao što su oni želeli. Pokazala mu je zvanično naređenje ispisano na jednoj hartiji. Hose Arkadio Buendija, ne shvatajući šta mu žena govori dešifrovao je potpis.

— Ko je taj tip? — pitao je.

— Načelnik — rekla je ožalošćena Ursula. — Kažu da je on vlast koju je poslala vlada.

Don Apolinar Moskote, načelnik, došao je u Makondo bez ikakve buke. Došao je u Jakobov hotel — koji je podigao jedan od Arapa koji su prvi došli da menjaju drangulije za papagaje — i sutradan iznajmio sobicu sa vratima prema ulici, dva ugla od kuće Buendijevih. U nju je smestio sto i stolicu, koje je kupio kod Jakoba, na zid zakucao grb republike, koji je doneo sobom, i na tabli na vratima ispisao: načelnik. Prvo mu je bilo da naredi da se sve kuće oboje u plavo za proslavu godišnjice nacionalne nezavisnosti. Hose Arkadio Buendija, sa kopijom naređenja u ruci, našao ga je kako spava posle ručka u visaljci okačenoj u bednoj kancelariji.

— Da li ste vi napisali ovu naredbu? — pitao ga je.

Don Apolinar Moskote, čovek u godinama, bojažljiv i punokrvan, odgovorio je potvrdno.

— S kojim pravom? — ponovo je pitao Hose Arkadio Buendija. Don Apolinar Moskote potražio je jednu hartiju u fioci stola i pokazao mu:

— Imenovan sam za načelnika u ovom selu.

Hose Arkadio Buendija nije ni pogledao naimenovanje.

— U ovom selu se ne naređuje pomoću hartije — rekao je ne gubeći mir. — I da znate jednom zauvek, nama nije potreban nikakav načelnik, pošto ovde nema šta da se načelnikuje.

Pred ravnodušnim don Apolinarom Moskote, ne podižući glas, ispričao je sve do sitnica kako su osnovali selo, kako su podelili zemlju, prokrčili puteve i sve doterivali prema potrebama, nisu uznemiravali nijednu vladu a i njima niko nije smetao.

— Tako smo mirni da čak nismo umrli ni prirodnom smrću — rekao je. — Vidite li da još ni groblja nemamo. — Nije se žalio što im vlast nije pomogla. Naprotiv, veselio se što su ih ostavili da se razvijaju u miru, i nadao se da će ih tako ostaviti i ubuduće, pošto oni nisu osnovali selo zato da bi im prvi došljak rekao šta bi trebalo da rade.

Don Apolinar Moskote obukao je kaput od sirovog pamuka, beo kao i njegove pantalone, ponašajući se veoma ugladeno.

— Tako, ako želite da ostanete ovde kao još jedan običan građanin, dobro nam došli — završio je Hose Arkadio Buendija. — Ali ako dolazite da zavedete nered, prisiljavajući svet da kuće boji u plavo, možete pokupiti svoje prnje i otići odakle ste i došli, pošto će moja kuća biti bela kao golubica.

Don Apolinar Moskote je prebledeo. Koraknuo je unazad, stisnuo vilice i rekao s izvesnom pretnjom:

— Želim da vam skrenem pažnju da sam naoružan.

Hose Arkadio Buendija nije znao kako mu se u ruke vratila mladalačka snaga kojom je obarao konja. Zgrabio je don Apolinara Moskote za revere i podigao ga u visinu svojih očiju.

— Ovo radim — rekao mu je — jer više volim da te nosim živog nego mrtvog do kraja svog života.

Tako ga je nosio do sredine ulice, držeći ga za revere, dok ga nije na putu za močvaru postavio na noge. Nedelju dana kasnije ovaj se vratio sa šest bosih i odrpanih vojnika, naoružanih puškama, sa volovskim kolima, u kojima su doputovale njegova žena i sedam kćeri. Kasnije stigoše još dvoja kola s nameštajem, sanducima i pokućstvom. Smestio je porodicu u Jakobov hotel, dok ne nađe stan, i ponovo je, pod zaštitom vojnika, otvorio svoje nadleštvo. Osnivači Makonda, rešeni da izbace osvajače, došli su sa starijim sinovima da se stave na raspolaganje Hoseu Arkadiju Buendiji. Ali on im se suprotstavio, pošto se don Apolinar Moskote, kako im je objasnio, vratio sa ženom i kćerima, i nije bilo muški postideti ga pred njegovom porodicom. Odlučio je da situaciju sredi na lep način.

Aurelijano je išao za njim. Već tada je počeo da neguje crne brkove sa ulepljenim vrhovima, i imao malo jači glas kojim će se odlikovati u ratu. Nenaoružani, ne obraćajući pažnju na stražu, ušli su u načelnikovo nadleštvo. Don Apolinar Moskote nije izgubio prisebnost. Predstavio im je svoje dve kćeri, koje su se tu slučajno zatekle: šesnaestogodišnja Ampara, crnka kao i njena majka, i devetogodišnja Remedios, divna devojčica, kože kao šeboj i zelenih očiju. Bile su graciozne i lepo vaspitane. Ćim su ovi ušli, pre nego što su bile predstavljene, ponudile su im stolice da sednu. Ali obojica su ostali na nogama.

— Dobro, prijatelju — rekao je Hose Arkadio Buendija — vi ostajete ovde, ali ne zbog toga što su pred vratima ovi razbojnici sa kuburama, nego zbog uvaženja prema vašoj gospođi supruzi i vašim kćerima.

Don Apolinar Moskote se iznenadio, ali Hose Arkadio Buendija nije mu dao vremena da odgovori.

— Samo vam postavljam dva uslova — dodao je. — Prvi: da svako boji svoju kuću bojom kojom mu je volja. Drugi: da vojnici odmah odu. Mi vam jamčimo red.

Načelnik je podigao desnu ruku sa svim ispruženim prstima.

— Časna reč?

— Reč neprijatelja — rekao je Hose Arkadio Buendija i dodao gorkim tonom: — Jer hoću da ste načisto: vi i ja ostajemo neprijatelji.

Istog popodneva vojnici su otišli. Nekoliko dana kasnije, Hose Arkadio Buendija našao je kuću načelnikovoj porodici. Mir je nastupio za sve osim za Aurelijana. Slika Remedios, najmlade načelnikove kćeri, koja je po svojim godinama mogla da mu bude kći, ostala je kao bolna rana na izvesnom mestu njegovog tela. Bio je to fizički osećaj koji mu je smetao pri hodu, kao kamenčić u cipeli.

Nova kuća, bela kao golubica, svečano je otvorena balom. Ursula je došla na ovu zamisao onog popodneva kada je primetila da su Rebeka i Amaranta izrasle u devojke, i gotovo se može reći da je glavni razlog za ovu izgradnju bila želja da devojkama obezbedi dostojno mesto gde će primati posete. Da bi se njena namera ostvarila u punom sjaju, radila je kao rob dok su se vršile prepravke, tako da je još pre njihova završetka poručila skupocene stvari za dekoraciju i posluženje, kao i čudesan izum koji će izazvati zaprepašćenje u selu i radost mladeži: pijanolu. Doneli su je u delovima, spakovanu u nekoliko sanduka i istovarili zajedno sa bečkim nameštajem, češkim kristalom, indijskim posuđem, holandskim stolnjacima, bogatim raznovrsnim lampama i svećnjacima, vazama za cveće, ukrasima i tapetima. Uvozno preduzeće poslalo je o svom trošku stručnjaka Italijana, Pjetra Krespija, da sastavi i naštimuje pijanolu, da pokaže kupcima kako se njome rukuje i da ih nauči da igraju uz modernu muziku, snimljenu na šest valjaka od hartije.

Pjetro Krespi bio je mlad i plavokos, lepši i vaspitaniji od svakog koga je ikada video Makondo, tako brižljivo odeven da je, uprkos zagušljivoj vrućini, radio u brokatnom prsluku i debelom žaketu od tamne Čohe. Kupajući se u znoju, držeći se na dužnom odstojanju od gospodara kuće, nekoliko nedelja se zatvorio u sali i predano radio, kao Aurelijano u svojoj zlatarskoj radionici. Jednog jutra, ne otvarajući vrata, ne pozivajući nikoga da bude svedok čuda, stavio je prvi valjak u pijanolu; zaglušno kuckanje i stalno udaranje drvenih čekića prestade i nastupi tajac od zadivljenosti savršenošću i čistoćom muzike. Svi pojuriše u salu. Hose Arkadio Buendija bio je kao gromom pogođen, ne zbog lepote melodije nego zbog automatskog rada pijanole, i postavio je Melkijadesovu kameru u salu, nadajući se da će načiniti snimak nevidljivog izvođača. Toga dana je Italijan ručao s njima. Rebeka i Amaranta, služeći kod stola, bile su preplašene lakoćom kojom je taj anđeoski čovek, ruku bledih i bez prstenja, rukovao priborom za jelo. U dnevnoj sobi, pored gostinske odaje Pjetro Krespi ih je učio da igraju. Pokazivao im je korake, ne dodirujući ih, obeležavajući takt metronomom, uz

ljubazno prisustvo Ursule, koja nije napuštala odaju ni jednog trenutka dok je on podučavao njene kćeri. Pjetro Krespi je tih dana nosio specijalne, veoma meke i tesne pantalone i plesne cipele.

— Nemaš razloga da se toliko brineš — govorio je Hose Arkadio Buendija svojoj ženi. — Ovaj čovek je peder.

Ali ona je stražarila sve dok podučavanje nije bilo završeno i dok Italijan nije otišao iz Makonda. Tad su počele pripreme za zabavu. Ursula je sastavila vrlo strog spisak gostiju, kojim su bili obuhvaćeni jedino potomci osnivača, izuzimajući porodicu Pilar Ternere, koja je u međuvremenu dobila još dva sina sa nepoznatim ocem. Bio je to, u stvari, staleški odbir ali rukovođen prijateljskim osećanjima, pošto su odabranici bili ne samo najstariji prijatelji kuće Hosea Arkadija Buendije još iz vremena pre seobe, koja se završila osnivanjem Makonda, nego su i njihova deca i unuci od detinjstva bili stalni drugovi Aurelijana i Arkadija, a njihove kćeri su jedine posećivale kuću da bi vezle sa Rebekom i Amarantom. Don Apolinar Moskote, dobroćudni načelnik čiji se posao sveo na to da svojim oskudnim prihodima izdržava dva policajca naoružana drvenim kuglama[9], služio je kao ukrasni autoritet. Da bi se podmirili domaći troškovi, njegove kćeri su otvorile krojačku radionicu, u kojoj su pravile istovremeno cveće od filca, slatkiše od gvajabe a, po porudžbini, i ljubavne dopisnice. lako su bile povučene i uslužne, najlepše u selu i najspretnije u novim igrama, nisu imale sreću da budu pozvane na zabavu.

Dok su Ursula i devojke raspakivale nameštaj, čistile posuđe i vešale slike nekakvih gospođica u barkama prepunim ruža, udahnuvši dah novog života golim zidovima koje su podigli zidari, Hose Arkadio Buendija je odustao od proganjanja božjeg lika, uveren u njegovo nepostojanje, pa je rasturio pijanolu da bi odgonetnuo njenu tajnu moć. Dva dana pre zabave, zaglibljen u gomilu dirki i bezbroj malih čekića, kopajući po spletu žica, koje je odmotavao s jedne strane, a one se namotavale na drugoj, uspeo je da pogrešno sklopi instrument. Nikad nije bilo toliko uzbuđenja i trke kao tih dana, ali nove sveće od smole upalile su se predviđenog dana i časa. Kuća je otvorena, odišući još na terpentin i vlažan kreč,

a sinovi i unuci osnivača ugledali su trem prepun paprati i begonija, tihe prostorije, vrt ispunjen mirisom ruža, a u gostinskoj odaji okupiše se pred nepoznatim izumom, koji je bio prekriven belim prekrivačem. Oni koji su videli klavir, poznat u drugim selima u močvari, bili su pomalo razočarani, ali još teže je bilo Ursulino razočarenje kad je stavila prvi valjak da bi Amaranta i Rebeka otvorile ples, a mehanizam se nije pokrenuo. Melkijades, već gotovo slep, padajući od oronulosti pribegao je veštinama svoje prastare učenosti da bi ga popravio. Na kraju, Hose Arkadio Buendija uspeo je da posve slučajno pokrene jedan uglavljeni deo i muzika je potekla, prvo klokoćući, a onda kao bujica zamršenih nota. Lupajući u žice, postavljene bez reda i sklada i naštimovane nepromišljeno, mali čekići se razglaviše. Ali tvrdoglavi naslednici dvadeset i jednog neustrašivca koji su prevrnuli brda tražeći more prema zapadu, izbegli su vešto sve grebene tog melodijskog tumbanja, i bal je potrajao do zore.

Pjetro Krespi se vratio da popravi pijanolu. Rebeka i Amaranta su mu pomogle da sredi žice, i zajedno su se smejali vrtoglavim valcerima. On je bio beskrajno mio i tako čestit da se Ursula okanila nadgledanja. Dan pre njegovog odlaska na brzinu je priređen, sa popravljenom pijanolom, oproštajni bal i Italijan je sa Rebekom virtuozno igrao moderne plesove. Arkadio i Amaranta bili su im ravni u gracioznosti i veštini. Ali prizor je prekinula Pilar Ternera, koja je sa radoznalcima stajala na vratima, pa se potukla, ujedajući i čupajući neku ženu koja se drznula da primeti kako mladi Arkadije ima žensku guzicu. Oko ponoći Pjetro Krespi se oprostio, održavši osećajan govorčić i obećavši da će se ubrzo vratiti. Rebeka ga je otpratila do vrata i, pošto je zatvorila kuću i pogasila sveće, otišla je u svoju sobu i briznula u plač. Taj neutešni plač potrajao je nekoliko dana a uzrok nije znala čak ni Amaranta. Njena povučenost nije bila neobična. lako je izgledala otvorena i ljubazna, Rebeka je volela usamljenost i imala neosvojivo srce. Bila je divna devojka, jakih i čvrstih kostiju, ali je uporno koristila drvenu naslonjaču za ljuljanje, s kojom je došla u ovu kuću, mada je bila mnogo puta opravljana i već nije imala naslon za ruke. Niko nije otkrio da je, čak i u ovim godinama, zadržala naviku da sisa prst. Stoga nikada nije propuštala

priliku da se zatvori u kupatilo, a imala je običaj da spava licem prema zidu. U kišnim popodnevima, pletući sa prijateljicama na tremu sa begonijama, gubila je nit razgovora, i na nepcu bi osetila slanu suzu tuge kada bi videla ispucanu vlažnu zemlju i gomilice blata koje su gliste načinile u bašti. Taj potajni ukus, nekada otklanjan pomorandžama sa rabarbarom, buknuo bi sa nezadrživom željom kad bi počela da plače. Opet je jela zemlju. Prvi put je to činila iz radoznalosti, uverena da će neprijatan ukus biti najbolji lek protiv iskušenja. U stvari, nije mogla da podnosi zemlju u ustima. Ali je bila uporna, pobedena sve većom strašću i malo-pomalo vraćao joj se urođeni apetit, ukus osnovnih minerala, zadovoljstvo bez želje za prvobitnom hranom. Trpala je pregršti zemlje u džepove i krišom je jela u grumenčićima, s nejasnim osećanjem radosti i besa, dok je prijateljicama pokazivala najteže bodove i razgovarala o drugim muškarcima, koji nisu zaslуživali žrtvu da se zbog njih jede kreč sa zidova. Pregršti zemlje su jedinog čoveka vrednog takvog poniženja, činile manje dalekim i stvarnijim, kao da je tlo koje je on na drugom kraju sveta gazio svojim finim lakovanim čizmama njoj prenosilo težinu i temperaturu njegove krvi u izvesnom mineralnom ukusu, koji je ostavljao opor talog u ustima i mir srcu. Jednog popodneva bez ikakva razloga, Amparo Moskote zatražila je dozvolu da pogleda kuću. Amaranta i Rebeka, zbunjene nepredviđenom posetom, primile su je hladno i učtivo. Pokazale su joj preuređeni dom, pustile joj muziku s valjka pijanole i ponudile joj oranžadu sa keksom. Amparo im je dala lekciju iz dostojanstva, ljupkosti, lepog ponašanja, koji su, za onih nekoliko trenutaka koliko je prisustvovala poseti, impresionirali Ursulu. Posle dva sata, kad je razgovor počeo da jenjava, Amparo je iskoristila trenutak Amarantine nepažnje i predala jedno pismo Rebeki. Ona je uspela da pročita ime veoma otmene gospođice Rebeke Buendija, napisano onim istim metodićnim rukopisom, istim zelenim mastilom i u istom preciznom rasporedu kao što su bile napisane reči na uputstvu za upotrebu pijanole, pa je vrhovima prstiju presavila pismo i sakrila ga u prsluk, gledajući Amparu Moskote s izrazom neizmerne zahvalnosti i prećutnog obećanja o saučesništvu do smrti.

Iznenadno prijateljstvo između Amparo Moskote i Rebeke Buendija probudilo je Aurelijanove nade. Sećanje na malu Remedios nije prestajalo da ga muči, ali nije našao priliku da je vidi. Kad se šetao po selu sa svojim najboljim prijateljima, Manjifikom Visbalom i Herineldom Markesom — sinovima istoimenih osvajača — žudnim pogledom ju je tražio u krojačkoj radionici, ali bi video samo starije sestre. Prisustvo Amparo Moskote u kući bilo je kao neki predznak. »Mora da dođe s njom«, šaputao je sebi Aurelijano. »Mora da dođe.« Toliko puta i s takvim ubeđenjem je to ponavljao da je jedno popodne, kada je u radionici pravio zlatnu ribicu, bio uveren da je ona odgovorila na njegov poziv. Malo kasnije, u stvari, začuo je detinji glasić, i kad je podigao pogled, srca sleđena od straha, ugledao je devojčicu na vratima u ružičastoj haljinici od organdina i belim čizmicama.

— Ne ulazi tamo, Remedios — rekla je Amparo Moskote u hodniku. — Rade.

Ali Aurelijano ju je preduhitrio. Podigao je zlatnu ribicu, za čija je usta bio zakačen lančić, i rekao:

— Uđi.

Remedios je prišla i postavila nekoliko pitanja o ribici, na koja Aurelijano nije mogao da odgovori jer ga je sprečilo iznenadno gušenje. Želeo je da ostane zauvek blizu te ljiljanske kože, blizu tih smaragdnih očiju, još bliže tom glasu koji je na svako pitanje govorio »gospodine« s istim poštovanjem s kakvim je to govorila svome ocu. Melkijades je sedeo za pisaćim stolom u uglu, škrabajući neodgonetljive znakove. Aurelijano ga je mrzeo. Jedino je uspeo da kaže Remedios da će joj pokloniti ribicu, a devojčica se toliko uplašila ponude da je na brzinu napustila radionicu. To popodne Aurelijano je izgubio bezgranično strpljenje kojim je čekao priliku da je vidi. Zanemario je posao. Ćesto ju je zvao, očajnički nastojeći da se pribere, ali Remedios nije odgovarala. Tražio ju je u radionici njenih sestara, iza zavesa na prozorima, u uredu njena oca, ali ju je pronalazio samo na slici koja je ispunjavala njegovu strašnu samoću. Provodio je sate sa Rebekom u gostinskoj odaji, slušajući valcere sa pijanole. Ona ih je slušala, jer je uz tu muziku Pjetro Krespi nju

naučio da igra. Aurelijano ih je slušao jednostavno zato što ga je sve, čak i muzika, podsećalo na Remedios.

Kuću je ispunila Ijubav. Nju je Aurelijano izražavao stihovima bez početka i kraja. Pisao ih je po hrapavim pergamentima, koje mu je poklanjao Melkijades, po zidovima kupatila, po svojim rukama i svuda se pojavljivala preobražena Remedios: Remedios u sparnom vazduhu u dva po podne, Remedios u tihom disanju ruža, Remedios u tajnom peščaniku moljaca, Remedios u jutarnjem mirisu hleba, Remedios svuda i Remedios zauvek. Rebeka je očekivala Ijubav u četiri po podne, vezući uz prozor. Znala je da poštanska mazga dolazi svakih petnaest dana, ali ona ju je očekivala svakodnevno, uverena da će pogrešiti dan. Desilo se suprotno: jedanput mazga nije došla predviđenog dana. Luda od očajanja, Rebeka je ustala u pola noći i u samoubilačkoj pomami pojela nekoliko pregršti zemlje u bašti plačući od bola i besa, žvačući meke gliste i krnjeći zube o Ijušture puževa. Povraćala je do zore. Nalazila se u stanju grozničave iznurenosti, izgubila je svest, i srce joj je u delirijumu bez stida otkrilo svoju tajnu. Zgranuta, Ursula je razvalila bravu na sanduku i na dnu našla šesnaest parfimisanih pisama, vezanih ružičastim vrpcama, suvo lišće i latice sačuvane u starim knjigama i osušene leptire, koji su se pri dodiru pretvarali u prah.

Jedino je Aurelijano bio sposoban da shvati toliku Rebekinu tugu i jad. Tog popodneva, dok je Ursula pokušavala da Rebeku izvuče iz virova delirijuma, on je otišao s Manjifikom Visbalom i Herineldom Markesom u Katarinovu krčmu. Uz krčmu beše dograđen trem sa drvenim sobama, u kojima su živele same žene, koje su vonjale na uvenulo cveće. Sastav od harmonike i bubnjeva izvodio je pesmu Fransiska Ćoveka, koji je još pre nekoliko godina nestao iz Makonda. Tri prijatelja pila su prevreli sok od šećerne trske. Manjifiko i Herineldo, Aurelijanovi vršnjaci, ali vičniji svetskom ponašanju, pili su umereno, dok su im žene sedele na krilu. Jedna od njih, uvela i zlatnih zuba, strasno je pomilovala Aurelijana. On je odgurnu. Otkrio je da što više pije, više misli na Remedios, ali lakše podnosi mučenje tog sećanja. Nije opazio u kom trenutku je počeo da lebdi. Video je svoje prijatelje i žene kako plove u sjajnom ogledalu, bez težine i zapremine, izgovaraju reči koje nisu izlazile iz

njegovih usta i prave tajanstvene znakove koji nisu odgovarali njihovim kretnjama. Katarino mu stavi ruku na leđa i reče:

— Biće jedanaest.

Aurelijano se okrenu, ugleda veliko izobličeno lice, sa filcanim cvetom za uvom, i tada izgubi pamćenje, kao u periodima zaborava, a vratilo mu se jedne tuđe zore u njemu potpuno nepoznatoj sobi u kojoj je pred njim stajala Pilar Ternera u podsuknji, bosa, neočešljana, osvetljavajući ga svetiljkom i ne verujući svojim očima:

— Aurelijano!

Aurelijano se ukipio i podigao glavu. Nije imao pojma kako je ovamo stigao, ali je znao kakva mu je namera, pošto ju je od detinjstva nosio skrivenu u neprikosnovenom kutku srca.

— Došao sam da spavam s tobom — rekao je.

Odelo mu je bilo prljavo od blata i povraćanja. Pilar Ternera, koja je tada živela samo sa svoja dva maloletna sina, nije ga ništa pitala. Odvela ga je u krevet. Obrisala mu je lice vlažnom krpom, skinula mu odelo, potom se svukla gola i spustila mrežu za komarce da je ne vide sinovi ako se probude. Umorila se čekajući muškarca koji nije došao, muškarce koji su otišli, bezbrojne muškarce koji nisu našli put do njene kuće, zbunjeni prevrtljivošću kartaške sreće. Koža joj se od čekanja naborala, dojke usahnule, ugasio se žar srca. Potražila je Aurelijana u mraku, stavila mu ruku na stomak i materinskom nežnošću poljubila ga u vrat.

— Moje jadno detence — prošaputala je. Aurelijano se stresao. Mirno i spretno, bez ikakve nelagodnosti, ostavio je za sobom ponore bola i našao Remedios koja se pretvorila u močvaru bez horizonta, mirisala na mladu životinju i tek ispeglano rublje. Kada je izišao na površinu, plakao je. Najpre su to bili spontani i isprekidani jecaji. Zatim se ispraznio kao plahoviti izvor, osećajući da je nešto natečeno i bolno puklo u njemu. Ona je sačekala, češkajući ga po glavi, dok se njegovo telo oslobađalo nečega nejasnog što mu nije davalo da živi. Tada ga je Pilar Ternera upitala: »Ko je ona?« I Aurelijano joj je rekao. Pilar se nasmejala zvonkim smehom od koga bi se nekada golubovi poplašili, a sada se od njega čak ni mališani nisu probudili.

— Moraćeš još da je odgajaš — narugala se. Ali u tom ruganju našao je Aurelijano tihi kutak razumevanja. Kada je napustio sobu, ostavljajući tu ne samo nepoverenje u svoju muškost nego i gorku muku, koju je toliko meseci nosio u srcu, Pilar Ternera mu je iskreno obećala:

— Govoriću sa devojčicom i videćeš da ću ti je doneti na posluživavniku.

Održala je reč. Ali trenutak nije bio pogodan, pošto u kući Buendija više nije vladao nekadašnji mir. Kada je otkrila Rebekinu strasnu ljubav koja se nije mogla održati u tajnosti jer je ona u očajanju kričala, Amaranta je dobila groznicu. Nju je takođe pogodila strela usamljeničke ljubavi. Zatvorena u kupatilu, izlivala je muku beznadežne strasti, tako što je pisala grozničava pisma zadovoljavajući se da ih sakrije na dnu sanduka. Ursula je jedva stizala da neguje obe bolesnice. Uprkos dugim lukavim ispitivanjima, nije uspela da sazna razloge Amarantine potištenosti. Na kraju, u jednom trenutku vidovitosti, razvalila je bravu na sanduku i našla pisma uvezana ružičastim vrpcama, nabubrena od svežih ljiljana i još lažna od suza, adresovana i nikad poslata Pjetru Krespiju. Plačući od besa, proklela je Ursula čas kad joj je palo na pamet da kupi pijanolu, zabranila je časove veza i proglasila neku vrstu žalosti bez pokojnika, koja će trajati sve dok kćeri ne budu odustale od svojih nadanja. Nije koristilo ni zalaganje Hosea Arkadija Buendije, koji je porekao svoj prvi utisak o Pjetru Krespiju i divio se njegovoj sposobnosti da rukuje muzičkim automatima. Zbog toga, kada je Pilar Ternera saopštila Aurelijanu da je Remedios odlučila da se uda, on je shvatio da bi ta vest za njegove roditelje značila još jednu kap gorčine u već prepunoj čaši. Ali uhvatio se ukoštac sa situacijom. Pozvani u gostinsku odaju na formalan razgovor, Hose Arkadio Buendija i Ursula saslušali su hrabro izjavu svog sina. Ćuvši, međutim, ime verenice, Hose Arkadio Buendija pocrvene od zgražanja.

— Tvoja ljubav je kuga — zagrmeo je. — Pored toliko lepih i pristojnih devojaka, jedina koja ti pada na pamet da se njome ženiš je kći neprijatelja.

Ali Ursula je bila saglasna sa izborom. Priznala je svoju naklonost prema sedam sestara Moskote, zbog njihove lepote, vrednoće, skromnosti i dobrog vaspitanja, i oduševila se trezvenošću svoga sina. Pobeđen ushićenjem žene, Hose Arkadio Buendija tada postavi uslov: Rebeka, kojoj je ljubav bila uzvraćena, udaće se za Pjetra Krespija. Kada bude imala vremena, Ursula će s Amarantom otputovati u glavni grad provincije, da bi u dodiru sa drugim ljudima zaboravila svoje razočaranje. Čim je saznala za dogovor, Rebeka je ozdravila i napisala vereniku razdragano pismo, koje je pokazala i roditeljima, i lično ga predala na poštu. Amaranta se pretvarala da je prihvatila odluku i polako se oporavljala od groznice, ali se sama sebi zaklela da će se Rebeka udati samo preko njenog leša.

Naredne subote Hose Arkadio Buendija je obukao tamno sukneno odelo, stavio krutu kragnu i obuo antilopske čizme, koje je prvi put nosio na balu, pa je otišao da zaprosi ruku Remedios Moskote. Načelnik i njegova gospođa primili su ga istovremeno zadovoljni i uznemireni jer nisu znali razlog nepredviđene posete, a kasnije su poverovali da je on pobrkao ime izabranice. Da bi razjasnili nesporazum, majka je probudila Remedios i, još svu bunovnu, donela je u naručju u salu. Upitali su je da li je istina da se odlučila na udaju, a ona je odgovorila, kenjkajući, da jedino želi da je puste da spava. Hose Arkadio Buendija, shvativši zbunjenost Moskoteovih, otišao je da se objasni sa Aurelijanom. Kada se vratio, supružnici Moskote bili su u svečanom odelu, napravili su izmene u nameštaju, stavili sveže cveće u vaze i očekivali ga zajedno sa starijim kćerkama. Snužden zbog svega i osećajući se nelagodno u krutoj kragni, Hose Arkadio Buendija je potvrdio da je Remedios izabranica.

— Pa to nema smisla — rekao je preneraženo don Apolinar Moskote. — Imamo još šest kćeri, sve su neudate i odrasle i bile bi počastvovane da budu supruge dostojne ozbiljnog i trudoljubivog gospodina kao što je vaš sin, a Aurelijano je bacio oko baš na onu koja još piški u krevetu.

Njegova gospođa, držeća žena, tužnih očiju i pokreta, prekorila ga je zbog grubih reči. Kad popiše voćne sokove, zadovoljno su prihvatili Aurelijanovu odluku. Samo je gospoda Moskote zamolila za

jednu uslugu: da porazgovara nasamo sa Ursulom. Uznemirena, negodujući što je upliću u muške poslove, ali u stvari ustručavajući se, zbog uzbuđenja, Ursula je sutradan otišla u posetu. Pola sata kasnije vratila se i saopštila da je Remedios tek pred pubertetom. Aurelijano nije to smatrao za veliku prepreku. Već je toliko čekao pa može da pričeka koliko bude potrebno da verenica dospe u godine da bude sposobna da začne.

Miran život prekinula je Melkijadesova smrt. lako se to već predviđalo, smrt je pala u nezgodan čas. Nekoliko meseci po dolasku, proces njegovog starenja bio je tako munjevit i presudan, da je ubrzo postao jedan od onih nepotrebnih staraca koji hodaju kao senke po spavaćim sobama, vukući noge i sećajući se glasno boljih vremena, za koje se niko ne zauzima niti na njih misli sve dok jednog jutra osvanu mrtvi u krevetu. U početku Hose Arkadio Buendija mu je pripomagao u poslovima, oduševljen novinom dagerotipa i Nostradamusovim proročanstvima. Ali kasnije ga je prepuštao njegovoj samoći, jer se sve teže s njim sporazumevao. Melkijades je gubio vid i sluh, kao da je sagovornika brkao sa njemu znanim ličnostima iz davnih razdoblja čovečanstva, a na pitanja je odgovarao nerazumljivom mešavinom raznih jezika. Hodao je pipajući po vazduhu, mada se među stvarima kretao sa neobjašnjivom lakoćom, kao da je bio obdaren instinktom za orijentaciju zasnovanom na trenutnom predosećanju. Jednog dana zaboravio je da stavi veštačke vilice, koje je ostavljao noću u čaši vode pored kreveta i više ih nikada nije stavio. Kada je Ursula odlučila da proširi kuću, naredila je da sagrade do Aurelijanove radionice zasebnu sobu, podalje od galame i domaće gužve, sa prozorom preplavljenim svetlošću i policom na koju je sama stavila starčeve knjige, gotovo razjedene od prašine i moljaca, tanke hartije sa sitnim neodgonetljivim znacima, i čašu sa vilicom na kojoj su se uhvatile vodene biljčice sa žutim cvetićima. Izgleda da se novo mesto dopalo Melkijadesu, pošto se više nije viđao čak ni u trpezariji. Samo je odlazio u Aurelijanovu radionicu, u kojoj bi provodio časove i časove škrabajući svoje zagonetne tekstove na pergamentima koje je doneo i koji kao da su bili napravljeni od nekakve suve materije, lomljive kao kore od testa. Tu je uzimao hranu, koju mu je Visitasion

donosila dva puta dnevno, mada je u poslednje vreme izgubio apetit i hranio se samo povrćem. Ubrzo je odavao utisak krajnje iscrpljenosti, svojstvenu vegetarijancima. Koža mu se prekrila nežnom buđi, nalik na onu što je bujala na starinskom prsluku koji nikad nije skidao, a iz njegova daha isparavao je zadah uspavane životinje. Obuzet pisanjem stihova, Aurelijano je naposletku potpuno zaboravio na njega, ali jednom prilikom poverovao je da razume nešto od onoga što je ovaj govorio u svojim isprekidanim monolozima, pa ga je pažljivo saslušao. U stvari, iz tog grozničavog mrmljanja jedino je mogao razabrati uporno ponavljanu i kao udar čekića naglašavanu reč »ravnodnevica«, »ravnodnevica«, »ravnodnevica«, i ime Aleksander fon Humbolt[10]. Arkadio se malo više zbližio s njim kad je počeo da pomaže Aurelijanu pri pozlaćivanju. Na taj pokušaj približavanja Melkijades je povremeno uzvraćao frazama na španskom, koje su imale malo veze sa stvarnošću. Jednog popodneva, međutim, ozarilo ga je iznenadno uzbuđenje. Godinama kasnije, pred strojem za streljanje, Arkadio će se setiti sa kakvim je drhtajem slušao dok mu je Melkijades pročitao nekoliko nedokučivih zapisa, koje naravno nije razumeo, ali koji, kad se čitaju glasno, liče na enciklične kantate[11]. Onda se nasmejao, prvi put posle mnogo vremena, i rekao na španskom: »Kad umrem, palite živu tri dana u mojoj sobi.« Arkadio je to ispričao Hoseu Arkadiju Buendiji i ovaj je pokušao da od njega izmami podrobnije objašnjenje, ali je samo dobio odgovor: »Postigao sam besmrtnost.« Kad je Melkijadesov dah počeo da zaudara, Arkadio ga je četvrtkom izjutra vodio da se kupa u reci. Izgledalo je kao da se starac oporavlja. Svlačio se i ulazio u vodu zajedno sa mladićima, i njegova tajanstvena sposobnost za orijentaciju pomagala mu je da izbegne duboka i opasna mesta. »Mi smo potekli od vode«, rekao je jednom prilikom. Nekada bi prošlo duže vremena da ga niko ne bi video u kući, izuzev uveče, kada je činio dirljiv napor da popravi pijanolu i kada bi četvrtkom išao na reku sa Arkadijem, noseći pod miškom tikvu i sapun od biljne masti uvijen u ubrus. Jednog četvrtka, pre nego što su ga pozvali da pođe na reku, Aurelijano začu njegove

reči: »Umro sam od groznice na sprudovima u Singapuru.« Toga dana ušao je u vodu sa opasne strane i našli su ga tek sutradan, nekoliko kilometara niže, nasukanog na sunčanoj okuci i sa jednim usamljenim strvinarom koji mu je stajao na stomaku. I pored prekora zgranute Ursule, koja ga je oplakivala sa više tuge nego rođenog oca, Hose Arkadio Buendija nije dozvolio da ga zakopaju.

— Besmrtan je — reče — i sam je otkrio formulu vaskrsenja.

Pokrenuo je zaboravljeni atanor i stavio na njega da vri kazan žive zajedno sa lešom, koji se postepeno osipao plavim mehurima. Don Apoliner Moskote usudio se da ga podseti kako nesahranjeni utopljenik predstavlja opasnost po opšte zdravlje.

— Ne mari, jer on je živ — bio je odgovor Hosea Arkadija Buendije, koji je puna sedamdeset dva časa kuvao živu, kad je leš već počeo da se raspada u plavičastu kašu čije je lako šištanje ispunilo kuću smrdljivom parom. Tek tada je dozvolio da ga ukopaju, ali ne bilo kako, nego sa počastima, kao najvećeg dobrotvora Makonda. Bio je to prvi i najveći pogreb u selu, nadmašen samo, jedan vek kasnije, pogrebnim karnevalom Velike Mame. Zakopali su ga u grobnicu podignutu nasred zemljišta određenog za groblje, a na ploči je zapisano jedino što su o njemu znali: Melkijades. Sedeli su devet večeri kraj odra. U vrevi od svetine, koja se u dvorištu sakupljala da pije kafu, priča viceve i igra karte, Amaranta je ulučila priliku da izjavi ljubav Pjetru Krespiju, koji je nekoliko nedelja ranije ozakonio svoju veridbu sa Rebekom i pripremao se da otvori radnju muzičkih instrumenata i igračaka na navijanje, na istom mestu gde su svojevremeno životarili Arapi, koji su trampili drangulije za papagaje, a koje je u narodu bilo poznato kao Turska ulica. Italijan, čija je glava puna blistavih kovrdža mamila uzdisaje ženskih srdaca, postupao je s Amarantom kao sa hirovitom devojčicom koju nije vredelo uzimati suviše ozbiljno.

— Imam mlađeg brata — rekao joj je. — Doći će da mi pomaže u radnji.

Amaranta se osetila poniženom i rekla je Pjetru Krespiju, sa jetkom mržnjom, da je spremna da osujeti svadbu svoje sestre čak i po cenu sopstvenog života. Italijana je toliko uzbudila dramatična pretnja i nije odoleo iskušenju da o tome porazgovara sa Rebekom.

Sve se završilo tako da se Amarantino putovanje, uvek odlagano zbog Ursuline prezauzetosti, sredilo za kraće od nedelju dana. Amaranta se nije usprotivila, ali kada je poljubila Rebeku na rastanku, šapnula joj je na uvo:

— Ne gaji iluzije. Makar me odveli i na kraj sveta, naći ću načina da sprečim tvoju udaju, a ako treba i da te ubijem.

Zbog Ursulinog odsustva i nevidljivog Melkijadesovog prisustva, koji je i dalje tiho lutao po sobama, kuća je izgledala velika i prazna. Rebeka je ostala da održava kuću, dok je Indijanka poslovala u pekari. Pred veče, kada bi dolazio Pjetro Krespi, okružen svežim oreolom lavande i donoseći uvek po neku igračku na poklon, njegova verenica primala ga je u glavnoj gostinskoj odaji sa otvorenim prozorima i vratima, kako bi izbegla svako podozrenje. Bila je to izlišna predostrožnost, pošto se Italijan pokazao tako pristojan da čak nije pipnuo ruku devojke koja je za nepunu godinu dana trebalo da postane njegova žena. Te posete napunile su kuću čudesnim igračkama, balerinama na oprugu, muzičkim kutijama, majmunima akrobatama, trkačkim konjima, pajacima bubnjarima — bogata i čudna mehanička fauna, koju je donosio Pjetro Krespi, rasterala je tugu Hosea Arkadija Buendije zbog Melkijadesove smrti i vratila ga opet u negdašnje vreme kada se zanimao za alhemiju. Živeo je tada u raju rasporenih životinja, razbijenih mehanizama, pokušavajući da ih usavršava sistemom neprekidnih pokreta, zasnovanih na principu klatna. Aurelijano, sa svoje strane, zapostavio je radionicu da bi malu Remedios naučio čitanju i pisanju. U početku, devojčica je više volela svoje lutke nego čoveka koji je dolazio svakog popodneva i bio krivac što su je odvajali od njenih igračaka da bi je okupali, obukli i posadili u odaju da čeka posetu. Ali Aurelijanovo strpljenje i predanost naposletku su je osvojili do te mere da je s njim provodila mnoge časove, učeći smisao slova i crtajući u jednoj svesci, olovkama u boji, kućice sa kravama u torovima i okrugla sunca sa žutim zracima, koja su zalazila iza brežuljaka.

Samo je Rebeka bila nesrećna zbog Amarantine pretnje. Poznavala je karakter svoje sestre, oholost njene duše, i plašila se njene otrovne mržnje. Satima je sisala prst u kupatilu i sa očajnim

naporom volje uzdržavala se da ne jede zemlju. Tražeći olakšanje od svoje potištenosti zvala je Pilar Terneru da joj iz karata čita budućnost. Posle bezbroj učtivih okolišenja, Pilar Ternera joj proreče:

— Nećeš biti srećna dokle tvoji roditelji ne budu pokopani.

Rebeka je uzdrhtala. Kao u sećanju na neki san, ugledala je sebe kako ulazi u kuću, sasvim mala, sa sandukom, drvenom ljuljaščicom i vrećom, nikada ne saznavši šta je u njoj bilo. Setila se jednog ćelavog gospodina, u platnenoj odeći, sa kragnom zakopčanom zlatnim dugmetom, koji nije imao nikakve veze sa kraljem hercom. Setila se jedne veoma mlade i veoma lepe žene, sa toplim i namirisanim rukama, koje nisu imale ničeg zajedničkog sa reumatičnim rukama dame iz karata, i koja joj je stavljala cveće u kosu kad bi je povela u popodnevnu šetnju kroz selo sa zelenim ulicama.

— Ne razumem — rekla je.

Pilar Ternera je izgledala zbunjena:

— Ni ja, ali tako kažu karte.

Rebeku je zagonetka tako zabrinula da je to ispričala Hoseu Arkadiju Buendiji, a on je izgrdio zbog verovanja u proročanstvo karata, ali se dao u potajno pretraživanje ormara i sanduka, guranje nameštaja i prevrtanje kreveta i podova, tražeći vreću s kostima. Sećao se da je od vremena dogradnje kuće nije video. Krišom je pozvao zidare i jedan od njih mu je priznao da je vreću zazidao u jednu od spavaćih soba, pošto mu je smetala pri radu. Posle nekoliko dana prisluškivanja, prislonivši uši na zidove, čuli su duboko onaj klik-klak. Probiše zid i nađoše kosti u netaknutoj vreći. Tog istog dana vreću su sahranili u brzo iskopanom grobu bez nadgrobne ploče, do Melkijadesa, i Hose Arkadio Buendija se vratio kući, oslobođen tereta koji je za trenutak tako pritiskao njegovu savest kao uspomena na Prudensija Agilara. Kada je prošao kroz kuhinju, poljubio je Rebeku u čelo.

— Izbij zle misli iz glave — reče joj. — Bićeš srećna.

Prijateljstvo sa Rebekom otvorilo je Pilar Terneri vrata kuće, koja joj je Ursula zatvorila posle rođenja Arkadija. Upadala bi u bilo koje doba dana, kao čopor koza, i trošila svoju grozničavu energiju na najteže poslove. Ponekad bi ulazila u radionicu i pomagala Arkadiju

da pripremi dagerotipske ploče, sa spretnošću i nežnošću koje su ga na kraju zbunile. Ta žena ga je ošamućivala. Odsjaj njene kože, njen miris dima, njen raskalašni smeh u mračnoj sobi, remetili su njegovu pažnju tako da se spoticao o stvari.

Jednom prilikom tu je bio i Aurelijano, pravio je pozlatu, i Pilar Ternera se nalaktila na sto diveći se njegovom strpljivom radu. Dogodilo se iznenada. Aurelijano je znao da je Arkadio u zamračenoj sobi, pre no što je podigao oči i sreo se sa očima Pilar Ternere, čija je misao bila savršeno jasna, kao obasjana podnevnom svetlošću.

— Dobro — rekao je Aurelijano. — Reci mi šta je.

Pilar Ternera ugrizla se za usnu, tužno se osmehujući.

— Ti si rođen za rat — rekla je. — Gde nanišaniš, tamo i pogodiš.

Aurelijanu je laknulo što se predosećanje potvrdilo. Ponovo se usredsredio na svoj posao, kao da se ništa nije desilo, i glas mu je bio spokojan i čvrst.

— Priznajem ga — rekao je. — Nosiće moje ime.

Hose Arkadio Buendija postigao je najzad ono čemu je težio: balerinu na opruzi spojio je sa mehanizmom sata, i igračka je u toku tri dana bez prestanka igrala po taktu sopstvene muzike. Taj pronalazak ga je uzbudio više nego bilo koji njegov bezglavi poduhvat. Više nije jeo. Nije spavao. Lišen Ursulinog nadzora i nege, dozvolio je da ga mašta odvede u stanje večitog delirijuma, odakle se više neće povratiti. Provodio je noći vrteći se po sobi, razmišljajući glasno, tražeći način da se volovska kola, ralo i sve što je u upotrebi pokreće na principu klatna. Groznica od nesanice toliko ga je umorila da jedne zore nije mogao prepoznati sedokosog starca nesigurnih pokreta, koji je ušao u njegovu spavaću sobu. Bio je to Prudensio Agilar. Kad ga je konačno prepoznao, preneražen što i mrtvaci stare, Hose Arkadio Buendija je osetio da ga obuzima duboka tuga.

— Prudensio — uzviknuo je — kada si dospeo čak ovamo! — Posle mnogo godina smrti, čežnja za živim bila je tako snažna, potreba za društvom tako neodložna a blizina druge smrti, koja je postojala u pravoj smrti, tako užasna da je Prudensio Agilar na kraju zavoleo i svog najvećeg neprijatelja. Tražio ga je. Pitao je za njega mrtve u Rioači, mrtve koji su došli iz doline Upar, one koji su došli iz rnočvare, i niko ga nije tačno obavestio, pošto je Makondo bilo selo

nepoznato pokojnicima, dok nije došao Melkijades i obeležio ga crnom tačkicom u nejasnim mapama smrti. Hose Arkadio Buendija pričao je sa Prudensijem Agilarom do zore. Nekoliko sati kasnije, iscrpljen od nespavanja, ušao je u Aurelijanovu radionicu i zapitao ga:

— Koji je danas dan? — Aurelijano mu odgovori da je utorak. — To sam i mislio — reče Hose Arkadio Buendija. — Ali iznenada sam shvatio da još traje jučerašnji ponedeljak. Gledaj nebo, gledaj zidove, gledaj begonije. Danas je takođe ponedeljak.

Naviknut na njegovo mahnitanje, Aurelijano nije obraćao pažnju. Sledećeg dana, u sredu, Hose Arkadio Buendija vratio se u radionicu. — Ovo je užas — rekao je. — Gledaj vazduh, slušaj zujanje sunca, isto kao juče i prekjuče. I danas je opet ponedeljak.

Uveče ga je Pjetro Krespi našao u hodniku kako rida i neutešno jeca kao starci, plačući za Prudensijem Agilarom, za Melkijadesom, za Rebekinim roditeljima, za svojim ocem i majkom, za svima kojih se mogao setiti i koji su tada bili sami u smrti. Pjetro mu je poklonio mecu na oprugu, koja je hodala na dve noge po žici, ali nije uspeo da ga odvrati od njegove opsesije. Pitao ga je šta je bilo sa njegovim nacrtom, o kome mu je govorio prethodnih dana, o mogućnosti da napravi mašinu sa klatnom koja bi pomogla čoveku da leti, a on je odgovorio da je to nemoguće, pošto klatno svaku stvar može podići u vazduh, ali ne može da podigne samo sebe. U četvrtak se ponovo pojavio u radionici, žalostan kao kišni dan.

— Mašina vremena se pokvarila — samo što nije jecao, — a Ursula i Amaranta su tako daleko!

Aurelijano ga je ukorio kao neko dete i on je poslušno zaćutao. Šest sati je pregledao stvari, pokušavajući da pronađe po čemu se razlikuju od istih prethodnog dana, upinjući se da u njima otkrije promenu koja bi dokazala prolaznost vremena. Otvorenih očiju, proveo je celu noć u krevetu prizivajući Prudensija Agilara, Melkijadesa, sve mrtve, da dođu i s njim podele njegov nemir. Ali niko nije došao. U petak, pre nego što je iko ustao, opet je brižljivo osmatrao okolnu prirodu, dok se nije potpuno uverio da je još uvek ponedeljak. Tada je sa jednih vrata skinuo rezu i u divljem besu svoje neizmerne snage srušio alhemijske aparate pretvorivši ih u

prah, zatim dagerotipiju, zlatarsku radionicu, vičući kao da je s uma sišao, na zvučnom i tečnom ali sasvim nerazumljivom jeziku. Nameravao je da poruši čitavu kuću, ali je Aurelijano pozvao u pomoć susede. Bilo je potrebno deset ljudi da ga savladaju, četrnaest da ga vežu, dvadeset da ga odvuku do kestena u dvorištu, gde su ga privezali za stablo, dok je on lajao na čudnom jeziku i izbacivao zelenkastu penu na usta. Kada su došle Ursula i Amaranta, noge i ruke još su mu bile vezane, bio je pokisao i potpuno bezopasan. Obratile su mu se, a on ih je pogledao ne prepoznavši ih i rekao im nešto nerazumljivo. Ursula mu je oslobodila šake i gležnjeve na nogama, izranavljene od konopca, i ostavila ga vezanog samo oko struka. Kasnije su mu sagradili krović od palme da ga štiti od sunca i kiše.

Jedne nedelje, u martu, Aurelijano Buendija i Remedios Moskote venčali su se pred oltarom koji je po nalogu sveštenika Nikanora Rejne podignut u gostinskoj sobi. Bio je to vrhunac četvoronedeljnog uzbuđenja u kući Moskote, jer je mala Remedios sazrela pre nego što se oslobodila dečjih navika. lako joj je majka objasnila kakve će se promene desiti kad se zadevojči, jednog februarskog predvečerja, vrišteći od uzbuđenja upala je u odaju u kojoj su njene sestre brbljale sa Aurelijanom, i pokazala im gaćice uprljane nekom masom nalik na čokoladu. Odredili su da za mesec dana bude svadba. Ostalo je jedva toliko vremena da se nevesta nauči sama umivati i oblačiti, da shvati osnovne stvari domaćinstva. Stavili su je da mokri na vrele cigle da bi je odvikli od mokrenja u krevetu. Stajalo ih je truda da je ubede u neprikosnovenost bračne tajne, pošto je Remedios bila toliko ošamućena i istovremeno toliko zadivljena otkrićem da je sa svima htela da raspravlja o pojedinostima bračne noći. Napor je bio iscrpljujući, ali na dan koji je bio predviđen za svečanost devojčica je u ovozemaljske stvari bila upućena kao bilo koja od njenih sestara. Don Apoliner Moskote uzeo ju je pod ruku i poveo ulicom ukrašenom cvećem i vencima, uz pucanje petardi i muziku nekoliko orkestara, a ona je pozdravljala rukom i osmehom se zahvaljivala onima koji su joj sa prozora želeli dobru sreću. Aurelijano, u crnom suknenom odelu, u istim lakovanim čizmama, sa metalnim kopčama, u kojima će biti i nekoliko godina kasnije pred strojem za streljanje, bio je jako bled, a tvrda knedla stajala mu je u grlu kada je dočekao verenicu na vratima kuće i odveo je pred oltar. Ona se ponašala tako prirodno i razborito da se nije zbunila čak ni kada je Aurelijano ispustio prsten pokušavajući da joj ga stavi na prst. Nastao je žamor i zbrka među zvanicama, a ona je i dalje držala visoko ruku, sa čipkastim volanom i pruženim domalim prstom, dok je njen verenik jedva uspeo da zadrži prsten čizmom da se ne bi otkotrljao do vrata, pa se sav rumen vratio pred oltar. Njena majka i sestre toliko su strepele da devojčica u toku ceremonije ne napravi neku grešku, da su na kraju same ispale nepristojne navalivši na nju da bi je izljubile. Toga dana Remedios je ispoljila smisao za odgovornost, prirodnu ljupkost i mirno savlađivanje, koje će uvek pokazati u teškim okolnostima. Ona

jepo sopstvenom nahođenju, odsekla najveći komad venčanog kolača i odnela ga na tanjiru sa viljuškom Hoseu Arkadiju Buendiji. Vezan za stablo kestena, zgrcen na drvenoj klupici ispod krovića od palme, ogromni starac, izbledeo od sunca i kiše, zahvalno se osmehnuo i pojeo kolač prstima, mrmljajući nerazgovetno neki psalm. Jedina nesrećna osoba u tom bučnom slavlju, koje se produžilo do ponedeljka u zoru, bila je Rebeka Buendija. Bilo je to i njeno propalo slavlje. U dogovoru sa Ursulom, njeno venčanje je trebalo da se proslavi istog dana, ali Pjetro Krespi je u petak primio obaveštenje da mu je majka na samrti. Svadba je odložena. Pjetro Krespi je krenuo u glavni grad provincije jedan sat po prijemu pisma i na putu se mimoišao sa majkom, koja je došla tačno u subotu uveče i na Aurelijanovoj svadbi otpevala setnu pesmu, koju je spremila za svadbu svog sina. Pjetro Krespi se vratio u nedelju, u ponoć, na kraj zabave, pošto je uz put dotukao pet konja nastojeći da na vreme stigne na svadbu. Nikada se nije utvrdilo ko je napisao pismo. Dok ju je Ursula mučila svojim ispitivanjem, Amaranta je zaplakala sa negodovanjem i zaklela se u svoju nevinost pred oltarom, koji stolari još nisu demontirali.

Otac Nikanor Reina — koga je don Apolinar Moskote doveo u močvaru da obavi venčanje — bio je starac otvrdnuo od svog nezahvalnog poziva. Imao je sivu kožu, gotovo na samim kostima, ali istaknut i okrugao stomak, i izraz starog anđela, u kome je bilo više naivnosti nego dobrote. Nameravao je da se posle venčanja vrati u svoju parohiju, ali ga je zaprepastila sirovost stanovnika Makonda, koji su živeli u grehu podvrgavajući se prirodnim zakonima, ne krsteći decu i ne poštujući crkvene praznike. Verujući da nijednom mestu nije toliko nedostajao bog, odlučio je da ostane još nedelju dana da obrati u hrišćanstvo obrezane i pagane, da ozakoni divlje brakove i pričesti samrtnike. Ali niko ga nije zarezivao. Odgovorili su mu da su dugo bili bez popa, da sva pitanja o spasenju duše sređuju neposredno s bogom i da im ne pada na pamet smrtni greh. Umoran da propoveda u pustinji, otac Nikanor se odlučio da preduzme gradnju crkve, najveće na svetu, sa svecima u prirodnoj veličini i bojenim staklom na prozorima, da bi u nju dolazili ljudi iz Rima i slavili boga u centru bezbožništva. Išao je svuda i sakupljao

priloge na bakarnom tanjiru. Davali su mu mnogo, ali on je hteo više, pošto bi crkva morala da ima zvono čiji bi zvuk izvlačio utopljenika iz dubina. Toliko je preklinjao da je izgubio glas. Sada su mu i kosti počele da galame. Jedne subote, kada nije uspeo da prikupi čak ni za vrata, iz očajanja više nije znao šta da radi. Improvizovao je oltar na trgu i u nedelju obišao selo sa zvoncetom, kao u vreme nesanice, pozivajući na bogosluženje pod otvorenim nebom. Mnogi su pošli iz radoznalosti, neki zbog nostalgije. Drugi — da bog ne bi uzeo kao ličnu uvredu nipodaštavanje njegovog posrednika. Tako se u osam časova ujutru iskupilo pola sela na trgu, na kojem je otac Nikanor preklinjućim glasom čitao jevanđelje. Na kraju, kada se prisutni počeše rasturati, podigao je ruke u znak opomene.

— Samo trenutak — rekao je. — Sad ćemo prisustvovati neoborivom dokazu neograničene božje moći.

Dečak, koji mu je pomagao pri bogosluženju, prineo mu je šolju guste čokolade koja se još pušila, i on je popi u jednom dahu. Potom je obrisao usta maramicom, koju je izvadio iz rukava, ispružio ruke i zatvorio oči. Tada se otac Nikanor podigao dvanaest santimetara od zemlje. Lukavstvo je upalilo. Išao je nekoliko dana od kuće do kuće i ponavljao majstoriju uzdizanja uz pomoć čokolade, sve dok crkvenjak nije sakupio toliko novca u jednu vreću da je za manje od mesec dana mogla da počne gradnja crkve. Niko nije sumnjao u božansko poreklo prikazanija, osim Hosea Arkadija Buendije, koji je bez uzbuđenja posmatrao gomilu sveta kako se jednog jutra skupila oko kestena da još jedanput prisustvuje otkrovenju. Tek se malo protegao na klupici i skupio ramena, kad otac Nikanor, zajedno sa stolicom na kojoj je sedeo, poče da se odiže od tla.

— Hoc est simplicissimum — reče Hose Arkadio Buendija — homo iste statum quartum materiae invenit[12].

Otac Nikanor podiže ruku i u isti mah se sve četiri noge stolice spustiše na zemlju.

— Nego — rekao je. — Factum hoc existentiam Dei probat sine dubio[13].

Tako se saznalo da je đavolski jezik Hosea Arkadija Buendije bio latinski. Nikanor, koji je jedini mogao da uspostavi vezu s njim, iskoristio je priliku da pokuša uliti veru u njegov poremećeni um. Svako popodne sedeo bi pod kestenom pridikujući na latinskom, ali Hose Arkadio Buendija se odupirao da prihvati retoričke zavrzlame i transmutaciju čokolade, a kao jedini dokaz zahtevao je dagerotipski snimak boga. Otac Nikanor mu je tada doneo medaljone i sličice, čak i jednu reprodukciju Veronikinog rupca, ali Hose Arkadio Buendija ih je odbio, pošto su bile zanatlijske tvorevine, bez naučnog osnova. Bio je toliko tvrdoglav, da je otac Nikanor odustao od verskog prosvećivanja i dalje ga je posećivao samo iz humanih pobuda. Ali tada je Hose Arkadio Buendija preuzeo inicijativu i racionalnim dokazima pokušao da slomi sveštenikovu veru. Jednom prilikom, kada je otac Nikanor doneo pod kesten jednu tablu i kutiju sa žetonima da bi ga pozvao da igraju dame, Hose Arkadio Buendija nije pristao, pošto nikad nije mogao da shvati smisao borbe između dva protivnika koji su u principima saglasni. Otac Nikanor, koji nikad nije tako shvatao igru dame, više nije mogao da je igra. Svaki put sve više iznenađen lucidnošću Hose Arkadija Buendije, pitao ga je kako je moguće da ga drže vezanog za drvo.

— Hoc est simplicissimum — odgovorio je on — jer ja sam lud.

Od tada, zabrinut za svoju ličnu veru, pop ga više nije posećivao i potpuno se posvetio ubrzanoj gradnji crkve. Rebeka je osetila da se u njoj ponovo rađa nada. Njena budućnost zavisila je od završetka radova, od one nedelje kada je otac Nikanor ručao u kući i cela porodica sedela za stolom, a on govorio o svečanim i velelepnim verskim obredima kada bude završen hram.

— Najsrećnija biće Rebeka — rekla je Amaranta. I kako Rebeka nije razumela šta je time htela reći, Amaranta joj objasni uz prostodušan osmeh:

— Tebi će dopasti da otvoriš crkvu svojim venčanjem.

Rebeka je pokušala da preduhitri bilo kakav komentar. Jer kako se sporo gradilo, hram neće biti završen ni za deset godina. Otac Nikanor se nije s tim saglasio: uz veće priloge vernika mogu da se prave procene sa više optimizma. Pred upornim Rebekinim negodovanjem, koja više nije mogla ni da jede, Ursula se obradovala

Amarantinom predlogu i svojim velikim prilogom doprinela da se ubrzaju radovi. Otac Nikanor je smatrao da bi hram, uz sličnu pomoć, mogao biti završen za tri godine. Od tada Rebeka više nije govorila sa Amarantom, uvidevši da njena inicijativa nije tako naivna kao što je ona to htela da prikaže.

— To je najmanje što sam mogla uraditi — odgovorila joj je Amaranta u žučnoj prepirci koju su te noći vodile. — Tako neću morati da te ubijem još tri godine.

Rebeka je prihvatila izazov.

Kada je Pjetro Krespi saznao za novo odlaganje, zapao je u očajanje, ali Rebeka mu je pružila krajnji dokaz vernosti.

— Pobeći ćemo kada god ti budeš hteo.

Pjetro Krespi, međutim, nije bio sklon pustolovinama. Nedostajao mu je strastven karakter njegove verenice i smatrao je da je poštovanje zadate reči slično kapitalu, koji se ne sme rasipati. Tada je Rebeka pribegla smelijim metodama. Neki tajanstveni vetar gasio je svetiljke u gostinskoj sobi i Ursula bi zaticala verenike kako se ljube u mraku. Pjetro Krespi je smeteno objašnjavao slab kvalitet modernih svetiljaka od smole, čak je pomagao da se u odaji postavi sigurniji sistem osvetljavanja. Ali ponovo bi nestalo goriva ili bi se zaglavili fitilji, a Ursula bi zaticala Rebeku kako sedi veremku na kolenima. Na kraju nije htela da prihvati nikakvo objašnjenje. Prebacila je na Indijanku brigu za pekaru i sela u ljuljašku da budno motri za vreme verenikove posete, odlučivši da ne podlegne prevarama koje su još u doba njene mladosti bile zastarele.

— Jadna mama — govorila bi Rebeka besno i podsmešljivo gledajući kako Ursula pospano zeva prilikom poseta. — Kad umre, plaćaće svoje grehe u ovoj stolici za ljuljanje.

Posle tri meseca ljubavi pod prismotrom, zamoren od svakodnevnog obilaženja gradilišta i sporosti izgradnje, Pjetro Krespi odluči da ocu Nikanoru da novac koji mu je nedostajao za završetak hrama. Amaranta se nije nimalo uzrujala. Dok je pričala sa prijateljicama, koje su svakog popodneva dolazile da vezu ili pletu na tremu, nastojala je da izmisli nova odlaganja. Jedna greška u proračunu pokvarila je onu podvalu koju je smatrala najefikasnijom: da odstrani loptice naftalina, koje je Rebeka stavila u venčanu haljinu

pre nego što ju je spremila u komodu u spavaćoj sobi. Uklonila je loptice kad je do završetka hrama ostalo manje od dva meseca, Ali Rebeka je bila tako nestrpljiva zbog skorog venčanja da je poželela da pripremi haljinu pre nego što je to Amaranta predvidela. Kada je otvorila komodu i razvila prve hartije, a potom zaštitno platno, videla je da su satensku haljinu, čipku od vela i krunu od pomorandžinog cveta, moljci pretvorili u prah. lako je bila sigurna da je u omot stavila dve šake naftalinskih loptica, katastrofa je izgledala slučajna da se nije usudila okriviti Amarantu. Do svadbe je ostalo manje od mesec dana ali Amparo Moskote se obavezala da će sašiti novu haljinu za nedelju dana. Kada je jednoga kišnoga podneva Amparo ušla u kuću, uvijena u pleteni ogrtač, da bi Rebeka poslednji put probala haljinu, Amaranta se umalo nije srušila. Zanemela je a ledeni znoj slivao joj se niz kičmu.Tokom dugih meseci drhtala je od straha čekajući taj čas, jer ako ne smisli nešto što će konačno omesti Rebekinu svadbu, bila je sigurna da će u poslednjem trenutku, kad joj ne bude pomoći, njena mašta smoći hrabrosti da je otruje. Tog popodneva, dok se Rebeka gušila od vrućine u satenskom oklopu, koji je Amparo Moskote na njenom telu polako uobličavala hiljadama čioda i beskrajnim strpljenjem, Amaranta je više puta napravila pogrešan bod i ubola se iglom u prst, ali je sa strašnom hladnokrvnošću odlučila da će čin biti izvršen u poslednji petak pre svadbe, a sredstvo — mlaz laudanuma[14] u kafu.

Jedna veća prepreka, koliko neizbežna toliko nepredviđena, naterala je na novo i neograničeno odlaganje. Nedelju dana pre datuma predviđenog za svadbu mala Remedios se usred noći probudila oblivena vrelom tečnošću koja je brizgala iz njene utrobe, sa nekakvom erupcijom koja ju je razdirala, i tri dana kasnije, otrovana sopstvenom krvlju, umrla je sa blizancima koji su se isprečili u njenom trbuhu. Amarantu je spopala griža savesti. Žarko je molila boga da se nešto strašno dogodi kako ne bi morala otrovati Rebeku, pa je sada sebe krivila za smrt Remedios. Remedios je unela u kuću dah veselja. Bila se sa mužem smestila u jednoj sobi blizu radionice, koju je ukrasila lutkama i igračkama iz svog nedavnog detinjstva, a njena vesela vitalnost kipela je van sva četiri

zida sobe i preplavila kao dašak dobrog zdravlja trem sa begonijama. Pevala je od ranog jutra. Bila je jedina osoba koja se usudila da bude posrednik u Rebekinim i Amarantinim svađama. Natovarila je sebi na grbaču da neguje Hosea Arkadija Buendiju. Nosila mu je hranu, pomagala mu pri svakodnevnim potrebama, prala ga sapunom i krpom, trebila mu kosu i bradu od vašiju i gnjida, održavala krović od palme, a u vreme nepogode pojačavala ga nepromočivim platnom. Poslednjih meseci uspevala je da se s njim sporazume na rudimentarnom latinskom. Kada se rodio sin Aurelijana i Pilar Ternere, kada su ga doneli u kuću i na domaćoj ceromoniji krstili imenom Aurelijano Hose, Remedios je odlučila da ga prihvati kao svog sina prvenca. Njen materinski nagon začudio je Ursulu. Aurelijano, sa svoje strane, našao je u njoj opravdanje koje mu je bilo neophodno za život. Radio je ceo dan u radionici i Remedios bi mu u podne donosila veliku šolju kafe bez šećera. Uveče bi zajedno posećivali porodicu Moskote. Aurelijano je igrao s tastom beskrajne partije domina, dok je Remedios ćaskala sa sestrama i raspravljala sa majkom o raznim stvarima kao odrasla. Veza sa porodicom Buendija učvrstila je u selu autoritet don Apolinera Moskote. Posle više putovanja u glavni grad provincije, nagovorio je vlasti da sagrade školu kojom je upravljao Arkadio, nasledivši od dede Ijubav prema podučavanju. Ubeđivanjem je uspeo da većina kuća bude obojena u plavo za praznik nacionalne nezavisnosti. Na molbe oca Nikanora, naredio je da se Katerinova krčma preseli u zabačenu ulicu i zatvorio nekoliko sablaznih mesta, koja su cvetala u centru naselja. Jednom se vratio sa šest policajaca, naoružanih puškama; kojima je poverio održavanje reda, a da se niko nije setio prvobitnog dogovora da se u selu ne drže naoružani Ijudi. Aurelijano je bio zadovoljan delatnošću svoga tasta. »Ugojićeš se kao on«, govorili su mu prijatelji. Ali nepokretnost koja je naglasila njegove jabučice i pojačala sjaj njegovih očiju, nije povećala njegovu težinu niti je pokolebala njegov karakter. Naprotiv, na njegovim usnama učvrstila se linija uobičajenog razmišljanja i odlučnosti. Toliko je čvrsta bila Ijubav koju su on i njegova žena uspeli da probude u svojim porodicama, da su čak Rebeka i Amaranta, kada je Remedios objavila da će roditi dete, sklopile

primirje i plele od plave vune, ako se rodi muško, a od ružičaste ako se rodi žensko. Ona je bila poslednja osoba na koju je, nekoliko godina kasnije, pomislio Arkadio pred strojem za streljanje.

Ursula je proglasila žalost, zatvorivši vrata i prozore, tako da niko nije mogao ući ni izići, osim u najnužnijem slučaju; zabranila je da se tokom cele godine govori glasno, a na mestu na kojem su probdeli noć kraj njena odra, postavila je dagerotip sa slikom Remedios, sa crnom pantljikom i kandilom zauvek upaljenim. Budući naraštaji koji nikad neće dozvoliti da se kandilo ugasi, biće sigurno zbunjeni pred tom devojčicom u nabranim suknjama, belim čizmicama, sa mašnom od organdina na glavi, jer neće uspeti da je usaglase sa uobičajenim likom prababe. Amaranta je uzela Aurelijana Hosea. Usvojila ga je kao sina, da bi sa njom podelio samoću i olakšao joj nehotični laudanum koji su njena bezumna zaklinjanja bacila u kafu Remedios. Pjetro Krespi je pred veče ulazio na prstima, sa crnom trakom na šeširu, i tiho posećivao jadnu Rebeku koja je izgledala kao da je iskrvarila, u crnoj haljini sa rukavima do zglavka. Sama pomisao na neki novi datum za svadbu bilo bi pravo svetogrđe, pa se vereništvo pretvorilo u večnu vezu, u umornu ljubav, koju niko više nije čuvao, kao da su zaljubljenici, koji su svojevremeno gasili lampe da bi se ljubili, bili prepušteni na volju samoj smrti. Bez cilja i potpuno klonula duhom, Rebeka je ponovo jela zemlju.

Iznenada — pošto je žalost već dugo trajala, iznova su počeli sastanci na kojima su se vezli krstići — neko je gurnuo ulična vrata u dva po podne, u samrtnoj tišini vrućine, i grede se u temeljima tako potresle da su Amaranta i njene prijateljice, vezu ći na verandi, Rebeka, sisajući prst u spavaćoj sobi, Ursula u kuhinji, Aurelijano u radionici, čak i Hose Arkadio Buendija ispod usamljenog kestena, imali utisak da se od zemljotresa ruši kuća. Ulazio je neki ogroman čovek. Njegova četvrtasta leđa jedva su prošla kroz vrata. Imao je medaljončić Gospe od zdravlja, koji je visio na vratu kao u bizona, ruke i grudi potpuno tetovirane nerazumljivim znacima, i oko zgloba desne ruke usku bakarnu alku od deca-na-krstu[15]. Koža mu je bila nagrizena solju, kosa kratka i uspravna kao griva u mazge, čeljusti jake kao železo, i tužan pogled. Imao je pojas dva puta deblji od

kolena, čizme sa kamašnama, mamuze i potkovane pete, a njegovo prisustvo ostavljalo je utisak da se sve uzdrmalo od zemljotresa. Prošao je kroz gostinjsku odaju i kroz dnevnu sobu, noseći u ruci pohabane bisage, pa se kao grom iz vedra neba pojavio na tremu sa begonijama, na kome Amaranta i njene prijateljice ostadoše paralizovane sa iglama u vazduhu.

— 'Bar dan — rekao im je umornim glasom, bacio bisage na radni sto i ne zaustavljajući se produžio u drugi deo kuće.

— 'Bar dan — rekao je uplašenoj Rebeki, koja ga je videla da ulazi na vrata njene sobe. — 'Bar dan — rekao je Aurelijanu, kome je svih pet čula bilo usredsređeno nad zlatarskim stolom. Nije se zadržao ni sa kim. Produžio je pravo u kuhinju i tu se zaustavio, prvi put na kraju jednog putovanja koje je započeo na drugoj strani sveta. — 'Bar dan — reče.

Ursula je časak zastala otvorenih usta, pogledala ga u oči, kriknula i skočila mu oko vrata, vičući i plačući od radosti. Bio je to Hose Arkadio. Vratio se siromašan kao što je i otišao, do te mere siromašan da je Ursula morala da mu da dva pesosa da plati najmljenog konja. Govorio je španski, iskvaren mornaričkim žargonom. Pitali su ga gde je bio, a on je odgovorio:

— Tamo-amo. — Obesio je visaljku u sobi koju su mu odredili i spavao je tri dana. Kada se probudio, pojeo je šestnaest sirovih jaja i otišao pravo u Katarinovu krčmu, u kojoj je njegova gorostasna muška figura izazivala paniku među radoznalim ženama. Poručio je na svoj račun muziku i rakiju za sve. Kladio se sa pet muškaraca u isto vreme u obaranje šake.

— Neverovatno — govorili su, kad su se uverili da ne mogu ni da mu ruku pomere. — Ima decu-na-krstu.

Katarino, koji nije verovao u veštinu snage, kladio se u dvanaest pesosa da neće pomeriti šank. Hose Arkadio ga je iščupao sa njegovog mesta, podigao iznad glave i izneo na ulicu. Bilo je potrebno jedanaest muškaraca da ga uvuku unutra. Razdragan od slavlja, izložio je na šanku svoju neverovatnu muškost, svu istetoviranu spletom plavih i crvenih napisa na nekoliko jezika. Žene, koje su na njega požudno navalile, pitao je koja plaća više. Ona koja je imala više, ponudila je dvadeset pesosa. Tada je on predložio da

ga izvlače na lutriji, deset pesosa po srećki. Cena je bila preterana, jer najtraženija žena je dobijala osam pesosa za noć, ali sve su pristale. Napisale su svoja imena na četrnaest hartija koje su stavile u jedan šešir, i svaka je izvukla jedan. Kad su za izvlačenje preostala još svega dva broja, znalo se kome je pripao.

— Svaka još po pet pesosa — predložio je Hose Arkadio — i podelite me između sebe.

Od toga je živeo. Šezdeset pet puta je oplovio oko sveta, kao član mornarske posade bez državljanstva. Žene koje su te noći legle s njim u Katarinovoj krčmi odnele su ga golog u salu za igranke kako bi svi videli da je spreda i pozadi, od glave do pete, svaki milimetar njegovog tela istetoviran. Nije uspevao da se uključi u porodicu. Spavao je po ceo dan a noći provodio u kuplerajskom kvartu, nadmećući se u snazi. U retkim prilikama kada bi Ursula uspela da ga posadi za sto, pokazao se silno simpatičan, naročito kada je pričao o svojim pustolovinama po dalekim zemljama. Doživeo je brodolom i dve nedelje plutao po Japanskom moru, hraneći se telom jednog druga koji je umro od sunčanice, čije je meso, posoljeno i opet posoljeno, kuvano na suncu imalo neki zrnast i sladak ukus. Jednog vrućeg popodneva u Bengalskom zalivu njegov brod je pobedio morsku aždaju, u čijoj su utrobi našli šlem, pređicu i oružje nekog krstaša. Video je u Karibima utvaru gusarskog broda Viktora Igoa[16], sa jedrima koja su pocepali vetrovi smrti, jarbolima izjedenim od morskih bubašvaba i zauvek izgubljenim u pravcu Gvadalupe. Ursula je plakala za stolom, kao da je čitala pisma koja nikad nisu stigla, i u kojima je Hose Arkadio pričao svoje podvige i nevolje.

— A tolika kuća ovde, sine moj — jecala je. — I toliko hrane bačene svinjama! — Ali u dubini duše nije mogla da shvati da je dečko koga su odveli Cigani ista ova ljudina, koja je jela pola sisančeta za ručak i ispuštala vetrove od kojih je venulo cveće. Nešto slično se dešavalo sa ostalom porodicom. Amaranta nije mogla sakriti odvratnost koju je izazivalo njegovo životinjsko podrigivanje za stolom. Arkadio, koji nikad nije saznao tajnu svog začeća, jedva mu je odgovarao na pitanja, koja mu je ovaj postavljao

sa vidljivom namerom da osvoji njegovu naklonost. Aurelijano je pokušavao da u bratovljevom sećanju oživi vreme kada su spavali u istoj sobi, trudio se da obnovi bliskost iz detinjstva, ali Hose Arkadio je sve zaboravio, pošto mu je život na moru preplavio pamćenje svakojakim događajima. Samo je Rebeka podlegla već na prvi pogled. Onog popodneva kad ga je videla kako prolazi pored njene spavaće sobe, pomislila je da je Pjetro Krespi kicoš od marcipana prema ovoj muškarčini, čije se vulkansko disanje osećalo u celoj kući. Tražila je povod da mu se nađe u blizini. Jednom prilikom Hose Arkadio je bezobrazno odmerio njeno telo i rekao:

— Vrlo si ženstvena, sestrice.

Rebeka je izgubila vlast nad sobom. Ponovo je jela zemlju i kreč sa zida, halapljivo kao ranijih dana, i sisala prst sa takvom strasti da je napravila žulj na palcu. Povratila je zelenu tečnost s mrtvim pijavicama. Provodila je besane noći drhteći od groznice, boreći se protiv bezumlja, čekajući da kuća zatreperi od povratka Hosea Arkadija u zoru. Jednog popodneva, kada su svi spavali, nije više izdržala i otišla je u njegovu spavaću sobu. Našla ga je u gaćama, budnog, ispruženog u visaljci koju je zavezao o grede užetom za vezivanje brodova. Nju je toliko zapanjila njegova išarana velika golotinja, da je instinktivno ustuknula.

— Izvinite — pravdala se. — Nisam znala da ste tu. — Ali spustila je glas da ne bi koga probudila.

— Dođi ovamo — rekao je on.

Rebeka je poslušala. Zaustavila se pored visaljke, sva u ledenom znoju, osećajući grceve u utrobi, dok joj je Hose Arkadio milovao članke na ruci, potom listove, a zatim butine, šapućući:

— O, sestrice, o sestrice.

Morala je učiniti natprirodan napor da ne umre kada ju je jedna ciklonska snaga, savršeno sređena, obuhvatila oko struka i kandžama u tri zahvata oslobodila njeno telo, i raskomadala je kao ptičicu. Stigla je još samo da se zahvali bogu što se rodila, pre nego što je izgubila svest od strašnog uživanja u tom neizdržljivom bolu, koprcajući se u vreloj bari visaljke koja je kao upijač usisala erupciju njene krvi.

Tri dana kasnije venčali su se na bogosluženju u pet. Hose Arkadio otišao je dan ranije u radnju Pjetra Krespija. Našao ga je gde daje čas citre i nije ga odvojio na stranu da bi mu saopštio vest.

— Ženim se Rebekom — rekao mu je. Pjetro Krespi je pobledeo, predao citru učeniku i završio čas. Kada su ostali sami u sali prepunoj muzičkih instrumenata i igračaka na oprugu, Pjetro Krespi je rekao:

— Sestra vam je.

— Baš me briga — odgovorio je Hose Arkadio.

Pjetro Krespi je obrisao čelo maramicom natopljenom lavandom.

— To je protiv prirode — objasnio je — a i zakon to zabranjuje.

Hose Arkadio je izgubio strpljenje ne toliko zbog argumenata koliko zbog bledila Pjetra Krespija.

— Serem se dva puta na prirodu — rekao je. — I dolazim da vam to kažem da se ne biste izlagali trudu da odete i bilo šta pitate Rebeku.

Ali njegovo prostačko ponašanje slomilo se kada je video da su se Pjetru Krespiju ovlažile oči.

— De, de — rekao mu je drugim tonom — ako želite da svijete porodično gnezdo, ostaje vam Amaranta.

Otac Nikanor je u nedeljnoj propovedi objavio svima da Hose Arkadio i Rebeka nisu brat i sestra. Ursula im nikad nije oprostila ovaj čin neshvatljivog nedostatka poštovanja, a kada su se vratili iz crkve tek venčani, zabranila im je da ikada prekorače prag njene kuće. Za nju je bilo kao da su umrli. Stoga su iznajmili kućicu prekoputa groblja i smestili se u nju, nemajući drugog nameštaja osim visaljke Hosea Arkadija. Prve bračne noći Rebeku je za prst ugrizao škorpion, koji se uvukao u papuču. Oduzeo joj se jezik, ali to im nije smetalo da provedu sablažnjiv medeni mesec. Susedi su se plašili krikova koji su budili ceo kraj, po osam puta u toku noći i po tri puta po podne, i molili se da tako neobuzdana strast ne ometa mir umrlih.

Jedino se Aurelijano brinuo o njima. Kupio im je nešto nameštaja i dao im novaca, dok se Hoseu Arkadiju nije povratio smisao za realnost, pa je počeo da obrađuje ničiju zemlju, koja se graničila sa dvorištem kuće. Amaranta, naprotiv, nikada nije uspela da se

uzdigne iznad mržnje prema Rebeki, iako joj je život pružio zadovoljstvo o kakvom nikad nije ni sanjala: zauzimanjem Ursule, koja nije znala kako da popravi sramotu, Pjetro Krespi ručavao je i dalje svakog utorka u kući, podnevši dostojanstveno i mirno svoj neuspeh. Zadržao je crnu traku na šeširu, kao dokaz svoga poštovanja prema porodici, rado je pokazivao svoju naklonost prema Ursuli, donoseći joj egzotične poklone: portugalske sardine, slatko od turskih ruža i, jednom prilikom, izvanredan šal iz Manile. Amaranta ga je primila sa ljubaznom predusretljivošću. Pogađala je njegov ukus, izvlačila mu rašivene konce iz manžetni košulje i izvezla mu za rođendan tuce maramica sa njegovim inicijalima. Svakog utorka posle ručka, dok je ona vezla na tremu, pravio joj je društvo. Ta žena, s kojom je uvek postupao kao sa devojčicom, bila je otkriće za Pjetra Krespija. lako joj je nedostajalo ljupkosti, bila je prijatno nežna i imala čudan smisao da oceni šta je najvažnije. Jednog utorka, kad više niko nije sumnjao da će to, ranije ili kasnije, morati da se dogodi, Pjetro Krespi ju je zamolio da se uda za njega. Nije prekinula s vezom. Ćekala je da joj prođe rumenilo ušiju i svom glasu dade mirni, visokoparni ton zrelosti.

— Naravno, Krespi — rekla je — ali tek kada se bolje upoznamo. Nikad nije dobro prenagliti.

Ursula se zbunila. I pored toga što je poštovala Pjetra Krespija, nije uspela da ustanovi da li je njegova prosidba, posle dugog i nemirnog vereništva s Rebekom, s moralnog stanovišta bila dobra ili loša. Ali ju je, na kraju, prihvatila kao gotovu stvar, pošto niko nije delio njenu sumnju. Aurelijano —glava kuće — samo ju je još više zbunio svojim tajanstvenirn i odlučnim mišljenjem:

— Sada nije vreme da se misli na svadbe.

To mišljenje, koje je Ursula razumela tek nekoliko meseci kasnije, bilo je čini se jedino što je Aurelijano mogao iskreno reći u tom trenutku, ne samo o venčanju nego o svemu što nije bilo rat. Kasnije, pred strojem za streljanje, ni sam nije mogao potpuno da shvati kako su se sitne ali neopozive slučajnosti splele u niz i konačno ga dovele dotle. Smrt Remedios potresla ga je manje nego što je strahovao. Izazvala je u njemu potpuno osećanje besa, koji se polako rastopio u pasivno i usamljeno razočarenje, slično onom koje je doživeo u

vreme kada se bio pomirio s tim da živi bez žene. Ponovo je utonuo u rad, ali je zadržao naviku da igra domine sa svojim tastom. U kući, zavijenoj u crninu, noćni razgovori učvrstili su prijateljstvo dva čoveka.

— Ženi se ponovo, Aurelito — govorio mu je tast. — Imam šest kćeri, pa biraj.

Jednom prilikom, pred izbore, don Apolinar Moskote vratio se sa jednog od svojih čestih putovanja, zabrinut zbog političkih prilika u zemlji. Liberali su odlučili da započnu rat. Kako u to vreme Aurelijano nije bio načisto kakve su razlike između konzervativaca i liberala, tast mu je ukratko objasnio. Liberali su, govorio mu je, masoni; ljudi zle volje, spremni da povešaju popove, da uvedu građanski brak i razvod, da priznaju ista prava vanbračnoj i zakonitoj deci, da rasparčaju zemlju, zavedu federalni sistem i tako se dočepaju najviše vlasti. Konzervativci, naprotiv, koji su primili vlast neposredno od boga, štite javni red i moral porodice; branioci su Hristove vere, principa vlasti i nisu za komadanje zemlje u autonomne celine. Iz osećanja čovečnosti Aurelijano je simpatisao liberalni stav o pravima vanbračne dece, ali nikako nije mogao razumeti zašto se mora ići u krajnost i ratovati zbog neopipljivih stvari. Izgledalo mu je preterano što je njegov tast tražio za izbore šest naoružanih vojnika, pod komandom jednog narednika, i to u kraju koji nije zahvaćen političkim strastima. Ne samo da su došli, nego su vojnici išli od kuće do kuće i oduzimali lovačke puške, mačeve, Čak i kuhinjske noževe, a zatim su muškarcima starijim od dvadeset i jedne godine razdelili plave hartijice sa imenima konzervativnih kandidata i crvene sa imenima liberalnih kandidata. Dan uoči izbora don Apolinar Moskote pročitao je proglas koji je zabranjivao da se četrdeset osam časova, počevši od ponoći u subotu, prodaju alkoholna pića i okupljaju više od tri osobe koje nisu iz iste porodice. Izbori su protekli bez izgreda. U nedelju od osam ujutru na trgu je postavljena drvena kutija koju je čuvalo šest vojnika. Glasalo se potpuno slobodno, što je mogao da proceni i sam Aurelijano, koji je gotovo ceo dan sa svojim tastom pazio da niko ne glasa više od jednog puta. U četiri po podne zvuk trube na trgu oglasio je završetak glasanja i don Apolinar Moskote zapečatio je kutiju popreko postavljenom etiketom sa svojim

potpisom. Te noći, dok je igrao domine sa Aurelijanom, naredio je naredniku da skine etiketu i izbroji glasove. Crvenih hartijica bilo je gotovo koliko i plavih, ali narednik je ostavio samo deset crvenih, a ostatak dodao plavima. Potom su zapečatili kutiju novom etiketom i sutradan u zoru odneli je u glavni grad provincije.

— Liberali će započeti rat — rekao je Aurelijano.

Don Apolinar nije skidao pogled s figure domina.

— Ako to kažeš zbog zamene listića, neće — reče. — Ostavili smo nekoliko crvenih da se ne bi bunili.

Aurelijano je shvatio nezavidan položaj opozicije.

— Kad bih ja bio liberal — reče — išao bih u rat zbog slučaja sa listićima.

Tast ga pogleda preko naočara.

— O, Aurelito — rekao je — kada bi ti bio liberal, ne bi ni video zamenu listića, makar sto puta bio moj zet.

U stvari, selo nisu ražestili rezultati izbora, nego činjenica da vojnici nisu vratili oružje. Jedna grupa žen,a razgovarala je sa Aurelijanom da se zauzme kod svog tasta da im vrate kuhinjske noževe. Don Apolinar Moskote mu je objasnio, u strogom poverenju, da su vojnici odneli zaplenjeno oružje kao dokaz da su se liberali spremali za rat. Uzbudio ga je cinizam objašnjenja. Nije načinio nikakvu primedbu, ali jedne noći kada su Herineldo Markes i Manjifiko Visbal s prijateljima razgovarali o incidentu sa noževima, pitali su ga da li je liberal ili konzervativac. Aurelijano nije oklevao:

— Ako se mora nešto biti, bio bih liberal — rekao je — jer su konzervativci varalice.

Sutradan, na navaljivanje svojih prijatelja, posetio je doktora Alirija Nogeru, da ga ovaj pregleda zbog navodnog bola u jetri. Čak nije ni znao kakav je smisao izmišljotine. Doktor Alirio Nogera došao je u Makondo pre nekoliko godina, sa ručnom apotekom punom bezukusnih zrnaca i lekarskom devizom koja nikoga nije ubedila: klin se klinom izbija. U stvari, izigravao je doktora. Iza naivnog izgleda skromnog lekara krio se terorista, koji je čizmama do polovine listova sakrivao ožiljke što ih je pet godina robije ostavilo na njegovim zglobovima. Hapšen u prvom federalističkom metežu, uspeo je da utekne u Kurasao, prerušen u mantiju — odelo koje je mrzeo najviše

na svetu. Na kraju dugog izbeglištva, podstaknut ushićenim vestima koje su u Kurasao donosile izbeglice sa Kariba, ukrcao se na jedan švercerski brodić i pojavio se u Rioači sa flašicama punim zrnaca, koja nisu bila ništa drugo nego rafinirani šećer, i sa diplomom Univerziteta u Lajpcigu, koju je falsifikovao. U Rioači se rasplakao od razočarenja. Maglovita predizborna nadanja ohladila su vatreni zanos federalista, koji su izbeglice opisivale kao bure baruta pre eksplozije. Ogorčen zbog neuspeha i željan mesta u kome će mirno dočekati starost, lažni homeopat sklonio se u Makondo. U tesnoj sobici prepunoj praznih bočica, iznajmljenoj na trgu, živeo je nekoliko godina od beznadežnih bolesnika, koji su se, pošto su probali sve, tešili zrncima šećera. Njegov nagon agitatora odmarao se dok je don Apolinar Moskote bio dekorativna vlast. Vreme mu je prolazilo u sećanjima i borbi protiv astme. Približavanje izbora bilo je ona nit koja mu je omogućila da se opet nađe u kolu subverzije. Uspostavio je veze sa omladinom iz sela, koja nije bila politički sazrela, i razvio tajnu agitaciju. Mnogobrojne crvene ceduljice, koje su se pojavile u kutiji za koje je don Apolinar Moskote mislio da su rezultat mladalačkog zanosa, bile su njegovo delo: obavezao je svoje učenike da glasaju, kako bi ih ubedio da su izbori komedija.

— Jedino što je efikasno — govorio je —. to je sila.

Većina Aurelijanovih prijatelja bila je oduševljena idejom da se likvidira konzervativno uređenje, ali nijedan se nije usudio da i njega uključi u akciju, ne samo zbog njegovih veza sa načelnikom nego i zbog njegovog usamljeničkog i tajanstvenog karaktera. Znalo se, osim toga, da je za plave glasao po tastovom naređenju. Prema tome, sasvim slučajno biće otkrivena njegova politička osećanja; čista radoznalost ga je kao vetar nagnala da poseti lekara da se leči od bolesti koju nije ni imao. U sobičku koji je zaudarao na kamfor, našao se pred jednom vrstom prašnjave iguane, čija su pluća zviždala pri disanju. Pre nego što ga je ma šta zapitao, doktor ga je odveo do prozora i pogledao unutrašnjost donjeg kapka.

— Nije tu — reče Aurelijano, kao što su ga uputili. Pritisnu jetru vrhovima prstiju i dodade: — Ovde osećam bol, koji mi ne da da spavam.

Tada doktor Nogera, pod izgovorom da je suviše sunca, zatvori prozor i jednostavno mu objasni zašto je patriotska dužnost ubijati konzervativce. Nekoliko dana Aurelijano je nosio jednu flašicu u džepu od košulje. Vadio ju je svaka dva sata. Stavljao tri zrnca na dlan i ubacivao ih u usta da ih polako rastopi na jeziku. Don Apolinar Moskote rugao se njegovoj veri u homeopatiju, ali zaverenici su u njemu prepoznali jednog od svojih. Gotovo svi sinovi osnivača Makonda bili su upleteni u zaveru, iako nijedan nije znao konkretno u čemu se sastoji akcija koju su sami smislili. Ali onog dana kada je lekar otkrio tajnu Aurelijanu, ovaj je izbegao da uđe u zaveru. lako je tada bio ubeđen u neodložnost da se konzervativni režim likvidira, plan ga je zaprepastio. Doktor Nogera je bio poklonik pojedinačnog terora. Njegov sistem se sastojao u usaglašenom nizu individualnih akcija koje bi, u majstorskom udaru nacionalnih razmera, likvidirale funkcionere režima, s njihovim porodicama, naročito decom, kako bi se konzervativizam zatro u semenu. Don Apolinar Moskote, njegova žena i šest kćeri bili su, naravno, na spisku.

— Niste vi liberal, niti šta drugo — rekao mu je Aurelijano bez uzbuđenja. — Vi ste običan kasapin.

— U tom slučaju — odgovorio je lekar isto tako mirno — vratite mi bočicu. Više vam nije potrebna.

Samo šest meseci kasnije Aurelijano je saznao da ga je lekar otpisao kao čoveka od akcije, pošto je za njega bio bolećiv stvor bez budućnosti, pasivnog karaktera i krajnje sklon samoći. Pokušali su da ga prate, bojali su se da ne izda zaverenike. Aurelijano ih je umirio: neće reći nijednu reč, ali one noći kada dođu da ubiju porodicu Moskote, naći će ga kako brani njihova vrata. Pokazao je takvu odlučnost da je plan odložen na neodređeno vreme. Bilo je to onih dana kada ga je Ursula upitala šta misli o venčanju Pjetra Krespija i Amarante, a on odgovorio da nisu sada vremena da se misli na svadbe. Već nedelju dana nosio je pod košuljom jedan starinski pištolj. Motrio je na svoje prijatelje. Odlazio je po podne da pije kafu sa Hoseom Arkadijem i Rebekom, koji su počeli da sređuju svoju kuću, a u sedam je igrao domine sa tastom. Za ručkom je razgovarao sa Arkadijem, koji je postao krupan mladić i koji še sve više oduševljavao neminovnošću rata. U Arkadijevoj školi, gde je bilo

đaka starijih od njega i dece koja su tek počela da govore, raširila se liberalna groznica. Govorilo se o streljanju oca Nikanora, pretvaranju hrama u školu i uvođenju slobodne ljubavi. Aurelijano je pokušao da smiri njegovu plahovitost. Preporu čio mu je da bude uzdržljiv i razborit. Gluv za njegovo pravilno rezonovanje i za njegov zdrav razum, Arkadio mu je javno prebacio da je slabić. Aurelijano je čekao. Najzad, početkom decembra, Ursula je sva van sebe dotrčala u radionicu:

— Izbio je rat!

U stvari, rat je izbio još pre tri meseca. Vojni zakon je vladao u celoj zemlji. Jedino je to na vreme saznao don Apolinar Moskote, ali on o tome nije obavestio ni svoju ženu, čak ni kada je došla četa vojnika, čiji je zadatak bio da iznenada zauzme selo. Ušli su pre zore bez ikakvog šuma, sa dva laka artiljerijska oruda koja su vukle mazge; štab su smestili u školi. Zaveden je policijski čas od šest uveće. Izvršen je pretres, još drastičniji od prvog, od kuće do kuće, i ovog puta su odneli čak i poljoprivredne alatke. Dovukli su na trg doktora Nogeru, vezali ga za drvo i streljali bez suđenja. Otac Nikanor pokušao je da impresionira vojne vlasti čudom vaznesenja, ali jedan vojnik ga je udario kundakom po glavi. Liberalno ushićenje ugasilo se u tihom strahu. Bled, kao zaliven, Aurelijano je i dalje igrao domine sa svojim tastom. Shvatio je da je, i pored sadašnjeg zvanja civilnog i vojnog šefa štaba, don Apolinar Moskote po drugi put samo dekorativni autoritet. Odluke je donosio jedan vojni kapetan, koji je svakog jutra ubirao neobičan danak radi održavanja javnog reda. Ćetiri vojnika pod njegovom komandom otrgla su od porodice jednu ženu, koju je ujeo besan pas, i ubili je kundakom nasred ulice. Jedne nedelje, dve sedmice posle okupacije, Aurelijano je ušao u kuću Herinalda Markesa i po običaju pristojno zatražio šolju kafe bez šećera. Kada su ostali sami u kuhinji, Aurelijano je svom glasu pridao autoritet koji je do tada bio nepoznat.

— Spremi momke — rekao je. — Idemo u rat.

Herinaldo Markes nije mu verovao.

— S kakvim oružjem? — pitao je.

— Njihovim — odgovorio je Aurelijano.

U utorak oko ponoći, u bezumno smelom napadu, dvadeset i jedan čovek mlađi od trideset godina, pod komandom Aurelijana Buendije, naoružani kuhinjskim noževima i naoštrenim gvožđima, na prepad su savladali garnizon, oduzeli vojnicima oružje i u dvorištu streljali kapetana i ona četiri vojnika koji su ubili ženu.

Te iste noći, dok su još odjekivali pucnji stroja za streljanje, Arkadio je imenovan za civilnog i vojnog komandanta mesta. Oženjeni pobunjenici jedva su stigli da se oproste od svojih žena, koje su prepustili njihovoj snalažljivosti. U zoru, uz odobravanje naroda oslobođenog terora, otišli su da se priključe snagama revolucionarnog generala Viktorija Medine, koji je, prema poslednjim vestima, nastupao u pravcu Manaure. Pre nego što je otišao, Aurelijano je izvukao don Apolinara Moskote iz ormana.

— Vi možete biti mirni, taste — rekao mu je. — Nova vlada jamči svojom časnom rečju ličnu sigurnost vama i vašoj porodici.

Don Apolinar Moskote jedva je prepoznao tog zaverenika u visokim čizmama, s puškom na leđima, s kojim je donedavno igrao domine do devet uveče.

— To je besmislica, Aurelito — uzviknuo je.

— To nije besmislica — rekao je Aurelijano. — To je rat. I ne zovite me više Aurelito, jer ja sam sada pukovnik Aurelijano Buendija.

Pukovnik Aurelijano Buendija digao je trideset i dva oružana ustanka i svi su bili ugušeni. Imao je sedamnaest sinova sa sedamnaest raznih žena i svi su bili poubijani jedan za drugim u toku samo jedne noći, pre nego što je najstariji navršio trideset pet godina. Sačuvao je živu glavu posle četrnaest atentata, sedamdeset tri zasede i jednog stroja za streljanje. Preživeo je veliku dozu strihnina u kafi, koja je bila dovoljna da ubije konja. Odbio je Orden za zasluge, kojim ga je odlikovao predsednik republike. Postao je vrhovni komandant revolucionarnih snaga, sa ovlašćenjem da sudi i komanduje od jedne granice zemlje do druge, i bio čovek koga se vlada najviše plašila, ali nikad nije dozvolio da ga fotografišu. Odbio je doživotnu penziju, koju su mu ponudili posle rata, i do duboke starosti živeo od zlatnih ribica, koje je pravio u svojoj radionici u Makondu. lako je uvek bio u prvim redovima jedina rana koju je zadobio bila je ona koju je naneo sam sebi kada je potpisao kapitulaciju u Neerlandiji, kojom je stavljena tačka na dvadeset godina građanskog rata. Ispalio je revolverski hitac sebi u grudi i metak je, ne povredivši nijedan životni centar, izbio na leđa. Od svega je ostala samo ulica sa njegovim imenom u Makondu. Međutim, kako je priznao u starosti, nekoliko godina pre smrti, čak ni to nije očekivao one zore kad je otišao sa dvadeset jednim čovekom da se sastane sa snagama Viktorija Medine.

— Ostavljamo ti Makondo — bilo je sve što je rekao Arkadiju pre nego što je otišao. — Ostavljamo ti ga u dobru, nastoj da ga nađemo u boljem.

Arkadio je suviše lično protumačio ovu preporuku. Za sebe je izmislio uniformu sa širitima i epoletama maršala, inspirisan slikama iz neke Melkijadesove knjige, a o pojas je obesio sablju sa zlatnim kićankama koja je pripadala streljanom kapetanu. Postavio je dva artiljerijska oruđa na ulazu u selo, uniformisao nekadašnje svoje učenike, oduševio ih svojim vatrenim pokličima i pustio da naoružani lutaju ulicama da bi pridošlice stekle utisak neranjivosti. Bio je to mač sa dve oštrice, pošto se vlada deset meseci nije usuđivala da napadne selo, ali kada je to učinila, obrušila se s tako nesrazmernom snagom da je za pola sata savladala otpor. Od prvog

dana svoje vladavine Arkadio je pokazao sklonost prema proglasima. Ćitao ih je po četiri dnevno da bi naređivao i odredivao sve što mu je palo na pamet. Zaveo je obavezni vojni rok od osamnaeste godine, objavio javno korišćenje životinja koje su prolazile ulicama posle šest po podne i starije ljude obavezao da nose crvenu traku. Zatvorio je oca Nikanora u kuću, zapretivši mu streljanjem, i zabranio mu da održava bogosluženje i zvoni u zvona, osim kada se slave pobede liberala. Da ne bi niko posumnjao u strogost njegovih namera, poslao je na trg jedan streljački odred da vežba, pucajući na strašila. U početku niko ga nije uzimao ozbiljno. Izgledali su kao školarci koji su se igrali odraslih ljudi. Ali jedne noći, kad je Arkadio ušao u Katarinovu krčmu, trubač iz orkestra pozdravio ga je zvucima fanfare, koji su izazvali smeh posetilaca, i Arkadio je naredio da trubača streljaju zbog nepoštovanja vlasti. One koji su se pobunili, stavio je na hleb i vodu privezavši im članak noge za panj postavljen u jednoj učionici.

— Ubica si! — vikala mu je Ursula svaki put kada bi saznala za neku novu presudu. — Kad Aurelijano to sazna, streljaće te, a ja ću se prva tome radovati.

Ali sve je bilo uzalud. Arkadio je nastavio da zavrće zavrtnje nepotrebne strogosti, dok se nije pretvorio u najokrutnijeg vladara koji je ikada postojao u Makondu.

— Sad ste iskusili razliku — rekao je jednom prilikom don Apolinar Moskote. — To je taj liberalni raj.

Arkadio je doznao za te reči. Na čelu patrole upao mu je u kuću, porušio nameštaj, bičevao kćeri i odvukao don Apolinara Moskote. Kada je Ursula upala u dvorište kasarne, pošto je prošla kroz selo zapomažući od stida i vitlajući od besa katranisanim bičem, Arkadio se upravo spremao da stroju za streljanje lično izda naređenje da puca.

— Usudi se, kopile —vikala je Ursula.

Pre nego što je Arkadio stigao da reaguje, pao je prvi udarac.

— Usudi se, ubico — vikala je. — Ubij, onda, i mene, kurvin sine. Bar neću imati oči da plačem zbog sramote što sam odgojila čudovište. — Mlateći ga bez milosti, jurila ga je do kraja dvorišta, gde se Arkadio smotao kao puž. Don Apolinar Moskote bio je bez

svesti, vezan za stub, gde su pre držali strašilo, sada raskomadano posle vežbi u gađanju. Dečaci iz stroja su se razbežali, strahujući da se Ursula ne obračuna i s njima. Ali ih ona nije ni pogledala. Ostavila je Arkadija sa pocepanom uniformom da riče od bola i besa, odvezala don Apolinara Moskote i odvela ga njegovoj kući. Pre nego što je napustila kasarnu, oslobodila je zatvorenike iz klada.

Od tog trenutka, ona je zapovedala u selu. Ponovo je uvela nedeljno bogosluženje, zabranila nošenje crvenih traka i obesnažila mračnjačke proglase. Ali, uprkos svojoj snazi, plakala je zbog svoje nesrećne sudbine. Osetila se tako usamljena da je potražila beskorisno društvo zaboravljenog muža ispod kestena.

— Gledaj na šta smo spali — govorila mu je, dok su junske kiše pretile da sruše krov od palminog lišća. — Gledaj praznu kuću, naši sinovi su se izgubili u svetu, a nas dvoje smo ponovo sami kao u početku.

Hose Arkadio Buendija, utonuo u ambis svoga bunila, bio je gluv za njene jade. U početku svoga ludila najavljivao je upornim latinskim svoje svakodnevne potrebe. U kratkim trenucima lucidnosti, kada bi mu Amaranta nosila hranu, on bi joj poveravao svoje najveće tegobe i mirno bi se predavao vantuzama i toplim oblozima. Ali u vreme kada mu je Ursula prišla da se požali, bio je izgubio svaku vezu sa stvarnošću. Posađenog na klupicu prala ga je deo po deo, dok mu je saopštavala porodične vesti.

— Aurelijano je otišao u rat pre četiri meseca i više nismo čuli za njega — govorila je trljajući mu leđa nasapunjenom krpom. — Hose Arkadio se vratio, izrastao je u ljudinu višu od tebe, sav kao izvezen vezom na krstiće, ali je došao samo da nanese sramotu našoj kući. — Međutim, učinilo joj se da njenog muža rastužuju loše vesti. Tada se odlučila da ga laže.

— Ne veruj mi ono što ti kažem — govorila je dok je posipala pepeo po njegovom izmetu da bi ga pokupila lopatom. — Bog je hteo da se Hose Arkadio i Rebeka venčaju, i sad su vrlo srećni. — Uspela je da bude toliko iskrena u toj laži da je, na kraju, i samu sebe tešila sopstvenim lažima. — Arkadio je već ozbiljan čovek — govorila je, — I neobično vredan i zgodan mladić u svojoj uniformi, sa sabljom. — Kao da je govorila s mrtvacem, pošto je Hose Arkadio

Buendija već bio van domašaja svake brige. Ali ona je insistirala. Gledala ga je mirnog kao jagnje, toliko ravnodušnog prema svemu, pa je odlučila da ga odveže. On se čak nije ni pomerio sa klupice. I dalje je bio izložen suncu i kiši, a konopci kao da su bili nepotrebni, pošto ga je nekakva sila, jača od bilo kakvog vidljivog okova, držala privezanog uza stablo kestena. U avgustu, kada je već počela zima, Ursula je, najzad, mogla da mu saopšti vest koja je izgledala istinita.

— Gledaj, kako nas prati dobra sreća — rekla mu je. — Amaranta i Italijan od pijanole će se venčati.

Amaranta i Pjetro Krespi, u stvari, učvrstili su prijateljstvo, zaštićeni Ursulinim poverenjem, koja ovog puta nije smatrala za potrebno da nadgleda te posete. Bilo je to sumračno vereništvo. Italijan bi dolazio pred veče, sa gardenijom u rupici na reveru i prevodio Amaranti Petrarkine sonete. Ostajali su na tremu, zagušljivom od mirisa origana i ruža, on čitajući, a ona pletući čipku, ravnodušni prema ratnim eksplozijama i lošim vestima, sve dok ih komarci ne bi naterali da se sklone u odaju. Amarantina osećajnost, njena uzdržana ali nepristupačna ljupkost, počeli su postepeno da oko verenika pletu nevidljivu paučinu, koju je on stvarno morao da uklanja svojim bledim prstima bez prstenja, da bi napustio kuću u osam. Načinili su divan album od dopisnica koje je Pjetro Krespi primao iz Italije. Bile su to slike zaljubljenih u pustim parkovima, vinjete sa prostreljenim srcima i zlatnim vrpcama u kljunovima golubova.

— Ja poznajem ovaj park u Firenci — govorio je Pjetro Krespi, ponovo razgledajući dopisnice. — Ispružiš samo ruku, a ptice slete da ti jedu s dlana.

Ponekad, pred akvarelom Venecije, nostalgija je pretvarala miris blata i zagađenih kanala u blag miomiris cveća. Amaranta je uzdisala, smejala se i sanjarila o nekoj drugoj otadžbini lepih muškaraca i žena, koji su govorili nekakvim dečjim jezikom, sa starim gradovima od čije su nekadašnje veličine preostale samo mačke među ruševinama. Tek pošto je u svom traganju za ljubavlju prešao okean, tek pošto ju je zamenio sa strašću u vatrenom Rebekinom zagrljaju, Pjetro Krespi je pronašao ljubav. Sreća je donela i napredak. Njegova radnja je tada zauzimala gotovo celu

ulicu i bila kao neka fantastična staklena bašta sa kopijama čuvenog tornja u Firenci, koji je otkucavao sate uz muziku zvona sa muzičkim kutijama iz Sorenta i pudrijerama iz Kine, koje su, kad se otvaraju, pevale pesme u pet glasova, sa svim muzičkim instrumentima koji su se mogli zamisliti i svim izmišljotinama na opruge koje su se mogle dočarati. Bruno Krespi, njegov mlađi brat, rukovodio je radnjom, jer je Pjetro jedva stizao da drži muzičku školu. Zahvaljujući njemu, Turska ulica, sa svojom blistavom izložbom sitnurije, pretvorila se u melodičnu dolinu u kojoj su zaboravljane Arkadijeve presude i mora dalekog rata. Kada je Ursula odredila da se opet održava nedeljno bogosluženje, Pjetro Krespi je crkvi poklonio nemački harmonijum, organizovao dečji hor i spremio gregorijanski repertoar, koji je davao raskošnu notu tmurnom ritualu oca Nikanora. Niko nije sumnjao da će on od Amarante načiniti srećnu suprugu. Ne prenagljujući sa osećanjima, prepuštajući se prirodnim porivima srca, stigli su do tačke kada je još samo preostalo da se odredi dan venčanja. Nisu naišli na prepreke. Ursula je intimno optuživala sebe što je upropastila Rebekinu sudbinu stalnim odlaganjem venčanja pa nije pomišljala da povećava grižu savesti. Strogu crninu zbog smrti Remedios potisnuli su u drugi plan ratne nevolje, Aurelijanova odsutnost, Arkadijeva brutalnost i izbacivanje Hosea Arkadija i Rebeke. Pred skorom svadbom, sam Pjetro Krespi je nabacio da će Aurelijana Hosea, prema kome je gajio gotovo očinsku ljubav, smatrati za svog starijeg sina. Sve je nagoveštavalo da Amaranta ide prema jednoj sreći bez prepreka. Ali, nasuprot Rebeki, ona nije ispoljavala ni najmanju žudnju. Sa istim strpljenjem s kojim je šarala stolnjake, plela prekrasne čipke i vezla krstićima paune, čekala je da Pjetro Krespi oseti da više ne može izdržati žudnju svoga srca. Taj čas je nastupio sa sudbonosnim oktobarskim kišama. Pjetro Krespi sa njenog krila podiže korpicu za vez i ruku joj stisnu među svoje.

— Ne mogu više da izdržim ovo čekanje — reče joj. — Venčaćemo se narednog meseca.

Amaranta nije zadrhtala pri dodiru njegovih ledenih ruku. Izvukla je svoju ruku, kao neuhvatljiva životinja, i vratila se svome poslu.

— Ne budi smešan, Krespi — nasmejala se — ni mrtva se ne bih udala za tebe.

Pjetro Krespi se izbezumio. Plakao je bez stida, gotovo lomeći prste od očajanja, ali nije uspeo da je privoli.

— Ne gubi vreme — bilo je sve što je rekla Amaranta. — Ako me zaista toliko voliš, nemoj više da kročiš u ovu kuću.

Ursula je mislila da će izludeti od sramote. Pjetro Krespi iscrpeo je sve načine moljakanja. Do krajnjih granica se ponizio. Plakao je celo jedno popodne na Ursulinom krilu, koja bi dušu prodala samo da ga uteši. U kišnim noćima viđali su ga kako obilazi oko kuće sa svilenim kišobranom, pokušavajući da otkrije svetlost u Amarantinoj spavaćoj sobi. Nikad se nije lepše oblačio nego u to vreme. Njegova plemenita glava izmučenog imperatora dobila je čudno dostojanstven izgled. Molio je Amarantine prijateljice, koje su dolazile da vezu na verandi,da pokušaju da je ubede. Zanemario je poslove. Danima je u kancelariji iza radnje pisao pisma bez smisla, koja su dospevala do Amarante sa laticama cveća i sa sušenim leptirima, a ona ih je vraćala neotvorena. Zatvarao se satima i svirao na citri. Jedne noći je propevao. Makondo se probudio sa zaprepašćenjem, čuvši anđeoski zvuk citre, koji kao da nije bio od ovoga sveta, i takav glas da se ne može zamisliti sličan na ovoj zemlji, u kome je bilo toliko ljubavi. Pjetro Krespi je tada ugledao svetlost na svim prozorima u selu, osim na Amarantinom. Drugog novembra, na Dan mrtvih, njegov brat je otvorio radnju i u njoj našao sve lampe upaljene, sve muzičke kutije otvorene, sve satove zaustavljene u jednom beskonačnom satu, i usred ovog neobičnog koncerta video je Pjetra Krespija kako sedi za pisaćim stolom u kancelariji, sa venama isečenim britvom i obema rukama stavljenim u lavor sa mirišljavom vodom.

Ursula je naredila da ga opoju u kući. Otac Nikanor se usprotivio da po verskom obredu bude sahranjen u svetoj zemlji. Ursula mu se suprotstavila.

— Na neki način, koji ni vi ni ja ne možemo da razumemo, taj čovek je bio svetac — rekla je. — Stoga ću ga ukopati, i protiv vaše volje, pored Melkijadesovog groba.

Učinila je to, uz podršku celog sela, priredivši mu veličanstveni sprovod. Amaranta nije napustila spavaću sobu. Iz svog kreveta čula je Ursulin plač, korake i šaptanje gomile koja je okružila kuću, krike

narikača, zatim duboku tišinu koja je mirisala na izgaženo cveće. Još dugo je u sumraku osećala miris lavande Pjetra Krespija, ali smogla je snage da ne dospe u delirijum. Ursula ju je odbacila. Čak ni oči nije podigla da bi se na nju sažalila onog podneva kada je Amaranta ušla u kuhinju i ruku stavila na žar u ognjištu, sve dok je nije toliko bolelo da više nije osećala bol nego smrad svog polupečenog mesa. Bio je to magareći lek protiv griže savesti. Nekoliko dana hodala je po kući sa rukom u činiji punoj belanaca, a kada su se opekotine zalečile, izgledalo je da su belanca zatvorila i rane njenog srca. Jedini spoljni trag koji je na njoj ostavila tragedija bio je zavoj od crne marame koji je stavila na izgorenu ruku i koji će nositi do smrti.

Arkadio je pružio čudan dokaz plemenitosti kada je službenim proglasom objavio javnu žalost zbog smrti Pjetra Krespija. Ursula je to protumačila kao povratak zabludelog sina. Ali se prevarila. Arkadio je za nju bio izgubljen ne otkako je obukao uniformu, nego oduvek. Mislila je da ga je odgajala kao sina, kao što je odgajala i Rebeku, bez privilegija i podvajanja. Međutim, Arkadio je bio usamljeno i uplašeno dete tokom epidemije nesanice, Ursuline groznice za zaradom, delirijuma Hosea Arkadija Buendija, povučenosti Aurelijanove, smrtnog suparništva između Amarante i Rebeke. Aurelijano ga je naučio da čita i piše misleći na druge stvari, kao što bi to radio neki stranac. Poklanjao bi mu svoju odeću, da bi je Visitasion prekrajala, kada je već bila za bacanje. Arkadio je patio zbog suviše velikih cipela, iskrpljenih pantalona i svoje ženske stražnjice. Nikada m sa kim nije uspeo da se sporazume bolje nego sa Visitasion i Kataure na njihovom jeziku. Melkijades je bio jedini koji se stvarno brinuo o njemu, koji ga je privlačio da sluša njegove nerazumljive sastave i upućivao ga u veštine dagerotipije. Niko nije mogao pojmiti kako je on potajno oplakivao Melkijadesovu smrt i sa kakvim je očajanjem pokušavao da ga oživi bezuspešnim proučavanjem njegovih hartija. Škola, u kojoj su ga slušali i poštovali, a potom vlast, sa naduvanim proglasima i uniformom slave, oslobodili su ga tereta stare gorčine. Jedne noći, u Katarinovoj krčmi, neko se usudio da mu kaže:

— Ne zaslužuješ prezime koje nosiš.

Protivno onome što su očekivali, Arkadio ga nije streljao.

— Služi mi na čast — rekao je — da nisam jedan od Buendija.

Oni koji su znali tajnu njegovog porekla, pomislili su zbog tog odgovora da je i on u nju upućen, ali, u stvari, on to nije znao. Pilar Ternera, njegova majka, koja mu je uzburkala krv u sobi za dagerotipiju, bila je i za njega tako neizdržljiva opsesija kao što je bila najpre za Hosea Arkadija i potom za Aurelijana. lako je izgubila svoje draži i sjaj svoga osmeha, on ju je tražio i nalazio u tragu njenog dimljenog vonja. Uoči rata, jednog podneva kada je ona, kasnije nego obično, došla u školu da traži svog mlađeg sina, Arkadio ju je čekao u sobi gde se obično odmarao po podne i gde je kasnije bio zatvor. Dok se dete igralo u dvorištu, on je čekao u ljuljaški, drhteći od strasti, znajući da Pilar Ternera mora tuda da prođe. Došla je. Arkadio ju je zgrabio za ruke i pokušao da je privuče u ljuljašku.

— Ne mogu, ne mogu — rekla je Pilar Ternera užasnuta. — Ne možeš zamisliti kako bih želela da te zadovoljim, ali bog je svedok da ne mogu.

Arkadio ju je svojom velikom nasleđenom snagom zgrabio oko struka i osetio kako svet nestaje pri dodiru njene kože.

— Ne pravi se svetica — rekao je. — Na kraju, svi znaju da si kurva.

Pilar se uzdigla iznad gnušanja, koje je u njoj pobudila njena jadna subina.

— Primetiće deca — šaputala je. — Bolje bi bilo da večeras ne spustiš rezu na vratima.

Arkadio je čekao te noći, drhteći od groznice u mreži za spavanje. Budan je čekao, slušajući uznemirene cvrčke u beskrajnoj zori i neumoljiv pevački čas bukavaca, sve uvereniji da je prevaren. Iznenada, kad se strast pretvorila u bes, vrata su se otvorila. Nekoliko meseci kasnije, pred strojem za streljanje, Arkadio će ponovo preživeti i lutanje po učionici, saplitanje o klupe, i na kraju čvrstinu jednog tela u pomrčini i kucanje jednog srca koje nije bilo njegovo. Ispružio je ruku i našao drugu ruku sa dva prstena na istom prstu, koja kao da je tonula u tminu. Osetio je splet njenih vena, damar njenog jada, osetio je i vlažan dlan sa crtom života koju je udnu palca prekidala grabljiva smrt. Tada je shvatio da to nije žena

koju je čekao, pošto nije mirisala na dim nego na cvetni briljantin, a grudi je imala nabubrele i nerazvijene, sa muškim bradavicama, skamenjen i kao orah okrugao polni organ i haotičnu nežnost ushićenog neiskustva. Bila je devica i imala neverovatno ime Santa Sofija de la Pijedad. Pilar Ternera joj je platila pedeset pesosa, polovinu ušteđevine za života, da bi uradila to što sad radi. Arkadio je nju već mnogo puta video kako prodaje u piljarnici njenih roditelja i nikada se nije osvrnuo na nju, pošto je imala retku osobinu da uopšte ne postoji osim u slučaju kad je to potrebno. Ali tog dana skupila se kao mačka u toplini njegovog pazuha. Dolazila je u školu za vreme popodnevnih odmora, uz saglasnost svojih roditelja, kojima je Pilar Ternera dala drugu polovinu svoje ušteđevine. Kasnije, kada su ih vladine trupe izbacile iz škole, vodili su Ijubav u magacinu, između kanti masti i vreća kukuruza. U vreme kada je Arkadio bio naimenovan za civilnog i vojnog šefa, dobili su ćerku.

Od rodbine su to znali jedino Hose Arkadio i Rebeka, s kojima je Arkadio tada održavao prisne veze, zasnovane ne toliko na srodstvu, koliko na saučesništvu. Hose Arkadio je prihvatio bračni jaram. Rebekin snažni karakter, nezasitost njene utrobe i njena ambicija toliko su upili neviđenu energiju njenog muža, da se on od lenčuge i ženskaroša pretvorio u veliku radnu životinju. Imali su čistu i urednu kuću. Rebeka je širom otvarala vrata i prozore u cik zore, vetar sa grobova ulazio je kroz prozore i izlazio kroz dvorišna vrata i zakrečavao zidove, štaveći nameštaj šalitrom mrtvaca. Glad za zemIjom, klik-klak kostiju njenih roditelja, nemir njene krvi zbog pasivnosti Pjetra Krespija, bili su prognani u zadnje kutove pamćenja. Ceo dan je vezla pored prozora, daleko od ratnih briga, a kad bi se keramičko posuđe zatreslo u ormaru, ona bi se dizala da podgreje hranu mnogo pre nego što bi se pojavili iznemogli lovački psi i za njima div u kamašnama i mamuzama, sa dvocevkom, koji je ponekad nosio jelena na ramenu, a gotovo uvek gomilu zečeva i divljih pataka. Jednog popodneva, u početku svoje vlasti, Arkadio je neočekivano došao da ih poseti. Nisu ga videli otkad su napustili kuću, ali se pokazao toliko Ijubazan i neusiljen, da su ga pozvali da s njim podele paprikaš.

Tek kada su pili kafu, Arkadio je otkrio razloge svoje posete: primio je tužbu protiv Hosea Arkadija. Govori se da je najpre poorao svoje dvorište, a zatim nastavio pravo preko susedne zemlje, rušeći ograde i sravnjujući čatrlje svojim volovima, dok na silu nije uzeo najbolje zemljište u okolini. Seljacima koje nije oštetio, jer ga nije zanimala njihova zemlja, nametnuo je porez koji je svake subote naplaćivao sa lovačkim psima i dvocevkom. Nije porekao. Svoja prava zasnivao je na tome što je zemlju, koju je on prisvojio, Hose Arkadio Buendija podelio u vreme osnivanja, a on veruje da je moguće dokazati da je njegov otac već tada bio lud, pošto je razdelio nasledstvo koje je, u stvari, pripadalo porodici. Svađa je bila nepotrebna, pošto Arkadio nije došao da deli pravdu. Jednostavno je ponudio osnivanje ureda za registraciju imovine, da bi Hose Arkadio mogao legalizovati tapiju na prisvojenu zemlju, pod uslovom da lokalnim vlastima ustupi pravo naplaćivanja poreza. Sporazumeli su se. Godinama kasnije, kad je pukovnik Aurelijano Buendija pregledao imovinske tapije, našao je da je na ime njegovog brata registrovana sva zemlja koja se sa brdašca iz njegovog dvorišta mogla videti sve do horizonta, uključujući i groblje, i da je za jedanaest meseci svog mandata Arkadio pokupio ne samo novac od poreza nego i onaj koji je naplaćivao od naroda za pravo da svoje mrtve pokopaju na zemlji Hosea Arkadija.

Nekoliko meseci kasnije Ursula je saznala javnu tajnu, koju je svet od nje skrivao da ne bi povećao njenu patnju. Počela je da ga sumnjiči.

— Arkadio gradi kuću — poverila je sa lažnim ponosom svome mužu, dok je pokušavala da mu stavi u usta kašiku sirupa od bundeve. Međutim, nehotično je uzdisala: — Ne znam zbog čega mi sve to ne miriše na dobro.

Kasnije, kad je saznala da Arkadio ne samo što je završio kuću nego da je poručio i bečki nameštaj, videla je'da se potvrđuje njena sumnja da je raspolagao narodnim novcem.

— Ti si osramotio naše prezime — doviknula mu je jedne nedelje posle mise, kad ga je videla u novoj kući kako igra karte sa svojim oficirima. Arkadio nije na nju obratio pažnju. Ursula je tek tada saznala da on ima kćer od šest meseci i da je Santa Sofija de la

Pijedad, s kojom je živeo nevenčano, bila ponovo u drugom stanju. Odlučila je da piše pukovniku Aurelijanu Buendiji, ma gde bio, i da ga obavesti o situaciji. Ali događaji koji su se tih dana slučili ne samo što su onemogućili njene namere nego su učinili da se pokaje što je na to i pomislila. Rat, koji je do tada značio samo jednu reč koja označava nejasnu i daleku činjenicu, pretvorio se u dramatičnu stvarnost. Krajem februara došla je u Makondo jedna starica, u licu siva kao pepeo, jašući na magarcu natovarenom metlama. Izgledala je tako bezopasno da su je stražarske patrole propustile bez pitanja, kao i ostale prodavce koji su često dolazili iz naselja u močvaru. Otišla je pravo u kasarnu. Arkadio ju je primio u nekadašnjoj učionici, koja je sada bila pretvorena u neku vrstu pozadinske kasarne sa mrežama za spavanje uvijenim i obešenim o alke i asurama nagomilanim po ćoškovima, s puškama i karabinima, čak i sa lovačkim puškama razbacanim po podu. Pre nego što se predstavila, starica ga pozdravi vojnički:

— Ja sam pukovnik Grigorio Stivenson.

Doneo je loše vesti. Poslednja uporišta liberalističkog otpora, po njegovim rečima, polako se gase. Pukovnik Aurelijano Buendija, koji se u odstupnici borio u okolini Rioače, poslao ga je da govori sa Arkadijem. Makondo je morao da bude predat bez otpora uz uslov, i časnu reč, da se poštuje život i imovina liberala. Arkadio je sumnjičavo pogledao tog čudnog glasonošu.

— Vi, naravno, donosite nešto napismeno — rekao je.

— Naravno — odgovorio je emisar — da ne nosim. Lako je razumeti da se u sadašnjim prilikama sa sobom ne nosi ništa što bi čoveka moglo kompromitovati.

Dok je ovo govorio, iz prsluka je izvadio jednu zlatnu ribicu i stavio na sto.

— Mislim da će ovo biti dovoljno — rekao je. Arkadio se uverio da je stvarno bila jedna od ribica koje je pravio pukovnik Aurelijano Buendija. Ali neko ju je mogao pre rata kupiti ili je ukrasti, i zbog toga nije imala nikakvu vrednost propusnice. Da bi potvrdio svoj identitet, glasonoša je otišao u takvu krajnost da je izdao i jednu vojnu tajnu. Otkrio je da ide u misiju u Kurasao, gde namerava da skupi izbeglice iz čitavih Kariba, da nabavi oružje i dovoljne zalihe municije kako bi

pokušali iskrcavanje krajem godine. Uzdajući se u ovaj plan, pukovnik Aurelijano Buendija nije bio voljan da u ovom trenutku bude nepotrebnih žrtava. Ali Arkadio je bio neumoljiv. Naredio je da se glasonoša zatvori, dok se ne proveri njegov identitet, i odlučio da brani Makondo do smrti.

Nije morao dugo da čeka. Vesti o propasti liberala bile su sve konkretnije. Jedne prerano kišovite zore, krajem marta, nategnut mir prethodnih nedelja naglo se raspao u očajnićkom zvuku trube, iza kojeg je usledio topovski hitac i srušio crkveni toranj. U stvari, Arkadijeva odluka o otporu bila je ludost. Raspolagao je sa samo pedeset slabo naoružanih ljudi, sa najviše dvadeset patrona po svakome. Ali među njima njegovi bivši učenici, podstaknuti patetičnim proglasima, bili su rešeni da žrtvuju svoju kožu za jednu već izgubljenu stvar. Usred topota čizama, protivrečnih naredbi, topovske paljbe koja je potresla zemlju, glupe pucnjave i besmislenih znakova trube, pretpostavljeni pukovnik Stivenson uspeo je da govori sa Arkadijem.

— Poštedi me sramote da umrem u ovim ženskim krpama — rekao mu je. — Ako treba da umrem, pusti da umrem boreći se.

Uspeo je da ga ubedi. Arkadio je naredio da mu daju pušku sa dvadeset patrona i ostavio ga sa petoricom ljudi da brani kasarnu, dok je on otišao sa svojim glavnim štabom da se stavi na čelo otpora. Nije stigao ni do puta prema močvari. Barikade su bile srušene i branioci su se borili na nezaštićenim ulicama, najpre puškama dok im je stizalo patrona, onda pištoljima protiv pušaka i, na kraju, prsa u prsa. Pred neminovnošću poraza, neke žene su istrčale na ulicu naoružane motkama i kuhinjskim noževima. U toj zbrci Arkadio je našao Amarantu koja je tragala za njim kao luda, u spavaćici, sa dva stara pištolja Hosea Arkadija Buendije. Dao je svoju pušku jednom oficiru, koji je ostao bez oružja, i iščezao sa Amarantom kroz jednu obližnju ulicu da bi je odveo kući. Ursula je stajala na vratima i čekala, ne obraćajući pažnju na plotune, koji su na fasadi susedne kuće načinili otvor. Kiša je jenjavala, ali ulice su bile klizave i raskvašene kao rastopljeni sapun, i obrisi su se počeli razaznavati u mraku. Arkadio je Amarantu ostavio sa Ursulom i pokušao da se suprotstavi dvojici vojnika, koji su sa ugla nasumce

ispalili rafal. Stari pištolji, dugo čuvani u ormanu, nisu opalili. Štiteći Arkadija svojim telom, Ursula je pokušala da ga odvuče od kuće.

— Dođi, zaboga — vikala mu je. — Dosta je ludorija!

Vojnici su nanišanili.

— Pustite tog čoveka, gospođo — viknuo je jedan od njih — ili ne odgovaramo!

Arkadio je gurnuo Ursulu prema kući i predao se. Malo kasnije pucnjava je prestala i počela su zvoniti zvona. Otpor je bio savladan za manje od pola časa. Nijedan od Arkadijevih ljudi nije preživeo napad, ali su pre svoje smrti povukli za sobom tri stotine vojnika. Poslednje uporište bila je kasarna. Pre nego što je napadnuta osumnjičeni pukovnik Gregorio Stivenson pustio je zatvorenike na slobodu i svojim ljudima naredio da izađu na ulice i da se bore. Neverovatna pokretljivost i ta čni pogoci, dok je ispaljivao svojih dvadeset patrona sa različitih prozora, davali su utisak da je kasarna dobro branjena, i tada su je napadači srušili topovima. Kapetan, koji je komandovao operacijom, začudio se kada je našao puste ruševine i samo jednog mrtvog čoveka u gaćicama, sa puškom bez metaka, još grčevito stegnutom rukom koja je bila iščupana iz ramena. Imao je žensku bujnu kosu, pričvršćenu na potiljku češljem, a na vratu amajliju sa zlatnom ribicom. Kad ga je okrenuo vrhom čizme da bi mu osvetlio lice, kapetan je ostao zapanjen.

— Do đavola — uzviknuo je. Ostali oficiri su se približili.

— Gledajte gde se našao ovaj čovek — rekao im je kapetan. — To je Gregorio Stivenson.

U zoru, posle kratkog većanja vojnog suda, Arkadio je streljan uza zid groblja. Poslednja dva časa svog života nije mogao shvatiti zašto mu je nestalo straha, koji ga je od detinjstva mučio. Savršeno mirno, ne trudeći se da ispolji svoju doskorašnju hrabrost, slušao je beskonačne optužbe. Mislio je na Ursulu, koja se sigurno u tom času nalazila ispod kestena i pila kafu sa Hoseom Arkadijem Buendijom. Mislio je na svoju kćerku, osmomesečnu, koja još nije imala ime, i na dete koje je trebalo da se rodi u avgustu. Mislio je na Santa Sofiju de la Pijedad, koju je prethodne noći ostavio dok je solila jelena za subotnji ručak, čeznuo je za njenom kosom, koja je padala na ramena, i za njenim trepavicama koje su izgledale kao da su

veštačke. Mislio je na svoje ljude bez bolećivosti, i u ozbiljnom razračunavanju sa životom počeo je da shvata koliko je, u stvari, voleo ljude koje je najviše mrzeo. Predsednik ratnog saveta počeo je svoj završni govor pre nego što je Arkadio shvatio da su prošla dva sata.

— I kada utvrđene činjenice ne bi bile preterano teške, — govorio je predsednik, — neodgovorna i zločinačka smelost, kojom je optuženi gurnuo svoje potčinjene u nepotrebnu smrt, bila bi dovoljna da zasluži smrtnu kaznu.

U školi, čija su vrata bila izvaljena, gde je prvi put osetio moć vlasti, nekoliko metara dalje od sobe u kojoj je upoznao nesigurnost ljubavi, Arkadiju se učinila smešnom formalnost smrti. U stvari, nije mu bila važna smrt nego život i zbog toga osećanje koje ga je obuzelo kad su izrekli presudu nije bilo osećanje straha nego nostalgije. Nije progovorio dok ga nisu upitali za poslednju želju.

— Recite mojoj ženi — odgovorio je glasno i jasno — neka devojčici da ime Ursula — zastao je i potvrdio: — Ursula, kao baka. I recite joj, takođe, da novorođenčetu, ako bude muško da ime Hose Arkadio, ali ne po stricu, nego po dedi.

Pre nego što su ga stavili uza zid, otac Nikanor je pokušao da ga ispovedi.

— Nemam zbog čega da se kajem. — rekao je Arkadio i stavio se na raspolaganje stroju, pošto je popio šolju kafe. Komandir stroja, stručnjak u brzom izvršenju smrtne kazne, zvao se, nimalo slučajno, kapetan Roke Karnisero[17]. Na putu za groblje, pod upornom sitnom kišom, Arkadio je primetio da na horizontu osviće jedna sjajna sreda. Nostalgije je nestalo s maglom, a umesto nje obuzela ga je velika radoznalost. Samo, kad su mu naredili da se prisloni uza zid, Arkadio je spazio Rebeku sa mokrom kosom i u haljini sa ružičastim cvetićima, kako širom otvara kuću. Napregao se da privuče njenu pažnju. Stvarno, Rebeka je slučajno pogledala prema zidu i ukoČila se od zaprepašćenja, i Jsamo je smogla snage da Arkadiju mahne rukom u znak poslednjeg pozdrava. Arkadio joj je odgovorio na isti način. U tom trenutku uperili su zadimljena puščana grla i on je, od reči do reči, razabrao stihove Melkijadesove enciklike,

čuo tihe korake device Santa Sofije de la Pijedad u u čionici, a u nosu osetio istu ledenu neosetljivost koju je primetio na nozdrvama mrtve Remedios. »Ah, do moga«, stigao je da pomisli, »zaboravio sam da kažem, ako se rodi žensko, da joj daju ime Remedios. Tada ponovo oseti, ali kao jedan razorni udar, sav užas koji ga je mučio celog života. Kapetan je dao znak za paljbu. Arkadio je stigao da se isprsi i podigne glavu, ne shvatajući odakle mu teče vrela tečnost koja mu sagoreva butine.

— Rogonje! — viknuo je. — Živela liberalna partija!

U maju se rat završio. Dve nedelje pre nego što je vlada službeno objavila završetak bučnim proglasom, u kome je kolovođama pobune obećavana kazna bez milosti, pukovnik Aurelijano Buendija pao je u ropstvo baš kad je prelazio zapadnu granicu, maskiran u indijanskog vraća. Od dvadeset i jednog čoveka, koji su ga pratili u ratu, četrnaestorica su poginula u borbi, šestorica bila ranjena i samo ga je jedan pratio u trenucima poslednjeg poraza: pukovnik Herineldo Markes. Vest o hapšenju objavljena je u Makondu posebnim proglasom.

— Živ je — obavestila je Ursula svog muža. — Molimo se bogu da njegovi neprijatelji imaju milosrđa.

Posle tri dana plača, jedno popodne dok je lupala kolač od mleka, čula je jasno glas svog sina sasvim blizu uha.

— Bio je to Aurelijano — viknula je trčeći prema kestenu da obavesti muža. — Ne znam kakvo se čudo zbilo, ali živ je i brzo ćemo ga videti. — Prihvatila je to kao činjenicu. Naredila je da se u kući operu podovi i napravila novi raspored nameštaja. Nedelju dana kasnije, ko zna otkuda potekle glasine, koje neće biti potvrđene proglasom, dramatično su potvrdile njeno predosećanje. Pukovnik Aurelijano Buendija bio je osuđen na smrt i presuda će biti izvršena u Makondu, kao opomena naselju. Jednog ponedeljka, u deset i dvadeset ujutru, Amaranta je oblačila Aurelijana Hosea, kad primeti daleku gomilu i zvuk trube, trenutak pre nego što je Ursula upala u sobu vičući:

— Već ga dovode.

Vojska se trudila da kundacima zaustavi radoznalu gomilu. Ursula i Amaranta su otrčale do ugla, probijajući put laktovima, i tada su ga ugledale. Ličio je na prosjaka. Imao je odrpanu odeću, raščupanu kosu i bradu, i bio je bos. Hodao je, ne osećajući vrelu prašinu, sa rukama vezanim na leđima konopcem, koji je bio pričvršćen za jabuku sedla jednog oficira na konju. Do njega, isto tako pocepan i iznuren, išao je pukovnik Herineldo Markes. Nisu bili tužni. Više su bili uzbuđeni zbog svetine koja je dobacivala vojnicima.

— Sine moj! — viknu Ursula usred galame i tresnu vojnika koji pokuša da je zadrži. Oficirov konj se prope. Tada se Aurelijano Buendija zaustavi, drhteći izmače rukama svoje majke i tvrdo je pogleda u oči.

— Idi kući, mama — rekao je. — Traži od vlasti dozvolu i poseti me u zatvoru.

Pogledao je Amarantu, koja je neodlučna stajala dva koraka iza Ursule, i nasmejano je upita:

— Šta ti se desilo sa rukom?

Amaranta podiže ruku sa crnim zavojem.

— Opekotina — reče i ukloni Ursulu da je ne bi zgazili konji. Vojska je pucala. Specijalna straža okružila jezatvorenike i, kaskajući, odvela ih u komandu. U predvečerje, Ursula je u zatvoru posetila pukovnika Aurelijana Buendiju. Pokušala je da dobije dozvolu preko don Apolinara Moskote, ali ovaj je pred vojnom silom izgubio svaki autoritet. Otac Nikanor imao je zapaljenje jetre. Roditelji pukovnika Herinalda Markesa, koji nije bio osuđen na smrt, pokušali su da ga vide, ali su bili odbijeni kundacima. U nemogućnosti da dođe do posrednika, ubeđena da će njen sin biti streljan u zoru, Ursula je napravila jedan zamotuljak sa stvarima koje je želela da mu odnese i otišla sama u kasarnu.

— Ja sam majka pukovnika Aurelijana Buendije — javila se.

Čuvari joj zapreciše prolaz.

— Ući ću po svaku cenu — upozorila ih je Ursula. — Prema tome, ako imate naređenje da pucate, počnite odmah. — Gurnula je jednog vojnika i ušla u bivšu učionicu, u kojoj je grupa golih vojnika podmazivala oružje. Jedan oficir u ratnoj spremi, rumen, sa naočarima čija su stakla bila jako debela, ceremonijalnih pokreta, dao je stražarima znak da se povuku.

— Ja sam majka pukovnika Aurelijana Buendije — ponovila je Ursula.

— Hoćete da kažete — ispravi je oficir s ljubaznim osmehom — da ste gospođa majka gospodina Aurelijana Buendije.

Ursula je prepoznala u njegovom prefinjenom načinu govora tužnu melodičnost paramskih[18] otmenih ljudi.

— Kako vi kažete, gospodine — prihvatila je — samo mi dozvolite da ga vidim.

Postojalo je naređenje odozgo da se ne dozvole posete osuđenicima na smrt, ali oficir je na sebe uzeo odgovornost i dopustio joj susret od petnaest minuta. Ursula mu pokaza šta ima u zamotuljku: jednu presvlaku čistog rublja, kratke čizme koje je nosio na svadbi i kolač od mleka koji je za njega spremala od onog dana kad je predosetila njegov povratak. Našla je pukovnika Aurelijana Buendiju u sobi s bukagijama opruženog na krevetu i raširenih ruku, pošto je pod pazuhom imao čireve. Dozvolili su mu da se obrije. Gusti brkovi, uvijenih vrhova, isticali su izbačene jagodice. Ursuli se činilo da je bleđi nego kad je otišao, malo viši i usamljeniji nego ikada. Bio je upoznat sa svim što se desilo u kući: samoubistvo Pjetra Krespija, samovolja i streljanje Arkadija, neustrašivost Hosea Arkadija Buendije pod kestenom. Znao je da je Amaranta posvetila svoje devi čansko udovištvo odgajanju Aurelijana Hosea, i da je ovaj pokazao da ima dobru pamet, da je naučio da piše i da čita istovremeno kada je progovorio. Od časa kad je ušla u sobu, Ursula je osetila u sebi neku uzdržanost zbog zrelosti svoga sina, zbog njegovog sigurnog držanja, zbog iskrica autoriteta koje su izbijale iz njega. Začudila se da je tako dobro obavešten.

— Vi već znate da sam ja vidovit — našalio se on. I dodao ozbiljno:

— Jutros, kada su me doveli, imao sam utisak da sam već prošao kroz sve ovo. — Doista, dok je rulja grmela kada je on prolazio, bio je zanet svojim mislima, iznenađen kako je selo ostarilo za godinu dana. Lišće badema bilo je izlomljeno. Kuće obojene u plavo, zatim u crveno, pa ponovo obojene u plavo, imale su,.na kraju, neku neodređenu boju.

— Šta si očekivao? — uzdahnula je Ursula. — Vreme prolazi.

— Tako je — prihvati Aurelijano — ali ne toliko.

Toliko očekivana poseta, za koju su oboje bili spremili pitanja i čak predvideli odgovore, pretvorila se u svakodnevni uobičajeni razgovor. Kada je stražar najavio da je poseta završena, Aurelijano izvuče ispod slamarice zamotuljak hartija natopljenih znojem. Bili su to njegovi stihovi. Stihovi posvećeni Remedios, koje je poneo sa

sobom kada je odlazio, i oni napisani kasnije, u vrtoglavim zatišjima rata.

— Obećaj mi da ih nikome nećeš pročitati —, rekao je. — Ove iste noći potpali njima vatru.

Ursula je obećala, a zatim ustala da mu da oproštajni poljubac.

— Donela sam ti revolver — šapnula je.

Pukovnik Aurelijano Buendija proveri da li je stražar na vidiku.

— Ničemu mi ne služi —, odgovorio je tiho. — Ali daj mi ga, za slučaj da te pregledaju pri izlasku.

Ursula izvadi revolver iz prsluka i on ga tutnu ispod slamarice. — I sad se ne opraštaj — završi mirnim tonom. — Ne moljakaj nikoga i ne ponižavaj se ni pred kim. Ubedi sebe da sam streljan odavno.

Ursula se ugrize za usne da ne zaplače.

— Stavi vruće kamenje na čireve — reče.

Okrenu se i izađe iz sobe. Pukovnik Aurelijano Buendija je ostao stojeći, zamišljen, dok su se vrata zatvarala. Tada je ponovo legao raširenih ruku. Već od rane mladosti, otkad je počeo da biva svestan svojih predosećanja, mislio je da smrt mora da se najavi konačnim, nedvosmislenim i neopozivim znakom. Njemu je ostalo svega nekoliko sati do smrti, a znak se nije javio. Jednom prilikom jedna veoma lepa žena ušla je u njegov logor u Rukurinki i zamolila stražare za dozvolu da ga vidi. Pustili su je da prođe, pošto su poznavali fanatizam nekih majki koje su svoje kćeri slale u krevet slavnim ratnicima, kako su same govorile, da poboljšaju porod. Te noći, kad je devojka ušla u sobu, pukovnik Aurelijano Buendija je dovršavao poemu o čoveku koji se izgubio u kiši. Okrenuo joj je leđa da ostavi hartiju u fioku pod ključem, u koju je sklanjao svoje stihove. I tada ga je osetio. Uzeo je pištolj iz fioke a da se nije okrenuo.

— Ne pucaj, molim te — reče.

Kad se okrenuo sa punim pištoljem, devojka je spustila svoj pištolj i nije znala šta da radi. Tako je uspeo da izbegne četiri od jedanaest zaseda. Ali je zato neko, koga nikada nisu uhvatili, ušao jedne noći u revolucionarnu kasarnu u Manaure i zaklao nožem njegovog dragog prijatelja, pukovnika Manjifika Visbala, koji je imao groznicu, pa mu on beše ustupio krevet da bi se preznojio. Na nekoliko metara dalje, u istoj sobi, on je spavao u visaljci i ništa nije

primetio. Bili su uzaludni njegovi napori da sistematizuje predskazanja. Pojavljivala su se iznenada, kao blesak natprirodne lucidnosti, kao apsolutna i trenutna, ali neuhvatljiva izvesnost. Ponekad su bila tako prirodna da ih nije primao kao predskazanja sve dok se ne bi ispunila. Često nisu bila ništa više nego obični nastupi praznoverja. Ali kad su ga osudili na smrt i zatražili da kaže poslednju želju, nije mu bilo teško da prepozna predskazanje koje ga je podstaklo da kaže:

— Tražim da se odluka izvrši u Makondu — reče.

Predsednik vojnog suda se naljutio.

— Ne budi lukav, Buendija — rekao mu je. —To je strategija da bi dobio u vremenu.

— Ako je ne izvršite, to je vaša volja — rekao je pukovnik — ali to je moja poslednja želja.

Od tada nije bilo predskazanja. Onog dana kad ga je Ursula posetila u zatvoru, posle mnogo razmišljanja došao je do zaključka da se smrt možda ovog puta neće oglasiti, pošto nije zavisila od sudbine, nego od volje njegovih dželata. Proveo je noć u nesanici, izmučen bolovima od čireva. Nešto pre zore začuo je korake u hodniku. »Već dolaze«, reče u sebi i bez razloga pomisli na Hosea Arkadija Buendiju, koji je u tom trenutku mislio na njega, u tužnoj zori ispod kestena. Nije osetio strah, ni tugu, nego nekakav bes u utrobi pri pomisli da mu ta prevremena smrt neće dozvoliti da vidi kraj tolikih stvari koje ostavlja nedovršene. Vrata se otvoriše i uđe stražar sa šoljom kafe. Sutradan u isto vreme sve je bilo isto, ludeo je od bolova pod pazuhom, i sve se ponavljalo. U četvrtak je kolač od mleka podelio stražarima i obukao čisto rublje, koje mu je bilo tesno, i kratke lakovane čizme. Ni u petak ga nisu streljali.

U stvari, nisu se usuđivali da izvrše presudu. Pobuna naroda naterala je vojsku da razmisli kako će streljanje pukovnika Aurelijana Buendije imati teške političke posledice ne samo u Makondu nego i u svim delovima močvare, pa su zatražili savet vlasti u glavnom gradu provincije. U subotu uveče, dok su čekali odgovor, kapetan Roke Karnisero otišao je sa drugim oficirima u Katarinovu krčmu. Samo jedna žena, gotovo pod pritiskom i pretnjama, usudila se da ga odvede u sobu.

— Neće da legnu sa čovekom za koga znaju da će umreti — priznala mu je ona. — Niko ne zna kako će to biti, ali svi govore da će oficir koji bude streljao pukovnika Aurelijana Buendiju i svi vojnici iz tog odreda, jedan za drugim, biti sigurno pobijeni, ranije ili kasnije, makar se sakrili na kraj sveta.

Kapetan Roke Karnisero razmotrio je ovo sa ostalim oficirima, a oni sa svojim pretpostavljenima. U nedelju, iako to niko nije otvoreno rekao, iako nijedan vojni akt nije narušio napeti mir tih dana, celo selo je znalo da su oficiri raspoloženi da izbegnu, pod bilo kakvim izgovorom, odgovornost za streljanje. Poštom, u ponedeljak, došla je zvanična naredba: naređenje se mora izvršiti u roku od dvadeset četiri časa. Te noći oficiri staviše u kapu sedam hartijica sa svojim imenima i neumitna sudbina izabra kapetana Rokea Karnisera kao izvršioca.

— Od zle sreće ne možeš pobeći — reče on sa dubokim ogorčenjem. — Rođen sam kao kurvin sin i umirem kao kurvin sin.

U pet ujutru žrebom je odabrao odred za streljanje, formirao ga u dvorištu i probudio osuđenika rečima:

— Hajdemo, Buendija. Kucnuo nam je čas.

— To je, dakle, to — odgovori pukovnik. — Sanjao sam da su mi pukli čirevi.

Otkad je saznala da će Aurelijano biti streljan, Rebeka Buendija ustajala je zorom u tri. Ostala bi u spavaćoj sobi u mraku, motreći kroz odškrinut prozor na grobljanski zid, dok se krevet na kome je sedela tresao od hrkanja Hosea Arkadija. Očekivala je cele nedelje, sa istom upornošću sa kojom je nekada čekala pisma Pjetra Krespija.

— Neće ga streljati ovde — govorio joj je Hose Arkadio — streljaće ga u ponoć, u kasarni, da niko ne bi saznao ko je formirao odred, a tamo će ga i ukopati. — Rebeka je i dalje čekala.

— To su takve zveri da će ga streljati ovde — govorila je. Bila je toliko sigurna da je čak predvidela i način kako će otvoriti vrata da mu rukom kaže zbogom.

— Neće ga voditi ulicom — i dalje je tvrdio Hose Arkadio — sa samo šest uplašenih vojnika, jer znaju da je svet na sve spreman. — Ravnodušna prema logici svog muža, Rebeka je ostajala na prozoru.

— Videćeš već kakve su to zveri — govorila je.

U utorak, u pet ujutru, Hose Arkadio je popio kafu i pustio pse, kad Rebeka zatvori prozor i uhvati se za krevet da ne bi pala.

— Dovode ga — uzdahnula je. — Kako je lep.

Hose Arkadio proviri kroz prozor i spazi ga, strašnog u svetlosti zore, u pantalonama koje su u mladosti bile njegove. Bio je već leđima naslonjen na zid i podbočen na šake, jer bolni čirevi pod miškama nisu dozvoljavali da spusti ruke.

— Toliko se čovek zeza — mrmljao je Aurelijano Buendija. — Toliko zezanja da bi te ubilo šest pedera, a ti im ne možeš ništa. — Ponavljao je ovo sa takvim besom da je gotovo ličilo na zanos, a kapetan Roke Karnisero se sažali, jer je verovao da se moli. Kad je odred nanišanio, bes se pretvorio u gorku i ljigavu tečnost, koja mu je uspavala jezik i naterala ga da zatvori oči. Tada nestade aluminijumskog sjaja zore i on ponovo ugleda samog sebe kao sasvim malog dečaka u kratkim pantalonama, s mašnom oko vrata, ugleda svog oca kako ga jednog divnog popodneva uvodi u šator, i ugleda led. Kad je čuo uzvik, pomislio je da je to poslednja zapovest odredu. Sa grčevitom radoznalošću otvori oči, očekujući da će se sresti sa usijanom putanjom kuršuma, ali je ugledao samo kapetana Rokea Karnisera, sa rukama podignutim uvis, i Hosea Arkadija kako prelazi ulicu sa svojom strašnom puškom na gotovs.

— Ne pucajte — reče kapetan Hoseu Arkadiju. — Vas šalje božje proviđenje.

Tako je počeo drugi rat. Kapetan Roke Kornisero i njegovih šest ljudi otišli su sa pukovnikom Aurelijanom Buendijom da oslobode revolucionarnog generala Viktorija Medinu, osuđenog na smrt u Rioači. Mislili su da će dobiti u vremenu ako pređu brda putem koji je prešao Hose Arkadio Buendija da bi osnovao Makondo. Ali pre isteka nedelje uveriše se da je to nemogućan poduhvat, tako da su morali preći opasan put bez municije, izuzev one koju je imao odred za streljanje. Obi čno bi se ulogorili u blizini naselja i jedan od njih, sa zlatnom ribicom u ruci, ulazio bi maskiran usred dana u selo i sastajao se sa liberalima na odsustvu, koji bi sledećeg dana odlazili u lov da se više nikada ne vrate. Kad sa jednog vrha najzad ugledaše Rioaču, general Viktorio Medina bio je već streljan. Ljudi

pukovnika Aurelijana Buendije proglasiše ovoga za vođu revolucionarnih snaga za karipsko područje, sa činom generala. On je preuzeo dužnost, ali je odbio unapredenje i samom sebi postavio uslov da ne primi taj čin sve dok ne obori konzervativni režim. Posle tri meseca uspeo je da stavi pod oružje više od tri hiljade ljudi, ali su bili potučeni. Preživeli su stigli do zapadne granice. Sledeći put saznalo se za njih kada su se, dolazeći sa Antilskih ostrva, iskrcali na Rtu de la Vela i kada je jedno vladino saopštenje, preneto telegrafom i radosnim proglasima širom zemlje, objavilo smrt pukovnika Aurelijana Buendije. Ali dva dana kasnije jedan duži telegram, koji je gotovo prestigao prvi, objavio je drugi ustanak u ravnicama na jugu. Tako je počela legenda o dvojstvu pukovnika Aurelijana Buendije. Istovremeno protivrečna obaveštenja proglasila su da je pobedio u Viljanuevi, da je poražen u Gvakajamalu, da su ga proždrali motilonski Indijanci, da je poginuo u jednom selu u močvari i da se ponovo pobunio u Urumiti. Liberalni rukovodioci, koji su u ovim trenucima trgovali sa svojim učešćem u parlamentu, proglasiše ga avanturistom, bez prava da predstavlja partiju. Nacionalna vlada strpala ga je u kategoriju razbojnika i ucenila njegovu glavu na pet hiljada pesosa. Posle šesnaestog poraza pukovnik Aurelijano Buendija izišao je iz Gvahire sa dve hiljade dobro naoružanih Indijanaca i napao Rioaču: iznenađen u snu, garnizon je pobegao iz grada. Ovde je smestio svoj glavni štab i proglasio opšti rat režima. Prva nota koju je primio od vlade bila je pretnja da će u roku od četrdeset osam časova streljati pukovnika Herinelda Markesa ako se on ne povuče sa svojim snagama do istočne granice. Pukovnik Roke Kornisero, koji je tada bio šef njegovog glavnog štaba, predao mu je telegram sa zaprepašćenjem, ali on ga je pročitao sa neočekivanom radošću.

— Odlično! — uzviknuo je. — Već imamo telegraf u Makondu.

Njegov odgovor je bio odlučan. Očekuje da će za tri meseca smestiti svoj glavni štab u Makondu. Ako tada ne bude našao živog pukovnika Herinelda Markesa, streljaće bez suđenja sve oficire koje u tom trenutku bude zarobio, počevši od generala, a svojim potčinjenim izdaće naređenje da na isti način nastave do kraja rata.

Tri meseca kasnije, kad je pobednički ušao u Makondo, prvi koji ga je zagrlio na putu za močvaru bio je pukovnik Herineldo Markes.

Kuća je bila puna dece. Ursula je prihvatila Santa Sofiju de la Pijedad sa starijom kćerkom i blizancima, koji su se rodili pet meseci posle Arkadijevog streljanja. I pored toga što nije znala za poslednju želju streljanog, devojčici je dala ime Remedios.

— Sigurna sam da je Arkadio hteo baš to da kaže — branila se. — Nećemo joj dati ime Ursula, pošto se s tim imenom mnogo pati. — Blizancima je dala imena Hose Arkadio Segundo i Aurelijano Segundo. Amaranta je sve preuzela na sebe. Stavila je klupice u gostinjsku odaju i osnovala dečji vrtić i za decu iz susednih porodica. Kada se kroz pucnjavu petardi i zvonjavu zvona vratio pukovnik Aurelijano Buendija, jedan dečji hor dočekao ga je u kući dobrodošlicom. Aurelijano Hose, visok kao njegov deda, obučen u uniformu revolucionarnog oficira, odao mu je vojne počasti.

Nisu sve vesti bile dobre. Godinu dana posle bekstva pukovnika Aurelijana Buendije sa strelišta, Hose Arkadio i Rebeka preseliše se u kuću koju je sagradio Arkadio. Niko nije saznao da je on sprečio streljanje. U novoj kući, postavljenoj na najboljem mestu na trgu, ispod senke velikog badema, koga su krasila tri gnezda štiglica, sa velikim ulazom i četiri prozora, svili su gostopriman dom. Stare Rebekine prijateljice, među njima četiri sestre Moskote, koje su još bile neudate, nastaviše svoje sastanke da bi vezle, prekinute nekoliko godina ranije na tremu sa begonijama. Hose Arkadio i dalje je uživao prisvojenu zemlju, čiju je tapiju priznala konzervativna vlada. Svakog predvečerja viđali su ga kako se vraća na konju sa svojim rundavim psima, dvocevkom i gomilom zečeva obešenom o sedlo. Jednog septembarskog popodneva, pošto je pretilo nevreme, vratio se ku ći ranije nego obično. Pozdravio je Rebeku u trpezariji, vezao psa u dvorištu, obesio zečeve u kuhinji da bi ih kasnije posolio, i otišao u spavaću sobu da se presvuče. Rebeka je kasnije izjavila da je ona, kad je njen muž ušao u sobu, otišla u kupatilo i da ništa nije primetila. U njenu verziju teško je bilo poverovati, ali druge, verovatnije, nije bilo, i niko nije mogao shvatiti zašto bi Rebeka ubila čoveka koji je nju učinio srećnom. To je bila, možda, jedina tajna koja se nikad nije objasnila u Makondu. Ćim je Hose Arkadio zatvorio

vrata spavaće sobe, kućom se razlegao pucanj pištolja. Tanak mlaz krvi izišao je ispod vrata, prešao gostinsku odaju, izišao na ulicu, potekao pravo po neravnom pločniku, silazeći niz stepenice i prelazeći ogradu, prošao bez zadržavanja kroz Tursku ulicu, skrenuo na jednom ćošku nadesno a na drugom nalevo, okrenuo se pod pravim uglom Buendije, prošao ispod zatvorenih vrata, prošao kroz gostinsku sobu uza zidove da ne isprlja tepihe, nastavio u drugu odaju, obišao u velikom luku trpezarijski sto, produžio prema tremu s begonijama i, nevidljiv, prošao ispod Amarantine stolice dok je Aurelijanu Hoseu davala časove iz aritmetike, ušao u ostavu i pojavio se u kuhinji, gde se Ursula spremala da razbije trideset i šest jaja u testo.

— Presveta majko božja! — viknu Ursula.

Pratila je tanak mlaz krvi u suprotnom pravcu i, u traganju za njegovim izvorom, prošla kroz ostavu i trem sa begonijama, na kojem je Aurelijano Hose pevao da su tri i tri šest i tri devet, prošla kroz trpezarije i odaje, nastavila u pravoj liniji ulicom, skrenula zatim nadesno a potom nalevo do Turske ulice, ne primećujući da je još u kecelji i kućnim papučama, izišla na trg, ušla kroz vrata kuće u kojoj nikad ranije nije bila, gurnula vrata spavaće sobe i gotovo se ugušila od mirisa izgorelog baruta, i našla Hosea Arkadija okrenutog licem prema podu, na kožnim kamašnama koje je tek bio skinuo, i videla izvor tog tankog mlaza krvi koji je prestao da izlazi iz desnog uha. Na njegovom telu nisu našli nikakvu ranu niti su mogli da pronađu oružje. Takođe je bilo nemoguće ukloniti jak miris baruta iz leša. Prvo su ga tri puta oprali sapunom i krpom, posle su ga istrljali solju i sirćetom, potom pepelom i limunom, na kraju su ga stavili u bačvu sa sodom i tu su ga ostavili da miruje šest sati. Toliko su ga istrljali, da su tetovirane šare počele bledeti. Kada su pomislili da pribegnu očajničkom sredstvu da ga začine biberom, alevom paprikom i lovorovim lišćem i da ga na tihoj vatri kuvaju ceo dan, već je bio počeo da se raspada, te su morali da ga ukopaju na brzinu. Hermetički su ga zatvorili u specijalan sanduk, dug dva metra i trideset i širok metar i deset santimetara, iznutra pojačan gvozdenim pločama i učvršćen gvozdenim zavrtnjima, ali se i pored svega toga osećao zadah na ulicama kojima je prošao sprovod. Otac Nikanor,

otečene i kao bubanj zategnute jetre, dobacio mu je blagoslov iz kreveta. lako su narednih meseci pojačali grob naslagom zidova i između njih nabili nabacani pepeo, strugotine i živi kreč, grob je i dalje godinama mirisao na barut, sve dok ga inženjeri Kompanije banana nisu pokrili cementnim pokrovom. Čim su odneli leš, Rebeka je zatvorila kućna vrata i živa se zakopala ispod debele skrame prezira, koju nikakvo zemaljsko iskušenje nije uspelo da razbije. Izišla je na ulicu samo jednom prilikom, već sasvim stara, u cipelama boje starog srebra i sa šeširom od sitnih cvetića, u vreme kada je kroz selo prošao večiti Jevrejin i izazvao tako veliku vrućinu, da su ptice provaljivale mreže na prozorima i umirale po spavaćim sobama. Poslednji put su je videli živu kada je preciznim pogotkom ubila lopova koji je pokušao da razvali vrata njene kuće. Osim Arhenide, njenog sluge i poverenika, niko nije od tada dolazio s njom u dodir. Jednom se pročulo da piše pisma biskupu, koga je smatrala svojim rođakom, ali nikad se nije čulo da je primila odgovor. Selo ju je zaboravilo.

I pored trijumfalnog povratka, pukovnik Aurelijano Buendija nije bio oduševljen stanjem stvari. Vladine trupe su bez otpora napustile položaj, što je među liberalima stvorilo iluziju pobede, koju nije trebalo rušiti; ali revolucionari su znali istinu, a više nego iko pukovnik Aurelijano Buendija. lako je u tom trenutku držao pod svojom komandom više od pet hiljada ljudi i gospodario dvema primorskim zemljama, bio je svestan da je opkoljen prema moru i doveden u nejasan politički položaj pa je, kada je naredio da se obnovi toranj na crkvi, srušen topovskim hicem, otac Nikanor komentarisao iz svoje bolesničke postelje:

— Ovo je smešno: branioci Hristove vere ruše hram, a masoni naređuju da se opravi.

Tražeći mogućnost izlaza, pukovnik je sate i sate provodio u telegrafskom uredu konferišući sa šefovima drugih sektora, i svaki put je izlazio sve uvereniji da je rat u zastoju. Kad bi primili vesti o novim pobedama liberala, saopštavali su ih radosnim proglasima, ali on je na mapama merio njihovo pravo dostignuće i shvatio da su im se trupe probijale kroz šumu, braneći se od malarije i komaraca, napredujući, u stvari, u suprotnom smislu.

— Gubimo vreme — žalio se pred svojim oficirima. — Gubićemo vreme sve dok partijske rogonje ne prestanu moljakati za mesta u parlamentu. — U besanim noćima, ispružen u visaljci koja je visila u istoj sobi u kojoj je bio osuđen na smrt, zamišljao je likove advokata obučenih u crno, koji su u ledene zore napuštali predsedničku palatu sa okovratnicima kaputa podignutim do ušiju, trljajući ruke, šapućući, sklanjajući se po tmurnim kafanicama u rano jutro da mozgaju o tome šta je predsednik hteo da kaže kad je rekao »da«, ili šta je hteo da kaže kad je rekao »ne«, ili čak da nagađaju šta bi predsednik mislio kada bi rekao nešto sasvim drugo, dok se on, pukovnik Aurelijano Buendija, branio od komaraca na trideset pet stepeni i osećao da se približava strašna zora kada će morati da naredi ljudima da se bace u more.

Jedne noći pune neizvesnosti kada je Pilar Ternera pevala u dvorištu sa vojnicima, on ju je zamolio da mu pročita budućnost iz karata.

— Ćuvaj usta — bilo je sve što je iz njih mogla izvući Pilar Ternera, pošto je tri puta raširila i skupila karte. — Ne znam šta to znači, ali upozorenje je vrlo jasno: čuvaj usta. Dva dana kasnije neko je jednom ordonansu dao šolju nezašećerene kafe, koju ordonans ustupi drugome, a ovaj sledećem, sve dok nije, od ruke do ruke, došla do kancelarije pukovnika Aurelijana Buendije. Nije tražio kafu, ali kad je već bila tu, pukovnik je uze i popi. Bila je sa dozom strihnina, dovoljnom da ubije konja. Kad su ga odneli kući, bio je ukočen i zgrčen, a jezik mu se ukleštio među zubima. Ursula ga ote od smrti. Pošto mu je sredstvima za povraćanje isprala stomak, uvila ga je u toplu ćebad i dva dana mu davala belance, te je najzad izmučeno telo povratilo normalnu temperaturu. Četvrtog dana bio je van opasnosti. Protiv svoje volje, pod pritiskom Ursule i oficira, ostao je u krevetu još nedelju dana. Tada je saznao da nisu spalili njegove stihove.

— Nisam htela da prenaglim — objasnila je Ursula. — One noći, kad sam ušla da potpalim peć, rekla sam sebi da je bolje da sačekam dok donesu leš.

U magli ozdravljenja, okružen prašnjavim lutkama njegove Remedios, pukovnik Aurelijano Buendija je čitao svoje stihove i

podsetio se presudnih trenutaka svoga života. Ponovo je pisao. U toku dugih časova bolesti, na uzbudljivim marginama jednog bezizglednog rata, rešavao je u rimovanim stihovima svoja iskustva sa ivice smrti. Tada su njegove misli postale toliko jasne da ih je mogao sagledati s lica i s naličja. Jedne noći zapitao je pukovnika Herinelda Markesa:

— Reci mi, kume, jednu stvar: zašto se boriš?

— Za šta bih drugo, kume — odgovorio je pukovnik Herineldo Markes — za veliku liberalnu partiju.

— Srećan si što to znaš — uzvrati on. — Ja, međutim, tek sada shvatam da se borim iz oholosti.

— To je loše — reče pukovnik Herineldo Markes. Pukovnika Aurelijana Buendiju zabavljalo je njegovo uzbuđenje.

— Naravno — reče — ali, u svakom slučaju, bolje je i to nego ne znati zašto se boriš. — Pogledao ga je u oči i, osmehujući se, dodao: — Ili boriti se, kao ti, za nešto što više ništa ne znači ni za koga.

Ponos ga je sprečavao da dode u dodir sa oružanim trupama iz unutrašnjosti zemlje sve dok vođe partije javno ne poreknu svoju izjavu da je on razbojnik. Znao je, medutim, da će se, čim odbaci te obzire, rasplesti vrzino kolo rata. Dok se oporavljao do bolesti, mogao je da razmišlja. Ubedio je tada Ursulu da mu da ostatak zakopanog nasledstva i svoju uštеđevinu; imenovao je pukovnika Herinelda Markesa za civilnog i vojnog starešinu u Makondu, i otišao da uspostavi vezu sa ustaničkim trupama iz unutrašnjosti.

Ne samo što je pukovnik Herineldo Markes bio čovek od najvećeg poverenja za pukovnika Aurelijana Buendiju, nego ga je Ursula primala kao člana porodice. Nežan, stidljiv, prirodno i dobro vaspitan, bio je, međutim, pre stvoren za rat nego za upravljanje. Njegovi politički savetodavci lako su ga uvlačili u teorijske lavirinte. Ali je uspeo da u Makondu stvori atmosferu seoskog mira, o kojoj je sanjao pukovnik Aurelijano Buendija, želeći da umre u starosti praveći ribice od zlata. lako je živeo u kući svojih roditelja, ručavać je kod Ursule dva ili tri puta nedeljno. Naučio je Aurelijana Hosea da rukuje vatrenim oružjem, uz Ursulino odobrenje, dao mu prevremenu vojnu obuku i odveo ga da živi nekoliko meseci u kasarni, ne bi li polako postao čovek. Mnogo godina ranije, kad je bio gotovo dečak,

Herineldo Markes izjavio je ljubav Amaranti. Ona je tada bila tako obuzeta strašću prema Pjetru Krespiju, da mu se rugala. Herineldo Markes je čekao. Jednom je Amaranti poslao iz zatvora ceduljicu, tražeći od nje uslugu da mu izveze tuce batistnih maramica sa inicijalima njegovog oca. Poslao joj je novac. Posle nedelju dana Amaranta mu je u zatvor donela tuce izvezenih maramica zajedno sa novcem i zadržala se nekoliko časova pričajući o prošlosti.

— Kad izađem odavde, oženiću se tobom — rekao joj je Herineldo Markes na rastanku. Amaranta se nasmejala, ali je i dalje mislila na njega dok je decu učila da čitaju, i poželela je da prema njemu oseti istu onakvu mladalačku strast kao prema Pjetru Krespiju. Subotom, na dan posete zatvorenicima, svraćala je po roditelje Herinelda Markesa i pratila ih u zatvor. Jedne od tih subota Ursula se iznenadila kad ju je ugledala u kihinji kako čeka da iz pećnice izvadi kolače, da izabere najlepše i uvije ih u ubrus, koji je izvezla za tu priliku.

— Udaj se za njega — rekla joj je. — Teško ćeš naći čoveka sličnog njemu. Amaranta se pravila kao da joj je neprijatno.

— Nije mi potrebno da idem u lov na muškarce — odgovorila je. — Nosim ove kolače Herineldu, jer mi je žao što će ga ranije ili kasnije streljati.

Ovo je rekla bez razmišljanja, baš u vreme kad je vlada obelodanila pretnju da će streljati pukovnika Herinelda Markesa ako ustaničke snage ne predaju Rioaču. Posete zatvorenicima su bile zabranjene. Amaranta se zatvorila i plakala, potištena zbog istog osećanja krivice kakvo ju je mučilo kada je umrla Remedios, kao da su po drugi put njene nepromišljene reči bile odgovorne za jednu smrt. Majka ju je tešila. Uveravala ju je da će pukovnik Aurelijano Buendija učiniti nešto da spreči streljanje i da će se ona lično zauzeti da se zbliže sa Herineldom Markesom kad se završi rat. Ispunila je obećanje pre predviđenog roka. Kada se Herineldo Markes, naimenovan za civilnog i vojnog starešinu, vratio kući, primila ga je kao sina, obasula ga miloštom da bi ga zadržala, i molila se iz sveg srca da se on seti svoje namere da se oženi Amarantom. Čini se da njene molbe nisu bile uzaludne. Onih dana kada je pukovnik Herineldo Markes dolazio na ručak, ostajao bi celo popodne na

tremu sa begonijama i igrao sa Amarantom kineske dame. Ursula im je donosila kafu sa kolačima i pazila na decu da im ne smetaju. Amaranta se, u stvari, trudila da u svom srcu raspiri ugašeni žar mladalačke strasti. Sa čežnjom, koja je postajala sve nepodnošljivija, iščekivala je dane ručkova, popodneva kad igraju dame, i vreme joj je letelo u društvu tog ratnika nostalgična imena[19], čiji su prsti neprimetno drhtali dok je pomerao figure. Ali onog dana kad je pukovnik Herineldo Markes ponovo zaprosio Amarantu, ona ga je odbacila.

— Neću se udati ni za koga — rekla mu je — a najmanje za tebe. Toliko voliš Aurelijana da bi se venčao sa mnom, jer ne možeš da se venčaš s njim.

Pukovnik Herineldo Markes bio je strpljiv čovek.

— Ponovo ću pokušati — reče. — Ubediću te ranije ili kasnije. — I dalje je posećivao kuću. Zatvorena u svojoj sobi, gušeći se u potajnim suzama, Amaranta bi prstima zapušila uši da ne čuje glas prosca, koji je Ursuli pričao poslednje vesti iz rata, i mada je umirala od želje da ga vidi, sakupila je snagu da mu ne iziđe u susret.

Pukovnik Aurelijano Buendija imao je tada dovoljno vremena da svake dve nedelje šalje podrobna obaveštenja u Makondo. Ali samo jedanput, gotovo osam meseci posle svog odlaska, pisao je Ursuli. Specijalni glasonoša stigao je sa zapečaćenom kovertom u kojoj je bila hartija ispisana pukovnikovim kitnjastim krasnopisom: Mnogo pazite na tatu, jer će umreti. Ursula se uzbudila.

— Ako to Aurelijano kaže, Aurelijano to zna — reče. I zatraži pomoć da Hosea Arkadija Buendiju prenesu u svoju spavaću sobu. Ne samo da je bio težak koliko i pre, nego je za svog dugog boravka pod kestenom stekao sposobnost da svojom voljom poveća težinu do te mere da ga ni sedmorica nisu mogla poneti, pa su ga morali odvući do kreveta. Zadahom svežih pečurki, buđi, starim i zagušljivim vonjem bio je zasićen vazduh spavaće sobe kada je tu počeo da diše stari kolos, rastočen od sunca i kiše. Sledećeg dana nije osvanuo u krevetu. Pošto ga je tražila po svim sobama, Ursula ga je opet našla pod kestenom. Tada su ga vezali za krevet. Uprkos svojoj očuvanoj snazi, Hose Arkadio Buendija nije bio u stanju da se

bori. Na sve je postao ravnodušan. Ako se vratio kestenu, to nije učinio podstaknut voljom, nego fizičkom navikom. Ursula ga je negovala, davala mu da jede, saopštavala mu vesti o Aurelijanu. Ali, u stvari, jedina osoba s kojom je već duže imao dodira bio je Prudensio Agilar. Duboko uronio u smrt, gotovo već pretvoren u prah, Prudensio Agilar dolazio bi dva puta dnevno da s njim razgovara. Pričali su o petlovima. Zaricali su se da će sagraditi gajilište divnih životinja, ne toliko da bi uživali u njihovim pobedama, koje im tada nisu bile potrebne, nego da imaju čime da se zabavljaju u dosadnim nedeljama laganog umiranja. Prudensio Agilar ga je umivao, davao mu da jede i donosio mu sjajne vesti o nekom nepoznatom koji se zvao Aurelijano i koji je bio pukovnik u ratu. Kad je bio sam, Hose Arkadio Buendija se tešio snom o bezbrojnim sobama. Sanjao bi da se diže iz kreveta, otvara vrata i prolazi u drugu, istu sobu, sa istim krevetom sa zaglavljem od kovanog gvožđa, istom sličicom Gospe od zdravlja na zidu. Iz ove sobe prelazio je u drugu, sasvim istu, potom u drugu potpuno istu, i tako do beskonačnosti. Voleo je da ide od sobe do sobe, kao kroz galeriju paralelnih ogledala, sve dok mu Prudensio Agilar ne bi dotakao rame. Tada bi se vraćao iz sobe u sobu budeći se u povratku, prolazeći isti put ali u suprotnom smeru, i nalazeći Prudensio Agilara u sobi stvarnosti. Ali jedne noći, dve sedmice pošto su ga doneli u krevet, Prudensio Agilar mu je u jednoj sobi dotakao rame i on u njoj ostade zauvek, misleći da je to soba stvarnosti. Sledećeg jutra, kada mu je Ursula ponela doručak, ugledala je kako se preko trema približava jedan čovek. Bio je nizak i nabijen, u cmom suknenom odelu i sa ogromnim, takođe crnim šeširom, natučenim na ćutljive oči.

— Bože moj — pomisli Ursula, — zaklela bih se da je Melkijades.

Bio je to Kataure, brat Visitasion, koji je napustio kuću bežeći od epidemije nesanice i o kome više nikad nisu čuli. Visitasion ga upita zašto se vratio, a on joj odgovori svečanim jezikom:

— Došao sam na kraljevu sahranu.

Tada su ušli u sobu Hosea Arkadije Buendije, protresli ga iz sve snage, vikali mu na uvo, stavljali mu ogledalo na usta, ali ga nisu mogli probuditi. Malo kasnije, kada je stolar uzimao meru za kovčeg,

ugledali su kroz prozor kako sipi kišica od sitnog žutog cveća. Padalo je tiho cele noći na selo, pokrilo krovove, zatrpalo vrata i ugušilo životinje koje su spavale pod vedrim nebom. Toliko cveća je palo s neba da su ulice osvanule prekrivene gustim pokrivačem, i morali su ga rasturati lopatama i grabuljama da bi sprovod mogao da prođe.

Sedeći u slamnoj ljuljašci, sa započetim vezom u krilu, Amaranta je posmatrala kako Aurelijano Hose, sa nasapunjenom bradom, oštri brijač na kaktusovom listu da bi se prvi put u životu obrijao. Raskrvario je bubuljice, posekao gornju usnu pokušavajući da oblikuje brk od plavih malja, i posle svega ostao isti kao pre, ali taj posao naveo je Amarantu na pomisao da je tog trenutka počela da stari.

— Isti si kao Aurelijano kad je bio tvojih godina — rekla je. — Već si čovek.

On je to postao mnogo ranije, već onog davnog dana kada se Amaranta, smatrajući ga još detetom, svlačila pred njim u kupatilu, kao što je uvek radila, još od onog dana kada joj ga je Pilar Ternera predala da dovrši njegov odgoj. Kada ju je prvi put ugledao golu, jedino je zapazio jako udubljenje među dojkama. Bio je tada toliko naivan da je pitao šta joj se desilo, a Amaranta se pretvarala, kopajući vrhovima prstiju po grudima, i odgovorila:

— Izvadili su mi komade i komade. — Nešto kasnije, kad se oporavila posle samoubistva Pjetra Krespija i ponovo se kupala sa Aurelijanom Hoseom, ovaj više nije obraćao pažnju na udubljenje, nego je osetio nepoznato drhtanje pred slikom divnih grudi sa modrim bradavicama. Nastavio je da je posmatra, postepeno otkrivajući čudo njene intimnosti i pri tom posmatranju osetio da mu se koža ježi, kao što se ježila njena koža pri dodiru s vodom. Od malena je imao naviku da pobegne iz mreže za spavanje i da osvane u Amarantinom krevetu, čiji je dodir imao to svojstvo da rasteruje strah od mraka. Ali od onog dana kada je postao svestan njene golotinje, strah od mraka nije bio ono što ga je navodilo da se uvuče pod njenu mrežu protiv komaraca, nego želja da oseti topao Amarantin dah u zoru. Jednog jutra, u vreme kada je odbila pukovnika Herinelda Markesa, Aurelijano Hose se probudio sa osećanjem da mu nedostaje vazduha. Osetio je kako Amarantini prsti, kao vrele i strasne gusenice, opipavaju njegov trbuh. Praveći se da spava, promenio je položaj da bi otklonio svaku prepreku i tada je osetio kako ruka bez crnog zavoja roni kao otvorena školjka među alge njegove strasti. lako su se pretvarali da ne znaju ono što

su oboje znali, i da ono što zna jedan zna i drugi, od te noći bili su vezani neraskidivim saučesništvom. Aurelijano Hose nije mogao da zaspi dok ne bi čuo ponoćni valcer na satu u sali, a zrela devojka, čija je koža počela da vene, nije imala mira sve dok ne bi osetila da je pod mrežu kliznuo taj mesečar koga je ona odgojila ne sluteći da će on biti melem za njenu samoću. I ne samo da su spavali zajedno, goli, milujući se do iznemoglosti, nego su se krili po kutovima kuće i zatvarali u bilo koje vreme u spavaću sobu, u stalnom uzbuđenju, bez ikakvog olakšanja. Jednog popodneva, kada su počeli da se ljube, Ursula ih zamalo nije iznenadila ušavši u ostavu.

— Voliš li mnogo svoju tetku — upita naivno Hosea Aurelijana. On odgovori potvrdno. — Dobro činiš — zaključi Ursula, izmeri brašno za hleb i vrati se u kuhinju. Taj događaj probudio je Amarantu iz njenog delirijuma. Shvatila je da je otišla suviše daleko, da se više ne igra poljubaca sa detetom, nego da se praćaka u zakasneloj, opasnoj i bezizglednoj strasti, i ona je preseče jednim udarcem. Aurelijano Hose, koji je tada završavao vojnu obuku, na kraju se pomirio sa stvarnošću i otišao da noćiva u kasarni. Subotom bi sa vojnicima išao u Katarinovu krčmu. U svojoj usamljenosti i preuranjenom momaštvu tešio se sa ženama koje su mirisale na cveće i koje je on u mraku idealizovao i strasnim naporom mašte pretvarao u Amarantu.

Malo kasnije počeše stizati protivrečne vesti o ratu. Dok je vlada priznavala riapredovanje ustanika, oficiri u Makondu su imali poverljiva obaveštenja da neposredno predstoje pregovori o primirju. Početkom aprila pukovniku Herineldu Markesu predstavio se specijalni izaslanik. Potvrdio mu je da su partijske vođe zaista uspostavile vezu sa ustaničkim starešinama iz unutrašnjosti i da se nalaze pred sklapanjem primirja, pod uslovom da liberali dobiju tri ministarstva, predstavništvo manjine u parlamentu i opšte pomilovanje za ustanike koji polože oružje. Izaslanik je doneo veoma poverljivo naređenje od pukovnika Aurelijana Buendije, koji nije bio saglasan sa odredbama primirja. Pukovnik Herineldo Markes mora da odabere pet najboljih ljudi s kojima će napustiti zemlju. Naređenje je izvršio u najstrožoj tajnosti. Nedelju dana pre nego što je proglašeno primirje, usred zbrke od protivrečnih glasina, pukovnik

Aurelijano Buendija i deset poverljivih oficira, među njima pukovnik Roke Karnisero, stigli su tiho posle ponoći u Makondo, raspustili garnizon, zakopali oružje i uništili arhivu. U zoru su napustili selo sa pukovnikom Herineldom Markesom i njegovih pet oficira. Operacija je izvedena tako brzo i potajno da je Ursula za nju saznala u poslednjem trenutku, kada je neko kucnuo na prozor njene spavaće sobe i šapnuo:

— Ako hoćete da vidite pukovnika Aurelijana Buendiju, pojavite se odmah na vratima.

Ursula je skočila iz kreveta i izišla na vrata u spavaćici, i samo je uspela još da nazre galop konjice, koja je usred stišane prašine napustila selo. Tek sledećeg dana saznala je da je i Aurelijano Hose otišao sa ocem.

Deset dana kasnije, kad je zajedničko saopštenje vlade i opozicije objavilo kraj rata, stigle su vesti o prvom oružanom ustanku pukovnika Aurelijana Buendije na zapadnoj granici. Njegove malobrojne i slabo naoružane snage bile su razbijene za nepunu nedelju. Ali tokom godina, dok su liberali i konzervativci nastojali da ubede zemlju u izmirenje, on je digao još sedam ustanaka. Jedne noći pucao je sa broda topovima na Rioaču, na šta je garnizon skočio iz kreveta i u znak odmazde streljao četrnaest najpoznatijih liberala u gradu. Držao je u svojim rukama više od petnaest dana jednu pograničnu carinarnicu i odatle celoj zemlji uputio poziv na opšti rat. U drugom pohodu tri meseca je s vojskom lutao po šumama u bezglavom pokušaju da pređe više od hiljadu pet stotina kilometara kroz neprohodnu teritoriju da bi u predgrađima glavnog grada izazvala rat. Jednom prilikom nalazio se na manje od dvadeset kilometara od Makonda ali su ga vladine trupe prinudile da se povuče u brda, sasvim blizu onog čudesnog mesta na kojem je njegov otac, mnogo godina ranije, našao fosil jedne španske galije.

U to vreme umrla je Visitasion. Dopustila je sebi zadovoljstvo da umre prirodnom smrću pošto je odbila presto iz straha od nesanice, a poslednja joj je želja bila da ispod njenog kreveta iskopaju uštedevinu za više od dvadeset godina i pošalju je pukovniku Aurelijanu Buendiji da bi nastavio rat. Ali Ursula se nije prihvatila ovoga, jer se tih dana pričalo da je pukovnik Aurelijano Buendija

ubijen pri iskrcavanju blizu glavnog grada provincije. Zvanično saopštenje — četvrto za manje od dve godine — smatralo se istinitim gotovo šest meseci, pošto se više ništa nije saznalo o njemu. Iznenada, kad su Ursula i Amaranta već dodale prethodnim crninama još jednu crninu, stigla je neverovatna vest. Pukovnik Aurelijano Buendija bio je živ, ali kao da je bio odustao da ometa vladu svoje zemlje, jer se priključio pobedničkom federalizmu u drugim karipskim republikama. Pojavljivao se pod raznim imenima, svaki put sve dalje od svoje zemlje. Posle se saznalo da se tada zanosio idejom o ujedinjenju federalističkih snaga Centralne Amerike, da bi se svrgnuli konzervativni režimi od Aljaske do Patagonije. Prva vest, koju je Ursula neposredno od njega primila mnogo godina posle njegovog odlaska, bilo je jedno izgužvano i izbledelo pismo koje joj je, iz ruke u ruku, došlo iz Santijaga de Kuba.

— Izgubili smo ga zauvek — uzviknula je Ursula kada ga je pročitala. — Ako nastavi tim putem, provešće Božić na kraju sveta.

Osoba kojoj je to rekla, prva kojoj je pokazala pismo, bio je konzervativni general Hose Rakel Monkada, predsednik opštine Makonda posle završetka rata.

— Šteta što ovaj Aurelijano nije konzervativac — komentarisao je general Makonda. Stvarno mu se divio. Kao mnogi pošteni konzervativci, Hose Rakel Monkada učestvovao je u ratu u odbrani svoje partije i postigao čin generala na bojnom polju, iako nije imao vojničkih sklonosti. Ljude od oružja držao je za lenčuge bez principa, spletkaroše i karijeriste, vešte da love u mutnom napadajući poštene građane. Oštrouman, simpatičan, živahan, čovek koji voli dobar zalogaj i fanatični ljubitelj borbe petlova, bio je u izvesnom trenutku najopasniji protivnik pukovnika Aurelijana Buendije. Uspeo je da na velikom priobalnom području nametne svoj autoritet aktivnim vojnicima. Jedanput, kada je bio prinuđen da iz strateških razloga prepusti jedan položaj snagama Aurelijana Buendije, ostavio mu je dva pisma. U jednom od njih, veoma dugom, pozivao ga je na zajedničku borbu za čovečnije vođenje rata. Drugo pismo bilo je za njegovu ženu, koja je živela na teritoriji liberala, i zamolio ga da učini da ono stigne do cilja. Od tada, čak u najžešćim periodima rata, dva

komandanta sklepali su primirja da bi razmenili zarobljenike. Bili su to predasi, sa nekom prazničnom atmosferom, što je general Monkada koristio da pukovnika Aurelijana Buendiju nauči da igra šah. Postali su veliki prijatelji. Čak su došli na pomisao da usaglase narodne elemente obe partije kako bi likvidirali uticaj vojnika i profesionalnih političara, da uspostave human režim, koji bi koristio ono što je najbolje u svakoj doktrini. Kada se rat završio, pukovnik Aurelijano Buendija skrivao se pod pritiskom stalne subverzivne delatnosti, a general Monkada je imenovan za guvemera Makonda. Obukao je svoje civilno odelo, zamenio vojnike nenaoružanim policijskim agentima, zauzeo se za poštovanje zakona o amnestiji i pomogao nekolike porodice liberala poginulih u borbi. Postigao je da se Makondo uzdigne do opštine, pa je postao njen prvi predsednik i stvorio atmosferu poverenja u kojoj se o ratu mislilo kao o besmislenoj mori prošlosti. Oca Nikanora, iscrpenog od bolesne jetre, zamenio je otac Koronel, koga su zvali El Kaćoro, veteran iz prvog federalnog rata. Bruno Krespi, oženjen Amparom Moskote, čija je radnja igračaka i muzičklh instrumenata stalno napredovala, sagradio je pozorište, koje su španske kompanije uključile u svoj spisak gostovanja. Bila je to velika sala na otvorenom prostoru, sa drvenim sedištima, somotskom zavesom sa grčkim maskama i tri blagajne u obliku lavlje glave, iz čijih su se otvorenih usta prodavale ulaznice. U to vreme obnovljena je i školska zgrada. Bio je pozvan don Melčor Eskalona, stari učitelj koji je došao iz močvare i koji je, na zadovoljstvo roditelja, lenjim učenicima naređivao da po kametiitom dvorištu hodaju na kolenima a brbljivcima davao da jedu papriku. Aurelijano Segundo i Hose Arkadio Segundo, samovoljni blizanci Santa Sofije de la Pijedad, seli su u učionicu sa svojim tablicama, sunđerčićima i aluminijumskim lončićima obeleženim njihovim imenima. Remedios, naslednica čiste lepote svoje majke, postala je poznata kao Remedios Prelepa. Uprkos vremenu, dubokoj crnini i nagomilanoj tuzi, Ursula se opirala starosti. Uz pomoć Santa Sofije de la Pijedad još je više razvila svoju pekarsku radnju, i ne samo što je za nekoliko godina povratila blago koje je njen sin potrošio u ratu, nego je čistim zlatom ponovo napunila tikve, zakopane u spavaćoj sobi.

— Dok mi bog da života — često je govorila, — neće nedostajati novca u ovoj kući ludaka.

Tako su stajale stvari kada je Aurelijano Hose dezertirao iz federalnih trupa Nikaragve, priključio se posadi jednog nemačkog broda i pojavio u kuhinji kod kuće, jak kao konj, crn i čupav kao Indijanac, i sa tajnom odlukom da se oženi Amarantom.

Čim ga je Amaranta spazila kako ulazi, shvatila je odmah, a da on ništa nije rekao, zašto se vratio. Za stolom se nisu usuđivali da se pogledaju u lice. Ali dve nedelje posle povratka, u Ursulinom prisustvu, pogledao joj je u oči i rekao joj:

— Uvek sam mnogo mislio na tebe.

Amaranta ga je izbegavala. Čuvala se slučajnih susreta. Trudila se da se ne odvaja od Remedios Prelepe. Razbesnela se zbog rumenila koje je oblilo njene jagodice onog dana kad ju je nećak zapitao dokle će nositi crni zavoj na ruci, jer je pitanje protumačila kao aluziju na svoje devičanstvo. Kada je on stigao, stavila je rezu na vrata svoje spavaće sobe, ali tokom mnogih noći čula je njegovo mirno hrkanje u susednoj sobi, tako da je zanemarila ovu predostrožnost. U zoru jednog dana, gotovo dva meseca posle njegovog povratka, čula ga je kako ulazi u spavaću sobu. Tada, umesto da pobegne, umesto da viče, kao što je očekivala, dopustila je da je osvoji slatko osećanje predavanja. Osetila ga je kako se uvlači pod mrežu, kao što je radio kad je bio još dete, kao što je to oduvek radio, i nije mogla da obuzda hladan znoj i cvokotanje zuba kada je primetila da je potpuno nag.

— Odlazi — šaphula je gušeći se od radoznalosti. — Odlazi ili ću da vičem.

Ali Aurelijano Hose je sada znao šta treba da učini, pošto više nije bio dete uplašeno od mraka, nego prava logorska životinja. Od te noći ponavljale su se gluve bitke bez posledica, koje su se produžavale do zore.

— Ja sam ti tetka — šaputala je Amaranta iscrpena — Gotovo kao da sam ti majka, ne samo po godinama nego i zato što samo što te nisam dojila.

Aurelijano bi bežao u svitanje i vraćao se sledeće zore, svaki put sve uzbuđeniji saznanjem da ona ne stavlja rezu. Nije bilo trenutka

kada je nije želeo. Nalazio ju je u mračnim spavaćim sobama u osvojenim selima, naročito u najprljavijim, i ovaploćivao je u zadahu suve krvi na zavojima ranjenika, u neposrednoj smrtnoj opasnosti, svakog časa i na svakom mestu. Pobegao je od nje, pokušavajući da uništi uspomenu na nju ne samo udaljenošću nego i jednom borbenom nepromišljenošću, koju su njegovi ratni drugovi nazvali hrabrošću; ali što j e više kotrljao njen lik, sliku povlačio po đubrištu rata, rat je sve više ličio na Amarantu. Stoga je patio zbog svog izbeglištva, tražeći načina da je ubije svojom smrću, sve dok nije čuo kako neko priča staru priču o čoveku koji se oženio svojom tetkom, koja mu je još bila i nećaka, a čiji je sin konačno samom sebi postao deda.

— Zar neko može da se oženi svojom tetkom? — pitao je on iznenađen.

— Ne samo to — odgovorio mu je vojnik — nego mi ratujemo protiv popova da bi čovek mogao da se oženi i rođenom majkom.

Dezertirao je petnaest dana kasnije. Našao je Amarantu oveštalu više nego što je mogao i pomisliti, setniju i sramežljiviju, kako u stvari već ulazi u poslednji rt zrelosti, ali vatreniju nego ikada u tami spavaće sobe i izazovniju nego ikada u agresivnosti svoga otpora.

— Brutalan si — govorila mu je Amaranta saterana u škripac. — Nije istina da se tako nešto može učiniti s jednom jadnom tetkom, ukoliko ne postoji specijalna papina dozvola. — Aurelijano Hose obećao je da će ići u Rim, obećao je da će preći Evropu na kolenima i poljubiti sandale svetog oca, samo da bi ona spustila svoje viseće mostove.

— Nije to jedino — uzvratila je Amaranta. — U stvari, deca se rađaju sa svinjskim repom.

Aurelijano Hose bio je gluv za bilo koji argument.

— Neka se rode i krokodili — preklinjao je.

Jedne zore, savladan neizdržljivim bolom zbog obuzdavanja svoje muškosti, otišao je u Katarinovu krčmu. Našao je jednu ženu mlitavih grudi, predusretljivu i jeftinu, koja mu je za neko vreme smirila utrobu. Pokušao je da se sa nipodaštavanjem odnosi prema Amaranti. Viđao ju je na tremu kako šije ručnom mašinom, kojom je rukovala zadivljujuće vešto, a ne bi je udostojio ni reči. Amaranta se

osećala oslobođena tereta, ne znajući ni sama zašto je tada ponovo počela misliti na pukovnika Herinelda Markesa, zašto se sa takvom nostalgijom sećala tih popodneva i igre kineske dame, i zašto je došla čak dotle da ga poželi i u svom krevetu. Aurelijano Hose nije mogao ni zamisliti koliko je izgubio one noći kada više nije mogao da izdrži igru ravnodušnosti, i vratio se u Amarantinu sobu. Ona ga je odbacila sa nesalomljivom i neopozivom odlučnošću, i zauvek zatvorila rezom svoju spavaću sobu. Nekoliko meseci posle povratka Aurelijana Hosea pojavila se u kući jedna bujna žena, s mirisom jasmina i detetom od oko pet godina. Tvrdila je da je to sin pukovnika Aurelijana Buendije i da ga je dovela Ursuli da ga krsti. Niko nije posumnjao u poreklo tog deteta bez imena: bilo je isto kao pukovnik u vreme kad su ga vodili da vidi led. Žena je ispričala da se mali rodio otvorenih očiju, gledajući svet kao odrasla osoba, i da se plašila načina na koji je ukočenim pogledom, bez treptanja, posmatrao stvari.

— Isti je — rekla je Ursula. — Jedino još nedostaje da stolice pomiče pogledom. — Krstili su ga Aurelijanovim imenom i prezimenom njegove majke, jer zakon nije dozvoljavao da nosi očevo ime sve dok ga on ne prizna. General Monkada bio je kum. lako je Amaranta zahtevala da joj ga ostave da ga odgaji, majka se usprotivila.

Ursula nije znala za tadašnji običaj da se devojke šalju u krevete gerilaca, kao što se kokoši puštaju pod rasne petlove, ali tokom godina je saznala: još devet sinova pukovnika Aurelijana Buendije dovedeno je u kuću da bi bili kršteni. Najstariji, čudno crnomanjast, zelenih očiju, koji nije imao nikakve sličnosti sa očevom porodicom, bio je stariji od deset godina. Dovodili su decu svih uzrasta, svih boja, ali svi su bili muškarci i svi imali izraz osamljenosti, koji nije dopuštao da se posumnja u srodstvo. Samo dvojica su se izdvajala iz gomile. Jedan je bio suviše velik za svoje godine i u paramparčad je razbijao vaze i raznovrsno posuđe, pošto je izgledalo da njegove ruke imaju moć da razbiju sve što pipnu. Drugi je bio plav, sa istim iskolačenim očima svoje majke, a ostavili su mu dugu kosu sa kovrdžama, kao ženi. Ušao je u kuću potpuno slobodno, kao da je u njoj odgajan, uputio se pravo prema kovčegu u Ursulinoj spavaćoj

sobi i zahtevao: »Hoću balerinu na oprugu.« Ursula se uplašila. Otvorila je škrinju, pretražila stare i prašnjave stvari iz Melkijadesovog vremena i našla, uvijenu u čarape, balerinu na oprugu, koju nekada beše doneo u kuću Pjetro Krespi i koje se više niko nije sećao. Za manje od dvanaest godina su imenom Aurelijano i prezimenom majke krstili sve sinove koje je uzduž i popreko svog ratnog terena posejao pukovnik, a bilo ih je sedamnaest. U početku, Ursula im je novcem punila džepove a Amaranta pokušavala da ih zadrži. Ali, na kraju su se ograničavale da ih daruju i da im budu kume.

— Ispunili smo svoje krstivši ih — govorila je Ursula, beležeći u notes imena i adrese majki, mesto i datum rođenja dece. — Aurelijano će, verovatno, dobro srediti svoje račune, pa neka on odluči kada se vrati. — Prilikom jednog ručka, komentarišući sa generalom Monkadom tu neverovatnu plodnost, izrazila je želju da se pukovnik Aurelijano Buendija jednom vrati i da sakupi svoje sinove.

— Ne brinite, kumo — rekao je zagonetno general Monkada. — Doći će brže nego što vi mislite.

General Monkada je znao i nije hteo da otkrije za ručkom da se pukovnik Aurelijano Buendija već nalazio na putu da se stavi na čelo najveće, najradikalnije i najkrvavije pobune od svih koje su do tada pokušane. Situacija je ponovo bila tako zategnuta kao i u mesecima koji su prethodili prvom ratu: borbe petlova, koje je predsednik opštine podržavao, bile su ukinute. Kapetan Akiles Rikardo, komandant garnizona, praktično je preuzeo opštinsku vlast. Liberali su ga smatrali provokatorom.

— Nešto strašno će se dogoditi — govorila je Ursula Aurelijanu Hoseu. — Ne izlazi na ulicu posle šest po podne.

Preklinjanja su bila uzaludna. Aurelijano Hose, kao i Arkadio ranije, prestao je da joj pripada. Kao da je povratak kući, mogućnost da živi ne brinući se za svakodnevne potrebe, pobudio u njemu sklonosti ka pohoti i nemaru njegovog strica Hosea Arkadija. Njegova strast prema Amaranti se ugasila, a da nije ostavila ožiljka. Pomalo je tumarao, igrao bilijar, podnosio svoju samoću sa slučajnim

ženama, pljačkao mesta na kojima je Ursula krila novac. Na kraju, kući je dolazio samo da bi se presvukao.

— Svi su isti — jadala se Ursula. — U početku se vaspitavaju dobro, poslušni su i ozbiljni i izgledaju nesposobni da ubiju muvu, a samo što im izbije brada, oni se strmoglavljuju u propast.

Suprotno od Arkadija, koji nikad nije upoznao svoje pravo poreklo, on je saznao da ga je rodila Pilar Ternera; ona mu je obesila Ijuljašku, da bi po podne spavao u njenoj kući. Bili su više nego majka i sin, saučesnici u samoći. Pilar Ternera je izgubila svaku nadu. Njen smeh je zvučao kao orgulje, grudi su joj propale od slučajnih milovanja bez strasti, trbuh i butine bili su žrtve njene neopozive sudbine razdvojene žene, ali njeno srce starilo je bez gorčine. Debela, jezičava, sa stavom matrone u nevolji, odbacila je jalove obmane gatanja i dolinu utehe pronašla u tuđim ljubavima. U kući, u kojoj je Aurelijano Hose spavao po podne, devojke iz susedstva primale su svoje slučajne ljubavnike.

— Hoćeš li da mi pozajmiš sobu, Pilar — pitale su je jednostavno, kad su već bile u njoj.

— Naravno — govorila je Pilar. — I ako je neko bio prisutan, ona mu je objašnjavala: — Srećna sam kad znam da su ljudi srećni u krevetu.

Nikad nije naplaćivala usluge. Nikad nije odbijala uslugu, niti je odbijala bezbrojne muškarce koji su je tražili čak i u predvečerje njene snage, ne dajući joj ni novac ni ljubav, nego samo ponekad zadovoljstvo. Njenih pet kćeri, naslednica vatrenog semena, izgubilo se još u mladosti na stranputicama života. Od dva muškarca, koja je uspela da odgaji, jedan je poginuo boreći se u vojnom pohodu Aurelijana Buendije, a drugi je bio ranjen i uhapšen u četrnaestoj godini kada je u jednom selu u močvari pokušavao da ukrade vreću kokošaka. Na neki način, Aurelijano Hose bio je onaj visoki i crnomanjasti čovek koga joj je, tokom pola veka, najavljivao pik kralj, koji je, kao i svi koje su joj poslale karte, našao mesto u njenom srcu kada je već bio obeležen znakom smrti. Ona je to videla u kartama.

— Ne izlazi večeras — rekla mu je. — Ostani da spavaš tu, jer se Karmelita Montijel već umorila moleći me da je ubacim u tvoju sobu.

Aurelijano Hose nlje shvatio duboki smisao preklinjanja koji je imala ponuda.

— Reci joj da me čeka u ponoć — reče.

Otišao je u pozorište, gde je neka španska trupa prikazivala Lisičji bodež, zapravo Soriljev komad Godosov bodež, kome je, po naređenju kapetana Akilesa Rikarda, promenjeno ime, pošto su liberali konzervativce nazivali godos. Tek u trenutku kad je na vratima predao ulaznicu Aurelijano Hose primeti da kapetan Akiles Rikardo, sa dva naoružana vojnika, posmatra prisutne.

— Pazite, kapetane — dobacio mu je Aurelijano Hose. — Još se nije rodio čovek koji će da stavi ruku na mene. — Kapetan je pokušao da ga udari, a Aurelijano Hose, koji nije bio naoružan, poče da trči. Vojnici nisu poslušali naređenje da pucaju.

— To je jedan Buendija — rastumačio je neko od njih. — Van sebe od besa, kapetan zgrabi pušku, progura se do sredine ulice i nanišani.

— Rogonjo! — stigao je da vikne. — Kamo sreće da je to pukovnik Aurelijano Buendija.

Karmelita Montijel, dvadesetogodišnja devica, dovršavala je kupanje u vodi od pomorandži i ruzmarinovim lišćem posipala krevet Pilar Ternere, kad se začu pucanj. Aurelijano Hose bio je određen da s njom upozna sreću, koju mu je odrekla Amaranta, da ima sedam sinova i od starosti umre na njenim rukama, ali puščani metak, koji je ušao kroz leđa i razneo mu grudi, bio je nesrećno usmeren lošim tumačenjem karata. Kapetan Akiles Rikardo, kome je bilo suđeno da umre te noći, stvarno je umro četiri časa pre Aurelijana Hosea. Tek što se začuo pucanj, oborila su ga dva uzastopna metka, čije se poreklo nikada nije saznalo, i poklič iz mnogobrojnih grla potresao je noć.

— Živela liberalna partija! Živeo pukovnik Aurelijano Buendija!

U ponoć, kada je Aurelijano Hose iskrvario i Karmelita Montijel našla da su karte njene budućnosti prazne, više od četiri stotine ljudi prodefilovalo je pred pozorištem i ispraznilo svoje revolvere u mrtvo telo kapetana Akilesa Rikarda. Bila je potrebna cela patrola da bi u kolica stavili telo teško od olova, koje se raspadalo kao raskvašeni hleb.

Ljut zbog drskosti regularne vojske, general Hose Rakel Monkada, pod uticajem svojih političkih veza, ponovo je obukao uniformu i preuzeo civilnu i vojnu vlast u Makondu. Nije očekivao, međutim, da bi njegov pomirljiv stav mogao sprečiti ono što je bilo neizbežno. Septembarske vesti bile su protivrečne. Dok je vlada tvrdila da kontroliše celu državu, liberali su primali tajne vesti o naoružanim pobunama u unutrašnjosti. Režim nije priznao ratno stanje sve dok u jednom proglasu nije objavljeno da jepukovniku Aurelijanu Buendiji suđeno u odsustvu i da je osuđen na smrt. Naređeno je da presudu izvrši prvi garnizon koji ga uhapsi.

— To znači da se vratio — veselila se Ursula pred generalom Monkadom. Ali ni on to nije znao.

U stvari, pukovnik Aurelijano Buendija bio je u zemlji već više od mesec dana. Njemu su prethodile protivrečne glasine, koje su pretpostavljale da se u isto vreme nalazi na najrazličitijim mestima, tako da ni general Monkada nije verovao u njegov povratak sve dok službeno nije objavljeno da je zauzeo dve države u primorju.

— Čestitam vam, kumo — rekao je Ursuli, pokazujući joj telegram. — Imaćete ga vrlo brzo ovde. — Ursula se tada prvi put zabrinula.

— A šta ćete vi uraditi, kume? — pitala je. General Monkada postavljao je često ovo pitanje samom sebi.

— Isto što i on, kumo — odgovorio je. — Izvršiti svoju dužnost.

Prvog oktobra, u zoru, pukovnik Aurelijano Buendija je sa hiljadu dobro naoružanih ljudi napao Makondo, i garnizon je dobio naređenje da izdrži do kraja. U podne, dok je general Monkada ručao sa Ursulom, topovska paljba ustanika, koja je odjeknula u celom selu, pretvorila je u prah fasadu poreske uprave.

— Dobro su naoružani, kao i mi — uzdahnuo je general Monkada, — a povrh toga se tuku sa više volje.« U dva po podne, dok se zemlja tresla od topova sa obe strane, oprostio se od Ursule, uveren da se ratosiljao jedne izgubljene bitke.

— Molim se bogu da večeras Aurelijano ne bude u kući — reče. — Dogodi li se tako, zagrlite ga umesto mene, pošto ja ne očekujem da ću ga ikad više videti.

Te noći uhapšen je pri pokušaju da pobegne iz Makonda, pošto je napisao dugo pismo pukovniku Aurelijanu Buendiji, u kome ga je podsetio na zajedničke namere da humanizuju rat i poželeo mu konačnu pobedu nad korupcijom u vojsci i političkim ambicijama obeju partija. Sledećeg dana pukovnik Aurelijano Buendija ručao je s njim u Ursulinoj kući, u kojoj je bio pritvoren, iščekujući da revolucionarni ratni savet odluči o njegovoj sudbini. Bio je to porodični skup. Ali dok su protivnici, da bi se podsetili na uspomene iz prošlosti, zaboravljali rat, Ursula je stekla težak utisak da je njen sin uljez. Taj utisak je dobila čim ga je ugledala kako ulazi, zaštićen bučnom vojnom pratnjom koja je od temelja do vrha prevrnula sve sobe da bi se uverila da ne postoji nikakva opasnost. Pukovnik Aurelijano Buendija ne samo što je sve to prihvatao nego je sa odlučnom strogošću izdavao naređenja i nije dopuštao da mu se bilo ko približi na manje od tri metra, čak ni Ursula, dok članovi njegove pratnje ne postave stražu oko kuće. Nosio je običnu platnenu uniformu bez ikakvih oznaka i velike čizme sa mamuzama, isprljane od blata i sasušene krvi. O pojasu je u otkopčanoj futroli nosio automatski pištolj, i njegova ruka, uvekprislonjena na dršku, ispoljavala je, kao i njegov pogled, istu stražarsku napetost i odlučnost. Njegova glava, sada sa dubokim zaliscima, izgledala je kao da je pečena na tihoj vatri. A lice, izjedeno od karipske soli, dobilo je metalnu čvrstinu. Bio je zaštićen od starenja vitalnošću koja je imala neke veze sa hladnoćom njegove unutrašnjosti. Bio je viši nego kada je otišao, bleđi i koščatiji, i pokazivao je prve znake otpora svojoj nostalgiji. — Bože moj! — rekla je Ursula, uznemirena. — Sad liči na čoveka sposobnog na sve. — I bio je takav; acteški ogrtač, koji je doneo Amaranti, sećanja koja je iznosio za vreme ručka, smešne anegdote koje je pričao, bili su samo ostaci njegovog humora iz ranijih vremena. Tek što je izvršeno naređenje da se mrtvaci ukopaju u zajedničku raku, poverio je pukovniku Rokeu Karniseru zadatak da požuri sa ratnim suđenjem, a on se poduhvatio iscrpljujućeg posla da sprovede korenite reforme koje nisu ostavile ni kamen na kamenu od uprave kakvu je ustrojio konzervativni režim.

— Moramo preduhitriti partijske političare — govorio je svojim pomoćnicima. — Kad otvore oči, u stvarnosti će se naći pred

svršenim činom. — Odlučio je da sto godina unatrag pregleda tapije na vlasništvo zemlje i tada je otkrio ozakonjene podvale svog brata Hosea Arkadija. Poništio je sve jednim potezom pera. Kao poslednji gest ljubaznosti, ostavio je svoje poslove za jedan sat i posetio Rebeku da je upozna sa svojom odlukom.

U polutami kuće, usamljena udovica, kojoj je on nekada poveravao svoje prigušivane ljubavi i čija mu je upornost spasla život, bila je kao sablast prošlosti. Sva do prstiju zavijena u crninu, sa srcem pretvorenim u pepeo, jedva da je imala i pojma o ratu. Pukovnik Aurelijano Buendija imao je utisak da je fosforescencija kostiju prodirala kroz njenu kožu i da se ona kretala kroz atmosferu puščane vatre, u ustaljenom vazduhu u kome se još razabirao daleki miris baruta. Pokušao je da je savetuje da ostavi tako strogu crninu, da provetri kuću, da ljudima oprosti smrt Hosea Arkadija. Ali Rebeka je već bila izvan svake taštine. Posle beskorisnog traženja sebe u ukusu zemlje, u namirisanim pismima Pjetra Krespija, u strasnom zagrljaju svoga muža, mir je pronašla u ovoj kući, u kojoj su se uspomene materijalizovale snagom neumoljivog sećanja i šetale se kao ljudska bića kroz zatvo rene sobe. Ispružena u svojoj ljuljašci od trske, gledajući pukovnika Aurelijana Buendiju kao da je i on avet prošlosti, Rebeku nije potresla vest da će zemlja, koju je prigrabio Hose Arkadio, biti vraćena zakonitim vlasnicima.

— Biće onako kako ti kažeš, Aurelijano — uzdahnula je.— Uvek sam verovala i sada tvrdim da si otpadnik.

Pregled vlasničkih tapija izvršen je u isto vreme kad i preki sud, kome je predsedavao pukovnik Herineldo Markes, i koji je okončan streljanjem svih oficira regularne vojske koje su revolucionari zarobili. Poslednje suđenje ratnog saveta bilo je generalu Hoseu Rakel Monkadi. Ursula je intervenisala.

— To je najbolji guverner koga smo imali u Makondu — rekla jepukovniku Aurelijanu Buendiji. — Nemam šta da vam kažem o njegovom dobrom srcu, o ljubavi prema nama, pošto ga ti poznaješ bolje nego iko. — Pukovnik Aurelijano Buendija zadržao je na njoj prekoran pogled:

— Ne mogu prisvojiti ovlašćenja pravosuđa — uzvratio je. — Ako vi imate nešto da kažete, recite to pred ratnim sudom.

Ursula ne samo da je to učinila nego je povela da svedoče sve majke revolucionarnih oficira koje su živele u Makondu. Jedna po jedna stare osnivačice sela, nekoliko njih, i učesnice hrabrog prelaženja preko brda, isticale su vrline generala Monkade. Ursula je bila poslednja u toj povorci. Njeno tužno dostojanstvo, snaga njenog imena i ubedljivost njene izjave za trenutak su pokolebali ravnotežu pravde. — Vi ste uzeli suviše ozbiljno ovu strašnu igru, i dobro ste učinili, pošto vršite svoju dužnost — rekla je članovima suda. — Ali ne zaboravite da ćemo mi, sve dok nam bog daje života, nastaviti da budemo majke; iako ste vi veliki revolucionari, mi imamo pravo da vam svučemo pantalone i da vas, pri prvom znaku nepoštovanja, udarimo nekoliko puta kaišem. — Sud se povukao na većanje dok su ove reči još odjekivale u školi pretvorenoj u kasarnu. U pola noći je general Hose Rakel Monkada bio osuđen na smrt. Pukovnik Aurelijano Buendija, uprkos Ursulinom žestokom zauzimanju, odbio je da mu ublaži kaznu. Nešto pre svanuća posetio je osuđenika u ćeliji sa kladama.

— Shvati, kume — rekao mu je — da te ne streljam ja. Strelja te revolucija.

General Monkada nije se ni podigao sa ležaja kada ga je ugledao.

— Idi do đavola, kume — uzvratio je.

Od svog povratka pa sve do ovog trenutka pukovnik Aurelijano Buendija nije dopustio sebi da ga pogleda sa saosećanjem. Začudio se koliko je ostario, koliko mu drhte ruke i sa kakvom smirenošću, kao da je na to navikao, očekuje smrt, tada je osetio dubok prezir prema samom sebi, koji je pobrkao sa samilošću.

— Znaš bolje od mene — reče — da je svaki ratni sud farsa i da, u stvari, plaćaš tuđe zločine, jer ovog puta moramo dobiti rat po svaku cenu. Zar, na mome mestu, ne bi učinio isto?

General Monkada se podiže da krajem košulje očisti debele naočari u okviru od kornjačine kore. — Verovatno — rekao je. — Ali mene ne zabrinjava što ćeš me streljati, pošto je, na kraju krajeva, za ljude kao što smo mi ovo prirodna smrt. — Stavio je naočari na krevet i skinuo sat sa lancem. — Mene zabrinjava — dodao je, — što si od tolike mržnje prema vojnicima, tolike borbe protiv njih,

tolikog razmišljanja o njima, na kraju i sam postao isto što i oni. Nema nijednog ideala u životu koji zaslužuje takvo izopačenje. — Skinuo je burmu i medaljon sa likom Device Isceliteljice i ostavio ih zajedno sa naočarima i satom.

— Nastaviš li ovako — zaključi on — ne samo što ćeš biti najokrutniji i najkrvoločniji diktator u našoj istoriji, nego ćeš streljati i moju kumu Ursulu, nastojeći da smiriš svoju savest.

Pukovnik Aurelijano Buendija ostade miran. General Monkada mu tada predade naočari, medaljon, sat i prsten i promem ton.

— Ali nisam tezvao da dođeš date grdim — reče — Hteo sam da te zamolim za uslugu da ove stvari pošalješ mojoj ženi

Pukovnik Aurelijano Buendija ih stavi u džepove.

— Da h je još u Manaure?

— Još je tamo — potvrdio je general Monkada. — U istoj kući iza crkve, u koju si poslao ono pismo.

— Učiniću to sa osobitim zadovoljstvom, Hose Rakel — rekao je pukovnik Aurelijano Buendija.

Kada je izišao na vazduh, plavičast od magle, lice mu se ovlazilo kao one davne zore, i tek tada je shvatio zašto je odredio da se presuda izvrši u dvorištu, a ne uz grobljanski zid. Stroj koji je stajao pred vratima, odade mu počasti kao šefu države.

— Možete ga odvesti — naredio je.

Pukovnik Herineldo Markes prvi je shvatio besmisao rata. Na svom položaju civilnog i vojnog starešine Makonda dva puta nedeljno je vodio telegrafske razgovore sa pukovnikom Aurelijanom Buendijom. U početku ti razgovori su odlučivali o toku jednog konkretnog rata čiji su okviri bili tačno odredeni, tako da se svakog trenutka mogla utvrditi tačka na kojoj se rat nalazio, i predvideti njegov dalji razvoj. lako nikada nije dozvoljavao nikakvu intimnost, čak ni sa najbližim prijateljima, pukovnik Aurelijano Buendija zadržao je tada familijarni ton, koji je dozvoljavao da ga prepoznaju na drugom kraju žice. Ćesto je razgovore produžavao preko predviđenog roka i dopuštao da skrenu na privatni teren. Postepeno, međutim, kako se rat pojačavao i širio, njegova slika je polako tamnela u nestvarnom svetu. Tačke i crte njegovog glasa bile su sve udaljenije i jasnije, skupljane i kombinovane da bi obrazovale reči koje su polako gubile svaki smisao. Pukovnik Herineldo Markes tada bi se ograničavao na slušanje, opterećen utiskom da je u telegrafskoj vezi sa nekim neznancem iz drugog sveta.

— Shvaćeno, Aurelijano — završavao bi na aparatu. — Živela liberalna partija!

Naposletku izgubio je svaki dodir sa ratom. Ono što je nekada bila stvarna aktivnost, neodoljiva strast njegove mladosti, pretvorilo se za njega u daleku prošlost: besmisao. Njegovo jedino pribežište bila je soba u kojoj je šila Amaranta. Posećivao ju je svakog predvečerja. Voleo je da gleda njene ruke kako nabiraju volane od holandskog platna na ručnoj mašini kojom je upravljala Remedios Prelepa. Provodili su mnoge časove bez razgovora, obostrano zadovoljni društvom, ali dok se Amaranta intimno zadovoljavala da održava njegovu žarku odanost, on nije znao koje su bile tajne odluke njenog zagonetnog srca. Kad je saznala vest o njegovom povratku, Amaranta se gušila od nestrpljenja. Ali kad ga je ugledala kako u kuću ulazi u bučnoj pratnji pukovnika Aurelijana Buendije i videla ga izmučenog teškim izgnanstvom, ostarelog zbog godina i zaborava, prljavog od znoja i prašine, sa zadahom stoke, ružnog, sa levom rukom u zavoju, osetila je da će se onesvestiti od razočarenja.

— Bože moj — pomislila je, — zar je to onaj koga sam čekala. — Sledećeg dana, međutim, on je došao obrijan i čist, sa brkovima koje je namirisao lavandom i bez krvavog zavoja. Doneo joj je molitvenik sa sedefastim koricama.

— Kako su čudni muškarci — reče, jer nije našla ništa drugo da kaže. — Provode život u borbi protiv popova, a poklanjaju crkvene knjige.

Od tada, i u najkritičnijim danima rata, posećivao ju je svako popodne. Često, kada nije bila prisutna Remedios Prelepa, on je okretao točak šivaće mašine. Amaranta je bila zbunjena njegovom upornošću, vernošću, potčinjenošću tog čoveka sa tolikim autoritetom, koji bi u sali, međutim, ostavljao svoje oružje da bi nenametljivo ušao u sobu za šivenje. Tokom četiri godine on joj je dokazivao svoju ljubav i ona je uvek nalazila načina da ga odbije bez uvrede, ali, mada nije uspela da ga zavoli, nije mogla da živi bez njega. Remedios Prelepa koja je izgledala ravnodušna prema svemu i o kojoj su mislili da je duševno zaostala, nije ostala neosetljiva na toliku privrženost i govorila je u korist pukovnika Herinelda Markesa. Amaranta je iznenada otkrila da je ta devoj čica, koju je ona odgajila i koja se tek približavala devojaštvu, bila već najlepše stvorenje koje je ikada viđeno u Makondu. Osetila je da se u njenom srcu ponovo rodila ona mržnja koju je ranije gajila prema Rebeki i, moleći se bogu da je poštedi zla da joj poželi smrt, isterala ju je iz sobe za šivenje. Bilo je to u vreme kada je pukovnik Herineldo Markes počeo da oseća odvratnost prema ratu. U pomoć je pozvao svu svoju ubedljivost, svoju veliku i uzdržanu nežnost, odlučivši da se radi Amarante odrekne slave koju je platio žrtvujući svoje najbolje godine. Ali nije uspeo da je ubedi. Jednog avgustovskog popodneva, iscrpena neizdrživom težinom sopstvene upornosti, Amaranta se zatvorila u spavaću sobu da se isplače nad svojom samoćom na koju je, posle odlučnog odbijanja svoga upornog prosca, bila osuđena sve do svoje smrti:

— Zaboravimo jedno drugo zauvek — rekla mu je — već smo suviše stari za ovakve stvari.

Pukovnik Herineldo Markes odazvao se togpopodneva na jedan telegrafski poziv pukovnika Aurelijana Buendije. Bio je to uobičajeni

razgovor, koji nije otvorio nijednu pukotinu u ustajalosti rata. Kada je završio, pukovnik Herineldo Markes pogleda puste ulice, kišne kapi na bademima i oseti se izgubljenim u samoći.

— Aurelijano — tužno reče na aparatu — u Makondu pada kiša.

Nastala je duga tišina na liniji. Ubrzo, aparati su odgovorili nemilosrdnim signalima pukovnika Aurelijana Buendije.

— Ne budi glup, Herineldo — rekli su signali. — Prirodno je da pada kiša u avgustu.

Ima toliko vremena da se nisu videli, da se pukovnik Herineldo Markes uzbudio zbog njegove agresivne reakcije. Međutim, dva meseca kasnije, kada se pukovnik Aurelijano Buendija vratio u Makondo, uzbuđenje se pretvorilo u zaprepašćenje. Ćak se i Ursula iznenadila koliko se bio promenio. Došao je bez buke, bez pratnje, uprkos vrućini umotan u ogrtač, sa tri ljubavnice koje je smestio u istu kuću u kojoj je i sam provodio najviše vremena ispružen u mreži za spavanje. Jedva bi čitao telegrafske poruke koje su ga obaveštavale o uobičajenim operacijama. Jednom prilikom pukovnik Herineldo Markes zatražio mu je uputstva za evakuaciju jednog pograničnog područja, gde je situacija bila vrlo ozbiljna i pretila da dovede do međunarodnog sukoba.

— Ne gnjavi rne sitnicama — naredio mu je Aurelijano. — Savetuj se sa božjim proviđenjem.

Bio je to, možda, najkritičniji trenutak rata. Liberali veleposednici, koji su u početku podržavali revoluciju, potpisali su tajni savez sa konzervativnim veleposednicima da bi onemogu ćili pregled imovinskih tapija. Političari, koji su u izbeglištvu rat koristili za gomilanje svog kapitala, javno su se odrekli drastičnih odluka pukovnika Aurelijana Buendije, ali njega čak i ovo ograničavanje ovlašćenja izgleda nije zabrinjavalo. Nije se vratio da čita svoje stihove, koji su zauzimali više od pet knjiga i koji su ostali zaboravljeni na dnu sanduka. Noću ili za vreme popodnevnog odmora pozivao bi u mrežu za spavanje jednu od svojih žena i zahtevao od nje uobičajeno zadovoljenje, potom bi spavao mrtvim snom, bez traga ikakve zabrinutosti. Samo on je tada znao, da je njegovo uspavano srce zauvek osuđeno na nesigurnost. Na početku, opijen slavom povratka, neverovatnim pobedama, nadneo

se nad provaliju veličine. Radovao se da mu sa desne strane bude vojvoda od Malborona, njegov veliki učitelj u ratnoj veštini, čija su kožna oprema i tigrovi nokti izazivali poštovanje odraslih i čuđenje dece. Bilo je to kad se odlučio da mu se nijedno ljudsko biće, čak ni Ursula, ne primakne bliže od tri metra. U sredini kruga, koji su njegovi pratioci obeležavali kredom gde god bi došao i u koji bi samo on mogao da uđe, odlučivao je kratkim i neopozivim naređenjima o sudbini sveta. Prvi put kada je posle streljanja generala Monkade došao u Manaure, požurio se da izvrši poslednju volju svoje žrtve, i udovica je primila naočare, medalju, sat i prsten, ali mu nije dozvolila da prekorači preko praga.

— Ne ulazite, pukovniče — rekla mu je. — Vi zapovedate vašim ratom, ali ja zapovedam u svojoj kući.

Pukovnik Aurelijano Buendija nije ispoljio nikakav znak mržnje, ali mu je duša našla svoj mir tek kada je njegova lična garda opljačkala i pretvorila u pepeo udovičinu kuću. — Čuvaj srce, Aurelijano — reče mu tada pukovnik Herineldo Markes. — Živ truneš.

U to doba sazvao je drugu skupštinu glavnih ustaničkih vođa. Našlo se tu svašta: od idealista, ambicioznih ljudi, avanturista, nezadovoljnika društvenim uređenjem, sve do običnih razbojnika. Bio je čak i jedan konzervativac, stari funkcioner koji je pristupio buni da bi izbegao suđenje zbog špekulacije. Mnogi nisu znali čak ni zašto se bore. Usred te šarene gomile, čije su razlike u shvatanjima bile tolike da je malo trebalo pa da izazovu unutrašnju eksploziju, isticao se jedan mračan autoritet: general Teofilo Vargas. Bio je čisti Indijanac, divalj, nepismen, obdaren podmuklim lukavstvom i ponašanjem mesije, što je kod njegovih ljudi izazivalo ludi fanatizam. Pukovnik Aurelijano Buendija sazvao je sastanak s namerom da ustaničku komandu ujedini protiv političkih manevara. General Teofilo Vargas preduhitrio je njegovu nameru: na brzinu je razbio jedinstvo najboljih vođa i glavnu komandu uzeo u svoje ruke.

— To je zver koje se moraš čuvati — rekao je pukovnik Aurelijano Buendija svojim oficirima. — Za nas je taj čovek opasniji od ministra rata. — Tada je jedan vrlo mladi kapetan, koji se uvek odlikovao stidljivošću, oprezno podigao kažiprst:

— Vrlo jednostavno, pukovniče —predložio je — treba ga ubiti.

Pukovnika Aurelijana Buendiju nije uzbudila hladnokrvnost ovog predloga, nego činjenica da je samo za delić sekunde prethodio njegovoj namisli.

— Ne, sačekajte da ja izdam to naređenje — rekao je.

U stvari, nije ga izdao. Ali petnaest dana kasnije general Teofilo Vargas bio je raskomadan mačetama u jednoj zasedi, i pukovnik Aurelijano Buendija preuzeo je glavnu komandu. One noći kada su njegovu vlast priznali ustanički komandanti probudio se uzbuđen, tražeći na sav glas nekakav pokrivač. Unutrašnja hladnoća, od koje su mu zeble kosti i koja ga je mučila čak i na najjačem suncu, ometala mu je san već nekoliko meseci, sve dok se nije pretvorila u naviku. Pijanstvo moći polako se pretvaralo u vihor smetnji. Tražeći leka protiv hladnoće, naredio je da se strelja mladi oficir koji je predložio ubistvo generalaTeofilaVargasa. Njegova naređenja izvršavana su i pre nego što bi bila izdata, čak i pre nego što bi ih smislio. I uvek su išla mnogo dalje nego što bi se on usudio da ih sprovede. Izgubljen u osamljenosti svoje ogromne moći, počeo je da gubi pravac. Uznemiravao ga je svet koji mu je klicao u pobeđenim selima i ličio mu je na onaj koji je klicao neprijatelju. Svuda je nalazio mladiće koji su ga gledali njegovim sopstvenim očima, koji su govorili da su njegovi sinovi. Imao je osećanje kao da je svuda rasut, da se ponavlja, ali usamljeniji nego ikad. Bio je ubeđen da ga njegovi oficiri lažu. Posvađao se sa vojvodom od Marlboroa.

— Najbolji prijatelj je onaj — često je tada govorio, — koji je upravo umro. — Umorio se od nezavisnosti, rat mu se učinio večni circulus vitiosus, koji ga je uvek nalazio na istom mestu, samo svaki put sve starijeg, sve istrošenijeg, a da više nije znao ni zašto, ni kako, ni dokle. Uvek je bilo nekog izvan kruga kredom. Nekog kome je bio potreban novac, čiji je sin imao magareći kašalj i koji je zauvek želeo da ode na spavanje, pošto u ustima nije više mogao da podnosi ukus ratnih govana, i koji ga, uprkos svemu, vojnički pozdravlja svojom poslednjom snagom, da bi ga obavestio:

— Sve je u redu, moj pukovniče.

Uhodanost je bila baš ono najstrašnije u tom beskrajnom ratu: ništa se nije događalo. Sam, lišen vidovitosti, bežeći od hladnoće koja će ga do smrti pratiti, potražio je poslednje utočište u Makondu,

u toplini svojih najstarijih uspomena. Njegova lenost bila je toliko opasna da se on, kad su mu javili da dolazi jedna komisija njegove partije ovlašćena da raspravlja o prekretnici rata, samo okrenuo u ljuljašci i ne probudivši se potpuno.

— Odvedite ih kurvama — rekao je.

Bili su to šest pravnika u koporanima i cilindrima, koji su čvrsto i stoički podnosili vrelo novembarsko sunce. Ursula im je ukazala gostoprimstvo. Dobar deo dana provodili su zatvoreni u sobi, na tajnim savetovanjima, a kad bi pao mrak tražili bi pratnju harmonikaša pa bi za svoj račun zauzeli Katarinovu krčmu.

— Nemojte im smetati — naredio je pukovnik Aurelijano Buendija. — Na kraju krajeva, ja znam šta hoće. — Početkom decembra, dugo očekivani sastanak koji su mnogi bili predvideli kao beskonačnu diskusiju, rešio se za nepun sat.

U toploj gostioničkoj sali, pored pijanole kao utvare pod belim pokrovom, pukovnik Aurelijano Buendija nije ovog puta sedeo u krugu koji su kredom obeležili njegovi pratioci. Zauzeo je stolicu između svojih političkih savetnika i, uvijen u vuneni ogrtač, saslušao u tišini kratke predloge izaslanika. Tražili su u prvom redu da se odustane od pregleda imovinskih tapija na zemlju, da bi ponovo dobili podršku liberalnih veleposednika. Tražili su, kao drugo, da odustane od borbe protiv klerikalnog uticaja, da bi dobili podršku katoličkog naroda. Tražili su, na kraju, da se odreknu aspiracija na ista prava zakonite i vanbračne dece, da bi se sačuvao integritet domova.

— Što će reći — nasmejao se pukovnik Aurelijano Buendija, kad se završilo čitanje — da se borimo samo za vlast.

— To su taktičke reforme — odvratio je jedan od delegata. — Zasad je glavno da što više naroda pridobijemo za rat. Posle ćemo videti.

Jedan od političkih savetnika pukovnika Aurelijana Buendije odmah se umešao.

— To je besmisleno — rekao je. — Ako su ove reforme dobre, to znači da je i konzervativni režim dobar. Ako s njima uspemo da rat učinimo populamijim, kako vi kažete, to će reći da režim uživa veliku

popularnost. Ukratko, ispada da smo se gotovo dvadeset godina borili protiv osećanja naroda.

Hteo je da nastavi, ali pukovnik Aurelijano Buendija ga prekide jednim znakom.

— Ne gubite vreme, doktore — reče. — Važno je da se od ovog trenutka borimo samo za vlast. — Osmehujući se bez prestanka, uzeo je papire koje mu predaše delegati i pripremio se da ih potpiše.

— Pošto je tako — završio je — nema prepreke da ih prihvatimo.

Njegovi ljudi se pogledaše zaprepašćeno.

— Izvinite, pukovniče — blago mu reče pukovnik Herineldo Markes — ali ovo je izdaja.

Pukovnik Aurelijano Buendija zadrža u vazduhu umočeno pero i sruči na njega svu težinu svog autoriteta.

— Predaj mi svoje oružje — naredi.

Pukovnik Herineldo Markes ustade i odloži oružje na sto.

— Javite se u kasarnu — naredi mu pukovnik Aurelijano Buendija. — Stavljate se na raspolaganje revolucionarnom sudu.

Zatim je potpisao deklaraciju i predao papire izaslanicima, govoreći im:

— Gospodo, evo vam vaši papiri. Neka vam budu od koristi.

Dva dana kasnije, optužen za veleizdaju, pukovnik Herineldo Markes osuđen je na smrt. Zavaljen u svojoj mreži za spavanje, pukovnik Aurelijano Buendija bio je gluv na sve molbe za pomilovanje. Dan pre izvršenja kazne, ne slušajući naređenje da ga ne ometaju, Ursula ga je posetila u spavaćoj sobi. Zakopčana u svoju crninu, čudno svečana, ostala je na nogama sva tri minuta, koliko je trajao razgovor.

— Znam da ćeš streljati Herinelda — rekla je mirno, — i ne mogu ništa učiniti da to osujetim. Ali te upozoravam: čim budem ugledala leš, kunem ti se kostima svoga oca i svoje majke, kao i uspomenom Hosea Arkadija Buendije, kunem ti se pred bogom da ću te izvući, ma gde se zavukao, i ubiti sopstvenim rukama.

Pre nego što je napustila sobu, ne čekajući nikakav odgovor, dodade:

— Postupaš kao da si se rodio sa svinjskim repom.

Te beskonačne noći, dok se pukovnik Herineldo Markes sećao svojih mrtvih popodneva u Amarantinoj sobi za šivenje, pukovnik Aurelijano Buendija satima je grebao po tvrdoj ljusci svoje samoće pokušavajući da je razbije. Njegovi jedini srećni trenuci, još od onog davnog popodneva kada ga je otac odveo da vidi led, provedeni su u zlatarskoj radionici, gde mu je vreme prolazilo u pravljenju zlatnih ribica. Morao je započeti trideset dva rata, raskinuti sve svoje ugovore sa smrću i valjati se po dubrištu slave kao svinja, da bi, sa gotovo četrdeset godina zakašnjenja, otkrio preimućstva prostodušnosti.

U zoru, izmučen teškom nesanicom, jedan sat pre izvršenja kazne pojavio se u ćeliji sa bukagijama.

— Lakrdija je završena, kume — rekao je pukovniku Herineldu Markesu. — Hajdemo odavde, pre nego što te streljaju komarci. — Pukovnik Herineldo Markes nije mogao da se uzdrži od prezira koji je u njemu izazvalo ovakvo držanje.

— Ne, Aurelijano — odvratio je. — Više vredi umreti, nego te videti pretvorenog u despota.

— Nećeš me videti — rekao je pukovnik Aurelijano Buendija. — Obuj cipele i pomozi mi da završim ovaj govnarski rat!

Kada je to rekao, nije ni pomišljao da je mnogo lakše početi nego završiti jedan rat. Bila mu je potrebna skoro godina dana krvavog napora da bi vladu naterao da predloži uslove mira povoljne za ustanike, i još jedna godina da ubedi svoje pristalice da im odgovara da ih prihvate. Stigao je do neshvatljive i krajnje okrutnosti da bi ugušio pobune svojih oficira, koji su se opirali da trguju pobedom, i na kraju ih je pokorio oslanjajući se na neprijateljske snage.

Nikada nije bio bolji gerilac nego tada. Uverenje da se najzad bori za svoju li čnu slobodu a ne za apstraktne ideale, za krilatice koje su političari po potrebi mogli okretati desno i levo, ispunilo ga je vatrenim zanosom. Pukovnik Herineldo Markes, koji se sa isto toliko ubeđenja i privrženosti borio za poraz kao što se ranije borio za pobedu, prebacivao mu je njegovu besmislenu odvažnost.

— Ne brini — smejao se on, — umreti je mnogo teže nego što čovek misli. — U ovom slučaju bila je to istina. Sigurnost da je njegov dan bio određen odenula ga je nekim misterioznim

imunitetom, jednom besmrtnošću na određeni rok, što ga je učinilo otpornim prema ratnim opasnostima i dopustilo mu, na kraju, da pobedi jedan poraz koji je bio mnogo teži, mnogo krvaviji i uporniji od pobede.

Za gotovo dvadeset godina rata pukovnik Aurelijano Buendija često je bivao kod kuće, ali brzina kojom je uvek dolazio, vojni aparat koji ga je svuda pratio, oreol legende koji je obasjavao njegovo prisustvo i na koji nije bila neosetljiva čak ni Ursula, najzad su ga pretvorili u tuđinca. Poslednji put kada je bio u Makondu i za svoje tri konkubine uzeo kuću, samo dva-tri puta su ga videli u njegovoj kući, kada je imao vremena da prihvati poziv na ručak. Remedios Prelepa i blizanci, rođeni usred rata, jedva su ga poznavali. Amaranta nije uspela da uskladi sliku brata koji je proveo mladost praveći zlatne ribice sa slikom mitskog gerilca, koji je između sebe i ostalog čovečanstva napravio rastojanje od tri metra. Ali kada se saznalo za skoro primirje i pomislilo da će se on drugi put vratiti pretvoren u ljudsko biće, najzad spasen, porodična osećanja uspavana tokom dugog vremena oživela su snažnije nego ikada.

— Najzad — rekla je Ursula — imaćemo ponovo muškarca u kući.

Amaranta je prva posumnjala da su ga kao porodica zauvek izgubili. Jedne nedelje uoči primirja, kada je ušao u ku ću bez pratnje, idući iza dva bosa ordonansa koji su u hodniku ostavili opremu za mazgu i sanduk stihova, jedini ostatak njegove nekadašnje carske pratnje, ona ga ugleda kako prolazi pored sobe za šivenje i pozva ga. Izgleda da je pukovnik Aurelijano Buendija nije mogao prepoznati.

— Ja sam Amaranta — reče srećna zbog njegovog povratka i pokaza mu ruku sa crnim zavojem. — Gledaj!

Pukovnik Aurelijano Buendija joj se osmehnu kao onda kada ju je, onog davnog jutra kada se vratio u Makondo osuđen na smrt, ugledao sa zavojem.

— Kakva strahota — rekao je. — Kako prolazi vreme!

Regularna vojska je morala da štiti kuću. Vratio se ponižen, popljuvan, optužen da je učinio rat surovim samo da bi ga skuplje prodao. Drhteći od groznice i zime, ponovo je ispod pazuha bio osut

čirevima. Šest meseci ranije, kada je stigla vest o primirju, Ursula je otvorila i očistila bračnu sobu i po uglovima zapalila tamjan, misleći da će se on vratiti s namerom da polako ostari među buđavim lutkama njegove Remedios. Ali, u stvari, za poslednje dve godine on je već bio platio poslednje rate životu, uključujući u njih i starenje. Kada je prošao pokraj zlatarske radionice, koju je Ursula s posebnom pažnjom spremila, nije čak ni primetio da su ključevi bili stavljeni u katanac. Nije primetio ni sitne i bolne promene koje je vreme napravilo u kući, i koje bi, posle tako dugog odsustva, izgledale kao prava katastrofa za svakog čoveka čije su uspomene još žive. Nisu ga zaboleli zidovi bez maltera, ni prljava paučina po uglovima, ni prašina na begonijama, ni crvotočine od termita na balvanima, ni mahovina na dovratku, niti ijedna lukava zamka koju mu je postavljala nostalgija. Seo je na trem uvijen u ogrtač, ne skidajući čizme, kao da čeka skoro razvedravanje, i ostao na njemu celo popodne, gledajući kako pada kiša po begonijama. Ursula je tada shvatila da ga neće dugo imati u kući. »Ako ne bude rat — pomislila je, — može da bude samo smrt.« Pretpostavka je bila toliko jasna i ubedljiva da ju je izjednačila sa predosećanjem.

Te noći, za večerom, tobožnji Aurelijano Segundo izmrvio je hleb desnom rukom i pojeo supu levom. Njegov brat blizanac, tobožnji Hose Arkadio Segundo, izmrvio je hleb levom rukom i pojeo supu desnom. Koordinacija njihovih pokreta bila je toliko precizna da nisu ličili na dva brata koji sede jedan naspram drugog, nego na sliku u ogledalu. Predstavu, koju su blizanci smislili još otkad su postali svesni da su isti, ponovili su u čast pridošlice. Ali pukovnik Aurelijano Buendija nije to ni primetio. Toliko mu je sve bilo tuđe da nije obratio pažnju ni na Remedios Prelepu, koja je, odlazeći prema spavaćoj sobi, gola prošla pored njih. Ursula se jedina usudila da poremeti njegovu odsutnost.

— Ako moraš po drugi put otići — rekla mu je usred večere — pokušaj bar da se setiš kako smo izgledali ove noći.

Tada je pukovnik Aurelijano Buendija shvatio, bez čuđenja, da je Ursula jedino ljudsko biće koje je uspelo da pronikne u njegovu bedu, i prvi put posle mnogo godina, usudio se da joj pogleda u lice. Imala je izbrazdanu kožu, kmjave zube, uvelu bezbojnu kosu i

prestrašen pogled. Uporedio je sa najstarijom uspomenom koju je o njoj imao još od onog popodneva kada mu se javilo predosećanje da će lonac sa vrelom čorbom pasti sa stola, i uvideo da je ona sasvim nestala. U jednom trenutku otkrio je ogrebotine, modrice, ujede, zagađene rane i ožiljke koje je više od pola veka svakodnevnog života ostavilo na njoj, i uverio se da ta razaranja nisu izazvala u njemu čak ni trunke samilosti. Krajnjim naporom pokušao je tada da u svom srcu pronađe mesto na kome su trunula osećanja, i nije ga mogao pronaći. U ranija vremena bar je doživljavao nejasno osećanje stida kada bi iznenada na sopstvenoj koži osetio Ursulin miris, i više nego jedanput svoje misli našao prepletene s Ursulinom mišlju. Ali rat je sve sravnio. Čak i Remedios, njegova žena, bila je u tom trenutku mutna slika nekog ko je mogao da bude njegova kći. Bezbrojne žene koje je upoznao u pustinji ljubavi i koje su njegovo seme rasejale po celom primorju, nisu ostavile nijedan trag u njegovim osećanjima. Većina ih je po mraku ulazila u sobu i odlazila pre zore, ostavljajući za sledeći dan samo gađenje njegovom telu. Jedina naklonost koja je preživela uprkos vremenu i ratu bila je ona koju je osećao prema svom bratu, Hoseu Arkadiju, dok su obojica bili deca, i nije bila zastiovana na ljubavi nego na saučesništvu.

— Izvini — pravdao se pred Ursulinom molbom. — Ovaj rat je dokusurio sve.

Sledećeg dana zaokupilo ga je rušenje svih tragova njegovog prolaska kroz svet. Pojednostavio je zlatarsku radionicu, ostavljajući u njoj samo bezlične stvari, poklonio je svoja odela ordonansima i, s istim osećanjem pokajanja s kojim je njegov otac zakopao koplje koje je ubilo Prudensija Agilara, zakopao je svoje omžje u dvorištu. Jedino je zadržao pištolj, samo sa jednim metkom. Ursula se nije mešala. Jedino je uspela da ga odgovori da ne uništi dagerotip koji je prikazivao Remedios i, osvetljen večnom lampom, bio čuvan u sali.

— Ovaj portret ne pripada tebi već odavna — rekla mu je. — To je porodična relikvija.

Uoči primirja, kada u kući više nije bilo nijedne stvari koja bi ga mogla podsećati, odneo je u pekaru sanduk sa stihovima baš u trenutku kad se Santa Sofija de la Pijedad spremala da založi peć.

— Podloži je ovim — reče predajući joj prvi smotak požutele hartije. — Gori bolje, pošto su to veoma stare stvari.

Sofija de la Pijedad, onako ćutljiva, onako popustljiva, koja nikad nije protivrečila m svojim sinovima, imala je utisak da je to nedopustivo.

— To su važne hartije — reče.

— Ništa od toga — reče pukovnik. — To su stvari koje se pišu za sebe.

— Onda — rekla je ona — zapalite ih sami, pukovniče.

Ne samo da je to učinio nego je raskomadao i sanduk jednom sekiricom i iverje bacio u vatru. Nekoliko sati ranije posetila ga je Pilar Ternera. Posle toliko godina otkako je nije video, pukovnik Aurelijano Buendija se začudio koliko je ostarela i ugojila se, i koliko se izgubio sjaj njenog osmeha, ali se takođe iznenadio zbog pronicljivosti s kojom je čitala sudbinu iz karata.

— Čuvaj usta — rekla mu je ona, i on se upitao još tada na vrhuncu slave, nije li to proviđenje koje je predskazalo njegovu sudbinu. Nešto kasnije, dok mu je lični lekar čistio čireve, pitao ga je, nezainteresovano, na kome se tačno mestu nalazi srce. Lekar ga je oslušnuo, i potom mu vatom umočenom u jod nacrtao krug na grudima.

Utorak, dan primirja, osvanuo je topao i kišovit. Pukovnik Aurelijano Buendija pojavio se u kuhinji pre pet sati i popio svoju kafu bez šećera.

— Jednog dana kao što je ovaj, došao si na svet — rekla mu je Ursula. — Svi su se uplašili tvojih otvorenih očiju.

On nije na nju obraćao pažnju, pošto je slušao pripreme trupa, zvuke trube i glasove komande koji su uznemiravali zoru. lako bi mu posle toliko godina rata sve to moralo biti blisko, ovog puta osetio je istu malaksalost u kolenima i isto ježenje kože koje je u mladosti osetio u prisustvu gole žene. Pomislio je nejasno, uhvaćen na kraju u zamku nostalglje, da bi, možda, da se njome oženio, bio čovek bez ratne slave, bezimeni zanatlija, srećna životinja. Taj zakasneli potres, koji nije predviđao, zagorčao mu je doručak. U sedam ujutru, kada je pukovnik Herineldo Markes došao sa grupom pobunjenika da ga povede, našao ga je tmurnijeg nego ikada, zamišljenog i

usamljenog. Ursula je pokušala da mu preko ramena prebaci novi ogrtač.

— Šta će pomisliti vlada — reče mu. — Misliće da si se predao, pošto više nemaš ni ogrtač čime da kupiš. — Ali on ga nije prihvatio. Tek je na vratima, gledajući kako kiša i dalje pada, dopustio da mu stave stari filcani šešir Hosea Arkadija Buendije.

— Aurelijano — reče mu tada Ursula — obećaj mi da ćeš, ako se nađeš u nevolji, misliti na svoju majku.

On joj se odsutno nasmeši, podiže ruku raširenih prstiju i bez reči napusti kuću i srete se sa povicima, prekorima i psovkama, koji su ga pratili do izlaska iz sela. Ursula je stavila rezu na vrata, rešena da je ne skloni do kraja života. »Istrunućemo ovde«, pomislila je. »Pretvorićemo se u pepeo u ovoj kući bez muškaraca, ali nećemo pružiti ovom bednom selu zadovoljstvo da nas vidi kako plačemo.« Celo jutro je tražila neku uspomenu na svog sina u najtajnijim kutovima, i nije je mogla naći.

Svečanost je održana dvadeset kilometara od Makonda, u senci ogromnog drveta oko kojeg će se, kasnije, podići selo Neerlandija. Delegate vlade i partije i ustaničku komisiju koja je predala oružje poslužila je uzbuđena grupa u belo obučenih, još nezamonašenih časnih sestara, koje su ličile na jato golubova uplašenih od kiše. Pukovnik Aurelijano Buendija dojahao je na mazgi ukaljanoj blatom. Bio je neobrijan, izmučen bolovima od čireva, više nego velikim neuspehom svojih snova, pošto je došao do kraja svake nade, dalje od slave i od nostalgije za slavom. Na njegov zahtev nije bilo muzike, ni petardi, ni radosnih zvona, ni uzvika, niti ma kakve manifestacije koja bi mogla da ublaži tužnu sliku primirja. Neki putujući fotograf, koji je načinio jedini njegov portret koji bi se mogao sačuvati, bio je prisiljen da pre razvijanja razbije ploču. Svečanost je trajala tek toliko da se stave potpisi. Oko prostog stola, postavljenog usred iskrpljenog cirkuskog šatora gde su sedeli delegati, bili su oficiri koji su poslednji ostali vemi pukovniku Aurelijanu Buendiji. Pre skupljanja potpisa lični delegat predsednika republike pokušao je da glasno pročita akt o predaji, ali pukovnik Aurelijano Buendija se usprotivio.

— Ne gubimo vreme na formalnosti — rekao je, i spremio se da potpisuje stranice ne čitajući. Jedan od njegovih oficira razbio je tu tešku tišinu u šatoru.

— Pukovniče — reče — učinite nam uslugu i ne potpisujte prvi.

Pukovnik Aurelijano Buendija je pristao. Kada je dokument prošao ceo krug oko stola, u takvoj tišini da su se mogli razaznati potpisi po škripi pera po hartiji, prvo mesto još je bilo prazno. Pukovnik Aurelijano Buendija htede da ga popuni.

— Pukovniče — reče tada drugi oficir — još imate vremena da se predomislite.

Bez uzbuđenja, pukovnik Aurelijano Buendija potpisao je prvi primerak. Kad je potpisao poslednji, na vratima šatora pojavio se jedan ustanički pukovnik, vukući za uzde mazgu natovarenu sa dva sanduka. Uprkos svojoj mladosti imao je ozbiljan izgled i strpljiv izraz. Bio je blagajnik revolucije u okrugu Makonda. Prešao je težak put od šest dana, vuku ći mazgu mrtvu od gladi, da bi blagovremeno stigao na primirje. Besno ali revnosno istovario je sanduke, otvorio ih i stavio na sto, jednu po jednu, sedamdeset dve zlatne poluge. Niko se nije setio da to blago postoji. U neredima poslednje godine, kada se centralna komanda raspala u paramparčad a revolucija se pretvorila u krvavo rivalstvo vođa, bilo je nemoguće odlučivati o bilo kakvoj odgovornosti. Pobunjeničko zlato, istopljeno u blokove koji su odmah bili pokriveni ispečenim blatom, ostalo je izvan svakog nadzora. Pukovnik Aurelijano Buendija naredio je da se te sedamdeset dve zlatne poluge uključe u inventar ža predaju i zaključio svečanost ne dozvolivši nikakve govore. Iscrpeni mladić stajao je pred njim, gledajući ga u oči svojim ozbiljnim očima boje meda.

— Još nešto? — upita ga pukovnik Aurelijano Buendija.

Mladi pukovnik stisnu zube.

— Potvrdu — reče.

Pukovnik Aurelijano Buendija napisao ju je svojeručno. Zatim je popio čašu limunade i pojeo komad kolača, što su delile časne sestre, i povukao se u vojni šator, koji su mu spremili ako bi hteo da se odmori. Tu je svukao košulju, seo na ivicu vojničkog kreveta i u tri i petnaest po podne ispalio metak iz pištolja u krug koji mu je njegov

lični lekar jednom prilikom nacrtao na grudima. Tog trenutka, u Makondu, Ursula otklopi šerpu s mlekom na ognjištu, začuđena što nikako neće da provri, i nađe je punu crva.

— Ubili su Aurelijana! — uzviknula je.

Pogledala je prema dvorištu, povinujući se jednoj navici svoje usamljenosti, i tada je ugledala Hosea Arkadija Buendiju, mokrog, tužnog zbog kiše i mnogo starijeg nego kada je umro.

— Izdajnički su ga ubili — objasnila je Ursula, — i niko se nije smilovao da mu zatvori oči.

Kada je pao mrak, kroz suze je ugledala brze i svetle narandžaste munje, koje su kružile nebom kao nekakav uzdah, i mislila da je to znak smrti. Još je bila ispod kestena, jecajući na kolenima svoga muža, kada su doneli pukovnika Aurelijana Buendiju očiju otvorenih od besa, uvijenog u ogrtač ukrućen od usirene krvi.

Bio je izvan opasnosti. Metak je prošao putem toliko pravim da mu je lekar proturio kroz grudi i izvukao na leđima kanap umočen u jod.

— Ovo je moje majstorsko delo — rekao mu je zadovoljan. — Bilo je to jedino mesto kroz koje je mogao da prođe metak a da ne povredi ni jedan vitalni centar.

Pukovnik Aurelijano Buendija bio je okružen milosrdnim časnim sestrama, koje su za večni pokoj njegove duše pevale tužne psalme, i tada se pokajao što metak nije ispalio u nepca, kako je to nameravao, samo da bi se narugao predviđanju Pilar Ternere.

— Kad bih još imao vlast — rekao je lekaru — naredio bih da vas bez presude streljaju. Ne zato što ste mi spasli život, nego što ste me učinili smešnim.

Neuspela smrt vratila mu je za nekoliko sati izgubljeni prestiž. Isti oni koji su smislili laž da je rat prodao za jednu sobu čiji su zidovi bili sagrađeni od zlatnih cigala, tumačili su pokušaj samoubistva kao postupak časti, i proglasili ga mučenikom. Potom, kad je odbio orden za zasluge, kojim ga je odlikovao predsednik republike, čak su i njegovi najžešći protivnici defilovali kroz njegovu sobu moleći ga da ne prizna zaključke primirja i da započne novi rat. Kuća se napunila pokajničkim poklonima. Prekasno dirnut masovnom podrškom svojih starih ratnih drugova, pukovnik Aurelijano Buendija nije odbacio

mogućnost da ih zadovolji. Naprotiv, u jednom trenutku izgledao je toliko oduševljen idejom novog rata da je pukovnik Herineldo Markes pomislio da samo čeka povod da bi ga objavio. Povod mu se stvarno i pružio kada je predsednik republike odbio da odobri ratne penzije starim borcima, liberalima i konzervativcima, sve dok specijalna komisija ne proveri svaku molbu, i dok Kongres ne odobri zakon o penzijama.

— Ovo je bezobrazluk — zagrmeo je pukovnik Aurelijano Buendija. — Umreće od starosti očekujući poštara. — Napustio je prvi put naslonjaču za ljuljanje koju mu je Ursula kupila za oporavak, i vrteći se po spavaćoj sobi izdiktirao odlučnu poruku predsedniku republike. U tom telegramu, koji nikad nije bio objavljen, izneo je optužbe zbog prvog kršenja ugovora u Neerlandiji i zapretio ratom do istrebljenja ukoliko se pitanje penzija ne reši u roku od petnaest dana. Njegov stav je bio toliko ispravan da je ulio nadu i starim konzervativnim borcima. Ali vlada je odgovorila jedino pojačanjem vojne straže, postavljene pred njegovom kućom pod izgovorom da je štite, i zabranom svih mogućih poseta. Slične mere preduzete su u celoj zemlji i prema drugim opasnim vođama. Operacija je bila tako dobro pogođena, drastična i efikasna, da su dva meseca posle primirja, kada je pukovnik Aurelijano Buendija ozdravio, njegovi najvatreniji podstreka či već bili mrtvi, prognani ili zauvek utopljeni u državnu administraciju.

Pukovnik Aurelijano Buendija napustio je sobu u decembru, dovoljno mu je bilo da baci jedan pogled na trem i da više ne pomisli na rat. Vitalnošću, koja je bila neshvatljiva za njene godine, Ursula je ponovo podmladila kuću.

— Sad će videti ko sam ja — rekla je, saznavši da će njen sin živeti. — Neće biti bolje kuće ni otvorenije za svet od ove kuće ludaka. — Naredila je da se opere i okreči, promenila nameštaj, obnovila baštu i posadila novo cveće, otvorila vrata i prozore da bi do soba dopro zaslepljujući sjaj leta. Objavila je kraj mnogobrojnoj naslaganoj crnini, i sama je svoje stare i stroge haljine zamenila mladalačkom odećom. Muzika pijanole ponovo je razveseljavala kuću. Slušajući je Amaranta se podsetila Pjetra Krespija, njegove tamne gardenije i njegovog mirisa lavande, i u dubini njenog uvelog

srca procvetala je jasna mržnja, prečišćena vremenom. Jedno popodne, kada je pokušavala da dovede salu u red, Ursula je zatražila pomoć od vojnika koji su čuvali kuću. Mladi komandant straže dao je dozvolu. Malo-pomalo Ursula im je davala nove zadatke. Pozivala ih je da jedu, poklanjala im odeću i cipele i učila ih da čitaju i pišu. Kada je vlada ukinula stražarenje, jedan od vojnika je ostao da živi u kući, i bio je u njenoj službi mnogo godina. Na Novu godinu mladi komandant straže, očajan zbog ravnodušnosti Remedios Prelepe, zbog ljubavi je osvanuo mrtav pod njenim prozorom.

Godinama kasnije, na samrtničkoj postelji, Aurelijano Segundo podsetio se kišnog popodneva u junu, kada je ušao u spavaću sobu da vidi svog prvog sina. Bio je mlitav i plačljiv, bez ijedne crte Buendija, i nije morao da dva puta razmisli kakvo ime da mu da. °

— Zvaće se Hose Arkadio — rekao je.

Fernanda del Karpio, lepa žena kojom se prethodne godine oženio, bila je saglasna. Ursula, naprotiv, nije mogla sakriti nejasno osećanje nemira. U dugoj porodičnoj istoriji uporno ponavljanje imena dozvoljavalo joj je da izvede zaključke koji su se njoj činili tačni. Dok su Aurelijani bili povučeni ili bistra uma, svaki Hose Arkadio bio je impulsivan i preduzimljiv, ali obeležen jednim tragičnim znakom. Hose Arkadio Segundo i Aurelijano Segundo bili su jedini slučajevi koje nije bilo moguće klasifikovati. Toliko su bili slični i nestašni u detinjstvu da ih ni sama Santa Sofija de la Pijedad nije mogla razlikovati. Na dan krštenja Amaranta im je stavila trake sa imenima i obukla ih u odeću različitih boja, obeleženu inicijalima, ali kada su počeli da idu u školu odlučili su da menjaju odela i trake i da se sami nazivaju zamenjenim imenima. Učitelj Melčor Eskalona, naviknut da Hosea Arkadija razaznaje po zelenoj košulji, izgubio je strpljenje kada je otkrio da ovaj ima traku Aurelijana Drugog, a drugi, međutim, tvrdi da se zove Aurelijano Segundo iako je imao belu košulju i traku obeleženu imenom Hose Arkadio Segundo. Od tada se nije pouzdano znalo ko je ko. I kada su odrasli i život ih načinio različitim, Ursula se i dalje pitala da nisu, možda, sami načinili grešku jednog trenutka u svojoj zamršenoj igri i ostali zauvek zamenjeni. Sve do početka mladenačkog doba bili su dva sinhronizovana mehanizma. Budili su se u isto vreme, osećali želju da odlaze u kupatilo u isto vreme, patili su od istih boleština, čak su i sanjali iste snove. U kući, gde se verovalo da oni koordiniraju svoje ponašanje iz jednostavne želje da stvore zbrku, niko nije primetio stvarno stanje sve dok jednog dana Santa Sofija de la Pijedad nije jednome dala čašu limunade, i dok je ovaj još nije ni probao, drugi je već rekao da nema u njoj šećera. Santa Sofija de la Pijedad, koja je stvarno zaboravila da stavi šećer u limunadu, ispričala je to Ursuli.

— Svi su takvi — rekla je ova bez iznenadenja. — Ludi od rođenja.

Vreme je do kraja pobrkalo stvari. Onaj koji je u igrama zamene ostao sa imenom Aurelijano Segundo postao je ogroman kao deda, onaj koji je ostao sa imenom Hose Arkadio Segundo izrastao je koščat kao pukovnik, a kao zajedničko jedino je ostala porodična crta usamljenosti. Možda su baš rast, imena i karakter izazvali sumnju u Ursuli da su pomešani od detinjstva.

Prva razlika otkrivena je tek usred rata, kada je Hose Arkadio Segundo zamolio pukovnika Herinelda Markesa da ga odvede da vidi streljanje. Uprkos Ursuli, njegove želje bile su ispunjene. Aurelijano Segundo, naprotiv, potresao se na samu pomisao da prisustvuje streljanju. Više je voleo kuću. U dvanaestoj godini zapitao je Ursulu šta se nalazi u zatvorenoj sobi.

— Hartije — odgovorila mu je ona. — To su Melkijadesove knjige i čudne stvari koje je pisao poslednjih godina života. — Odgovor, umesto da ga smiri, povećao je njegovu radoznalost. Toliko je navaljivao, sa toliko upornosti obećavao da neće ništa oštetiti, da mu je Ursula dala ključeve. U sobu niko nije ušao otkad su izneli Melkijadesa, i na vrata je stavljen katanac koji je sada bio gotovo zarđao. Ali kada je Aurelijano Segundo otvorio prozore, ušla je svetlost, koja kao da je bila navikla da osvetljava sobu svakog dana; nije bilo ni najmanjeg traga prašine ili paučine, sve je bilo pometeno i čisto, bolje i čistije nego na dan pogreba, ni mastilo se nije osušilo u mastionici niti je rđa pokvarila sjaj metala, nije se ugasio ni žar u atanoru, u kojem je Hose Arkadio Buendija živu pretvarao u paru. Na policama su bile knjige, ukoričene u kartonastu materiju bledu kao naborana ljudska koža; to su bili nedirnuti spisi. lako je soba mnogo godina bila zatvorena, vazduh je bio čistiji nego u ostalim delovima kuće. Sve je bilo tako sveže da Ursula nekoliko nedelja kasnije, kada je ušla u sobu sa vedrom vode i metlom da očisti podove, nije imala šta da radi. Aurelijano Segundo zadubio se u čitanje jedne knjige. lako nije imala korice i nije se video naslov, dete je uživalo u priči o nekoj ženi koja je sedela za stolom i jela samo zrnca pirinča koja je hvatala čiodama, i u priči o ribaru, koji je od svog komšije tražio na zajam olovo za svoju mrežu, a riba koju mu je kasnije poklonio u

znak zahvalnosti imala je u stomaku dijamant, i u pričama o lampama koje su ispunjavale želje i o tepisima koji su leteli. Iznenađen, pitao je Ursulu da li je sve to istina, i ona mu je odgovorila da jeste, da su mnogo godina ranije Cigani donosili u Makondo čarobne svetiljke i leteće ćilime.

— Reč je o tome — uzdahnula je — što svet postepeno ide svom kraju i što više nema tih stvari.

Kada je pročitao knjigu, čije su priče bile nedovršene jer su nedostajali listovi, Aurelijano Segundo se bacio na posao da razjasni rukopise. Bilo je to nemoguće. Slova su ličila na rublje koje se suši na žici, više nalik na muzičke note nego na pisana slova. Jednog vrelog popodneva, dok je prelistavao rukopise, osetio je da nije sam u sobi. Prema odsjaju prozora, sa rukama na kolenima, sedeo je Melkijades. Nije imao više od četrdeset godina. Nosio je onaj isti staromodni prsluk i šešir sa gavranovim krilima, a niz njegove blede slepoočnice slivala se sa kose mast istopljena od vrućine. Bio je onakav kakvog su ga znali Aurelijano i Hose Arkadio dok su bili deca. Aurelijano Segundo prepoznao ga je odmah, pošto se ta nasledna uspomena prenosila sa pokolenja na pokolenje, i do njega je došla iz sećanja njegovog dede.

— Zdravo — rekao je Aurelijano Segundo.

— Zdravo, mladiću — rekao je Melkijades.

Od tada, tokom više godina, viđali su se gotovo svakog popodneva. Melkijades mu je govorio o svetu, pokušavao da mu ulije svoju staru mudrost, ali je odbio da rastumači spise.

— Niko ne treba da sazna njihov smisao dok se ne navrši sto godina — objasnio je. Aurelijano Segundo sačuvao je zauvek tajnu tih razgovora. Jednom prilikom je osetio kako se njegov intimni svet ruši, jer je Ursula ušla u času kada je Melkijades bio u sobi. Ali ona ga nije videla.

— S kim govoriš? — upita ga.

— Ni sa kim — reče Aurelijano.

— Takav je bio tvoj pradeda — reče Ursula. — Isto je tako i on govorio sam sa sobom.

U međuvremenu, Hose Arkadio Segundo zadovoljio je svoju radoznalost da vidi streljanje. Do kraja života sećaće se blede vatre

od šest uzastopnih pucnjeva i njihovog odjeka koji se razbio o brda, tužnog osmeha i uplašenih očiju streljanog, koji je ostao uspravan dok mu se košulja natapala krvlju, i još se smešio kad su ga odvezali sa stuba i stavili u sanduk pun kreča.

— Živ je — pomislio je. — Ukopaće ga živog.

Toliko se uzbudio da je od tada omrznuo vojne vežbe i rat, ne zbog samog streljanja nego zbog strašnog običaja da se streljani živi ukopavaju. Niko nije znao kada je počeo da zvoni u tornju i da ocu Antoniju Isabelu, nasledniku El Kaćora, pomaže pri bogosluženju i da petlove za borbu čuva u dvorištu popovske kuće. Kada je pukovnik Herineldo Markes saznao za ovo, kruto ga je prekoreo što je učio zanat koji su liberali prezreli.

— Stvar je u tome — odgovorio je on, — što mu izgleda da sam konzervativac. — Verovao je, kao da je to bila odluka sudbine. Pukovnik Herineldo Markes, uvređen, sve je ispričao Ursuli.

— Utoliko bolje — potvrdila je ona. — Daj bože da ode u popove, da najzad bog uđe u ovu kuću.

Ubrzo se saznalo da ga je otac Antonio Isabel pripremao za prvu pričest. Obučavao ga je u katehizisu dok bi petlovima brijao šije. Objašnjavao mu je na jednostavnim primerima, dok je kvočke stavljao u gnezda, kako je bogu drugog dana stvaranja palo na pamet da se pilići legu iz jaja. Od tada, pop je počeo ispoljavati prve znake senilnosti, što je dovelo dotle da, nekoliko godina kasnije, izjavi kako je, verovatno, đavo digao ustanak protiv boga, i da je on taj koji sedi na plavom prestolu, ali neće da otkrije svoj pravi lik kako bi ulovio naivne. Podstaknut hrabrošću svog učitelja, Hose Arkadio Segundo postao je za nekoliko meseci toliko vešt da teološkim podvalama zbuni đavola kao što je bio vešt da podvali u areni petlova. Amaranta mu je sašila platneno odelo sa kragnom i kravatom, kupila mu bele cipele i ispisala njegovo ime zlatnim slovima na mašni oko sveće. Dve noći pre prve pričesti otac Antonio Isabel zatvorio se s njim u sakristiju da ga ispovedi, uz pomoć jednog rečnika grehova. Lista je bila tako duga da je stari sveštenik, naviknut da legne u šest, zaspao u naslonjači pre završetka. Ispovedanje je za Hosea Arkadija Drugog bilo otkriće. Nije ga iznenadilo što ga je sveštenik zapitao da li je činio loše stvari sa

ženom, on je časno odgovorio da nije, ali se zbunio na pitanje da li je to činio sa životinjama. Pričestio se prvog petka u maju, izmučen radoznalošću. Kasnije je to pitanje postavio Petroniju, bolesnom crkvenjaku, koji je živeo u tornju i, kako se pričalo, hranio se slepim miševima, a Petronije mu je odgovorio:

— Ima pokvarenih hrišćana koji te stvari čine sa mazgama.

Hose Arkadio Segundo pokazivao je i dalje takvu radoznalost, tražio tolika objašnjenja da je Petronije izgubio strpljenje.

— Ja idem svakog utorka noću — priznao je. — Ako obećaš da nećeš nikome reći, sledećeg utorka te vodim.

Narednog utorka, stvarno, Petronije je sišao s tornja sa drvenom klupicom, za koju dotle niko nije znao čemu služi, i odveo Hosea Arkadija Drugog u susedni vrt. Dečak se tako privikao na te noćne prestupe da je prošlo dosta vremena pre nego što su ga videli u Katarinovoj krčmi. Postao je ljubitelj petlova.

— Odnesi te životinje na drugo mesto — naredila mu je Ursula prvi put kad ga je videla kako ulazi sa svojim finim borbenim životinjama. — Petlovi su ovoj kući već naneli dosta gorčine da bi sada ti još dolivao.

Hose Arkadio Segundo odneo ih je bez prepiranja, ali nastavio je da ih gaji kod Pilar Ternere, svoje babe, koja mu je stavila na raspolaganje sve što mu je bilo potrebno, samo da bi ga zadržala u kući. Brzo je u areni petlova pokazao vičnost koju mu je ulio otac Antonio Isabel, a imao je dovoljno novca, ne samo da omogući njihov bogat rasplod nego i da sebi pruži muška zadovoljstva. Ursula ga je u to vreme upoređivala sa njegovim bratom i nije mogla shvatiti kako su ta dva blizanca, koja su u detinjstvu izgledala kao jedna osoba, na kraju postali toliko različiti. Njeno čuđenje nije dugo trajalo, jer je Aurelijano Segundo ubrzo počeo da pokazuje znake lenosti i rasipništva. Dok se zatvarao u Melkijadesovu sobu, bio je povučen, kao pukovnik Aurelijano Buendija u mladosti. Ali, mnogo pre ugovora u Neerlandiji, jedna slučajnost ga je izvukla iz povučenosti i suočila sa stvarnim svetom. Neka mlada žena, koja je na lutriji prodavala brojeve za harmoniku pozdravila ga je veoma prijateljski. Aurelijano Segundo se nije iznenadio, pošto se često dešavalo da ga pobrkaju sa njegovim bratom. Ali joj nije objasnio zabunu ni kad je devojka,

mazeći se, pokušala da mu omekša srce i kad ga je, najzad, odvela u svoju sobu. Toliko ga je zavolela od tog prvog susreta da je na lutriji napravila veliku podvalu kako bi on dobio harmoniku. Posle dve nedelje Aurelijano Segundo primeti da je žena na smenu spavala s njim i s njegovim bratom, verujući da je to isti čovek, i umesto da joj objasni situaciju, domislio se da sve to produži. Nije se vratio u Melkijadesovu sobu. Popodneva je provodio u dvorištu učeći po sluhu da svira na harmoniku, uprkos Ursulinim protestima, koja je u to vreme, zbog crnine, zabranila muziku u kući, i uz to je potcenjivala harmoniku kao isključivo instrument skitnica, naslednika Fransiska Čoveka. Aurelijano Segundo postao je, međutim, virtuoz na harmonici i ostao takav i kad se oženio, dobio decu i bio jedan od najpoštovanijih Ijudi u Makondu.

Puna dva meseca delio je tu ženu sa svojim bratom. Pratio ga je, kvario mu planove, i kad bi bio siguran da Hose Arkadio Segundo neće posetiti te noći zajedničku ljubavnicu, odlazio bi da spava s njom. Jednog jutra je otkrio da je bolestan. Dva dana kasnije našao je brata kako se u kupatilu, obliven znojem i sav u suzama, grčevito drži za gredu, i tada je shvatio. Brat mu je poverio da ga je žena odbacila, jer joj je doneo ono što je ona nazivala bolešću izopačenog života. Pričao mu je, takođe, kako je Pilar Ternera pokušavala da ga leči. Aurelijano Segundo krišom se predao temeljitom pranju hipermanganom i diuretičnom vodom, i obojica su ozdravila posle tri meseca tajnih patnji. Hose Arkadio Segundo više nije video ženu. Aurelijanu Drugom je oprostila i ostao je s njom do smrti.

Zvala se Petra Kotes. Došla je u Makondo za vreme rata, sa nekim slučajnim mužem koji je živeo od lutrije, i kada je čovek umro, ona je produžila da radi. Bila je čista i mlada mulatkinja, žutih bademastih očiju, koje su njenom licu davale svirepost pantera, ali je imala plemenito srce i veliku sklonost za ljubav. Kada je Ursula primetila da se Hose Arkadio Segundo bavi petlovima, a Aurelijano Segundo svira u harmoniku na bučnim zabavama svoje naložnice, pomislila je da ćepoludeti od zbrke. Bilo je to kao da su njih dvojica pokupili sve porodične mane i nijednu njenu vrlinu. Tada je odlučila da više nikome ne daju ime Aurelijano ili Hose Arkadio. Međutim,

kada je Aurelijano Segundo dobio prvog sina, nije imala hrabrosti da se usprotivi.

— U redu — rekla je Ursula — ali pod jednim uslovom; ja ću ga odgajati.

Iako je već bila stogodišnjak i počela da slepi od katarakta, sačuvala je gotovo netaknutu telesnu pokretljivost, čvrstinu karaktera i duševnu ravnotežu. Niko nije bio pogodniji od nje da načini kreposnog čoveka koji će povratiti prestiž porodice, čoveka koji nikad neće čuti da se govori o ratu, o borbi petlova, o propalim ženama i o suludim poduhvatima — četiri nevolje koje su, kako je mislila Ursula, bile presudne za propadanje njenog potomstva.

— Ovaj će biti sveštenik — obećala je svečano. — I ako mi bog da života, doguraće do pape. — Svi su se smejali kad su je čuli, ne samo u sali nego u celoj kući, u kojoj su se sakupili bučni prijatelji Aurelijana Drugog. Rat, prognan u najskrivenije kutove loših uspomena, bio je trenutno evociran otvaranjem šampanjca.

— U zdravlje pape — nazdravljao je Aurelijano Segundo.

Gosti su nazdravili u horu. Zatim je domaćin svirao na harmonici, petarde su pucale, a poručeni su i doboši za narodno slavlje. U zoru su gosti, omamljeni šampanjcem, žrtvovali šest krava i izneli ih na ulicu da se gomila počasti. Niko se nije zgražao. Otkako je Aurelijano preuzeo kuću, takve zabave su bile, čak i kad za to nije postojao toliki razlog kao što je rođenje jednog pape. Tokom nekoliko godina, bez napora, uz mnogo sreće, zahvaljujući natprirodnom razmnožavanju svoje stoke i živine, postao je najbogatiji u močvari. Njegove kobile ždrebile bi trojke, kokoške bi nosile dva puta dnevno, a prasad se gojila tako neobuzdano da niko nije mogao drukčije objasniti takvu vanrednu plodnost do kao nekakvu čaroliju.

— Štedi sada — govorila je Ursula svom blesavom praunuku. — Ova sreća neće te pratiti celog života.

Ali Aurelijano Segundo nije na nju obraćao pažnju. Što je više boca šampanjca otvarao da napoji svoje prijatelje, luđe se razmnožavala njegova stoka, i sve više se uveravao da njegova srećna zvezda nije zavisila od njegovog ponašanja, nego od uticaja Petre Kotes, njegove naložnice, čija je ljubav imala moć da podstiče prirodu. Toliko je bio ubeđen da od nje zavisi njegovo bogatstvo, da

je nikada nije suviše udaljavao od svojih životinja, a kada se venčao i dobio decu, nastavio je da živi s njom uz odobrenje Fernande. Jak, ogroman kao njegovi dedovi, ali sa životnom radošću i neodoljivo simpatičan, što oni nisu bili, Aurelijano Segundo nije uopšte uspevao da pazi na svu svoju stoku. Bilo mu je dovoljno da Petru Kotes odvede u svoja odgajališta i da je na konju prošeta po svom imanju, pa da svaka životinja obeležena njegovim žigom padne pred neizlečivom epidemijom razmnožavanja.

Kao sve dobre stvari koje su se događale u njihovom dugom životu, ovo uporno bogaćenje imalo je poreklo u slučajnosti. Do kraja rata Petra Kotes nastavila je da se izdržava zaradom od svoje lutrije, a Aurelijano Segundo se snalazio povremeno pljačkajući Ursulinu kasu. Bili su lakomislen par, bez većih briga osim da vode ljubav svake noći, čak i u zabranjene dane, i da se u krevetu zabavljaju do zore.

— Ta žena je tvoja propast — vikala bi Ursula na praunuka, kad god bi ga ugledala da ulazi u kuću kao mesečar. — Toliko si se zacopao, da ću te jednog dana videti kako se previjaš od bolova zbog žabe u trbuhu.

Hose Arkadio Segundo kome je trebalo dugo da otkrije zamenu, nije uspevao da shvati strast svog brata. Sećao se Petre Kotes kao obične žene, uglavnom lenje u krevetu i potpuno bez ikakvih ljubavnih vrlina. Ne obraćajući pažnju na Ursulinu galamu i ruganje svog brata, Aurelijano Segundo je tada mislio samo kako da nađe nekakvo zanimanje koje bi mu omogućilo da izdržava kuću za Fernandu i umre s onom drugom, na njoj i ispod nje, u jednoj noći grozničave strasti. Kad je pukovnik Aurelijano Buendija ponovo otvorio radionicu, uživajući na kraju u tihim dražima starosti, Aurelijano Segundo je pomislio da bi bilo unosno posvetiti se pravljenju zlatnih ribica. Proveo je mnogo časova u pregrejanoj sobici gledajući kako se tvrde metalne ploče, koje je pukovnik prerađivao sa neshvatljivim i očajničkim strpljenjem, postepeno pretvaraju u zlatne krljušti. Zanat mu se učinio tako zametan, a njegova sećanja na Petru Kotes bila su tako uporna i neprekidna da je već posle tri nedelje nestao iz radionice. Bilo je to u vreme kada je Petra Kotes došla na ideju da stavi zečeve na lutriju. Kotili su se i

tako brzo rasli pa su jedva stizali da ih rasprodaju na lutriji. U početku Aurelijano Segundo nije primećivao basnoslovne razmere tog razmnožavanja. Ali jedne noći, kada u selu nisu više hteli da čuju za lutriju sa zečevima, čuo je kako nešto grunu o dvorišni zid.

— Ne plaši se — rekla je Petra Kotes. — To su zečevi.

Nisu više mogli zaspati jer ih je ometala jumjava životinja. Kada je svanulo, Aurelijano Segundo je otvorio vrata i ugledao dvorište prepuno zečeva koji su se plavili u sjaju zore. Petra Kotes, gušeći se od smeha, nije odolela iskušenju da se našali.

— Ovi su se sinoć okotili — rekla je.

— Kakav užas! — rekao je on. — Zašto to ne pokušaš s kravama?

Nekoliko dana kasnije, pokušavajući da raščisti dvorište, Petra Kotes je zečeve zamenila za jednu kravu, koja je dva meseca kasnije otelila trojke. Tako je počelo. Gotovo preko noći postao je Aurelijano Segundo vlasnik zemlje i stoke, i jedva je imao vremena da proširi prepune staje i obore. Bio je to ludi napredak koji je i kod njega izazivao smeh, i nije mu preostajalo ništa drugo nego da se na najčudniji način rastereti svoga dobrog raspoloženja.

— Sklonite se, krave, jer život je kratak — vikao je.

Ursula se pitala u kakve li se on petljavine uvalio, da se nije odao krađi, da nije, na kraju, postao kradljivac stoke, i svaki put kada bi ga ugledala kako otvara šampanjac, iz pukog zadovoljstva da se umije u njegovoj peni, prekorevala bi ga vičući na njega s potcenjivanjem. Toliko ga je gnjavila, da se jednog dana, probudivši se veoma raspoložen, Aurelijano Segundo pojavio sa sandukom novca, lepkom i četkom i, pevajući na sav glas stare pesme Fransiska Čoveka, oblepio celu kuću iznutra i spolja, odozgo do dole, novčanicama od jednog pesosa. Staro zdanje, krečeno u belo još u vreme kada je stigla pijanola, dobilo je sumnjiv izgled džamije. Usred uzbuđenja porodice, Ursulinog zgražanja i zabave naroda koji je izišao na ulicu da prisustvuje rasipničkom slavlju, Aurelijano Segundo završio je oblaganje kuće počev od fasade do kuhinje, uključujući kupatila i spavaće sobe, a ostatak novčanica bacio u dvorište.

— Sada — rekao je zatim — nadam se da mi niko u ovoj kući neće više pomenuti novac.

Tako je i bilo. Ursula je naredila da se skinu novčanice zalepljene na debeli sloj kreča i ponovo je okrečila kuću u belo.

— Bože moj — preklinjala je. — Učini da budemo tako siromašni kakvi smo bili kada smo osnovali ovo selo, da nam u onom drugom životu ne bi naplatio ovo rasipništvo. — Njena preklinjanja uslišena su u suprotnom smislu. U stvari, jedan od radnika koji je skidao novčanice sapleo se nepažnjom o velikog svetog Josipa od gipsa, koga je neko ostavio u kući poslednjih godina rata, i šuplja figura se razbila. Bila je nabijena zlatnicima. Niko se nije sećao ko je doneo tog sveca u prirodnoj veličini.

— Ostavila su ga tri čoveka — objasnila je Amaranta. — Zamolili su me da ga čuvam dok ne prođu kiše, i ja sam im rekla da ga ostave tu, u uglu, da se neko ne bi sapleo o njega; i tu su ga stavili veoma pažljivo, i tu je od tada, pošto se nikad nisu vratili da ga uzmu.

U poslednje vreme Ursula bi pred njim upalila sveću i klečala, ne sumnjajući da, umesto sveca, obožava gotovo dve stotine kilograma zlata. Pozni dokaz paganizma koga ona nije bila svesna, pojačao je njeno očajanje. Pljunula je na sjajnu gomilu zlatnika, strpala ih u tri platnene vreće i zakopala na skriveno mesto, čekajući da se, pre ili posle, ona tri nepoznata čoveka vrate. Mnogo kasnije, u teškim godinama duboke starosti, Ursula je imala običaj da zapodene razgovor s mnogobrojnim putnicima, koji su tada prolazili kroz kuću, i da ih pita nisu li u toku rata, čekajući da prođu kiše, ostavili ovde na čuvanje figuru svetog Josipa od gipsa.

Sve ovo, što je toliko zaprepašćivalo Ursulu, bilo je u to vreme nešto obično. Makondo je plivao u čudovišnom obilju. Kuće osnivača od blata i trske zamenjene su građevinama od cigala, sa drvenim žaluzinama i cementnim podovima, što je zagušljivu vrućinu u dva po podne činilo podnošljivom. Od starog sela Hosea Arkadija Buendije tada su ostali još samo prašnjavi bademi, osuđeni da izdrže i najmučnije okolnosti, i bistra voda reka čije je preistorijsko kamenje ludačkim pijucima pretvarao u prah Hose Arkadio Segundo kad je naumio da raščisti rečno korito da bi bilo pogodno za

plovidbu. Poduhvat je bio bezuman i mogao se uporediti jedino sa snovima njegovog pradede, pošto su kamenito korito i mnogobrojne prepreke u toku reke onemogućavali plovidbu od Makonda do mora. Ali Hose Arkadio Segundo, u iznenadnom nastupu smelosti, zainatio se da taj projekt ostvari. Do tada nije ispoljio nikakve znake maštovitosti. Osim njegove rane avanture sa Petrom Kotes, nikada ga niko nije video ni sa kakvom ženom. Ursula ga je smatrala najbleđim primerkom koji je dala porodica u celoj svojoj istoriji, čak nesposobnim da se istakne i kao izazivač petlova, dok mu pukovnik Aurelijano Buendija nije ispričao istoriju o španskoj galiji nasukanoj dvanaest kilometara od mora, čiji je ugljenisani kostur video za vreme rata. Priča, koja je mnogima tokom dugog vremena izgledala fantastična, bila je otkriće za Hosea Arkadija Drugog. Prodao je na licitaciji svoje petlove, sakupio Ijude, kupio alat i pustio se u basnoslovni poduhvat da razbija kamenje, prokopava kanale, raščišćava podvodne grebene i poravnava vodopade.

— Ovo već znam napamet — vikala je Ursula. — To je kao da se vreme okreće ukrug, i kao da smo se vratili na početak.

Kada je zaključio da je reka plovna, Hose Arkadio Segundo detaljno je izložio svoje planove bratu, i ovaj mu je dao novac neophodan za taj poduhvat. Nestao je na duže vreme. Već se pričalo da njegova namera da kupi neki brod nije bila ništa drugo do prevara da bi pobegao sa bratovljevim novcem, kada se pronela vest da se nekakva čudna lađa približava selu. Stanovnici Makonda, koji se više nisu sećali kolosalnih poduhvata Hosea Arkadija Buendije, pojurili su ka obali da bi, ne verujući svojim očima, videli dolazak prvog i poslednjeg broda koji je ikada pristao u selu. Bio je to samo jedan splav napravljen od balvana, koji je debelim konopcima vuklo dvadeset Ijudi, idući obalom. Na pramcu, očiju sjajnih od zadovoljstva, Hose Arkadio Segundo komandovao je raskošnom napravom. S njim je bila grupa divnih gospa, koje su se od vrelog sunca štitile upadljivim suncobranima, sa divnim svilenim cvećem u kosi, zlatnim zmijama na rukama i dijamantima u zubima. Splav od balvana bio je jedino plovno sredstvo koje je Hose Arkadio Segundo mogao da dovuče do Makonda, i to samo jedanput, ali nikad nije priznao poraz svoga poduhvata, nego je svoj podvig proglasio za

pobedničku snagu volje. Pošteno je podneo račun bratu, i vrlo brzo predao se svakodnevnom poslu s petlovima. Od tog bezuspešnog poduhvata ostao je jedino dah obnove koji su donele francuske gospe, čija je veličanstvena umetnost promenila uobičajene metode ljubavi i čiji je smisao za društveno blagostanje izmenio starinsku Katarinovu krčmu i ulicu pretvorio u vašar japanskih fenjerčića i nostalgičnih verglova. One su bile pokretači krvavog karnevala koji je kroz tri dana Makondo gurnuo u ludilo i čija je jedina trajna posledica bilo to što je Aurelijanu Drugom pružio priliku da upozna Fernandu del Karpio.

Remedios Prelepa proglašena je za kraljicu. Ursula, koju je uzbudljiva lepota njene praunuke zabrinjavala, nije mogla sprečiti izbor. Do tada je uspešno sprečavala njene izlaske na ulicu, osim kada bi išla na misu sa Amarantom, ali bi je primorala da lice pokrije crnim velom. Manje pobožni muškarci, koji bi se često maskirali u popove da bi hulili na boga u Katarinovoj krčmi, odlazili su u crkvu sa jedinom namerom da makar i za trenutak vide lice Remedios Prelepe, o čijoj se legendarnoj lepoti sa neverovatnim zanosom govorilo u svim krajevima močvare. Prošlo bi mnogo vremena dok bi u tome uspeli, a bolje bi bilo da im se ta prilika nikad nije ukazala, pošto većina njih više nikada nije mogla da povrati miran san. Čovek kome je uspelo da je vidi, neki stranac, zauvek je izgubio svoj mir, zapao u kaljugu niskosti i bede, i, najzad, posle više godina završio pod točkovima noćnog voza jer je zaspao na šinama. Od trenutka kada je viđen u crkvi u odelu od zelenog somota i izvezenom prsluku, niko nije posumnjao da je došao izdaleka, možda iz nekog udaljenog stranog grada, privučen magičnim čarima Remedios Prelepe. Bio je toliko lep, tako stasit i siguran, gospodstvenog držanja koje mu je pristajalo, da je Pjetro Krespi u odnosu na njega ličio na nedonošče, a mnoge žene, podsmehujući se srdito, šaputale su da bi veo bolje pristajao njemu. Nije razgovarao ni s kim u Makondu. Pojavljivao se nedeljom ujutro, kao princ iz bajke, na konju sa srebrnim uzengijama i somotskim prekrivačem na sapima, i posle bogosluženja napuštao selo.

Moć njegova prisustva bila je tolika da su svi, od prvog dana kada su ga ugledali u crkvi, zaključili da se između njega i Remedios

Prelepe odigrava tih i mučan dvoboj, tajni dogovor, neopozivi izazov, čiji je vrhunac mogla da bude ne samo ljubav nego isto tako i smrt. Šeste nedelje konjanik se pojavio sa žutom ružom u ruci. Slušao je bogosluženje stojeći, kao što je uvek činio, i na kraju je preprečio put Remedios Prelepoj i ponudio joj usamljenu rnžu. Ona je primi sasvim prirodno, kao da je spremna na taj izraz poštovanja, na časak otkri lice i zahvali se osmehom. Bilo je to sve što je učinila. Ali ne samo za konjanika nego i za sve muškarce koji su, na nesreću, imali priliku da ga dožive, bio je to večni trenutak.

Konjanik je od tada dovodio orkestar pod prozor Remedios Prelepe i ponekad tu ostajao do zore. Jedino je Aurelijano Segundo prema njemu osećao prijateljsko sažaljenje pa je pokušao da slomi njegovu upornost. »Ne gubi više vreme«, reče mu jedne noći. »Žene iz ove kuće gore su od mazgi.« Ponudio mu je svoje prijateljstvo, pozvao ga da se kupa u šampanjcu, pokušao je da ga ubedi da žene iz njegove porodice imaju kameno srce, ali nije uspeo da smanji njegovu upornost. Razdražen beskonačnom noćnom svirkom, pukovnik Aurelijano Buendija zapretio je da će mu mecima izlečiti tugovanje. Niko nije uspeo da ga odvrati, izuzev njegove sopstvene apatične demoralisanosti. Od naočitog i besprekornog čoveka pretvorio se u gnusnog odrpanca. Pričalo se da se odrekao moći i bogatstva u svojoj dalekoj zemlji, iako se, uistinu, nikad nije znalo njegovo poreklo. Pretvorio se u kavgadžiju koji ne napušta šank, i osvanuo bi valjajući se u sopstvenom izmetu u Katarinovoj krčmi. Bilo je najtužnije u toj drami da ga Remedios Prelepa čak nije ni primećivala kad bi se u crkvi pojavljivao obučen kao princ. Primila je žutu ružu naivno, više privučena neobičnim gestom, a podigla je veo da bi mu bolje videla lice, a ne da bi mu pokazala svoje.

U stvari, Remedios Prelepa nije bila biće od ovog sveta. Santa Sofija de la Pijedad morala je da je kupa i oblači već u poodmaklom pubertetu. Kad je već mogla sama da se služi, morali su da je čuvaju da štapićem umazanim u sopstvenu kaku ne crta životinje po zidovima. Ušla je u dvadesetu godinu a nije nau čila ni da čita, ni da piše, ni da upotrebljava pribor za jelo, šetala je gola po kući, pošto se po prirodi opirala svakoj vrsti konvencionalnosti. Kada joj je mladi komandant straže izjavio ljubav, jednostavno ga je odbila jer ju je

iznenadila njegova drskost. — Pazi kako je prost — rekla je Amaranti. — Kaže da umire zbog mene, kao da sam ja neki bolni grč. — Kada su ga stvarno našli mrtvog pod njenim prozorom, Remedios Prelepa potvrdila je svoj prvi utisak.

— Zar ne vidite — komentarisala je. — Bio je sasvim prost.

Činilo se kao da joj je pronicljiva vidovitost dopuštala da realno sagleda stvari, bez obzira na njihov spoljašnji izgled. To je bar bilo mišljenje pukovnika Aurelijana Buendije, za koga Remedios Prelepa ni u kom slučaju nrje bila mentalno zaostala, kako se verovalo, nego upravo suprotno. — To je kao da se vraća iz dvadesetogodišnjeg rata — često je govorio. Ursula se, sa svoje strane, zahvaljivala bogu što je porodicu nagradio bićem izuzetne čistote, ali ju je u isti mah zabrinjavala njena lepota, pošto joj je izgledala kao da protivreči vrlini, kao đavolska zamka usred naivnosti. Stoga je odlučila da je odvoji od sveta, da je sačuva od svakog zemaljskog iskušenja, ne znajući da je Remedios Prelepa još u utrobi svoje majke bila spasena od svake zaraze. Nikada joj nije palo na pamet da će je usred karnevalskog haosa izabrati za kraljicu lepote. Ali Aurelijano Segundo, sav uzbuđen mišlju da se maskira u tigra, doveo je oca Antonija Izabela u kuću da Ursulu ubedi kako karneval nije paganska zabava, kao što je ona govorila, nego prava katolička tradicija. Najzad ubeđena, iako gunđajući, dala je odobrenje za krunisanje.

Vest da će Remedios Buendija biti kraljica karnevala za nekoliko časova je preletela granice močvare, doprla do udaljenih predela, u kojima se nije znalo za veliki uticaj njene lepote, i izazvala uznemirenost svih onih koji su njeno prezime smatrali za simbol razaranja. Sve je obuzeo neki bezrazložni nemir. Ako je iko u to vreme bio bezopasan, onda je to bio ostareli i razočarani pukovnik Aurelijano Buendija, koji je malo-pomalo gubio svaki dodir sa stvarnim životom naroda. Zatvoren u svoju radionicu, jedina njegova veza sa spoljnim svetom bila je trgovina zlatnim ribicama. Jedan od starih vojnika, koji je čuvao njegovu kuću od prvih dana mira, odlazio bi da ih prodaje po naseljima močvare i vraćao se natovaren kovanim novcem i vestima. Konzervativna vlada, govorio je, uz podršku liberala, reformiše kalendar kako bi svaki predsednik bio sto godina na vlasti; kako je, najzad, potpisan konkordat sa Svetom

stolicom, i kako je iz Rima došao jedan kardinal sa krunom od dijamanata i prestolom od suvog zlata, i kako su se liberalni ministri slikali dok su klečeći ljubili prsten; kako su glavnu igračicu jedne španske trupe, koja je bila na prolazu kroz glavni grad, iz njene garderobe ukrali neki maskirani ljudi, i kako je naredne nedelje ona igrala gola u letnjoj rezidenciji predsednika republike. — Ne pričaj mi o politici — rekao mu je pukovnik. — Naša stvar je da pravimo ribice. — Javno šaputanje da on nije ništa hteo da zna o situaciji u zemlji, jer se bogatio u svojoj radionici, izazvalo je Ursulin smeh. Svojim posebnim smislom za praktično ona nije mogla shvatiti pukovnikovu trgovinu, koji je ribice menjao za zlatnike i potom zlatnike pretvarao u ribice, pa opet sve ponovo, tako da je stalno, kako je prodaja rasla, morao da radi sve više da bi zadovoljio nezajažljiv i neprekidan krug. U stvari, njega nije interesovala trgovina nego rad. Morao je da se toliko usredsredi da naniže krljušti, usadi sitne rubine u oči, izravna škrge i montira peraje da mu nije ostalo nimalo slobodnog vremena koje bi mogao ispuniti ratnim razočarenjem. Toliko je bio zanet pažnjom, koju je zahtevala preciznost njegovog zanata, da je ubrzo ostareo više nego za sve godine rata, a položaj tela iskrivio mu je kičmu i preciznost istrošila vid, ali neumoljiva koncentracija nagradila ga je duševnim mirom. Poslednji put videli su da se zauzima za nešto u vezi sa ratom kad ga je jedna grupa veterana obe partije molila da podrži njihove zahteve da im se odobre penzije, uvek obećavane ali nikada ostvarene. — Zaboravite to — rekao im je on. — Vidite, valjda, da sam i ja odbacio svoju penziju kako bih izbegao mučenje da je do smrti čekam. — U početku pukovnik Herineldo Markes ga je posećivao pred veče. Tada bi obojica sedeli na ulici pred vratima i sećali se prošlosti. Ali Amaranta nije mogla podneti uspomene koje je u njoj izazivao ovaj umorni čovek, koji je zbog ćelavosti pre vremena ostareo, i mučila ga je svojim nepravednim prezirom, tako da je navraćao samo u izuzetnim prilikama, i nestao, najzad, zbrisan paralizom. Ćutljiv, tih, neosetljiv za novi dah životnosti koji je potresao kuću, pukovnik Aurelijano Buendija jedva je shvatao da tajna dobre starosti nije ništa drugo do pošteni savez sa samoćom. Ustajao je u pet ujutru poslepovršnog sna, popio u kuhinji svoju večnu šolju gorke kave, zatvarao se ceo dan u

radionicu i u četiri po podne prolazio kroz trem, vukući jednu klupicu, ne primečujući požar ružičnjaka, ni sjaj časa, ni neustrašivost Amarante, čija je melanholija bila kao zvuk kotlića koji se izvanredno razabirao u predvečerje, i sedeo pred kapijom na ulici sve dok su mu to dozvoljavali komarci. Poneki put bi se neko usudio da uznemiri njegovu samoću.

— Kako ste, pukovniče? — pitao bi ga u prolazu.

— Tu sam — odgovarao je on. — Ćekam da prođe moj sprovod.

Stoga nemir zbog ponovnog pojavljivanja njegovog prezimena, vezanog za kraljevanje Remedios Prelepe nije imao stvarne osnove. Mnogi, međutim, nisu verovali da je to tako. Ne sluteći o tragediji koja mu je pretila, selo se sručilo na glavni trg, uz bučnu eksploziju veselja. Karneval je dostigao vrhunac ludosti. Aurelijanu Drugom se najzad ispunio san da se maskira u tigra pa je srećan hodao kroz izbezumljenu gomilu, promukao od tolike dernjave, kada se na putu od močvare pojavila ogromna rulja, noseći na zlatnim nosilima najčarobniju ženu koju je ikada mašta stvorila. Za jedan momenat mirni stanovnici Makonda podigli su maske da bi bolje videli treperavo biće, sa krunom od smaragda i ogrtačem od hermelina, koje je izgledalo zaogrnuto sopstvenim autoritetom, a ne običnim kraljevskim đinđuvama i naboranim papirom. Bilo je i tako vidovitih koji su posumnjali da je reč o provokaciji. Ali Aurelijano Segundo je odmah nadvladao zabunu, proglasio sve koji su prispeli za počasne goste i solomonski smestio na isti presto Remedios Prelepu i dovedenu kraljicu. Do pola noći su pridošlice, maskirane u beduine, učestvovale u ludovanju, i još ga obogatile raskošnim vatrometom i akrobatskim veštinama, koje su podsećale na veštine Cigana. Iznenada, na vrhuncu zabave, neko je poremetio osetljivu ravnotežu.

— Živela liberalna partija! — uzviknuo je. — Živeo pukovnik Aurelijano Buendija!

Puščana paljba ugasila je sjaj vatrometa, krici zaprepašćenja zagušili su muziku i radost je bila uništena panikom. Mnogo godina kasnije još se tvrdilo da je kraljevska straža lažne vladarke bila regularni odred, koji je pod svojim bogatim ogrtačima skrivao prave puške. Vlada je u jednom posebnom proglasu odbacila optužbe i obećala strogu istragu o krvavom događaju. Ali istina nikad nije

izašla na videlo, i zauvek je ostala verzija da je kraljevska straža, ničim ne isprovocirana, zauzela borbene pozicije na znak svog komandanta i bez milosti pucala u gomilu. Kada se uspostavio mir, u selu nije ostao nijedan od lažnih beduina, a opruženi na trgu, među mrtvim i ranjenim, ostali su devet pajaca, četiri kolombine, sedamnaest kraljeva iz špila karata, jedan đavo, tri muzikanta, dva francuska paža i tri japanske carice. U haosu panike Hose Arkadio Segundo uspeo je da spase Remedios Prelepu a Aurelijano Segundo da u naručju odnese kući podmetnutu vladarku, u pocepanim haljinama i sa ogrtačem od hermelina poprskanim krvlju. Zvala se Fernanda del Karpio. Bili su je izabrali kao najlepšu izmedu pet hiljada najlepših žena u državi i odveli je u Makondo obećavši da će je proglasiti za kraljicu Madagaskara. Ursula se zauzela za nju kao da joj je bila kći. Umesto da posumnja u njenu nevinost, selo je sažaljevalo njenu naivnost. Šest meseci posle masakra, kada su se ranjenici oporavili i uvenulo poslednje cveće na zajedničkom grobu, Aurelijano Segundo je otišao da je zaprosi u dalekom gradu u kome je živela sa svojim ocem, i venčao se s njom u Makondu, uz bučnu lumperajku od dvadeset dana.

Brak se posle dva meseca našao na ivici propasti, pošto je Aurelijano Segundo, pokušavajući da odobrovolji Petru Kotes, dao da je naslikaju kao kraljicu Madagaskara. Kada je Fernanda saznala za ovo ponovo je spakovala svoje devojačke sanduke i otišla iz Makonda bez oproštaja. Aurelijano Segundo sustigao ju je na putu za močvaru. Posle mnogo preklinjanja i obećanja da će se popraviti, uspeo je da je vrati kući, a naložnicu je napustio. Petra Kotes, svesna svoje snage, nije pokazivala znake zabrinutosti. Ona ga je načinila čovekom. Još dok je bio dete, izvukla ga je iz Melkijadesove sobe, glave pune fantasti čnih maštarija i bez ikakve veze sa stvarnošću, i dala mu je nekakvo mesto u svetu. Po prirodi je bio povučen i nedruštven, sklon usamljenom razmišljanju, a ona mu je uobličila suprotan karakter, vitalan, srdačan, otvoren, ulila mu životnu radost i želju da terevenči i rasipa, dok ga nije, iznutra i spolja, preobrazila u čoveka o kakvom je od mladosti sanjarila. Oženio se, dakle, kao što se ranije ili kasnije žene sinovi. Nije se usudio da je unapred obavesti. Detinjasto se poneo u toj situaciji, stvarajući veštačku mržnju i praveći se uvređen, tražeći načina da Petra Kotes bude ta koja će izazvati raskid. Jednog dana, kada ju je Aurelijano Segundo sasvim nepravično izgrdio, ona je izbegla zamku i postavila stvari na mesto.

— Stvar je u tome — reče — što ti hoćeš da se oženiš kraljicom.

Aurelijano Segundo, postiđen, odglumi napad besa, izjavivši kako je neshvaćen i uvređen, i više se ne vrati. Petra Kotes, ne gubeći ni za trenutak svoje veličanstveno savlađivanje zveri koja se odmara, slušala je muziku i petarde sa svadbe, ludačku buku opšte terevenke, kao da sve to nije ništa više do još jedan nestašluk Aurelijana Drugog. Osmehom je umirila one koji su kukali nad njenom sudbinom. »Ne brinite«, rekla im je. »Kraljice izvršavaju moja naređenja.« Jednoj susetki, koja joj je donela blagoslovene sveće da njima osvetli sliku izgubljenog ljubavnika, rekla je sa zagonetnom sigurnošću:

— Jedina sveća, zbog koje će se vratiti, uvek je upaljena.

Kao što je predvidela, Aurelijano Segundo joj se vratio čim je prošao medeni mesec. Sa sobom je doveo svoje stare drugove,

jednog uličnog fotografa, odeću i hermelinski ogrtač, prljav od krvi, koji je Fernanda nosila na karnevalu. Usred lumperajke, koja se to popodne razbuktala, obukao je Petru Kotes u kraljicu, krunisao je za apsolutnu i doživotnu vladarku Madagaskara a njene fotografije razdelio prijateljima. Ne samo da se ona saglasila s ovom igrom nego se u sebi sažalila na njega, misleći da je veoma uplašen kad je izmislio tako neobičan način za pomirenje. U sedam uveče, još uvek obučena kao kraljica, primila ga je u krevet. Tek je dva meseca bio u braku, a ona je odmah primetila da u bračnom krevetu nešto nije kako treba i osetila slatko zadovoljstvo osvete. Međutim, dva dana kasnije, pošto se nije usuđivao da se vrati, nego je poslao posrednika da bi sredio uslove za raskid, ona je shvatila da će morati da bude strpljivija nego što je predviđala, jer je izgledalo da je on raspoložen da se prividno žrtvuje. Ni tada se nije uzbudila. Opet je olakšala stvar svojim pokoravanjem, što je potvrdilo opšte uverenje da je ona jedna jadna žena, i da je jedina uspomena koja joj je ostala od Aurelijana Drugog par lakovanih kratkih čizama, za koje je on sam rekao da želi da mu ih obuju kad bude u kovčegu. Zamotala ih je u krpe i ostavila na dnu sanduka, pa se pripremila na čekanje bez očajanja.

— Ranije ili kasnije mora doći — rekla je u sebi — makar samo da obuje ove čizme.

Nije trebalo da čeka toliko koliko je pretpostavljala. U stvari, Aurelijano Segundo je još od svadbene noći znao da će se vratiti kući Petre Kotes mnogo pre nego što bude imao potrebu da obuje lakovane čizme: Fernanda je bila žena izgubljena za svet. Bila je rođena i odgajana hiljadu kilometara daleko od mora, u jednom tmurnom gradu, čijim je kamenitim ulicama još, u noćima užasa, prolazio fijaker vicekralja. U šest po podne zvonila su za mrtve trideset i dva zvonika. U gospodsku kuću, popločanu gramtnim pločama, nikada nije ušlo sunce. Vazduh je zamirao na čempresima u dvorištu, na bledim zavesama spavaćih soba, na nabujalim arkadama, u bašti punoj tuberoza; sve do devojaštva do Fernande nisu dopirale druge vesti iz sveta osim melanholičnih vežbi na klaviru, koje je u susednoj kući izvodio neko ko je sebi godinama dozvoljavao slobodu da se ne odmara po podne. U sobi svoje

bolesne majke, zelene i žute pod prašnjavom svetlosti vitraža, slušala je melodične skale, uporne, nemilosrdne, i mislila da se ta muzika nalazila u svetu, dok se ona iscrpljivala pletući mrtvačke vence od palmi. Njena majka, znojeći se od groznice, govorila joj je o sjajnoj prošlosti. Kada je bila sasvim mala, jedne noći na mesečini, Fernanda je videla jednu lepu ženu u belom kako prolazi baštom prema kapeli. Ta trenutna prikaza najviše ju je uznemirila zbog osećanja da je sasvim slicna njoj, kao da je videla samu sebe dvadeset godina kasnije. — To je tvoja čukunbaba, kraljica — rekla joj je majka u predasima kašlja. — Umrla je od toplotnog udara, kad je htela da ubere stručak tuberoze. Mnogo godina kasnije, kad se počela osećati istom kao njena čukunbaba, Fernanda je posumnjala u priviđenje iz detinjstva, ali ju je majka prekorila zbog njene neverice.

— Mi smo silno bogati i moćni — rekla joj je. — Jednoga dana bićeš kraljica.

Ona joj je verovala, mada su dugački sto prekrivali lanenim stolnjakom i postavljali srebrni servis samo da bi popili šoljicu čokolade na vodi i pojeli jedan slatki hlepčić. Do dana svadbe sanjala je o nekom kraljevstvu iz bajke, iako je njen otac, don Fernando, morao da kuću stavi pod hipoteku da bi joj kupio spremu. Nije to bila ni naivnost ni grandomanija. Tako su je vaspitali. Otkad je znala za sebe seća se da je svoje potrebe obavljala na zlatnom nokširu sa porodičnim grbom. Izišla je iz kuće prvi put u dvanaestoj godini, u kočijama koje su morale ići dalje od dva ugla da bi je odvezle u manastir. Njene školske drugarice bile su iznenađene što je ona sedela odvojeno na stolici sa visokim naslonom i što se nije mešala s njima ni za vreme odmora. — Ona je drukčija — objašnjavale su časne sestre. — Biće kraljica. — Njene drugarice su u to poverovale, jer je već tada bila najlepša, najotmenija i najpovučenija devojka koju su ikada videle. Posle osam godina, kad je naučila da sastavlja stihove na latinskom, da svira na pijaninu, da razgovara sa gospodom o lovu sa sokolima i o apologetici sa nadbiskupima, da raspreda o državnim poslovima sa stranim vladarima i o božjim stvarima sa popom, vratila se u kuću svojih roditelja da plete pogrebne vence. Našla ju je opljačkanu. Preostao

je samo najpotrebniji nameštaj, svećnjaci i servis od srebra, pošto su ostale stvari bile prodate, jedna po jedna, da bi se pokrili troškovi njenog vaspitanja. Njenu majku oborila je malarična groznica. Otac, don Fernando, obučen u crno, u krutoj kragni, sa zlatnim lancem na grudima, davao bi joj svakog ponedeljka po jedan srebrenjak za domaće troškove i odnosio mrtvačke vence završene prethodne nedelje. Dane je uglavnom provodio zatvoren u svojoj radnoj sobi i u retkim prilikama, kada bi izlazio na ulicu, vraćao bi se pre šest, da bi je otpratio na večernju molitvu. Nikada i ni s kim nije bila intimna prijateljica. Nikada nije čula za ratove u kojima je krvarila zemlja. Nikad nije propustila da sluša klavirske vežbe u tri po podne. Počela je već gubiti iluzije da će biti kraljica, kad odlučno odjeknuše dva udara zvekira na kapiji, i ona je otvori jednom pristalom vojniku ceremonijalnog držanja, koji je imao ožiljak na obrazu i zlatnu medalju na grudima. Zatvorio se sa njenim ocem u radnu sobu. Dva sata kasnije njen otac je potraži u sobi za šivenje. — Spremi svoje stvari vreče joj. — Moraš na dugo putovanje. — Tako su je doveli u Makondo. Samo za jedan dan, u surovom naletu, život je na nju sručio svu težinu jedne stvarnosti, koju su tokom godina prikrivali njeni roditelji. Po povratku kući zatvorila se u sobu da plače, ravnodušna na preklinjanje i objašnjenje don Fernanda, koji je pokušavao da izbriše tragove nečuvene poruge. Sebi je obećala da do smrti neće napustiti sobu, kad je Aurelijano Segundo došao da je potraži. Bila je to neshvatljiva šreća, pošto se tada, obuzeta negodovanjem, besna zbog sramote, lažno predstavila kako niko nikad ne bi otkrio njen pravi identitet. I jedini stvarni tragovi, kojima je raspolagao Aurelijano Segundo kada je pošao da je traži, bili su njen čisti paranski izgovor i njen zanat pletilje mrtvačkih venaca. Tražio ju je bez obzira na sve. Sa strahovitom smelošću, s kojom je Hose Arkadio Buendija prešao planine da bi osnovao Makondo, sa slepom ohološću, s kojom je pukovnik Aurelijano Buendija izazivao nepotrebne ratove, sa besmislenom upornošću, s kojom se Ursula borila da njeno pleme nadživi sve, i Aurelijano Segundo je tražio Femandu, a da nijednog trenutka nije klonuo. Kada bi zapitao gde se prodaju pogrebni venci, vodili bi ga od kuće do kuće da bi izabrao najbolje. Kada bi zapitao gde je najlepša žena koja postoji na svetu,

sve majke bi mu dovodile svoje kćeri. Lutao je po mračnim ponorima, po vremenu sačuvanom od zaborava, po lavirintima razočarenja. Prešao je žuti paramo, u kojem je eho ponavljao misli i želja nagoveštavala fatamorganu. Posle dve neplodne sedmice došao je u nepoznat grad, u kome sva zvona kao da su ispraćala mrtve. lako ih još nikad nije video, i nikada mu ih nisu opisali, odmah je prepoznao zidove razgrižene solju, klimave drvene balkone razorene gljivama, i na kapiji prikucan i od kiše gotovo izbrisan najtužniji natpis na svetu: ovde se prodaju mrtvački venci. Od tada pa do ledenog jutra, kada je Fernanda napustila kuću, tek da je bilo vremena da časne sestre, pod nadzorom glavne sestre, sašiju spremu i u šest sanduka stave svećnjake, srebrni servis, zlatni nokšir i bezbrojne i nepotrebne ostatke propadanja jedne porodice, koje je trajalo dva veka. Don Fernando nije prihvatio ponudu da ih prati. Obećao je da će doći kasnije, kad konačno završi svoje obaveze, i od trenutka kada je dao blagoslov svojoj kćeri, ponovo se zatvorio u svoju radnu sobu da joj piše pisma sa tužnim naslovima i grbom porodice, koja su sigurno bila prva ljudska veza koju su Fernanda i njen otac doživeli u svom životu. Za nju je to bio stvarni datum njenog rođenja. Za Aurelijana Drugog, to je gotovo istovremeno bio početak i kraj sreće.

Fernanda je ponela divan kalendar sa zlatnim ključićem, u kome joj je njen sveštenik ljubičastim mastilom označio datume uzdržavanja od polnih odnosa. Kad se odbiju nedelje velikog posta, sve nedelje, crkveni praznici, svaki prvi petak u mesecu, dani molitve, žrtava i ciklusnih prepreka, njen godišnjak sveo se na četrdeset dva dana razbacana u mreži ljubičastih krstova. Aurelijano Segundo, ubeden da će vreme oboriti tu nepoželjnu prepreku, produžio je svadbene svečanosti posle predviđenog datuma. Umorna od bacanja na đubrište gomila praznih flaša od brendija i šampanjca, da ne bi zatrpale kuću, i u isti mah radoznala zašto tek venčani ležu u razlićite sate i u odvojene sobe, dok su petarde, muzika i žrtvovanje životinja nastavljeni, Ursula se setila svog iskustva i zapitala se da Fernanda možda nema onakav isti pojas nevinosti, koji će, ranije ili kasnije, izazvati ruganje sela i postati izvor tragedije. Ali Fernanda joj priznade da jednostavno pušta da prođu

dve nedelje pre nego što dopusti sebi prvi dodir sa mužem. Kada je prošao rok, stvarno je otvorila vrata svoje spavaće sobe, skrušeno kao da čini pokajničku žrtvu, i Aurelijano Segundo je ugledao najlepšu ženu na svetu, sa njenim krasnim očima uplašene životinje i dugom kosom bakarne boje rasutom po jastuku. Toliko ga je opčinio taj prizor da u prvi mah nije ni primetio da je Fernanda obukla belu spavaćicu do članaka, sa rukavima do zglavaka i sa jednim otvorom, velikim i okruglim, vešto izvezenim u visini trbuha. Aurelijano Segundo se nije mogao uzdržati da ne prsne u smeh.

— Ovo je najnepristojnije što sam video u svom životu — viknuo je pucajući od smeha koji je odjeknuo u celoj kući. — Oženio sam se časnom sestrom.

Mesec dana kasnije, pošto nije uspeo da žena svuče spavaćicu, otišao je da napravi fotografiju Petre Kotes, obučene kao kraljica. Kasnije, kada je uspeo da Fernandu vrati kući, ona je u groznici pomirenja popustila njegovim molbama, ali nije znala da mu pruži mir o kome je on sanjao kada je otišao da je traži u gradu sa trideset i dva zvonika. Aurelijano Segundo našao je u njoj samo jedno duboko osećanje tuge. Jedne noći, nešto pre rođenja prvog sina, Fernanda je primetila da se njen muž krišom vratio u postelju Petre Kotes.

— Tako je — priznao je on. I tonom skrušene rezignacije objasnio: — Morao sam to da učinim, da bi se stoka i dalje množila.

Trebalo mu je vremena da je ubedi u tako neobičan razlog, ali kada je pomoću dokaza koji su izgledali nepobitni na kraju u tome uspeo, Fernanda je jedino zatražila da joj obeća da neće dozvoliti da ga smrt iznenadi u krevetu njegove naložnice. Tako su nastavili da žive utroje, ne smetajući jedno drugom: Aurelijano Segundo, dobar i ljubazan sa obema, Petra Kotes, praveći se važna zbog izmirenja, i Fernanda, ponašajući se kao da ne zna istinu.

Sporazum, međutim, nije omogućio da se Fernanda priključi porodici. Uzalud je Ursula insistirala da baci vuneni šal s kojim je ustajala posle ljubavnog čina, i koji je izazivao porugu suseda. Nije uspela da je ubedi da upotrebljava kupatilo ili noćni sud, i da zlatni nokšir proda pukovniku Aurelijanu Buendiji da ga preradi u ribice. Amaranti je bilo toliko neugodno zbog njenog prenemaganja u

govoru i navike da pri imenovanju bilo koje stvari upotrebljava eufemizme, pa je uvek s njom govorila šatrovački.

— Ofovafa — govorila je — jefe ofod ofonifih kofojefe ifimafajufu gafađefenjefe ofod svofog lifičnofog gofovnefetafa.

Jednog dana, ljuta zbog izrugivanja, Fernanda je zaželela da sazna šta joj Amaranta kaže, i ova joj bez prenemaganja odgovori.

— Kažem — reče — da si ti od onih koje brkaju guzicu sa postom.

Od toga dana jedna drugoj nisu više uputile ni reči. Kada bi bile primorane, slale su jedna drugoj poruke ili su govorile indirektno. I pored neprijateljskog odnosa porodice, Fernanda se nije odrekla volje da u njoj zavede navike svojih roditelja. Prekinula je sa običajem obedovanja u kuhinji, i da jede kad ko hoće, i zavela obavezu da to bude u određeno vreme, za velikim trpezarijskim stolom, prekrivenim belim stolnjacima, sa svećnjacima i srebrnim servisom. Svečanost jednog čina, za koji je Ursula oduvek držala da je najprostija stvar svakodnevnog života, dovela je do ukočene atmosfere, protiv koje se, pre svih, pobunio ćutljivi Hose Arkadio Segundo. Ali navika je bila zavedena, isto kao i ona da se pre večere izgovori večernja molitva, što je skrenulo pažnju susedstvu, pa se ubrzo proneo glas da Buendije ne sedaju za sto kao i drugi smrtnici, nego da su obede pretvorili u čin bogosluženja. Ćak i Ursulino praznoverje, koje je proizlazilo više iz trenutnog nadahnuća nego iz tradicije, došlo je u sukob s onim koje je Fernanda nasledila od svojih roditelja i koje je bilo tačno određeno i sređeno za svaku priliku. Dok je Ursula još bila u punoj snazi poneka od starih navika još je životarila i porodični život je donekle očuvao uticaj njenog nadahnuća, ali kada je izgubila vid i kad su je godine odbacile u jedan ugao, ukočeno ponašanje, koje je Fernanda zavela od trenutka kada je došla, potpuno je zavladalo, i osim nje niko više nije odlučivao o sudbini porodice. Proizvodnju poslastica i životinjica od karamela, koju je Santa Sofija de la Pijedad produžila po Ursulinoj želji, Fernanda je smatrala za nedostojnu delatnost i brzo je to likvidirala. Vrata kuće, širom otvorena od jutra do mraka, zatvarala su se u toku popodnevnog odmora, pod izgovorom da sunce zagreva spavaće sobe, i na kraju su se zatvorila zauvek. Alojeva

grančica i hleb, koji su nad dovratkom visili još od vremena osnivanja, zamenjeni su kapelicom srca Isusovog. Pukovnik Aurelijano Buendija zapazio je te promene i predvideo njihove posledice. — Pretvaramo se u otmen svet — protestovao je. — Idući ovim putem, dospećemo dotle da se po drugi put borimo protiv konzervativnog režima, ali sada zato da bismo na njegovo mesto postavili kralja. — Femanda je sa taktom nastojala da se ne zakači s njim. Intimno joj je smetao njegov nezavisni duh, njegov otpor svakom obliku društvene ukočenosti. Razdražila bi je njegova šolja kafe u pet, nered u njegovoj radionici, dronjav ogrtač i navika da sedi pred vratima na ulici kasno po podne. Ali morala je da dozvoli slobodu tome delu porodičnog mehanizma, pošto je bila uverena da je stari pukovnik bio životinja koju su smirili godine i razočarenje, ali koja je u jednom trenutku senilne pobune mogla poljuljati kućne temelje. Kada je njen muž odlu čio da prvom sinu nadene pradedino ime, nije se usudila da se usprotivi, pošto je protekla samo jedna godina otkako je došla. Ali kada se rodila prva kći, odlučno je saopštila svoju odluku da će se zvati Renata, kao njena majka. Ursula je odlučila da će se zvati Remedios. Posle duge rasprave, u kojoj je Aurelijano Segundo izigravao zabavnog posrednika, krstili su je imenom Renata Remedios, ali Fernanda je nastavila da je zove samo Renata, dok su porodica njenog muža i celo selo nastavili da je zovu Meme, skraćeno od Remedios.

U početku, Fernanda nije govorila o svojoj porodici, ali vremenom je počela da idealizuje svog oca. Za stolom je govorila o njemu kao o izuzetnom biću koje se odreklo svake sujete i polako se pretvarao u sveca. Aurelijano Segundo, iznenađen neumesnim veličanjem tasta, nije izbegao iskušenju da se iza leđa svoje žene malo naruga. Ostali članovi porodice sledili su njegov primer. Čak i Ursula, koja je krajnje ljubomorno čuvala porodičnu harmoniju i koja je tajno patila zbog domaćih trzavica, dozvoljavala je sebi da ponekad primeti da je malom čukununuku obezbeđena sveta budućnost, pošto je »unuk sveca i sin kraljice i kradljivca konja«. I pored toga šaljivog ogovaranja, deca su se navikla da misle o dedi kao o nekom legendarnom biću, koji im je u pismima slao pobožne stihove i za svaki Božić sanduk poklona, koji su jedva unosili na glavna vrata. U

stvari, to su bili poslednji ostaci gospodske očevine. Od njih je u dečjoj spavaćoj sobi sagrađen oltar sa svecima u prirodnoj veličini, čije su staklene oči ostavljale dubok i uzbudljiv utisak života, i čija je odeća od somota, umetnički izvezena, bila bolja od one koju je ikada nosio bilo koji stanovnik Makonda. Postepeno, posmrtni sjaj starog ledenog zdanja useljavao se u osvetljenu kuću Buendija. — Već su nam poslali celo porodično groblje — rekao je Aurelijano Segundo jednom prilikom. — Samo nedostaju žalosne vrbe i nadgrobne ploče. — lako u sanducima nije nikad došlo ništa što bi deci služilo za igru, ona su cele godine očekivala decembar, pošto su, na kraju krajeva, starinski i uvek nepredviđeni pokloni bili novost u kući. Desetog Božića, kada se već mali Hose Arkadio spremao za odlazak u bogosloviju, prispeo je, ranije nego prethodnih godina, veliki dedin sanduk, veoma čvrsto zakucan, impregniran smolom i upućen, gotskim slovima, na uobičajenu adresu mnogouvaženoj gospođi Fernandi del Karpio de Buendija. Dok je ona čitala pismo u spavaćoj sobi, deca su požurila da otvore sanduk. Uz uobičajenu pomoć Aurelijana Drugog, sastrugala su pečate od smole, izvadila eksere iz poklopca, uklonila zaštitnu strugotinu i našla unutra duga čak olovni kovčeg, zakovan bakarnim zavrtnjima. Aurelijano Segundo je izvadio osam zavrtnja pred nestrpljivom decom i imao je samo toliko vremena da krikne i odgurne decu u stranu, jer kad je podigao olovnu ploču ugledao je don Fernanda, obučenog u crno i sa krstom na grudima, kože raspukle od kužnih erupcija, kao da se kuva na tihoj vatri u penastoj i uzavreloj čorbi od živih bisera.

Neposredno posle rodenja devojčice, vlasti su neočekivano najavile jubilej pukovnika Aurelijana Buendije, da bi proslavile novu godišnjicu ugovora u Neerlandiji. Odluka je bila toliko nedosledna u odnosu na zvani čnu politiku, da joj se pukovnik energično usprotivio i odbio tu počast.

— To je prvi put da čujem za reč jubilej — govorio je. — Ali bilo šta da znači, ne može biti ništa drugo nego poruga.

Skučena zlatarska radionica napunila se delegatima. Vratili su se, mnogo stariji i mnogo svečaniji, pravnici u tamnim odelima, koji su u ona vremena kao gavrani leteli oko pukovnika. Kada ih je ugledao kao ranije, kada su došli da ublate rat, nije mogao podneti cinizam

njihovih hvalospeva. Naredio im je da ga ostave na miru, tvrdio je da nije državni heroj kao što su oni govorili, nego da je zanatlija bez uspomena, čiji je jedini san bio da umre od umora u zaboravu i bedi svojih zlatnih ribica. Najviše ga je razbesnela vest da je čak predsednik republike, da bi mu dodelio Orden za zasluge, nameravao da prisustvuje svečanostima u Makondu. Pukovnik Aurelijano Buendija poručio mu je, od reči do reči, da upravo strasno priželjkuje tu zadocnelu, ali zasluženu priliku da ga dočeka s jednim metkom, ali ne zato da bi mu naplatio nezakonitost i zastarelost njegovog režima, nego zato što ne poštuje starca koji sada nikome ne čini zlo. Tako je strašno zapretio da je predsednik republike u poslednji čas otkazao put i poslao odlikovanje po svom ličnom izaslaniku. Pukovnik Herineldo Markes, pod pritiskom sa svih strana, digao se iz svog bolesničkog kreveta da bi ubedio starog ratnog druga. Kada je ovaj ugledao da nailazi ljuljaška, koju nose četiri čoveka, i opazio da u njoj, među velikim jastucima sedi prijatelj s kojim je u mladosti delio svoje pobede i poraze, nije posumnjao ni jednog trenutka da je on učinio taj napor da bi mu izrazio svoje odobravanje. Ali kada je saznao pravu nameru svoga posetioca, izbacio ga je iz radionice.

— Suviše kasno uviđam — reče mu — da bih ti bio učinio veliku uslugu da sam pustio da te streljaju.

Tako je jubilej održan bez prisustva ijednog člana porodice. Slučajno se poklopio sa karnevalskom nedeljom, ali niko nije uspeo da pukovnika Aurelijana Buendiju oslobodi od uporne ideje kako je i tu podudarnost predvidela vlada da bi naglasila grubo ruganje. U usamljenoj radionici čuo je.vojnu muziku, artiljerijsku paljbu, hvalospevna zvona Gospodu, i nekoliko fraza iz govora izrečenog preko puta kuće, povodom krštenja ulice njegovim imenom. Oči su mu se ovlažile od negodovanja i nemoćnog besa, i prvi put posle poraza zažalio je što nema mladalačkog poleta da izazove krvavi rat, koji bi zbrisao i poslednji ostatak konzervativnog režima. Žamor svečanosti još nije ni zamro, kad Ursula zakuca na vrata radionice.

— Ne smetajte mi — reče on. — Zauzet sam.

— Otvori — navaljivala je Ursula običnim glasom. — Ovo nema nikakve veze sa proslavom.

Tada pukovnik Aurelijano Buendija podiže rezu i pred vratima ugleda sedamnaest muškaraca najrazličitijeg izgleda, svih tipova i boja, ali svi sa izrazom usamljenosti, što je bilo dovoljno da ih identifikuju u bilo kom kraju sveta. Bili su to njegovi sinovi. Bez dogovora, ne poznavajući se međusobno, došli su iz najudaljenijih krajeva primorja, podstaknuti vešću o jubileju. Svi su ponosno nosili ime Aurelijano i prezime svoje majke. Tokom trodnevnog zadržavanja u kući, na zadovoljstvo Ursule i zaprepašćenje Fernande, napravili su pravi ratni krkljanac. Amaranta je među starim hartijama potražila beležnicu u koju je Ursula zapisala imena i datume rođenja i krštenja svih, i uz to na odgovarajućem mestu dodala sadašnju adresu svakog. Ta lista bi omogućila da se prema njoj načini rekapitulacija dvadesetogodišnjeg rata. Mogle bi se pomoću nje ponovo rekonstruisati noćne pukovnikove maršrute, od one zore kada je, na čelu dvadeset i jednog čoveka, otišao iz Makonda u zanosu pobune, do poslednjeg puta, kada se vratio uvijen u ogrtač skrojen od krvi. Aurelijano Segundo nije propustio priliku da bučnom terevenkom, sa šampanjcem i harmonikom, počasti rođake, što se protumačilo kao konačan obračun sa karnevalom koji je pokvario jubilej. U paramparčad su razbili polovinu posuđa, polomili su ruže jureći za bikom koga su raspomamili, mecima su pobili kokoške, naterali Amarantu da igra tužne valcere Pjetra Krespija, uspeli da nagovore Remedios Prelepu da obuče muške pantalone da bi se popela uz glatku motku, i u trpezariju pustili prase koje je, namazano lojem, preturilo Fernandu; ali niko nije zažalio zbog tih nezgoda, jer je kuća odzvanjala od veselja i zdravlja. Pukovnika Aurelijana Buendiju, koji ih je u početku primio sa nepoverenjem i čak posumnjao u poreklo nekih, zabavljale su njihove ludorije, i pre nego što su otišli, poklonio je svakom po jednu zlatnu ribicu. Ćak se i nedruštveni Hose Arkadio Segundo ponudio da im jedno popodne priredi borbu petlova, koja samo što se nije završila tragično, pošto je nekoliko Aurelijana bilo tako vešto u borbenim kombinacijama da su na prvi pogled otkrili trikove oca Antonija Isabela. Aurelijano Segundo, koji je uočio izglede za neograničenu terevenku, što je omogućila ta mnogobrojna porodica, odlučio je da svi s njim ostanu da rade. Poziv je prihvatio jedino

Aurelijano Tužni, veliki mulat, pun poleta i osvajačkog dedinog duha, koji je već u pola sveta okušao sreću i bilo mu je svejedno gde će ostati. Drugi, iako su još bili neoženjeni, smatrali su svoju sudbinu rešenom. Svi su bili vešte zanatlije, domaći i mirni ljudi. U pokladnu pepeljavu sredu, pre nego što su se rasturili po primorju, Amaranti je pošlo za rukom da ih natera da obuku nedeljno odelo i da je otprate u crkvu. Više zabavljeni nego pobožni, dopustili su da ih odvedu do oltara, gde im je otac Antonio Isabel na čelo stavio krst od pepela. Po povratku kući, kad je najmlađi hteo da obriše čelo, otkrio je da je mrlja neizbrisiva i da su iste takve imala i njegova braća. Pokušali su vodom i sapunom, peskom i krpom, i na kraju tvrdim kamenom i sodom, i nisu uspeli da izbrišu krst. Međutim, Amaranta i ostali, koji su odlazili u crkvu, uklonili su ga bez teškoće. — Ovako će biti bolje — oprostila se od njih Ursula. — Od sada vas više niko neće moći da pobrka. — Otišli su u gomili, predvođeni orkestrom i bacajući petarde, a u selu su ostavili utisak da pleme Buendija ima semena za mnogo vekova. Aurelijano Tužni, sa svojim krstom od pepela na čelu, podigao je na izmaku sela fabriku leda, o kojoj je Hose Arkadio Buendija sanjao u svom pronalazačkom ludilu.

Mesecima posle njegovog dolaska, kada je već bio poznat i poštovan, Aurelijano Tužni potražio je kuću, da bi doveo svoju majku i jednu neudatu sestru (koja nije bila pukovnikova kći) i zainteresovao se za oronulu kućerinu koja je na jednom uglu trga izgledala napuštena. Pitao je kome pripada. Neko mu je rekao da kuća nije ničija i da je u njoj, u davna vremena, živela usamljena udovica koja se hranila zemljom i malterom sa zidova, a da su je, u njenim poslednjim godinama, videli samo dva puta na ulici sa šeširom od sitnog veštačkog cveća i u cipelama boje starog srebra, kada je prelazila preko trga da bi odnela na poštu pisma za biskupa. Rekli su mu da joj je jedina družbenica bila neka bezdušna služavka, koja je ubijala pse, mačke i svaku životinju koja bi ušla u kuću, a njihove leševe bacala nasred ulice pa se selo ljutilo zbog smrada od truleži. Prošlo je već mnogo vremena otkad je sunce mumificiralo prazni kožurak poslednje životinje, pa su svi prihvatili činjenicu da su gazdarica i služavka umrle davno pre završetka ratova, a što se kuća još nije srušila, treba zahvaliti tome što poslednjih godina nije

bilo oštre zime i neobuzdanog vetra. Rđom rastočene šarke, vrata koja tek što su se držala na gomili paučine, od vlage zamračeni prozori i od trave i korova raspadnuti pod, u čijim su pukotinama gušteri i svakovrsni gmizavci pravili gnezda, upravo su potvrđivali priču da tu najmanje pola stoleća nije bilo nijednog ljudskog bića. Preduzimljivom Aurelijanu Tužnom nisu bili potrebni toliki dokazi da bi krenuo napred. Gurnuo je ramenom ulazna vrata i izjedena drvena građa bešumno se srušila u jednoj tihoj kataklizmi praha i otpadaka od termitskih gnezda. Aurelijano Tužni ostade na pragu, sačekavši da se slegne prašina, i tada nasred sobe spazi iscrpljenu ženu, u odeći iz prošlog veka, sa nekoliko žutih končića na ćelavoj lobanji, velikih očiju, još lepih, u kojima su se pogasile poslednje zvezde nade, i kožicom na licu ispucalom od puste samoće. Zaplašen prikazama sa drugog sveta, Aurelijano Tužni gotovo da nije ni primetio kako je žena uperila u njega starinski vojnički pištolj.

— Izvinite — šapnuo je.

Ona ostade nepokretna nasred sale pretrpane starudijom, odmeravajući od glave do pete ovog džina četvrtastih leđa sa pepeljavim znakom na čelu, i kroz zastor od prašine ugleda ga, u magli nekog drugog vremena, sa dvocevkom prebačenom preko leđa i gomilom zečeva u ruci.

— Za ime boga — uzdahnu tihim glasom. — Nije pravo da mi sad dolazite sa ovom uspomenom!

— Hteo bih da iznajmim kuću — reče Aurelijano Tužni.

Tada žena podiže pištolj, čvrstom rukom nanišani u krst od pepela i krajnje odlučno pritisnu oroz.

— Odlazite — naredi.

Te noći, za vreme večere, Aurelijano Tužni ispričao je epizodu porodici i Ursula je zaplakala od zaprepašćenja. — Sveti bože — uzviknula je, stežući glavu rukama. — Još je živa. — Vreme, ratovi, bezbrojne svakodnevne brige doprineli su da ona zaboravi Rebeku. Jedino neumoljiva i ostarela Amaranta jedući sama sebe od zlobe, nikada nije, ni za trenutak gubila iz vida da je ona živa. Na nju je mislila zorom, kad bi oblačila bele podsuknje i prsluke, i kada bi na ruci menjala crni zavoj strašnog ispaštanja. Uvek, u svakom času, uspavana i budna, u najtamnijim i istovremeno najizopačenijim

trenucima, Amaranta je mislila na Rebeku, pošto je u svojoj samoći izvršila izbor među uspomenama i, s jedne strane, spalila svu zatupljujuću gomilu nostalgičnog smeća koje je život sakupio u njenom srcu, a, s druge strane, prečistila, uveličala i ovekovečila one najgorče. Od nje je Remedios Prelepa saznala za postojanje Rebeke. Svaki put kada bi prolazile pored oronule kuće pričala bi joj jedan neprijatan incident, jednu sramnu priču, pokušavajući da na taj način svoju mržnju prenese na nećaku, i tako je produži dalje od smrti, ali u svojim namerama nije uspela, pošto je Remedios bila pošteđena svih vrsta strasti, a naročito tuđih. Ursula, koja je, naprotiv, proživela proces suprotan od Amarante, sećala se Rebeke čiste i izvan svake prljavštine, jer slika deteta koje je izazivalo sažaljenje kada su ga doveli sa vrećicom kostiju njegovih roditelja ostala je iznad uvrede koja je Rebeku u činila nedostojnom da ostane vezana za porodično stablo. Aurelijano Segundo je odlučio da se ona dovede kući i zaštiti, ali njegovu dobru nameru osujetila je Rebekina neumoljiva nepopustljivost, kojoj je trebalo mnogo godina patnje i bede da bi osetila preimućstva samoće, i nije.bila raspoložena da ih se odrekne u zamenu za nekakvu starost ometanu veštačkim sažaljenjem.

U februaru, kada se vratilo šesnaest sinova pukovnika Aurelijana Buendije, još obeleženih krstom od pepela, Aurelijano Tužni im je usred jedne terevenke pričao o Rebeki i oni su za pola dana obnovili izgled njene kuće, promenili prozore i vrata, veselim bojama obojili fasadu, poduprli zidove i ponovo cementirali pod, ali nisu dobili odobrenje da i unutrašnjost urede. Rebeka nije ni provirila na vrata. Ostavila ih je da dovrše besmisleno obnavljanje, zatim je izračunala troškove i po Arhenidi, staroj služavci koja joj je još pravila društvo, poslala šaku zlatnika koji su iz opticaja povučeni još od poslednjeg rata a za koje je Rebeka i dalje verovala da su u prometu. Tada se saznalo do koje je neshvatljive tačke došla njena odvojenost od sveta i svima je postalo jasno da je niko ne može izvući iz njenog dobrovoljnog zatvora sve dok u njoj ima i mrvica života. Posle druge posete koju su Makondu učinili sinovi pukovnika Aurelijana Buendije, jedan od njih, Aurelijano Stoti, ostao je da radi sa Aurelijanom Tužnim. Bio je jedan od prvih koji je došao u kuću radi krštenja.

Ursula i Amaranta sećale su ga se vrlo dobro, pošto je za nekoliko časova razbio sve što se moglo razbiti, i što mu se našlo u rukama. Vreme je smirilo njegovo prvobitno naglo raščenje, tako da je bio čovek srednje visine, rošav od boginja, ali njegova užasna sposobnost da sve ruši rukom ostala je ista. Toliko tanjira je razbio, gotovo ih i ne dodirnuvši, da je Fernanda odlučila da mu kupi limeno posuđe pre nego što uništi poslednje komade njenog skupocenog servisa, ali su se čak i izdržljivi metalni tanjiri ubrzo ogulili i iskrivili. Ali u zamenu za tu neizlečivu snagu, zbog koje se i sam ljutio, bio je tako ljubazan da je ubrzo ulivao poverenje, a bio i neobi čno umešan na poslu. U kratkom roku toliko je povećao proizvodnju leda da je prezasitio lokalno tržište, pa je Aurelijano Tužni morao da razmisli o tome da trgovinu proširi i na druga naselja u močvari. Tada se odlučio na krupan korak: ne samo da modernizuje svoju industriju nego i da naselje poveže sa ostalim svetom.

— Treba dovesti železnicu — reče.

Prvi put se ta reč čula u Makondu. Pred nacrtom koji je Aurelijano Tužni načinio na stolu, a koji je bio neposredan nastavak skica kojima je Hose Arkadio Buendija ilustrovao projekt sunčanog rata, Ursula je potvrdila svoj utisak da se vreme vrti ukrug. Suprotno od svog dede, Aurelijano Tužni nije gubio san i apetit, niti je bilo koga mučio svojim neraspoloženjem, nego je izmišljao najbesmislenije projekte kao neposredne mogućnosti, pravio razumne računice o cenama i rokovima i sve završavao bez razdraženosti. Ako je imao nešto od čukundede, Aurelijano Segundo je imao i poneku manu od pukovnika Aurelijana Buendije, tako da je bio apsolutno nepristupačan u pogledu iskustva, i odrešio je kesu da se dovede železnica sa istom lakomislenošću sa kojom je odrešio kesu za apsurdnu bratovljevu plovidbenu kompaniju. Aurelijano Tužni je razmotrio kalendar i sledeće srede otišao da bi se vratio kad prođu kiše. Više nije bilo vesti. Aurelijano Stoti, zaokupljen bogatom hiperprodukcijom u fabrici, počeo je da eksperimentiše sa pravljenjem leda od voćnih sokova umesto od vode i, ne znajući niti pretpostavljajući, tako je udario osnov pronalaska sladoleda, dok mu je namera bila da na taj način unese promenu u proizvodnju preduzeća, za koje je mislio da je njegovo, jer ni posle kiša o

bratovljevom povratku nije bilo govora, pošto je celo jedno leto prošlo bez vesti od njega. Početkom druge zime, međutim, jedna žena, koja je po najvećoj vrućini prala rublje na reci, protrčala je glavnom ulicom vičući silno uzbuđena.

— Dolazi — jedva je uspela da objasni — nešto strašno, nalik na šporet koji vuče selo.

U tom trenutku naselje se potreslo od zvižduka sa stravičnim odjekom i od nekog čudovišnog brektanja. Nekoliko sedmica ranije videli su radnike kako ređaju balvane i šine, ali niko na njih nije obraćao pažnju, pošto su mislili da je reč o novoj izmišljotini Cigana, koji su se vratili sa svojim večnim i već diskreditovanim vašarom sa pištaljkama i klepetušama, da bi veličali ko zna šta u onoj glupoj zbrci genijalnih jerusalimskih prevaranata. Ali kada se povratiše od piske i brektanja, svi stanovnici istrčaše na ulicu i videše Aurelijana Tužnog kako maše sa lokomotive i, izbezumljeni, ugledaše voz, iskićen cvećem, koji je prvi put došao sa zakašnjenjem od osam meseci. Bezazlen žuti voz, koji će toliko nesigurnosti i sigurnosti, toliko pohvala i nevolja, toliko promena, nesreća i nostalgije doneti Makondu.

Zapanjeni zbog takvih izvanrednih pronalazaka, ljudi u Makondu nisu znali čemu pre da se dive. Sve do u sitne sate posmatrali su blede električne sijalice koje su se napajale iz centrale koju je Aurelijano Tužni doneo sa svog drugog putovanja vozom i na čije su se nametljivo tum-tum posle mnogo vremena i napora morali privići. Naljutili su se na žive slike koje je dobar trgovac don Bruno Krespi prikazivao u bioskopu — sa blagajnama u obliku lavljih čeljusti — pošto se neka ličnost, koja je u jednom filmu umrla i bila sahranjena, i zbog čije nesreće je proliveno toliko tužnih suza, ponovo pojavila u sledećem filmu, pretvorena u Arapina. Publika, koja je plaćala po dva centa da bi sa svojim junacima podelili zlo i dobro, nije mogla izdržati tako nečuvenu podvalu, i polomila je sve stolice. Predsednik opštine, na molbu don Bruna Krespija, objavio je preko proglasa da je bioskop jedna mašina iluzija, koja ne zaslužuje da se zbog nje publika tako iskida. Pred obeshrabrujućim objašnjenjem, mnogi su pomislili da su bili žrtve nove i komplikovane ciganske izmišljotine, tako da su odlučili da više ne odlaze u bioskop, smatrajući da imaju dovoljno svoje tuge da bi plakali još i zbog vešto stvorenih nevolja izmišljenih bića. Nešto slično se dogodilo i sa gramofonima sa trubom, koje su vesele gospe iz Francuske donele umesto zastarelih verglova, i koji su jedno vreme umnogome naškodili muzikantskim bandama. U početku, radoznalost je dovela mnogo više mušterija u zabranjenu ulicu, čak se saznalo da su se uvažene gospođe maskirale u mangupe da bi izbliza posmatrale tu novost, gramofon, ali posmatrale su ga toliko dugo i sa takve blizine da su vrlo brzo došle do zaključka da to nije nikakav čarobni mlin, kao što su svi mislili i kao što su gospe govorile, nego običan mehanički trik, koji se nije mogao porediti sa nečim tako uzbudljivim, tako ljudskim i punim svakodnevne istine kao što je jedan muzički orkestar. Razočaranje je bilo tako teško da kad su gramofoni postali toliko popularni da ih je bilo u svakoj kući, još nisu smatrani kao stvar za zabavu starijih, nego kao stvar pogodna da joj deca izvlače creva. Osim toga, kada je neko iz sela ugrabio priliku da proveri surovu stvarnost telefona, postavljenog na železničkoj stanici, koji su, zbog ručice, smatrani za primitivnu verziju gramofona, čak su se i najnepoverljiviji zbunili.

Izgledalo je kao da je bog rešio da stavi na probu svu sposobnost čuđenja stanovnika Makonda i da ih drži u stalnom kolebanju između uzbuđenja i razočarenja, sumnji i otkrića, do te krajnosti da više niko nije mogao znati gde su, pravo rečeno, bile granice stvarnosti. Bila je to nerešiva zbrka istine i privida, što je utvaru Hosea Arkadije Buendije ispod kestena nateralo da hoda po celoj kući, čak i usred dana. Otkad je železnička pruga bila zvanično otvorena, i voz počeo redovno stizati sredom u jedanaest, otkad je sagrađena primitivna drvena stanica sa pisaćim stolom, telefonom i prozorcićem za prodavanje karata, mogli su se na ulicama Makonda videti ljudi i žene koji su se pretvarali kao da se ponašaju normalno i uobičajeno, ali su, u stvari, ličili na cirkusane. U naselju koje je već imalo loše iskustvo sa Ciganima, nije baš bilo mnogo izgleda za sjajnu budućnost tih mađioničara putujuće trgovine, koji su šarene šerpe nudili sa istom veštinom kao i životna pravila za spas duše u sedmi dan; ali oni koji su se brzo zamorili pa su ih lako ubedili i koji su oduvek bili neoprezni, dobijali su sjajne povlastice. Između ostalih cirkusana, u jahaćim pantalonama, sa kamašnama, tropskim šeširom, naočarima s čeličnim okvirima, očima kao od topaza i kožom kao u raka, jedne od tolikih sreda došao je u Makondo, i ručao u kući, punački i nasmejani mister Herbert.

Niko ga nije primetio za stolom dok nije pojeo prvu granu banana. Aurelijano Segundo našao ga je slučajno kako se na rđavom španskom jeziku buni što nema slobodne sobe u Jakobsovom hotelu, i, kako što je često činio sa mnogim strancima, doveo ga kući. Trgovao je balonima, koje je proneo kroz pola sveta uz veliku zaradu, ali u Makondu nije uspeo da iko poleti, pošto su taj pronalazak smatrali zastarelim, jer su videli i probali leteće ćilime Cigana. Nameravao je zato otići sledećim vozom. Kada su doneli na sto gustu granu banana, koju su imali običaj da obese u trpezariji za vreme ručka, iščupao je prvu voćku bez mnogo oduševljenja. Ali dok je pričao, nastavio je da jede uživajući, žvaćući više sa nekom rasejanošću mudraca nego sa uživanjem dobrog sladokusca, i kad je završio prvu granu preklinjao je da mu donesu drugu. Tada je iz kutije za alat, koju je uvek nosio sa sobom, izvadio malu futrolu sa optičkim aparatima. Podozrivošću kupca dijamanata detaljno je

pregledao jednu bananu i sekao njene delove naročitim nožićem, izmerio ih na apotekarskoj vagi i izračunao njen promer nekakvim kalibratorom za puške. Zatim je iz kutije izvadio gomilu instrumenata, kojima je izmerio temperaturu, stepen vlažnosti u atmosferi i jačinu svetlosti. Ceremonija je bila tako izazivačka da niko nije mirno jeo, iščekujući da mister Herbert najzad objavi svoje mišljenje, ali on ništa nije rekao što bi dozvolilo da se nazru njegove namere. Sledećeg dana videli su ga sa mrežom i korpicom kako lovi leptire u okolnim selima. U sredu je došla grupa inženjera, agronoma, hidrologa, topografa i geometara, koji su nekoliko dana istraživali na onim istim mestima na kojima je mister Herbert lovio leptire. Kasnije je došao gospodin Džek Braun u vagonu koji je bio prikačen na kraju žutog voza i bio sav obložen srebrom, sa foteljama od purpurnog somota i krovom od plavog stakla. U specijalnom vagonu došli su, oblećući oko gospodina Brauna, slavni pravnici u crnim odelima, koji su u ona vremena svuda pratili pukovnika Aurelijana Buendiju, što je bilo uzrok da svet pomisli da agronomi, hidrolozi, topografi i geometri, kao i mister Herbert, sa svojim balonima i šarenim leptirima i gospodin Braun, sa svojim pokretnim mauzolejom i strašnim nemačkim psima, imaju neke veze sa ratom. Nije bilo, međutim, mnogo vremena za razmišljanje, jer samo što su podozrivi stanovnici Makonda počeli da nagađaju koji se to đavo dešava, a selo se već pretvorilo u naselje drvenih kuća sa limenim krovovima puno stranaca, koji su dolazili vozom sa svih strana, ne samo u vagonima i na platformi nego čak i na krovovima vagona. Stranci, koji su kasnije doveli svoje apatične žene u haljinama od muslina i velikim šeširima od tila, sagradili su sa druge strane železničke pruge posebno selo čije su ulice bile oivičene palmama, a kuće imale prozore sa metalnom mrežom, bele stočiće na terasi i ventilatore koji su visili sa tavanice, i velike zelene livade sa paunima i fazanima. Naselje je bilo ograđeno mrežom od žice kao neki ogromni elektrifikovani kokošarnik, koji bi u svežim letnjim mesecima osvanuo crn od sprženih lastavica, Niko još nije znao šta traže, i da li su zaista bili samo filantropi, a već su izazvali veliki poremećaj, mnogo uzbudljiviji nego stari Cigani, ali sa većim posledicama i manje shvatljiv. Sredstvima koja su u ona vremena smatrana za

božje proviđenje izmenili su režim kiše, ubrzali ciklus žetvi i skrenuli reku sa mesta na kome je uvek bila i odveli je, sa njenim belim kamenjem i hladnim strujama, na drugi kraj naselja, iza groblja. Tom prilikom su sagradili tvrđavu od cementa nad izbledelom grobnicom Hosea Arkadija, da miris baruta iz leša ne bi zagadio vodu. Ali stranci nisu došli bez ljubavi; proširili su ulicu ljubaznih gospa iz Francuske, i jedne slavne srede došao je voz pun neobičnih prostitutki, razvratnih žena, izopačenih u svakom pogledu i snabdevenih svakovrsnim mastima i potrepštinama za stimulisanje nepokretnih, buđenje stidljivih, zadovoljenje halapljivih, podsticaj čednih, za umeravanje neumernih i pomaganje isposnika. Turska ulica, sa bogatim i raskošnim dućanima, koji su istisnuli stare šarene bakalnice, subotom uveče je brujala od gomile avanturista koji su se gurali između kockarskih stolova, streljačkih pultova, prolaza u kojima je pogađana budućnost i tumačeni snovi, i stolova sa pečenjem i pićem, š.to bi sve u nedelju, osvanulo rasuto po zemlji, ponekad između srećnih pijanica, ali gotovo uvek između radoznalaca u gužvi oborenih mecima, pesnicama, brijačima i flašama. Najezda je bila tako masovna i neugodna da je isprva bilo nemoguće proći ulicom, zbog isprečenih sanduka i nameštaja, krkljanca od građevinskog materijala od kojeg su građene kuće na bilo kom praznom mestu i bez ičije dozvole, i bezobzirnih parova koji su razapeli svoje ljuljaške između badema i vodili ljubav ispod platnenih krovića, usred dana i pred očima celog sveta. Jedini tihi kutak stvorili su miroljubivi Crnci sa Antila, koji su na periferiji sagradili ulicu sa drvenim kućama na balvanima, na čijim bi pragovima pred veče sedeli i pevali melanholične himne na svom zbrkanom narečju.

Tolike su se promene desile u vrlo kratkom roku, da su se osam meseci posle posete mister Herberta stari stanovnici Makonda dizali rano ujutro i razgledali sopstveno mesto.

— Gledajte nepriliku u koju smo se sami uvalili — obično je tada govorio pukovnik Aurelijano Buendija — samo zbog toga što smo jednog stranca pozvali na banane.

Aurelijano Segundo, naprotiv, bio je presrećan zbog navale stranaca. Kuća se brzo napunila nepoznatim gostima, nenadmašnim

belosvetskim lumparošima, pa je bilo potrebno dograditi još spavaćih soba u dvorištu, proširiti trpezariju i stari sto zameniti drugim, za šesnaest osoba, sa novim posuđem i priborom i, još više, morali su organizovati ručavanje u smenama. Fernanda je morala da proguta knedlu i kao kraljeve gostila zvanice najnižeg roda, koje su svojim čizmama kaljale trpezariju, mokrile u vrtu, prostirale svoje ponjave na svakom mestu da bi se odmorili posle ručka i izražavali se ne vodeći računa o osetljivosti dama i prenemaganju gospode. Amaranta je toliko negodovala zbog navale plebsa da je opet počela da jede u kuhinji. Pukovnik Aurelijano Buendija, ubeđen da većina onih koji su ulazili u radionicu da ga pozdrave nisu to činili iz poštovanja i simpatije, nego iz radoznalosti i želje da upoznaju jednu istorijsku relikviju, muzejski fosil, i odlučio je da na vrata stavi polugu, tako da ga nisu mogli viđati, osim u vrlo retkim prilikama, kada bi sedeo pred vratima na ulici. Ursula, naprotiv, mada je već zašla u godine toliko da je hodala vukući noge i držeći se zidova, osećala je detinjasto uzbuđenje kada bi se približavao čas dolaska voza.

— Treba spremiti mesa i ribe — naređivala bi četirima kuvaricama, koje su se, pod sigurnom upravom Santa Sofije de la Pijedad, trudile da sve na vreme bude gotovo. — Mora se mnogo toga spremiti — insistirala je, — pošto se nikad ne zna šta će stranci hteti da jedu.

Voz je dolazio po najvećoj žezi. Za vreme ručka u kući je sve vrilo od uzbuđenja kao na pijaci i znojavi posetioci, koji nisu ni znali ko su bili njihovi domaćini, u grupama su se probijali da bi zauzeli najbolja mesta za stolom, dok su se kuvarice međusobno sudarale noseći velike lonce supe, tepsije mesa, šerpe povrća, čmije pirinča i neiscrpnim kutlačama delile bačve limunade. Toliki je bio nered da bi Femanda mogla da iskoči iz kože pri pomisli da su mnogi jeli po dva puta, i u nekoliko navrata opsovala kao piljarica kada bi joj neki zbunjeni gost zatražio račun. Prošlo je već više od godinu dana od posete mister Herberta, i jedino se saznalo da su došljaci imali nameru da zasade banane na začaranom mestu preko koga su prošli Hose Arkadio Buendija i njegovi ljudi tražeći put do velikih pronalazaka. Druga dva sina pukovnika Aurelijana Buendije, sa svojim pepeljastim krstom na čelu, došli su naterani tom istom

vulkanskom erupcijom i svoju odluku opravdali jednom frazom koja je možda objašnjavala razloge svih:

— I mi smo došli — rekli su — jer ceo svet dolazi.

Jedino je Remedios Prelepa ostala otporna na epidemiju banana. Zaustavila se u nekakvom veličanstvenom devojaštvu, sve neprobojnija za formalnosti, sve ravnodušnija prema pakosti i nepoverenju, srećna u svom svetu jednostavne stvarnosti. Nije shvatala zbog čega žene komplikuju život prslucima i suknjama, i zato je sebi sašila mantiju od konoplje koju bi jednostavno navukla preko glave i, bez velikih priča, rešavala problem oblačenja, a da time nije umanjivala utisak da je gola, jer to je bio, kako je ona razumevala stvari, jedini pristojan način boravka u kući. Toliko su je gnjavili da odseče tu šumu od kose, koja joj je već stizala do listova, i da pomoću češljeva napravi punđe i kike sa šarenim vrpcama, da se ona jednostavno ošišala i napravila svecima perike. Najčudnije u tom njenom instinktu da pojednostavljuje stvari bilo je — što se više oslobađala mode tražeći komoditet i što se više uzdizala iznad uobičajenih konvencionalnosti povinujući se svojoj volji, njena neverovatna lepota bila je uzbudljivija, a njeno ponašanje prema muškarcima izazovnije. Kad su sinovi pukovnika Aurelijana Buendije bili prvi put u Makondu Ursula se setiia da u njihovim žilama teče ista krv kao u praunuke, i stresla se od zaboravljenog straha. »Otvori dobro oči«, opomenula ju je. »Sa bilo kojim od njih deca će ti biti sa svinjskim repom.« Primedbi je Remedios poklonila tako malo pažnje da se obukla u muškarca i valjala po pesku kako bi se uspuzala uz jedan glatki kolac, i umalo što nije izazvala tragediju među sedamnaestoricom rođaka, koji samo što nisu izludeli od tog nepodnošljivog prizora. Stoga nijedan od njih nije spavao u njihovoj kući kada bi došao u selo, a četvorica koji su tu ostali živeli su, po Ursulinom naređenju, u iznajmljenim sobama. Remedios Prelepa umrla bi, međutim, od smeha da je saznala za tu predostrožnost. Sve do poslednjeg trenutka svog boravka na zemlji ona nije znala da je njena neizbežna sudbina zavodljive ženke bila prava katastrofa. Svaki put kada bi se pojavila u trpezariji, uprkos Ursulinoj zabrani, izazivala bi paničnu razdražljivost kod stranaca; bilo je suviše očigledno da je ispod grube spavaćice sasvim gola, i niko nije

mogao da shvati da njena ćelava i savršena lobanja nije izazov, i da to nije nikakva sumnjiva provokacija, ta drskost kojom je otkrivala butine da bi se rashladila, i zadovoljstvo kojim bi oblizivala prste pošto bi jela rukama. Ono što nijedan član porodice nije nikada saznao, stranci nisu propustili da primete, a to je dah uzbuđenja koji je Remedios Prelepa za sobom ostavljala i mučenje koje je trajalo još izvesno vreme pošto bi ona otišla. Muškarci iz celog sveta, iskusni u ljubavnim patnjama, tvrdili su da nikada nisu osetili takvu želju kakvu je izazivao prirodni miris Remedios Prelepe. Na tremu sa begonijama u sali za posete, bilo gde u kući moglo se tačno odrediti kuda je prolazila i koliko je vremena od tada proteklo. Trag je bio jasan i određen, ali niko ga u kući nije primećivao, jer su se na njega navikli mnogo ranije, uz ostale mirise, ali stranci su ga odmah prepoznavali. Stoga su jedino oni razumeli zašto je mladi komandant straže umro od ljubavi i zašto je jedan konjanik, koji je došao izdaleka, pao u očajanje. Nesvesna uzbuđenja koje izaziva čim se negde pojavi, neizdržljive intimne nesreće koju donose njeni koraci, Remedios Prelepa obraćala se muškarcima bez ikakve zle namere i na kraju bi ih smutila svojom naivnom ljubaznošću. Kad je Ursula uspela da je natera da jede u kuhinji sa Amarantom, kako je ne bi videli stranci, ona se osećala prijatnije, pošto je, na kraju krajeva, bila pošteđena svake etikecije. U stvari, njoj je bilo svejedno gde će jesti, samo da ne bude u određeno vreme, već onda kada bude osetila potrebu za jelom. Ponekad bi ustala da ruča u tri sata ujutru, spavala bi ceo dan, i po nekoliko meseci trajao bi taj poremećeni redosled, dok je neki slučajni događaj ne bi ponovo doveo u red. Kad je sve bilo kako treba, ustajala bi u jedanaest ujutru i ostajala u kupatilu, potpuno gola, čak po dva sata, ubijajući škorpije, sve dok se ne bi potpuno rasanila. Potom bi se pomoću tikve polivala vodom iz cisterne. Ovaj čin je bio tako dug, tako savestan i ceremonijalan, da bi neko ko je nije dobro poznavao mogao pomisliti da se sva predala značajnom obožavanju sopstvenog tela. Za nju, međutim, taj usamljeni ritual bio je lišen svake čulnosti jednostavno bio je način da joj prođe vreme dok ne ogladni. Jednoga dana, upravo se kupala, kad je neki stranac podigao crep na krovu i ostao bez daha pred

strašnim prizorom njene golotinje. Spazivši njegove očajničke oči kroz razbijene crepove, nije sa zastidela već se uplašila.

— Pazite — uzviknula je. — Pašćete.

— Samo hoću da vas vidim — šapnuo je stranac.

— A, dobro — reče ona. — Ali pazite, crepovi su trošni.

Na licu stranca pojavio se bolni izraz zaprepašćenja, i izgledalo je da se potajno bori protiv svojih nagona samo da ne poremeti priviđenje. Remedios Prelepa pomisli da njega muči strah da se ne razbiju crepovi, pa se okupa brže nego obično, kako čovek ne bi dugo bio u opasnosti. Dok se polivala vodom iz cisterne, govorila mu je da je nezgodno što je krov u takvom stanju, pošto je ona ubeđena da iz gnezda od trulog lišća dolaze u kupatilo škorpije. Stranac je njeno brbljanje shvatio kao način kojim ona želi da prikrije svoje zadovoljstvo, pa kad je počela da se sapuna popustio je iskušenju i učinić jedan korak napred.

— Pustite me da vas nasapunam — šapnuo je.

— Zahvaljujem vam na dobroj nameri — reče ona — ali su mi dovoljne moje dve ruke.

— Makar samo leđa — preklinjao je stranac.

— To je nepotrebno — rekla je ona. — Ko je još video da ljudi sapunaju leđa.

Kasnije, dok se sušila, stranac ju je preklinjao, očiju punih suza, da se uda za njega. Ona mu iskreno reče da se nikad ne bi udala za tako naivnog čoveka, koji je izgubio skoro ceo sat i čak ostao bez ručka samo zato da bi gledao kako se jedna žena kupa. Na kraju, kad je obukla grubu spavaćicu, čovek je morao sebi priznati da zaista ništa nema ispod nje, kao što su svi naslućivali i zauvek se osetio obeležen vrelim gvoždem te tajne. Podigao je tada dva crepa da bi se spustio u kupatilo.

— Suviše ste visoko — skrenula mu je pažnju uplašena. — Ubićete se!

Trošni crepovi se polomiše uz prasak nesreće i čovek je još samo uspeo da krikne od straha pre nego što je razbio lobanju i od pada umro na betonskom podu. Stranci koji su čuli lomljavu u trpezariji i koji su se požurili da odnesu leš, osetili su na njegovoj koži zagušljivi miris Remedios Prelepe, miris koji se upio u telo tako da iz pukotina

na lobanji nije curila krv, nego ulje boje ćilibara, prožeto tim tajanstvenim mirisom. Tada su shvatili da miris Remedios Prelepe nastavlja da muči ljude i posle smrti, sve dok im se kosti ne pretvore u prah. Međutim, taj strahoviti incident nisu povezali sa događajem druge dvojice muškaraca koji su umrli zbog Remedios Prelepe. Bila je potrebna još jedna žrtva da bi stranci, a i mnogi od starih stanovnika Makonda, poverovali u legendu da Remedios Buendija ne zra či dahom ljubavi, nego fluidom smrti. Prilika da se to potvrdi ukazala se nekoliko meseci kasnije, jednog popodneva, kada je Remedios Prelepa pošla sa grupom prijateljica da razgleda nove plantaže. Za ljude iz Makonda bila je nova zabava da obilaze vlažne i beskrajne aleje banana, gde je tišina bila kao s one strane groba, još neporemećena i stoga toliko nepodesna za prenošenje glasa. Ponekad ono što bi neko rekao na pola metra udaljenosti ne bi bilo razumljivo, ali bi zato bilo izvanredno razumljivo na drugom kraju plantaže. Za devojke iz Makonda ta nova igra bila je razlog za smeh i uzbuđenje, strah i šalu, i uveče bi pričali o toj šetnji kao o nekom dogadaju iz sna. Moć tišine bila je tolika da Ursula nije imala srca da tu zabavu uskrati Remedios Prelepoj, i jednog popodneva dozvolila joj je da pođe ako stavi šešir i pristojno se odene. Čim je grupa prijateljica stigla na plantažu, vazduh se ispunio mirisom smrti. Ljudi koji su radili u jarcima bili su kao obuzeti nekim čudnim zanosom, kao da im preti nevidljiva opasnost, i mnogi su osetili užasnu želju da plaču. Remedios Prelepa i njene uplašene prijateljice samo što su uspele da se sklone u obližnju kuću, pre nego što ih je napala grupa razjarenih mužjaka. Malo kasnije spasla su ih četiri Aurelijana, čiji su krstovi od pepela ulivali duboko poštovanje, kao da su nekakav znak plemenitosti, pečat nepovredivosti. Remedios Prelepa nije pričala nikom da je jedan od muškaraca, koristeći se gužvom, uspeo da joj povredi trbuh rukom koja je više li čila na kandžu orla koji se čvrsto prihvatio za ivicu provalije. Ona se suočila sa napadačem koji je bio u nekakvom trenutnom zanosu i ugledala je njegove očajničke oči, koje su u njenom srcu udarile pečat sažaljenja. Te noći muškarac se razmetao svojom hrabrošću i hvalio svojom srećom u Turskoj ulici, nekoliko minuta pre nego što ga je jedan konj udario i smrskao mu

grudi, i pre nego što ga je gomila stranaca videla kako umire nasred ulice gu šeći se u sopstvenoj krvi.

Pretpostavku da je Remedios Prelepa imala moć da usmrti podržale su tada četiri nepobitne činjenice. lako su neki ljudi, brzi na rečima, voleli da pričaju kako je zaista vredno žrtvovati život za jednu ljubavnu noć sa tako uzbudljivom ženom, uistinu niko se nije trudio da to postigne. Da bi ona bila pobeđena i da bi svaka opasnost bila otklonjena, a nedostajalo je možda samo jedno osećanje tako prosto i jednostavno kao što je ljubav, ali baš to nikome nije padalo na pamet. Ursula se nije više zauzimala za nju. Još nedavno, dok se nije odrekla namere da je spase za svet, tražila je od nje da se bavi osnovnim kućnim poslovima. » Muškarci traže više od onoga što ti misliš«, govorila joj je zagonetno. »Treba mnogo da se kuva, mnogo da se čisti, mnogo da se muči zbog sitnica, a ne samo zbog onoga što ti misliš.« U dubini duše je varala samu sebe pokušavajući da je odgoji za domaću sreću, jer je bila ubeđena da nema čoveka na zemlji koji bi, kad već jednom zadovolji svoju strast, hteo da podnosi, makar i jedan dan, takvu lenjost koja je bila daleko od svakog razumevanja. Rođenje poslednjeg Hosea Arkadija i njena nesalomljiva volja da ovaj bude papa doprinela je da više nije vodila brigu o praunuci. Prepustila ju je njenoj sreći, verujući da će se, pre ili posle, desiti neko čudo i da će se na ovom svetu, na kojem ima svega i svačega, naći već neki čovek spreman da je uzme na svoju grbaču. Već mnogo ranije Amaranta je prestala s pokušajima da je pretvori u korisnu ženu. Još onih već zaboravljenih popodneva u sobi za šivenje, u kojima se unuka jedino interesovala za okretanje ručice na šivaćoj mašini, ona je došla do jednostavnog zaključka — da je glupa. »Moraćemo da te damo na lutriju«, govorila joj je, zapanjena njenim otporom da i razgovara sa muškarcima. Kasnije, kad je Ursula naredila da Remedios Prelepa odlazi na službu božju sa licem pokrivenim velom, Amaranta je pomislila da će ta tajanstvenost biti toliko izazovna da će se vrlo brzo naći neki čovek dovoljno zainteresovan da strpljivo ispita slabu tačku njenog srca. Ali kada je videla kako je besmisleno potcenila jednog udvarača, koji je umnogome bio privlačniji od pravog princa, izgubila je svaku nadu. Fernanda nije ni pokušala da je razume. Kad je videla Remedios

Prelepu obučenu kao kraljicu u krvavom karnevalu, pomislila je da je izuzetno biće. Ali kad ju je videla kako jede prstima, nesposobna da išta kaže osim najjednostavnijih reči, samo je zažalila što ovi glupi rođaci žive tako dugo. lako je pukovnik Aurelijano Buendija i dalje verovao i ponavljao da je Remedios Prelepa najbistrije stvorenje koje je ikada upoznao, da to dokazuje svakog trenutka svojom čudnom sposobnošću da se ruga svima, digli su ruke od nje. Ostavili su Remedios Prelepu da luta kroz pustinju usamljenosti, bez krsta na leđima, da sazreva u svojim beskrajnim kupanjima, da jede bez reda, u njenom dubokom i trajnom miru bez uspomena, sve dok Fernanda jednog popodneva u martu nije zamolila žene iz kuće da joj u bašti pomognu da savije platnene čaršave. Tek što su počele, kad Amaranta primeti da je Remedios Prelepa sva providna od jakog bledila.

— Jesi li bolesna? — zapita je.

Držeći čaršav na suprotnoj strani, Remedios Prelepa sažaljivo se osmehnu.

— Naprotiv — rekla je — nikad se nisam bolje osećala.

Tek što je to izgovorila, kad Fernanda oseti da joj je laki vetar pun svetlosti istrgao čaršav iz ruke i potpuno ga rastvorio. Amaranta oseti tajanstveno podrhtavanje čipaka na svojim podsuknjama i htede da se uhvati za čaršav da ne bi pala, u trenutku kada je Remedios Prelepa počela da se podiže. Ursula, gotovo već potpuno slepa, jedina je imala toliko prisebnosti da identifikuje prirodu tog nepokornog vetra i ostavi čaršav na volju svetlosti, gledajući Remedios Prelepu, koja ju je rukom pozdravljala, između sjajnog treperenja čaršava koji su se penjali s njom, napuštajući vazduh buba i dalija, prolazeći kroz visine gde se završavalo četiri po podne i izgubila se s njom zauvek visoko u plavetnilu gde je nisu mogle stići ni najuzletnije ptice pamćenja.

Stranci su, naravno, mislili da je Remedios Prelepu stigla na kraju neumitna sudbina kraljice pčela, i da je njena porodica pokušavala da spase čast prevarom o vaznesenju. Fernanda, bolesna od zavisti, na kraju je prihvatila čudo i još dugo se molila bogu da joj vrati čaršav. Gotovo svi su verovali u čudo, čak su paljene sveće i čitane molitve. Možda se još dugo ne bi govorilo ni o čemu drugom da zbog

varvarskog uništenja Aurelijana čuđenje nije zamenjeno zaprepašćenjem. lako to nikada nije smatrao predskazanjem, pukovnik Aurelijano Buendija predvideo je, na neki način, tragičan kraj svojih sinova. Kada su Aurelijano Serador i Aurelijano Arkaja, dvojica koja su došla u onoj gomili, izrazili želju da ostanu u Makondu, njihov otac je pokušao da ih od toga odvrati. Nije shvatao šta bi mogli da rade u jednom selu koje se preko noći pretvorilo u leglo opasnosti. Ali Aurelijano Stoti i Aurelijano Tužni, uz pomoć Aurelijana Drugog, dali su im posao u svome preduzeću. Pukovnik Aurelijano Buendija imao je još neke druge, sasvim nejasne, razloge da ne bude za to. Otkad je video gospodina Brauna u automobilu, prvom koji je stigao u Makondo — jedan narandžasti kabriolet sa trubom koja je svojim lajanjem plašila pse — stari gerilac se naljutio zbor servilnog klanjanja ljudi, i primetio da se nešto promenilo u ljudskoj vrsti od vremena kad su napustili žene i decu i s puškom na ramenu otišli u rat. Ćlanovi mesne vlasti, posle primirja u Neerlandiji, postali su predsednici opština bez ikakve inicijative, kobajagi sudije, izabrani među mirnim i umornim konzervativcima Makonda. »Ovo je režim bednih vragova«, govorio je pukovnik Aurelijano Buendija kad bi video kako prolazi bos policajac, naoružan štapom sa drvenom lopticom. »Toliko smo ratovali, a sve zbog toga da nam ne bi okrečili kuće u plavo.« Kad je došla Kompanija banana, međutim, lokalnu vlast zamenili su moćni stranci, koje je gospodin Braun doveo da žive u elektrifikovanom kokošarniku, da bi uživali, kako je objasnio, počasti koje odgovaraju njihovom rangu, i da se ne bi patili zbog vrućine, komaraca i bezbroj drugih neprijatnosti u selu. Stare policajce zamenili su plaćenim ubicama sa mačetama. Zatvoren u radionici pukovnik Aurelijano Buendija razmišljao je o ovim promenama i prvi put u nemim godinama njegove samoće mučilo ga je sasvim određeno saznanje da je greška što nisu nastavili rat do njegovih krajnjih posledica. Tih dana, jedan od braće zaboravljenog pukovnika Manjifika Visbala odveo je svog sedmogodišnjeg unuka do kolica na trgu da popije nešto osvežavajuće. I pošto se dete slučajno saplelo o jednog policijskog kaplara i prosulo mu limunadu na uniformu, divljak ga je mačetom isekao na komadiće i dedi, koji je pokušavao da ga spreči, odrubio glavu jednim zamahom. Celo selo

gledalo je obezglavljenog, dok ga je grupa ljudi nosila njegovoj kući, gledali su glavu, koju je jedna žena nosila držeći je za kosu, i krvavu vreću, u koju su stavili raskomadano dete.

Za pukovnika Aurelijana Buendiju bilo je to krajnja granica ispaštanja. Iznenada našao se obuzet istim besom koji je osetio u mladosti pred lešom žene koju su ubili batinama jer ju je ugrizao besan pas. Pogledao je grupu radoznalaca, koja se okupila prekoputa njegove kuće, i nekadašnjim snažnim glasom, koji mu se povratio zbog dubokog prezira prema samom sebi, sručio na njih tovar mržnje, koji nije moglo da izdrži njegovo srce.

— Jednog dana — viknuo je — naoružaću svoje momke i svršiti s ovim stranim govnima!

Tokom te nedelje, po raznim mestima u primorju, nevidljivi zločinci, ulovili su njegovih sedamnaest sinova kao zečeve, gađajući pravo u njihove krstove od pepela. Aurelijano Tužni izlazio je iz kuće svoje majke, u sedam uveče, kad mu je metak iz pištolja ili puške, koji je došao iz mraka, probio čelo. Aurelijana Stotog našli su u ljuljašci, koju je imao običaj da obesi u fabrici, sa nožem kojim se sekao led zabijenim između obrva. Aurelijano Serador odveo je devojku kući njenih roditelja, pošto je s njom bio u bioskopu, i vraćao se kroz osvetljenu Tursku ulicu, kada je neko iz gomile, koji nikad nije identifikovan, ispalio metak iz revolvera i oborio ga u kazan vrele masti. Nekoliko minuta kasnije neko je zakucao na vrata sobe u kojoj je Aurelijano Arkaja bio sa nekom ženom, i doviknuo mu: — Požuri, ubijaju ti braću. — Žena koja je bila s njim pričala je kasnije da je Aurelijano Arkaja skočio s kreveta, otvorio vrata i bio dočekan rafalom iz mauzera, koji mu je razneo lobanju. Te noći smrti, dok se kuća spremala da sahrani četiri leša, Fernanda je kao luda obilazila selo, tražeći Aurelijana Drugog, koga je Petra Kotes zatvorila u ormar verujući da je naredba za uništenje uključivala svakoga ko je nosio pukovnikovo ime. Nije mu dozvolila da izađe četiri dana, sve dok telegrami primljeni iz raznih mesta primorja nisu pokazali da je bes nevidljivog neprijatelja bio uperen samo protiv braće obeležene krstovima od pepela. Amaranta je potražila beležnicu u koju je unela podatke o unucima, i kako su stizali telegrami tako je brisala imena, sve dok nije ostalo samo ime najstarijeg. Sećali su ga se vrlo dobro

zbog kontrasta njegove tamne kože i velikih zelenih očiju. Zvao se Aurelijano Ljubavni, bio je stolar i živeo u nekom zabitom selu na ograncima planine. Pošto je dve nedelje čekao telegram o njegovoj smrti, Aurelijano Segundo mu je poslao glasonošu da ga upozori, misleći da mu nije poznata pretnja koja je nad njim lebdela. Glasnik se vratio sa vešću da je Aurelijano Ljubavni izvan opasnosti. U noći pokolja dva čoveka su ga potražila u njegovoj kući i ispraznila svoje revolvere pucajući u njega, ali ga nisu pogodili u krst od pepela. Aurelijano Ljubavni uspeo je da preskoči dvorišnu ogradu i izgubio se u lavirintima planine, koju je poznavao kao svoj dlan zahvaljujući prijateljstvu sa Indijancima od kojih je kupovao građu. Više se o njemu ništa nije čulo.

Nastupili su crni dani za pukovnika Aurelijana Buendiju. Predsednik republike poslao mu je telegram saučešća, u kome mu je obećavao temeljnu istragu, a dao je i pomen mrtvima. Po njegovom naređenju, predsednik opštine došao je na sahranu sa četiri mrtvačke krune, koje je pokušao da stavi na kovčege, ali pukovnik ga je izbacio na ulicu. Posle sahrane sastavio je i lično odneo gnevan telegram za predsednika republike, koji je telegrafista odbio da prenese. Ovaj je onda dopisao izuzetno uvredljive izraze, stavio to u koverat i predao na poštu. Kao što se dogodilo kad mu je umrla žena, kao što mu se toliko puta dešavalo u toku rata kada je izgubio najbolje prijatelje, nije osećao tugu, nego slep i neodređen bes, i iscrpljujuću iznemoglost. Došao je da prijavi saučesništvo oca Antonija Isabela, jer je ovaj pepelom obeležio njegove sinove kako bi ih njegovi neprijatelji mogli prepoznati. Oronuli sveštenik, koji više nije dobro povezivao misli pa je počeo da plaši vernike besmislenim tumačenjima koja je nastojao da daje sa predikaonice, pojavio se jedno popodne u kući sa šoljom u kojoj je spremao pepeo za sredu, i hteo da njime obeleži celu porodicu, kako bi im dokazao da se to može sprati vodom. Ali strah od nesreće uvukao se tako duboko u kosti da se ni Fernanda nije usuđivala ponuditi za probu, i nikad više nijedan Buendija nije viđen da kleči pred oltarom na Veliku sredu.

Pukovnik Aurelijano Buendija dugo nije mogao da povrati mir. Prestao je da izrađuje ribice, jeo je s velikom mukom i kao mesečar hodao po celoj kući, vukući za sobom ogrtač i prežvakavajući u sebi.

Posle tri meseca imao je pepeljastu kosu, starinski brkovi uvrnutih vrhova spustili su se na bezbojne usne, ali njegove oči su, naprotiv, ponovo postale dve žeravice koje su uplašile one koji su ga videli kad se rodio, i od čijeg su se pogleda u prošla vremena stolice vrtele u krug. U besu svoje patnje uzaludno je pokušavao da izaziva proviđenje koje ga je u mladosti vodilo opasnim putevima do očajničke pustinje slave. Bio je izgubljen, zalutao u jednu tuđu kuću u kojoj više ni prema kome nije osećao ni trunku ljubavi. Jedanput je otvorio Melkijadesovu sobu, tražeći tragove one prošlosti pre rata, ali našao je samo ruševine, smeće, gomile koještarija sakupljenih za toliko godina napuštenosti. Na koricama knjiga, koje niko nije ponovo čitao, u starim pergamentima razmekšanim od vlage bujala je neka bleda flora, i u vazduhu, koji je nekada bio najčistiji i najsvetliji u kući, lebdeo je neizdržljiv miris istrulelih uspomena. Jedno jutro je našao Ursulu kako plače ispod kestena, na kolenima svog mrtvog muža. Pukovnik Aurelijano Buendija bio je jedini stanovnik kuće koji i dalje nije gledao snažnog starca, povijenog zbog pola veka nepogoda. »Pozdravi oca«, rekla mu je Ursula. On se zadržao jedan trenutak pred kestenom, i još jedanput se uverio da ni taj prazni prostor u njemu ne izaziva nikakvo osećanje.

— Šta kaže? —pitao je.

— Mnogo je tužan — odgovorila je Ursula — jer misli da ćeš umreti.

— Reci mu — nasmejao se pukovnik — da čovek ne umire kad mora, nego kad može.

Predskazanje mrtvog oca uskomešalo jeposlednje ostatke oholosti koje je još imao u srcu, ali on ih je pobrkao sa iznenadnim naletom snage. Stoga je saletao Ursulu da mu otkrije na kome su mestu u dvorištu zakopani zlatnici koje su našli u svetom Josipu od gipsa.

— Nikad nećeš to saznati — reče mu ona, sa odlučnošću koju je inspirisalo jedno staro iskustvo. — Jednog dana — dodala je, — pojaviće se gazda tog blaga, i samo će on moći da ga iskopa. — Niko nije znao zašto je čovek koji je uvek bio tako lake ruke počeo da tako gramzivo želi novac ali ne skromnu sumu, koja bi mu bila dovoljna da reši neki hitan slučaj, nego neograničeno bogatstvo od

čijeg se i samog pomena Aurelijano Segundo izbezumio. Stari istomišljenici, kojima je dolazio da traži pomoć, krili su se od njega. Bilo je to u doba kad su mogli da ga čuju kako govori: — Danas jedina razlika između liberala i konzervativaca je u tome što liberali idu na bogosluženje u pet, a konzervativci u osam. — Međutim, insistirao je sa toliko upornosti, preklinjao na takav način, do te mere lomio svoje principe o dostojanstvu, da je uspeo, malo odavde, malo odande, muvajući se na sve strane neprimetnom veštinom i bezgraničnom upornošću, za osam meseci da sakupi više novca nego što ga je Ursula zakopala. Onda je posetio bolesnog pukovnika Herinelda Markesa i od njega zatražio pomoć za pokretanje totalnog rata.

U izvesnom trenutku pukovnik Herineldo Markes zaista je bio jedini koji je mogao, čak iz svoje ljuljaške paralitičara, da pokrene zarđale lance pobune. Posle primirja u Neerlandiji, dok se pukovnik Aurelijano Buendija skrivao u izgnanstvu među svojim zlatnim ribicama, on je zadržao veze sa pobunjenim oficirima koji su mu bili verni do groba. Učestvovao je s njima u tužnom ratu svakodnevnog poniženja, preklinjanja i podsećanja, od dođite sutra, biće uskoro, do proučavamo vaš slučaj sa mnogo pažnje; rat izgubljen bez nade posle koga će vaše najponiznije i najljubaznije sluge morati da vam odrede doživotne penzije, što nikad nisu učinili. Onaj drugi rat, dvadesetogodišnje krvarenje, nije mu naneo toliko štete koliko ovaj uništavajući rat večitog odlaganja. Sam pukovnik Herineldo Markes, koji je izbegao tri napada, preživeo pet rana i izišao čitav iz bezbrojnih bitaka, nije izdržao tešku opsadu iščekivanja i dopustio je da bude poražen od starosti, misleći na Amarantu u iznajmljenoj kući, pod krovom kroz čije se pukotine vidi nebo. Poslednji veterani o kojima nije imao vesti pojavili su se naslikani u nekim novinama, uzdignutih glava, bez dostojanstva, pored jednog anonimnog predsednika republike, koji im je poklonio dugmad sa svojim likom da bi ih nosili na reveru, i predao im jednu zastavu, okrvavljenu i oprljenu barutom, da njome prekriju svoje mrtvačke kovčege. Drugi, ponosniji još su čekali poštu u senci javne milostinje, umirući od gladi, živeći da bi iskalili svoj bes, raspadajući se od starosti u finom izmetu slave. Zato, kad ga je pukovnik Aurelijano Buendija pozvao

da izazovu ubitačan sukob, koji bi izbrisao svaki trag jednog režima korupcije i skandala, podržavanog od strane osvajača, pukovnik Herineldo Markes nije mogao da sakrije svoje sažaljenje.

— Ah, Aurelijano — uzdahnuo je. — Znao sam da si star, ali sada primećujem da si mnogo stariji nego što izgledaš.

U zbrci poslednjih godina Ursula je retko kad imala vremena da Hosea Arkadija vaspitava za papu, sve dok nije došao trenutak da ga na brzinu spremi za odlazak u bogosloviju. Njegova sestra Meme, razapeta između Fernandine strogosti i Amarantine gorčine, dospela je, gotovo istovremeno, u godine da je pošalju na školovanje kod časnih sestara, gde bi od nje trebalo stvoriti virtuoznu pijanistkinju. Ursula je naveliko sumnjala u efikasnost metoda kojima je usmeravala duh nejakog učenika koji se spremao za Svetog oca, ali nije krivila svoju pipavu starost, ni maglu koja joj je jedva dopuštala da nazire oblik stvari, nego nešto što ni sama nije uspevala da odredi, ali što je nejasno osećala kao progresivno trošenje vremena. »Godine sada već ne dolaze kao ramje«, često je govorila, osećajući da joj svakodnevna stvarnost izmiče iz ruku. Pre, mislila je, deci je bilo potrebno dosta vremena da bi porasla. Koliko je samo vremena bilo potrebno da bi Hose Arkadio, stariji, otišao sa Ciganima, i šta se sve dogodilo pre nego što se vratio išaran kao zmija sa svojim astronomskim izražavanjem, i događaji u kući pre nego što su Amaranta i Arkadio zaboravili jezik Indijanaca i naučili španski. Valjalo je videti sve muke i nevolje koje je ispod kestena izdržao jadni Hose Arkadio Buendija, i koliko dugo su oplakivali njegovu smrt pre nego što su doneli smrtno ranjenog pukovnika Aurelijana Buendija, koji i pored tolikih ratova i tolikih patnji još nije bio navršio pedeset godina. Svojevremeno, pošto bi provela ceo dan praveći životinjice od karamela, još bi joj preostajalo vremena da se bavi decom, da im pogleda u oči kad im je bio potreban napitak od ricinusovog ulja. A danas, kada nije imala šta da radi i kada je uprtivši Hosea Arkadija na leđa hodala od jutra do mraka, ova dekadentna vremena su je prinudila da ostavlja stvari napola urađene. Istina je da se Ursula opirala starosti čak i kad je izgubila račun o svojim godinama, i smetala na sve strane, pokušavajući da se meša u sve, i gnjavila strance pitanjima da li su za vreme rata ostavili u njihovoj kući figuru svetog Josifa, jednog svetog Josifa od gipsa, da bi ga sačuvali dok ne prođu kiše. Niko nije tačno znao kad je počela da gubi vid. Poslednjih godina, kada već nije mogla da ustaje iz kreveta, jednostavno je izgledalo da ju je pobedila

oronulost, ali niko nije otkrio da je slepa. Ona je to primetila pre nego što se rodio Hose Arkadio. U početku je mislila da je posredi nekakva prolazna slabost, i krišom je pila sirup od koštane srži i stavljala med na oči, ali ubrzo se uverila da sve više tone u pomrčinu, i nikad nije stekla jasno saznanje o pronalasku elekrične svetlosti, pošto je kad su stavili prve sijalice uspela da primeti samo odsjaj. Nije to rekla nikome, pošto bi to bilo javno priznanje svoje beskorisnosti. Trudila se da, ćuteći, oseti razdaljinu između stvari i ljudskih glasova, da bi nastavila da gleda razumom, kad joj to već nisu dozvoljavale mrene katarakta. Kasnije je otkrila nepredviđenu pomoć mirisa, koji su se u pomrčini razaznavali mnogo većom snagom od zapremina i boja, i najzad je spasli sramote jednog povla čenja. U mračnoj sobi mogla je da udene konac u iglu i da isplete rupice za dugmad, i tačno je osećala kad mleko treba da provri. Znala je sa toliko sigurnosti mesto na kome se nalazi svaka stvar, da bi i sama, ponekad, zaboravljala da je slepa. Jednom prilikom Fernanda je napravila uzbunu u kući jer je izgubila burmu, i Ursula ju je našla na polici u dečjoj sobi. Jednostavno, dok su drugi hodali bezbrižno na sve strane, ona ih je posmatrala sa svoja četiri čula da je nikad ne bi iznenadili, i posle izvesnog vremena otkrila je da svaki član porodice, ne primećujući, ponavlja svakog dana iste korake, iste pokrete, i da gotovo iste reči izgovara u isto vreme. Samo kad bi skrenuli od te pedantne rutine, dolazili bi u opasnost da nešto izgube. Tako, kad je čula izbezumljenu Fernandu da je izgubila prsten, Ursula se setila da jedino što su toga dana izuzetno uradili bilo je iznošenje na sunce dečje posteljine, jer je Meme otkrila prošle noći stenicu. Kako su i deca prisustvovala čišćenju, Ursula je pomislila da je Fernanda jedino mogla da stavi prsten na mesto do koga deca ne mogu da dopru: na policu. Fernanda ga je, naprotiv, tražila tamo gde se svakodnevno kretala, ne znajući da uobičajene navike smetaju pri traženju izgubljenih stvari i da ih je zbog toga teško pronaći.

Odgajanje Hosea Arkadija pomoglo je Ursuli u njenom naporu da bude u toku najmanjih promena u kući. Kad bi primetila da Amaranta u spavaćoj sobi oblači svece, pretvarala se kao da dečaka uči da razlikuje boje.

— Da vidimo — govorila mu je — reci mi kakve je boje odeća svetog arhangela Rafaela.

Na taj način dete bi joj kazivalo ono što su joj njene oči uskraćivale; i mnogo ranije nego što je on otišao u bogosloviju, Ursula je već prema tkanini mogla da razlikuje boju odeće svetaca. Ponekad bi se događale nepredviđene stvari. Amaranta je jedno popodne vezla na tremu sa begonijama i Ursula se spotakla o nju.

— Za ime boga — protestovala je Amaranta — pazi kuda ideš.

— Ti si — rekla je Ursula — sela tamo gde ne treba da sediš.

Za nju je to bila istina. Ali tog dana počela je primećivati nešto što niko nije zapazio, naime, da tokom godine sunce lagano menja položaj i svako ko voli da sedi na tremu morao je neprimetno i postepeno menjati mesto. Od tada je Ursuli trebalo samo da se seti datuma, pa da zna tačno mesto na kome sedi Amaranta. lako su joj ruke podrhtavale sve primetnije i nije mogla da iziđe na kraj sa težinom u nogama, ipak nikad ranije nisu mogli videti njenu sitnu figuru na toliko mesta u isto vreme. Bila je gotovo isto toliko pokretna kao u vreme kada je na njoj počivala cela kuća. Međutim, u neprobojnoj samoći svoje oronulosti bila je tako pronicljiva da je mogla analizirati svaki događaj u porodici, ma i onaj najbeznačajniji, jer je sada prvi put mogla sve da sagleda sasvim jasno, što joj zauzetost ranije nije dopuštala. U doba kad je Hosea Arkadija spremala u bogosloviju već je bila naučila zbir najsitnijih detalja iz života kuće od osnivanja Makonda, i potpuno je promenila mišljenje o svojim naslednicima. Shvatila je da pukovnik Aurelijano Buendija nije izgubio ljubav prema porodici zbog ogrubelosti u ratu, kao što je ona ranije mislila, nego on nikad nikoga nije ni voleo, čak ni svoju ženu Remedios, ili bezbroj žena za jednu noć koje su prošle kroz njegov život, a najmanje svoje sinove. Nazirala je da on nije iz idealizma vodio tolike ratove, kao što su svi mislili, niti se zbog umora odrekao neizbežne pobede, kao što su svi verovali, nego da je pobeđivao i gubio iz istog razloga, zbog čiste i grešne oholosti. Došla je do zaključka da je ovaj sin, za koga bi ranije dala život, bio čovek jednostavno nesposoban za ljubav. Jedne noći, još dok joj je bio u utrobi, čula ga je kako plače. Bilo je to tako određeno plakanje da se Hose Arkadio Buendija ležeći pored nje probudio i razveselio

na pomisao da će dete biti trbuhozborac. Drugi su prognozirali da će biti prorok. Nju je, naprotiv, potreslo uverenje da je taj dubinski jauk znak strašnog svinjskog repa, i molila se bogu da dozvoli da dete umre u utrobi. Ali bistrina u njenoj oronulosti dozvolila joj je da vidi, tako je ponavljala često, da plač dece u majčinoj utrobi nije oglašavanje nekakvog trbuhozborca, ni proroka, nego nepogrešivi znak nesposobnosti da voli. To potcenjivanje sinovljevog lika izazvalo je, u jedan mah, sažaljenje koje mu je dugovala. Amaranta, naprotiv, čije ju je tvrdo srce plašilo i čija ju je koncentrisana gorčina ogorčavala, pokazala se na poslednjem ispitu kao najnežnija žena koja je ikada postojala, i Ursula je shvatila, sa jasnoćom punom sažaljenja, da nepravedne muke na koje je nekada stavljala Pjetra Krespija nije diktirala volja za osvetom, kao što su svi verovali, niti je tiho mučenje kojim je uništila život pukovnika Herinelda Markesa bilo izazvano zlobom koju joj je nametnula gorčina, kao što je ceo svet verovao, nego u pitanju je bila smrtna borba između bezmerne ljubavi i nepobedivog kukavičluka, i na kraju je pobedio nerazumni strah, koji je u Amaranti uvek izazivalo njeno izmučeno srce. Bilo je to u vreme kad je Ursula počela da govori o Rebeki, da je pominje sa zakasnelim kajanjem, iznenadnim divljenjem i sa onom starom ljubavlju, jer je shvatila da je samo ona, Rebeka, koja se nikad nije hranila njenim mlekom nego zemljom i malterom, u čijim žilama nije tekla njena krv nego krv nepoznatih čije su kosti još kloparale u grobnici, Rebeka, ona nestrpljivog srca, nezasite utrobe, da je ona jedina bila neustrašivo hrabra, što je Ursula želela svome plemenu.

— Rebeka — govorila je, pipajući zidove — kako smo nepravedni bili prema tebi!

U kući su, jednostavno, mislili da je poludela, naročito otkad joj je naspelo da hoda sa podignutom desnom rukom, kao Arhangel Gavrilo. Fernanda je primetila, međutim, da je u senci tog skretanja postojao jedan izvor lucidnosti, jer je Ursula bez razmišljanja mogla reći koliko je novca potrošeno u kući poslednju godinu. I Amaranta je došla na sličnu pomisao jednog dana kada je Ursula spravljala čorbu u kuhinji i iznenada, ne znajući da je slušaju, rekla da se mlin za kukuruz, koji su kupili od prvih Cigana i koji je bio nestao pre nego što je Hose Arkadio načinio sedamdeset i peti krug oko sveta, još

nalazi u kući Pilar Terner. Gotovo stogodišnja, ali zdrava i pokretna uprkos neshvatljivoj debljini, koje su se deca plašila kao što je nekada njen smeh plašio golubove, Pilar Ternera se nije začudila što je Ursula to pogodila, pošto je i ona iz iskustva znala da zdrava starost može biti lucidnija od čitanja iz karata.

Međutim, kad je Ursula primetila da joj nedostaje vremena da bi učvrstila sklonost Hosea Arkadija, dopustila je da je ošamuti očajanje. Počela je praviti greške, pokušavajući da očima vidi stvari koje joj je intuicija omogućavala da uočava jasnije. Jednog jutra je detetu na glavu izručila mastionicu, verujući da je kolonjska voda. Toliko je neprilika izazvala tvrdoglavošću da učestvuje u svemu, da se izbezumila od napada neraspoloženja, pa je pokušala da se oslobodi pomrčine, u koju se konačno uplela kao u paučinu. Bilo je to u vreme kad joj je palo na pamet da njena nespretnost nije prvenstveno pobeda oronulosti i tmine, nego greška vremena. Mislila je da su ranije, kada bog sa mesecima i godinama nije pravio podvale koje su pravili Turci kad bi merili jardu cica, stvari stajale drukčije. Sada ne samo što su deca brže rasla nego su se čak i osećanja razvijala drukčije. Tek što se Remedios Prelepa telom i dušom popela na nebo, a bezobzirna Fernanda već je počela da gunđa po ćoškovima što je odnela čaršav. Tek što su se Aurelijani ohladili u svojim grobovima, a Aurelijano Segundo opet je celu kuću postavio na glavu; bila je puna pijanaca koji su svirali u harmoniku i nalivali se šampanjcem, kao da nisu umrli hrišćani nego psi, i kao da je ova kuća ludaka, koja je stajala toliko glavobolje i tolikih životinjica od karamela, bila osuđena da se pretvori u poročno đubrište. Sećajući se ovih stvari, dok je spremala sanduk Hoseu Arkadiju, Ursula se pitala nije li bolje da odmah legne u grob i da je zatrpaju zemljom, pa se obratila bogu, bez straha, pitajući ga da li on zaista veruje da je čovek iz gvožđa i da može izdržati toliki jad i mučenje; pitajući i pitajući, ona je stišavala sopstveni nemir i osećala nezadrživu želju da se prepusti džilitanju kao kakav stranac i da sebi najzad dozvoli jedan trenutak pobune, trenutak koji je toliko puta želela i toliko puta odlagala, da se iz dubine duše pobuni i pošalje sve u govna, da svome srcu olakša beskrajnom gomilom psovki, koje je morala gotovo celog veka da guta pokoravajući se sudbini.

— Klinac! — viknula je.

Amaranti, koja je upravo slagala robu u sanduk, učinilo se da ju je ubola škorpija.

— Gde je? zapitala je uzbuđena.

— Šta?

— Životinja — objasni Amaranta.

Ursula stavi prst na srce.

— Tu — reče.

Jednog četvrtka u dva po podne Hose Arkadio je otišao u bogosloviju. Ursuli je zauvek ostao u sećanju onakav kakvog ga je zamišljala dok se s njim opraštala, kao slabašan i ozbiljan dečak, sa zadržanom suzom, kao što ga je ona naučila, koji se gušio od vrućine u odelu od zelenog somota sa bakarnim dugmetima i uštirkanom mašnom oko vrata. Napustio je trpezariju prepunu prodornog mirisa kolonjske vode, koju mu je ona sipala na glavu da bi mogla da prati njegov trag po kući. Dok je trajao oproštajni ručak, porodica je nervozu prikrivala veselošću i sa preteranim oduševljenjem slavila duhovitosti oca Antonija Isabela. Ali kada su odneli sanduk presvučen somotom, sa srebrnim uglovima, bilo je kao da su izneli mrtvački kovčeg iz kuće. Jedino je pukovnik Aurelijano Buendija odbio da učestvuje u opraštanju.

— Ovo je poslednja neprilika koja nam je nedostajala — zagunđao je. — Jedan papa!

Tri meseca kasnije, Aurelijano Segundo i Fernanda odveli su Meme u školu, i vratili se s klavirom koji je zauzeo mesto pijanole. Bilo je to u doba kad je Amaranta počela da tka sebi haljine. Groznica sa bananama bila se stišala. Stari stanovnici Makonda nađoše se saterani u ćorsokak od došljaka, držeći se grčevito onoga što im je preostalo iz prošlosti, ali u svakom slučaju utešeni saznanjem da su preživeli pravi brodolom. U kući su nastavili da primaju goste na ručak, ali stare navike, zapravo, vratile su se tek godinama kasnije, kada je došla Kompanija banana. Međutim, desile su se suštinske promene u tradicionalnom smislu gostoprimstva, pošto je sada Fernanda nametnula svoje zakone. Pored Ursule, prognane u pomrčinu, i Amarante, zaokupljene tkanjem pokrova, nekadašnja pretendentkinja na položaj kraljice sama je birala goste i

nametnula stroge norme koje su joj utuvili njeni roditelji. Njena strogost stvorila je od kuće utočište starih navika, u jednom selu koje se zatalasalo od vulgarnosti s kojom su stranci rasipali svoja lako stečena blaga. Za nju su, bez mnogo razmišljanja, pristojni Ijudi bili oni koji nisu imali nikakve veze sa Kompanijom banana. Čak je Hose Arkadio Segundo, njen dever, bio žrtva njene surevnjive diskriminacije, kad je u prvim trenucima sveopšte zbrke na licitaciji opet prodao svoje divne petlove za borbu i zaposlio se kao poslovođa u Kompaniji banana.

— Neka se ne usudi da kroči u ovaj dom — rekla je Fernanda — sve dok je sa šugavim strancima.

Nametnula je takvu stegu u kući da je Aurelijano Segundo konačno osetio da je najkomotniji kod Petre Kotes. Najpre, pod izgovorom da olakša ženi situaciju, preneo je tamo svoje lumperajke. Potom, pod izgovorom da životinje gube svoju plodnost, preselio je i štale i konjušnice. Na kraju, pod izgovorom da u kući naložnice nije tolika vrućina, preselio je i svoju kancelariju u kojoj je vodio poslove. Kad je Fernanda primetila da je postala udovica iako joj muž još nije umro, već je bilo kasno da se stvari vrate u prethodno stanje. Aurelijano Segundo jedva da je i jeo kod kuće, i jedina formalnost koju je zadržao da spava sa ženom nije bila dovoljna da ubedi bilo koga. Jedne noći, zbog nepažnje, jutro ga je iznenadilo u krevetu Petre Kotes. Fernanda, suprotno njegovom očekivanju, nije mu ništa prebacila niti je pokazala i najmanji znak zlovolje, ali tog istog dana poslala mu je u kuću naložnice dva sanduka njegovih stvari. Poslala mu ih je usred bela dana, sa napomenom da ih pronesu sredinom ulice, kako bi ih svi videli; verovala je da zabludeli muž neće moći da podnese sramotu i da će se vratiti pognute glave. Ali taj herojski gest bio je dokaz više da je Fernanda slabo poznavala ne samo karakter svog muža nego i poreklo ove porodice, koja nije imala nikakve veze sa njenom, pošto je svako ko je video prenošenje sanduka, rekao da je to sasvim prirodan kraj jedne intimne istorije koja je svima bila poznata, i Aurelijano Segundo proslavio je poklonjenu slobodu trodnevnom terevenkom. Da bi nevolja bila veća, dok je njegova žena sa svojom tamnom, dugačkom haljinom, svojim starinskim medaljonima i neumesnim ponosom počela na nezgodan način da

zalazi u zrelost, dotle je naložnica, utegnuta u upadljive haljine od prirodne svile i blistavih očiju od osvetničke vatre, izgledala kao da preživljava svoju drugu mladost. Aurelijano Segundo ponovo joj se predao sa mladalačkom strašću, kao nekada, kada ga Petra Kotes nije volela zbog toga što je to bio on, nego zato što ga je zamenila sa njegovim bratom blizancem, i spavajući sa obojicom u isto vreme, mislila da joj je bog podario sreću da ima čoveka koji ju je voleo za dvojicu. Podmlađena strast bila je tako požudna, da su se više nego jedanput, kada bi seli da jedu, samo pogledali u oči i ćutke pokrivali tanjire i odlazili da umru od gladi i ljubavi u spavaćoj sobi. Oduševljen stvarima koje je kod francuskih gospa video prilikom svojih retkih poseta, Aurelijano Segundo kupio je Petri Kotes krevet sa purpurnim baldahinom, stavio somotske zavese na prozore i prekrio tavanicu i zidove spavaće sobe velikim kristalnim ogledalima. Bio je, sada, uvek oran za bančenje i luđi nego ikada. Voz koji je dolazio svako jutro u jedanaest, dovozio mu je sanduke i sanduke šampanjca i konjaka. Vraćajući se sa stanice, dovlačio je sa sobom na improvizovanu zabavu svakog koga je uz put sreo, domoroce ili strance, poznate ili nepoznate, ne birajući mnogo. Ćak je i ljigavi gospodin Braun, koji se jedva sporazumevao na stranom jeziku, padao u iskušenje kojim ga JC primamio Aurelijano Segundo, i mnogo puta se namrtvo opio u kući Petre Kotes; čak je divlje nemačke pse, koji su ga svuda pratili, terao da igraju uz teksaške pesme, koje je on sam nekako prežvakavao, uz takt harmonike.

— Sklanjajte se, krave — vikao je Aurelijano Segundo na vrhuncu zabave. — Sklanjajte se, jer život je kratak.

Nikad nije bolje izgledao, niti su ga više voleli, niti su se njegove životinje ikada više množile. Žrtvovano je toliko stoke, toliko prasadi i kokošiju za neprekidno bančenje, da je od tolike krvi zemlja u dvorištu postala crna i blatnjava. Tu je bilo nepregledno đubrište kostiju i creva, smetlište otpadaka, i svaki čas su morali to dinamitom raznositi da lešinari ne bi gostima oči iskopali. Aurelijano Segundo se ugojio, postao ljubičastocrven i nalik na kornjaču, sve zbog apetita, koji se mogao porediti samo s onim koji je imao Hose Arkadio kad se vratio s puta oko sveta. Slava njegove neumorne halapljivosti, njegovog velikog rasipništva i neviđenog gostoprimstva

prešla je granice močvare i privukla najpoznatije sladokusce iz primorja. Sa svih strana su dolazile najveće izelice da bi učestvovale u neobičnim takmičenjima u sposobnosti i izdržljivosti, koja su se organizovala u kući Petre Kotes. Aurelijano Segundo bio je nepobedivi izelica, sve do nesrećne subote kada se pojavila Kamila Sagastume, jedna žena-totem, poznata u celoj zemlji pod imenom Slonica. Dvoboj se produžio do utornika u zoru. U toku prvih dvadeset četiri časa proždrali su jedno tele sa jukom, njamom[20] i pečenim bananama, i još popili jedan i po sanduk šampanjca. Aurelijano Segundo bio je siguran u pobedu. Izgledao je oduševljeniji, živahniji od ravnodušne protivnice, koja je imala očigledno profesionalni stil, ali, u isti mah, manje uzbudljiv za šarenu publiku koja je preplavila kuću. Dok je Aurelijano Segundo jeo halapljivo kidajući, u želji da pobedi, Slonica je sekla meso vešto kao hirurg i jela ga bez žurbe, čak sa izvesnim uživanjem. Bila je ogromna i nabljena, ali nasuprot toj džinovskoj korpulenciji izbijala je iz nje ženstvena nežnost, lice joj je bilo tako lepo, i ruke tako fine i negovane, i bilo je u njoj nešto neodoljivo ljupko, da je Aurelijano Segundo, kad ju je ugledao da ulazi u kuću, izjavio šapućući da bi više voleo da prirede turnir u krevetu nego za stolom. Kasnije, kad je video kako je pojela četvrt teleta a da nije povredila nijedan zakon najboljeg vaspitanja, ozbiljno je počeo da objašnjava da je taj fini, čarobni i nezasiti sisar na neki način idealna žena. Nije se prevario. Glas o razbijačici kostiju, koji je prethodio Slonici, nije imao osnova. Nije bila žrvanj za volove, niti bradata žena iz nekog grčkog cirkusa, kao što se govorilo, nego upraviteljica jedne pevačke akademije. Naučila je jesti kad je već bila poštovana majka porodice, tražeći način kako bi njeni sinovi bolje jeli, ali ne veštačkim podstrekivanjem apetita, već potpunim smirenjem duha. Njena teorija, prikazana u praksi, zasnivala se na principu da čovek koji ima savršeno mirnu savest može da jede neprekidno, sve dok ga ne savlada umor. Iz ovih moralnih razloga, a ne iz sportskog interesa, ona je zanemarila akademiju i kuću, i došla da se takmiči sa čovekom o kome je kružio glas kao o dobrom sladokuscu bez predrasuda. Od prvog trenutka kad ga je videla znala je da Aurelijana Drugog neće izneveriti

stomak, nego karakter. Na kraju prve noći, dok je Slonica nastavila da jede mirno, Aurelijano Segundo se trošio u preteranom govoru i smehu. Spavali su četiri časa. Kad su se probudili, oboje su popili sok od pedeset narandži, osam litara kafe i trideset sirovih jaja. U drugo svanuće, posle mnogo časova nespavanja i pošto su uništili dva praseta, jednu granu banana i četiri sanduka šampanjca, Slonica je posumnjala da je Aurelijano Segundo, i ne znajući, otkrio njen metod, ali na jedan apsurdan i potpuno neodgovoran način. Bio je, stoga, opasniji nego što je mislila. Međutim, kad je Petra Kotes iznela na sto dve pečene ćurke, Aurelijano Segundo bio je samo jedan korak od izliva krvi.

— Ako ne možete, ne jedite više — rekla je Slonica. — Ravnopravni smo.

Rekla mu je to iskreno, osetivši da ni sama neće moći više da pojede ni zalogaj zbog griže savesti da ne učestvuje u smrti protivnika. Aurelijano Segundo shvatio je to kao novi izazov i, prožđravši ćurku, prešao je sve granice svojih neverovatnih mogućnosti. Izgubio je svest. Zagnjurio je nos u tanjir sa kostima, izbacujući, kao pas, penu na usta i gušeći se u hropcu agonije. U pomračenoj svesti učinilo mu se da ga bacaju sa visokog tornja u ponor bez dna i, poslednjim zračkom svesti primetio je da ga na kraju tog beskrajnog pada čeka smrt.

— Odnesite me Fernandi — smogao je da kaže.

Prijatelji koji su ga nosili kući verovali su da to ispunjava obećanje supruzi da neće umreti u krevetu naložnice. Petra Kotes očistila je lakovane čizme, koje je želeo da ponese na onaj svet, i već je tražila da mu ih odnese, kad joj javiše da je Aurelijano Segundo van opasnosti. Oporavio se u stvari za nepunu sedmicu, i petnaest dana kasnije na nečuvenoj terevenki proslavio je vaskrsavanje. Produžio je da živi u ku ći Petre Kotes, ali je svakog dana posećivao Fernandu i ponekad je ostajao da jede sa porodicom, kao da je sudbina obrnula situaciju i pretvorila ga u muža naložnice, a ljubavnika žene.

Za Fernandu je to bio odmor. Dosađujući se u svojoj napuštenosti, jedina joj je zabava bila da vežba na klaviru u časovima popodnevnog odmora i da piše svojoj deci. U podrobnim pismima, koja je slala svakih petnaest dana, nije bilo nijednog retka

istine. Krila im je svoju tugu. Sakrivala je tugu kuće, koja je, uprkos svetlosti na begonijama, uprkos zapari u dva popodne, uprkos odjeku zabave koji je dolazio sa ulice, svakim danom sve više ličila na kolonijalno zdanje njenih roditelja. Fernanda je sama lutala između tri žive utvare i mrtvog Hosea Arkadija Buendije, koji je ponekad, dok bi ona svirala na klaviru, dolazio kao pažljiv posmatrač i sedeo u pomrčini sale. Pukovnik Aurelijano Buendija bio je kao senka. Otkako je poslednji put izišao na ulicu da pukovniku Herineldu Markesu predloži rat do istrebljenja, jedva da je napuštao radionicu da bi se pomokrio pod kestenom. Nije primao posete, osim svoga berberina svake treće nedelje. Pojeo bi bilo šta od onog što mu je Ursula donosila jedanput dnevno; mada je i dalje pravio ribice od zlata sa istom strašću kao ranije, prestao je da ih prodaje kad je saznao da ih svet ne kupuje kao nakit, nego kao istorijsku relikviju. U dvorištu je napravio lomaču od Remediosinih lutaka, koje su krasile njegovu spavaću sobu još od dana venčanja. Na večnoj straži, Ursula je primetila šta radi njen sin, ali ga nije mogla sprečiti.

— Imaš srce 'od kamena — rekla mu je.

— To nije stvar srca — rekao je on. — U sobi su se izlegli moljci.

Amaranta je tkala svoj pokrov. Fernanda nije razumevala zbog čega je ona povremeno pisala pisma Meme i čak joj slala poklone, dok o Hoseu Arkadiju, naprotiv, nije htela ni da govori.

— Umreće, a neće saznati zbog čega — odgovorila je Amaranta kad bi je ova pitala preko Ursule, i taj odgovor je u njenom srcu posejao zagonetku koju nikad nije mogla da odgonetne. Visoka, štrkljasta, ohola, uvek obučena u mnoge penaste podsuknje i otmenog držanja, koje se opiralo godinama i lošim uspomenama, izgledalo je da Amaranta ima na čelu pepeljasti krst nevinosti. U stvari, nosila ga je na ruci, na crnom zavoju koji nikad nije skidala, čak ni pri spavanju, i koji je sama prala i peglala. Život joj je prolazio u tkanju odeće. Reklo bi se da je vezla danju a parala noću, ali ne u želji da pobedi samoću, nego sasvim suprotno, da je podrži.

Najveća briga koju je Fernanda brinula u svojim usamljenim godinama bila je da će Meme doći da provede prvi raspust i da neće naći Aurelijana Drugog kod kuće. Izliv krvi okončao je taj strah. Kad se Meme vratila, njeni roditelji su se dogovorili da devojčica i dalje

treba da veruje da je Aurelijano Segundo dobar suprug, i ne sme da primeti tugu ove kuće. Svake godine, tokom dva meseca, Aurelijano Segundo je izigravao primernog muža i priređivao zabave sa sladoledom i kolačima, koje je vesela i bučna studentkinja razveseljavala klavirom. Tada je postalo očevidno da je sasvim malo nasledila od majčinog karaktera. Više je ličila na drugu verziju Amarante, onu koja nije znala za gorčinu dok je galamila po kući, plešući u svojoj dvanaestoj i četrnaestoj godini, pre nego što je potajna strast prema Pjetru Krespiju konačno izvitoperila njenu narav. Ali suprotno od Amarante, suprotno od svih, izgledalo je da je sasvim zadovoljna svetom, čak i onda kad bi se, u dva po podne, zatvarala u salu da vrlo vredno vežba na klaviru. Bilo je očigledno da joj se svidela kuća, da je cele godine sanjala o tome kakvu će mladalačku živost izazvati njen dolazak, i da je po svojoj sklonosti prema zabavi i neograničenom gostoprimstvu bila veoma slična ocu. Prvi znak tog užasnog nasledstva otkriven je za vreme trećeg raspusta, kada se Meme pojavila u kući sa četiri časne sestre i sedamdeset osam drugarica iz razreda, koje je, na sopstvenu inicijativu i bez ikakve najave, pozvala na nedelju dana u goste.

— Kakav užas! — potužila se Fernanda. — Ovo dete je nevaspitano kao i njen otac!

Morali su od suseda da potraže krevete i Ijuljaške, da u devet smena postavljaju sto, odrede raspored časova u kupatilu i pozajme četrdeset klupica da devojčice u plavoj uniformi i mušldm čizmama ne bi ceo dan trčkarale tamo-amo, Gošćenje je bilo prava nevolja, jer tek što bi bučne učenice završile doručak, već bi počela smena za ručak, i potom za večeru, i u toku cele nedelje jedino su uspele da ostvare jedan izlet do plantaža. Pred veče bi časne sestre bile sasvim iscrpene, nesposobne da se pomaknu, da izdaju bilo kakvu naredbu, a grupa neumornih devojaka još je bila u dvorištu i nemuzikalno pevala školske himne. Jednog dana umalo što nisu naletele na Ursulu, koja se trudila da nešto radi baš tamo gde je najviše smetala. Drugog dana časne sestre su napravile uzbunu, jer je pukovnik Aurelijano Buendija mokrio pod kestenom, ne obraćajući pažnju što su učenice u dvorištu. Umalo da Amaranta nije izazvala paniku, kad je jedna od časnih sestara, dok je ona solila supu, ušla u

kuhinju i pošto joj ništa drugo nije palo na pamet, upitala kakav je to beli prašak.

— Arsenik — reče joj Amaranta.

Te večeri kad su stigle, devojke su napravile takvu gužvu pokušavajući da pre spavanja odu u klozet, da je već bilo jedan sat po ponoći kad su poslednje došle na red. Femanda je tada kupila sedamdeset dva nokšira, ali je samo uspela da noćni problem pretvori u jutarnji problem, pošto bi još od zore pred klozetom stajao dugi red devojaka, svaka sa svojim nokširom u ruci, čekajući na red da ih operu. lako su neke prebolele groznicu a neke imale infekciju od ujeda komaraca, većina ih je pokazivala nesalomljivu upornost pred najvećim teškoćama, pa su, čak, u časovima najveće vrućine trčkarale po bašti. Kad su najzad otišle, cveće je bilo izlomljeno, nameštaj razbijen a zidovi prekriveni crtežima i napisima, ali Fernanda im je oprostila svu pustoš srećna što su najzad otišle. Vratila je krevet i pozajmljene klupice i u Melkijadesovu sobu sklonila sedamdeset i dva nokšira. Zatvorena soba, koja je u ranija vremena bila duhovni centar kuće, od sada je bila poznata kao soba nokšira. Za pukovnika Aurelijana Buendiju taj naziv je bio najprikladniji, jer dok su se ostali članovi porodice još čudili što Melkijadesova soba odoleva prašini i rušenju, za njega je bila pretvorena u đubrište. U svakom slučaju, njemu nije bilo važno ko je bio u pravu, a za sudbinu sobe saznao je tako što je Fernanda prolazila i ometala ga u radu celo jedno popodne dok je spremala nokšire.

Tih dana ponovo se u kući pojavio Hose Arkadio Segundo. Bez zadržavanja prešao je preko trema, ne pozdravljajući se ni s kim, i zatvorio se u radionicu da razgovara sa pukovnikom. lako ga nije mogla videti, Ursula je analizirala bat njegovih nadzorničkih čizama i iznenadila ju je beznadežna udaljenost koja ga je odvajala od porodice, uključujući tu i brata blizanca, s kojim je u detinjstvu učestvovao u nestašnim igrama, a s kojim više nije imao ništa zajedničko. Bio je uredan, svečan, zamišljen i saracenski tužan, sa tmurnim odsjajem na licu boje jeseni. Beše najviše nalik na svoju majku Santa Sofiju de la Pijedad. Ursula je prebacivala samoj sebi da ga je, obično, zaboravljala kad bi govorila o porodici, ali kad je ponovo čula da je u kući i kad je primetila da mu pukovnik dopušta

da uđe u radionicu u radno vreme, vratila se da prelista svoje stare uspomene i potvrdila svoje uverenje da je u jednom trenutku detinjstva zamenjen sa svojim bratom blizancem, pošto je on, a ne onaj drugi, trebalo da se zove Aurelijano. Niko nije tačno znao kako on živi. Jedno vreme se znalo da nema stalnog boravišta, da je gajio petlove u kući Pilar Ternere i da je ponekad ostajao tamo da spava, ali uglavnom je provodio noći u sobama francuskih gospa. Tumarao je po svetu bez ljubavi, bez ambicija, kao lutajuća zvezda u Ursulinom planetarnom sistemu.

U stvari, Hose Arkadio Segundo nije bio član porodice, niti će ikada postati član bilo koje, od one davne zore u kojoj ga je pukovnik Herineldo Markes doveo u kasarnu, ne da bi video streljanje, nego da ne bi do kraja života zaboravio tužni i malo podsmešljiv osmeh streljanog. To je bilo njegovo ne samo najstarije nego i jedino sećanje iz detinjstva. Jedno drugo sećanje, uspomenu na jednog starca sa starinskim prslukom i šeširom kao gavranova krila, koji je pričao čuda pred nekim osvetljenim prozorom, nije uspevao da smesti ni u jedno razdoblje. Uspomena'je bila nesigurna, nije ostavila nikakvu pouku ni tugu, nasuprot uspomeni na streljanog, koja je, u stvari, odredila njegov životni put i što je više stario, ona mu se vraćala u pamćenje svaki put sve jasnija, kao da ju je proteklo vreme približavalo. Ursula je pokušala da uz pomoć Hosea Arkadija Drugog izvuče pukovnika Aurelijana Buendiju iz njegovog zatvora.

— Ubedi ga da ide u bioskop — govorila mu je. — Ako mu se ne svide filmovi, imaće bar prilike da se nadiše svežeg vazduha. — Ali nije oklevala da primeti kako je i on isto toliko neosetljiv prema njenom preklinjanju koliko je znao da bude i pukovnik i da su obojica jednako neprobojni u odnosu na osećanja. lako nikad nije saznala, niti je iko saznao, o čemu su razgovarali zatvoreni na dugim sastancima u radionici, shvatila je da su oni jedini članovi porodice koje, izgleda, vezuju iste sklonosti.

Istina, m Hose Arkadio Segundo nije mogao da izvuče pukovnika iz njegovog zatvora. Školska invazija prevršila je sve granice njegovog strpljenja. Pod izgovorom da u njegovoj bračnoj sobi gospodare moljci, iako su uništene ljupke Remediosine lutke, obesio je Ijuljašku u radionici, i od tada je napuštao radionicu samo da bi

otišao u dvorište radi svojih potreba. Ursula nije uspevala da s njim zapodene ni najobičniji razgovor. Znala je da na tanjire s jelom ne obraća pažnju nego ih ostavlja na stolu i završava ribicu, i nije mu važno da li se supa oskorupila i meso ohladilo. Bio je sve nepristupačniji otkad je pukovnik Herineldo Markes odbio da ga prati u jedan senilan rat. Povukao se u samog sebe, i porodica je prestala da misli na njega, kao da je umro. Na njemu se nije primećivala nikakva ljudska reakcija, sve do jednog jedanaestog oktobra, kada je izišao pred vrata da vidi cirkuski defile. Za pukovnika Aurelijana Buendiju bio je to dan kao i svaki drugi u nizu njegovih poslednjih godina. U pet ujutru probudila ga je buka žaba i cvrčaka sa spoljne strane zida. Još od subote uporno je padala sitna kiša i njemu nije bilo potrebno da sluša njeno sitno šaputanje po baštenskom lišću, pošto ju je ionako osećao po hladnoći svojih kostiju. Bio je, kao i uvek, ogrnut vunenim ogrtačem i u dugim gaćama od sirovog pamuka, koje je i dalje nosio iz.komoditeta, iako ih je, zbog njihove prašnjave starosti, nazivao »gaćama goda«[21]. Obukao je tesne pantalone, ali ih nije zakopčao, niti je na kragnu od košulje stavio zlatno dugme koje je uvek nosio, pošto je naumio da se okupa. Potom je stavio ogrtač na glavu, kao kapuljaču, očešljao prstima ulepljen brk i otišao u dvorište da mokri. Bilo je još daleko do izlaska sunca, tako da je Hose Arkadio Buendija još spavao ispod palminog krova istrulelog od kiše. On ga nije video, kao što ga nikada nije video, niti je čuo nerazumljivu frazu koju mu je uputila utvara njegovog oca kad se probudila od mlaza vrele mokraće, koja mu je prskala po cipelama. Kupanje je ostavio za kasnije, ne zbog hladnoće i vlage, nego zbog guste oktobarske magle. Vrativši se u radionicu osetio je miris fitilja od sveće kojom je Santa Sofija de la Pijedad palila vatru i on sačeka u kuhinji da provri kafa, da bi poneo svoju šolju kafe bez šećera. Santa Sofija de la Pijedad upita ga, kao svakog dana, koji je dan, i on joj odgovori da je utorak, 11. oktobar. Gledajući ovu hrabru i od odsjaja vatre rumenu ženu, koja ni sada ni u bilo kom drugom trenutku svog života nije izgledala kao da stvarno postoji, setio se iznenada da ga je jednog 11. oktobra, usred rata, probudilo odvratno saznanje da je žena s kojom je spavao bila

mrtva. Bila je zaista mrtva, i nije zaboravio taj datum, jer ga je i ona, samo sat ranije, pitala koji je dan. I pored ovog sećanja, on ni sad nije bio svestan da li je izgubio moć predskazivanja, i dok je kafa vrila, on je i dalje iz čiste radoznalosti, ali bez ikakve opasnosti da zapadne u nostalgiju, mislio na ženu čije ime nikad nije saznao i čije lice nije video živo jer je došla do njegove ljuljaške saplićući se u mraku. Međutim, u nestvarnosti tolikih žena, koje su u njegov život ušle na isti način, nije se sećao da se baš ona, u oduševljenju prvog susreta, gušila u sopstvenim suzama, i samo jedan čas pre smrti zarekla se da će ga voleti do smrti. Nije više mislio na nju, niti na ijednu drugu, pošto je ušao u radionicu, sa šoljom koja se pušila, i upalio osvetljenje da izbroji zlatne ribice koje je držao u limenoj kutiji. Bilo ih je sedamnaest. Otkad je odlučio da ih ne prodaje izrađivao je dve ribice dnevno, i kad bi sakupio dvadeset pet, opet bi ih topio u tigelu i počinjao iz početka. Radio je celo jutro, odsutan, ne misleći ni na šta, ne primećujući kako je u deset časova kiša počela jače da pada i kako je neko prekoputa radionice prošao vičući da zatvore vrata da se kuća ne poplavi, ne primećujući čak ni sebe, sve dok Ursula nije ušla sa ručkom i ugasila osvetljenje.

— Kakva kiša! — reče Ursula.

— Oktobar — reče on.

Govoreći, nije podigao oči sa prve ribice tog dana, jer joj je baš umetao rubinske oči. Tek kad je završio i stavio je među druge u limenu kutiju, počeo je da jede supu. Posle je sasvim polako pojeo komad mesa spravljenog sa lukom, pirinač i pržene banane, sve iz istog tanjira. Njegov apetit je bio isti u dobrim i u lošim uslovima. Na kraju ručka je osetio da ga obuzima lenost. Iz nekakvog naučnog sujeverja nikad nije radio, ni čitao, niti se kupao, ni vodio ljubav pre nego što bi prošla dva sata od obeda i ta navika se tako ukorenila da je mnogo puta odlagao ratne operacije da ne bi ljude posle ručka izložio opasnosti od izliva krvi. Stoga je prilegao u ljuljašku, očistio perorezom mast iz ušiju i za nekoliko minuta je zaspao. Sanjao je da ulazi u neku praznu kuću belih zidova, i obuzela ga tuga što je bio prvo ljudsko biće koje stupa u nju. U snu se podsetio da je to isto sanjao prethodne noći i mnogih noći poslednjih godina, i znao je da će se slika izbrisati iz njegovog pamćenja pre buđenja, pošto je taj

san koji se ponavljao imao osobinu da ga se mogao setiti samo u tom istom snu. Trenutak kasnije, u stvari, kad je berberin zakucao na vrata radionice, pukovnik Aurelijano Buendija se probudio sa utiskom da je mimo volje spavao nekoliko sekundi i da nije imao vremena ništa da sanja.

— Danas ne — reče berberinu. — Videćemo se u petak.

Imao je trodnevnu bradu prošaranu sedim maljama, ali nije nalazio da je potrebno da se brije ako će se već u petak šišati, pa je sve to mogao obaviti u isto vreme. Lepljivi znoj neželjenog popodnevnog odmora oživeo je pod njegovim pazuhom ožiljke od čireva. Bilo se razvedrilo, ali sunce još nije sinulo. Pukovnik Aurelijano Buendija podrignu glasno i u usta mu se vrati gorcina supe, što je bilo kao neko naređenje organizma da baci ogrtač na ramena i ode u klozet. Tu se zadržao duže nego što je bilo potrebno, čučeći nad gustom fermentacijom, koja se penjala iz drvenog sanduka, sve dok ga navika nije opomenula da je vreme da nastavi posao. Tokom vremena, dok je trajalo oklevanje, ponovo se setio da je utorak i da Hose Arkadio Segundo nije bio u radionici jer je na hasijendama Kompanije banana dan isplate. Ta sećanja, kao i neka druga poslednjih godina, odvlačila su mu, a da ne bi ni primetio, misli na rat. Setio se da mu je pukovnik Herineldo Markes jedanput obećao da će mu nabaviti konja sa belom zvezdom na čelu, i da više nikad nisu govorili o tome. Potom bi u sećanju skretao prema razbacanim epizodama, ali ih se opominjao vrlo neodređeno, pošto nije mogao da misli na nešto drugo, naučio je da hladno misli, kako mu neizbežna sećanja ne bi povredila nijedno osećanje. Vratio se u radionicu, i kad je primetio da je vazduh postao vreo, zaključio je da je pravi trenutak da se okupa, ali ga je Amaranta preduhitrila. Tako je počeo drugu ribicu toga dana. Nameštao je rep baš kad je sunce zasjalo tako snažno da je svetlost škripnula kao jedrilica. Vazduh, opran trodnevnom sitnom kišom, bio je pun letećih mrava. Tada se setio da želi da mokri i da je to odlagao dok ne završi montiranje ribice. Pošao je prema dvorištu u četiri i deset, kad je začuo daleku huku, odjeke bubnjeva i veselu galamu dece, i prvi put od svoje mladosti svesno je nagazio nazamku nostalgije i oživeo ono čudesno popodne sa Ciganima kada ga je otac poveo da prvi put vidi led.

Santa Sofija de la Pijedad napusti posao u kuhinji i potrča prema vratima.

— To je cirkus — viknula je.

Umesto da ode prema kestenu, pukovnik Aurelijano Buendija otišao je prema ulaznim vratima i pomešao se sa radoznalcima koji su gledali povorku. Video je ženu u zlatnoj odeći na vratu slona. Video je tužnog preživara. I video je mečku obučenu u Holanđanku, koja je sa kutlačom i loncem marširala po taktu muzike. Video je pajace kako se prevrću na kraju povorke, a kad je sve to najzad prošlo i na ulici nije ostalo ništa osim sjajnog prostora i vazduha punog letećih mrava, kao i nekoliko radoznalaca koji su provirivali nad provalijom neverice, on je po drugi put ugledao lice svoje bedne samoće. Tada je otišao prema kestenu, misleći na cirkus, i dok je mokrio, pokušavao je i dalje da misli na cirkus, ali više nije našao uspomenu. Uvukao je glavu među ramena kao pilence i ostao nepokretan, sa čelom naslonjenim na stablo kestena. Porodica ništa nije primetila do narednog dana u jedanaest ujutro, kad je Santa Sofija de la Pijedad otišla da baci đubre u dvorište i primetila kako doleću gavranovi.

Poslednji Memin raspust poklopio se sa žalošću zbog smrti pukovnika Aurelijana Buendije. U zatvorenoj kući nije bilo mesta za zabave. Govorilo se šapatom i jelo u tišini, molitve su čitane tri puta dnevno, i čak su vežbe na klaviru u vrućini popodnevnog odmora imale pogrebni odjek. Uprkos svom potajnom neraspoloženju prema pukovniku, Fernanda je zavela tu strogu žalost, impresionirana svečanim tonom kojim je vlada veličala uspomenu na mrtvog neprijatelja. Aurelijano Segundo vratio se, kao i obično, da spava u kući za vreme raspusta svoje kćeri i Femanda je sigurno nešto učinila da ponovo stekne povlastice zakonite supruge, jer sledeće godine Meme je zatekla tek rođenu sestricu, kojoj su protiv majčine volje dali ime Amaranta Ursula.

Meme je završila svoje studije. Diploma, koja joj je dodeljena kao koncertnoj pijanistkinji, potvrđena je virtuoznošću s kojom je popularne teme sedamnaestog veka izvela na jednom koncertu organizovanom u čast završetka njenih studija, i sa kojim je bila završena žalost. Zvanice su se divile, pre njenoj čudnoj dvojnosti nego njenoj umetnosti. Njenom površnom i čak pomalo detinjastom karakteru naizgled nije odgovarala nikakva ozbiljnija aktivnost, ali kad bi sela za klavir pretvorila bi se u sasvim drugu devojčicu, kojoj je neočekivana zrelost davala izgled odrasle osobe. Takva je bila uvek. U stvari, nije imala izrazitog dara, ali je čvrstom voljom postigla najviše ocene, da se ne bi zamerila majci. Mogli su joj nametnuti bilo koje druge studije i rezultat bi bio isti. Od malih nogu smetala joj je Fernandina strogost, njena navika da odlučuje za druge, pa je bila sposobna za mnogo težu žrtvu od časova klavira, samo da se ne spotakne o njenu nepopustljivost. Na završnoj svečanosti imala je utisak da je pergament sa gotskim slovima i kitnjastim inicijalima oslobađa obaveze koje se prihvatila ne toliko iz poslušnosti, koliko iz komoditeta, i verovala je da se od sada tvrdoglava Fernanda više neće zauzimati za instrument koji su čak i časne sestre smatrale za muzejski fosil. Prvih godina je mislila da je njeno predviđanje pogrešno, jer, mada je uspavala gotovo pola grada ne samo u njihovoj gostinskoj sali nego i na mnogim dobrotvornim predstavama, školskim priredbama i rodoljubivim komemoracijama

koje su se održavale u Makondu, njena majka je nastavila da poziva svakog pridošlicu, za kojeg je smatrala da je sposoban da ceni kćerkine vrline. Samo posle Amarantine smrti, kad se ožalošćena porodica ponovo povukla na neko vreme, mogla je Meme da zatvori klavir i zaboravi ključ u bilo kojem ormaru, a da se Fernanda ne požuri da upita kada i čijom krivicom se izgubio. Meme je podnosila te egzibicije sa istim stoicizmom sa kojim se posvetila učenju. To je bila cena njene slobode. Fernanda je bila tako zadovoljna njenom poslušnošću i tako ponosita zbog divljenja koje je pobuđivala njena umetnost da se nikad nije usprotivila što je ku ća bila puna prijateljica, što je popodne provodila na plantaži i što je išla sa Aurelijanom Segundom i poznatim gospođama u bioskop kad god bi film bio odobren sa predikaonice oca Antonija Isabela. U izvesnim trenucima razonode otkrivala bi se njena prava narav. Meme je zadovoljstvo nalazila na suprotnoj strani svake discipline, u bučnim zabavama, u ogovaranjima zaljubljenih, u dugim sedeljkama sa drugaricama, na kojima su učile da puše i razgovarale o muškarcima, i na kojima su jedanput preterale sa tri flaše ruma i završile gole, mereći i poredeći delove svoga tela. Meme nikad neće zaboraviti veče kad je ušla u kuću, žvaćući žile regalisa[22], i, da ne bi primetili njeno stanje, sela za sto za kojim su Fernanda i Amaranta ćutke večerale. Provela je, plačući i smejući se od straha, dva užasna sata u spavaćoj sobi jedne drugarice, ali u toj krizi ipak je osetila čudnu hrabrost, koja joj je nedostajala da bi pobegla iz škole i da bi majci kazala ovim ili sličnim rečima, da bi joj se istog časa lepo mogla da pokaki na klavir. Sedeći čelo stola, kusajući pileću čorbu, koja joj je pala na stomak kao eliksir života, Meme je tada videla Fernandu i Amarantu sa optužujućim oreolom stvarnosti. Stajalo ju je mnogo napora da im u lice ne prebaci njihovo prenemaganje, duhovnu bedu, njihovo grandomansko ludilo. Već na drugom godišnjem raspustu saznala je da njen otac živi u kući samo da bi sačuvao spoljni izgled, i poznavajući Fernandu onakvu kakva je bila i nastojeći, kasnije, da upozna Petru Kotes, dala je za pravo ocu. I ona bi, takođe, više volela da je bila kći naložnice. Ošamućena od alkohola, Meme je sa zadovoljstvom mislila svoje misli, i

zadovoljstvo zbog sopstvene pakosti bilo je toliko jako da je to i Fernanda primetila.

— Šta ti je? — pitala je.

— Ništa — odgovorila je Meme. — Tek sad otkrivam koliko vas volim.

Amaranta se uplašila od očevidnog bremena mržnje koja je izbijala iz objašnjenja. Ali Fernanda je bila tako dirnuta da je pomislila kako će poludeti kad se Meme u ponoć probudila sa glavom koja je pucala od bolova, gušeći se od žuči koju je povraćala. Dala joj je flašu ricinusovog ulja, stavila obloge na stomak i vrećicu leda na glavu, i primorala je da se pet dana pridržava dijete i ostane u postelji, kao što je odredio novi i ekstravagantni francuski lekar, koji je, pošto ju je pregledao više od dva časa, došao do nejasnog zaključka da su posredi smetnje koje su svojstvene ženama. Obeshrabrenoj, u bednom stanju malodušnosti, Meme nije preostalo ništa drugo nego da trpi. Ursula, već potpuno slepa, ali još aktivna i lucidna, jedina je naslutila pravu dijagnozu. — Po mojem. — pomislila je, — isto ovako se osećaju i pijanci. — Ali, ona ne samo da je odbacila tu ideju nego je sebi prebacivala zbog brzopletosti u mišljenju. Aurelijano Segundo osetio je grižu savesti kad je video kako je Meme potištena i obećao je sebi da će se ubuduće više brinutr o njoj. Tako je uspostavljeno veselo drugarstvo između oca i kćeri, što je njega oslobodilo za neko vreme gorke usamljenosti u terevenkama, a nju Fernandinog tutorstva, ne izazvavši domaću krizu, koja je već izgledala neizbežna. Aurelijano Segundo odlagao je tada svaku obavezu da bi bio sa Meme, da bi je vodio u cirkus ili u bioskop, i posvećivao joj najveći deo svog slobodnog vremena. U poslednje vreme, nemoguća debljina koja mu više nije dopuštala da vezuje pertle na cipelama i zadovoljava svoj preterani apetit počela je da mu kvari karakter. Otkriće kćeri vratilo mu je mladost, i zadovoljstvo da bude s njom odvajalo ga je polako od rasipanja. Meme je ulazila u svoje zrele godine. Nije bila lepa, kao što to nikada nije bila ni Amaranta, ali zato je bila simpatična, neposredna i imala sposobnost da se na prvi pogled svidi. Njen moderni duh vređao je starinsku skromnost i nedovoljno pritajenu Fernandinu škrtost, dok ga je Aureliiano Segundo sa zadovoljstvom štitio. Odlučio je da je

izvuče iz sobe u kojoj je spavala od detinjstva i u kojoj su zastrašujuće oči svetaca i dalje pothranjivale njene strahove iz mladosti; naredio je da joj se namesti jedna soba sa kraljevskim krevetom, toaletnim stolom i somotskim zavesama, i ne primećujući da je time stvarao drugu verziju doma Petre Kotes. Bio je toliko darežljiv prema Meme da nije ni znao koliko joj je novca davao, pošto mu ga je sama uzimala iz džepova, obaveštavajući ga o svim modernim ukrasima koji su pristizali u magacine Kompanije banana. U Memeinoj sobi mogli su se videti jastučići, turski kamen za čišćenje noktiju, uvijači za kosu, sredstva za sjaj zuba, kolirijum za sanjalački pogled i toliko kozmetičkih sredstava za ulepšavanje da se Fernanda svaki put kad bi ušla u sobu sablažnjavala pri pomisli da ćerkin toaletni sto liči na toaletni sto francuskih gospa. Međutim, Fernanda je sada najveći deo vremena trošila na malu Amarantu Ursulu, koja je bila kapriciozna i bolešljiva, i na uzbudljivu prepisku sa nevidljivim lekarima. Zbog toga, kad je primetila savez između oca i kćeri, jedino obećanje koje je izvukla od Aureluana Drugog bilo je da nikad neće odvesti Meme u kuću Petre Kotes. Opomena je bila besmislena, pošto je naložnici toliko smetalo drugarstvo njenog ljubavnika sa kćerkom, da nije htela ni da čuje za Meme. Mučio je nepoznati strah, kao da je instinktivno osećala da bi Meme, samo kad bi htela, mogla uspeti u onom što nije pošlo za rukom Fernandi: da joj oduzme ljubav koju je već smatrala sigurnom do smrti. Aurelijano Segundo je prvi put morao da otrpi smrknuto lice naložnice i njena oštra prebacivanja, čak je počeo da strahuje da njegovi toliko puta donošeni i odnošeni sanduci ne budu opet vraćeni njegovoj kući i ženi. To se nije desilo. Niko nikada nije tako dobro poznavao jednog čoveka kao Petra Kotes svog ljubavnika, i znala je da će sanduci ostati tu gde su, jer Aurelijano Segundo ništa nije tako mrzeo kao da život komplikuje ispravljanjem grešaka i selidbom. Sanduci su zato ostali gde su i bili, i Petra Kotes se potrudila da ponovo osvoji ljubavnika, oštreći jedino oružje s kojim se kćer nije mogla nositi. Bio je to i nepotreban napor, pošto Meme nikad nije imala nameru da utiče na ponašanje svoga oca, a ako bi to i učinila, sigurno je da bi bila na strani naložnice. Nije joj ostajalo vremena da gnjavi bilo koga. Sama je čistila svoju sobu i nameštala postelju,

kako su je naučile časne sestre. Ujutru se bavila svojom odećom, vezla na tremu ili šila na staroj ručnoj Amarantinoj mašini. Dok su drugi spavali popodne, vežbala bi dva sata na klaviru, znajući da će ova svakodnevna žrtva smiriti Fernandu. Iz istih razloga nastavila j e da priređuje koncerte na dobrotvornim crkvenim i školskim priredbama, iako su molbe za to bile sve ređe. U predvečerje bi se udešavala, oblačila jednostavne haljine i tvrde čizme, i ako nije imala šta da radi sa ocem, odlazila je drugaricama i ostajala kod njih do večere. Samo izuzetno Aurelijano Segundo ne bi došao po nju da je povede u bioskop.

Među Meminim prijateljicama bile su i tri severnoameričke devojke koje su prekoračile ogradu elektrifikovanog kokošinjca i uspostavile prijateljstvo sa devojkama u Makondu. Jedna od njih bila je Patricija Braun. Iz zahvalnosti za gostoprimstvo Aurelijana Drugog, gospodin Braun je otvorio vrata svoje kuće i pozivao Meme na igranke subotom, jedine na kojima su se stranci mešali sa domorocima. Kad je Fernanda to saznala, smesta je zaboravila Amarantu Ursulu i nevidljive lekare, i napravila čitavu melodramu.

— Zamisli — rekla je Meme — šta će misliti pukovnik u svom grobu. — Tražila je naravno, Ursulinu podršku. Ali slepa starica, protivno očekivanju smatrala je da nema ničeg nezgodnog u tome što Meme prisustvuje balovima i prijateljuje sa Severnoamerikankama svojih godina, ukoliko i dalje sačuva svoje zrelo rasuđivanje i ne dozvoli da je preobrate u protestantsku veru. Meme je vrlo dobro shvatila misao čukunbabe i posle plesa ustajala bi ranije nego obično i išla u crkvu. Fernandina opozicija izdržala je sve do onog dana kada ju je Meme razoružala vešću da Severnoamerikanci žele da je slušaju kako svira klavir. Instrument je još jedanput bio izvučen iz kuće i odnesen kod gospodina Brauna, gde je mlada pijanistkinja pobrala najiskrenije aplauze i najoduševljenije čestitke. Od tada ne samo što su je zvali na igranke, nego i na nedeljna kupanja u bazenu, i na ručak jednom nedeljno. Meme je naučila da pliva kao profesionalka, da igra tenis, i da jede pršut iz Virdžinije sa komadima ananasa. Posećujući balove, bazen i tenis neočekivano je počela da se snalazi u engleskom. Aurelijano Segundo se toliko oduševio kćerkinim napredovanjem da je od

jednog trgovačkog putnika kupio englesku enciklopediju u šest knjiga, sa ilustracijama u boji, koju je Meme čitala u slobodnim časovima. Čitanje je zaokupilo njenu pažnju, koju je ranije posvećivala ljubavnom ogovaranju ili sastancima sa drugaricama, ne zbog toga što je to sebi nametnula kao disciplinu, nego što je izgubila svako interesovanje da komentariše opštepoznate tajne. Sećala se pijanstva kao detinjaste avanture, i to joj se učinilo toliko smešno da je sve ispričala Aurelijanu Drugom a njemu je bilo još smešnije nego njoj.

— Kad bi to saznala tvoja majka — rekao joj je gušeći se od smeha, kao što bi uvek govorio kad bi mu ona nešto poverila. Izvukao je od nje obećanje da će mu sa istim poverenjem ispričati svoju prvu ljubav, i Meme mu je poverila kako simpatiše jednog riđokosog Severnoamerikanca, koji je otišao da provede odmor sa roditeljima.

— Kakvo varvarstvo — smejao se Aurelijano Segundo. — Kad bi to saznala tvoja majka.

Ali Meme mu je ispričala takođe da se dečko vratio u svoju zemlju i više nije davao znake života. Njeno zrelo rasuđivanje učvrstilo je domaći mir. Aurelijano Segundo posvećivao je tada više vremena Petri Kotes; mada mu telo i duša više nisu bili za lumperajke kao ranije, ipak nije prestao da ih priređuje i da izvlači harmoniku iz futrole, mada je već nekoliko dirki bilo vezano pertlom od cipela. Kod kuće, Amaranta je vezla svoj nedovršeni pokrov, a Ursula je dopustila da je oronulost odvuče u dubinu tmine, u kojoj je i dalje bilo vidljivo jedino priviđenje Hosea Arkadija Buendije pod kestenom. Fernanda je učvrstila svoj autoritet. Mesečna pisma sinu Hoseu Arkadiju tada još nisu imala lažnu notu, ali mu je krila svoju prepisku sa nevidljivim lekarima, koji su joj dijagnosticirali bezopasni tumor na debelom crevu, i spremali je za jednu telepatijsku intervenciju.

Izgledalo je da će za duže vreme u umornoj kući Buendija biti mira i uobičajene sreće, da neumesna Amarantina smrt ne izazva novi skandal. Bio je to neočekivani događaj. lako je bila stara i odvojena od svih, još je izgledala čvrsta i uspravna, zdrava kao dren. Niko nije saznao šta je nmislila onog popodneva kada je konačno

odbila pukovnika Herinalda Markesa i zatvorila se da plače. Kad se opet pojavila, iscrpla je sve svoje suze. Nisu je videli da plače pri vaznesenju Remedios Prelepe, m pri istrebljenju Aurelijana, ni zbog smrti pukovnika Aurelijana Buendije, osobe koju je najviše volela na ovom svetu, iako je to mogla da mu dokaže tek kad su našli njegov leš pod kestenom. Ona je pomogla pri jpodizanju tela. Obukla ga je u njegovo ratničko odelo, obrijal sa ga, očešljala i ulepila brkove bolje nego što je to sam radio čak i u godinama svoje slave. Niko nije mislio da je u tom čin».u bilo ljubavi, pošto su navikli na Amarantinu familijarnost u ritualima smrti. Fernanda se zgražala što ne shvataju odnos katolicizma sa životom, nego jedino njegov odnos sa smrću, kao da to nije vera nego prospekt pogrebnih konvenciomalnosti. Amaranta se suviše uplela u svoje uspomene da fci razumela te apologetičke finese. Stigla je u starost sa svim svojim živim čežnjama. Kad bi slušala valcere Pjetra Krespija, osećala je istu želju da plače kao u devojaštvu, kao da je vreme i rđava iskustva nisu ničemu naučili. Rolne sa muzikoam, koje je sama bacila na đubre pod izgovorom da su buđave od vlage, nastavile su da se okreću i da čekići lupaju u njenom pamćenju. Pokušala je da ih utopi u prljavoj strasti koju je sebi dozvolila sa sinovcem Aurelijanom Hoseom. Pokušala je da se skloni pod ozbiljnu i mušku zaštitu pukovnika Herinalda Markesa, ali svoje čežnje nije uspela da pobedi ni u najočajnijem postupku u svojoj starosti, kada je kupala malog Hosea Arkadija tri godine pre nego što su ga poslali u bogosloviju i mmilovala ga, ali ne onako kako bi činila baka sa svojim unukonaci, nego kao što radi žena sa muškarcem, kao što su pričali da rade francuske gospe, kao što je htela da radi sa Pjetrom Krespijem u dvanaestoj ili četrnaestoj godini, kad ga je videla u njegovim plesnim pantalonama, sa magijskom palicom kojom je označavao takt metronoma. Ponekad ju je bolelo što je na svom putu ostavila taj sjaj bede, ponekad je zbog toga bila toliko besna da je bola prste iglama, ali što ju je više bolelo bila je sve više besna i sve ju je više ogorčavao mirisni i crvljivi plod ljubavi, koji je vukla prema smrti. Kao što pukovnik Aurelijano Buendija nije mogao a da ne misli na rat, tako je Amaranta mislila na Rebeku. Ali dok je njen brat uspeo da sterilizuje uspomene, ona je samo uspevala da ih podgreje. Jedino

što je dugo godina molila od boga bilo je da je ne kazni da umre pre Rebeke. Svaki put kad je prolazila pored njene kuće primećujući da je sve trošnija tešila se mišlju da je bog čuje. Jedno popodne, dok je šila na tremu, pomislila je kako će sedeti na ovom istom mestu, u istom položaju, i ispod ovog istog svetla kad joj budu doneli vest o Rebekinoj smrti. Sela je da čeka, kao što neko čeka pismo, i zaista je jedno vreme skidala dugmad pa ih ponovo prišivala, da joj od nerada ne bude mučno od dugog čekanja. Niko u kući nije primetio da je Amaranta tada tkala prekrasnu haljinu za Rebeku. Kasnije kad je Aurelijano Tužni pričao da je video Rebeku pretvorenu u pravu avet, ispucale kože i sa nekoliko požutelih dlaka na lobanji, Amaranta se nije začudila. Jer se opis poklapao s onim što je ona još odavno zamislila. Odlučila je da Rebekin leš popravi, parafinom sakrije brazde na licu i napravi periku od svečeve kose. Napravila bi joj lepu haljinu od lana i kovčeg obložen purpurnim somotom sa volanima, i posle veličanstvenog pogreba stavila bi ga na raspolaganje crvima. Napravila je plan sa toliko mržnje, da ju je potresla pomisao kako bi ga sa istom pažnjom pravila da ga je sastavljala iz ljubavi, ali nije dozvolila da je zbrka ošamuti, nego je nastavila da usavršava detalje tako istančano da je postala gotovo stručnjak, pravi virtuoz u ritualu smrti. U svom užasnom planu jedino je previdela mogućnost, da bi, i pored svojih molitava, ona mogla umreti pre Rebeke. A tako se ustvari i desilo. Ali u poslednjem trenutku Amaranta nije osećala da je obmanuta, već da je, naprotiv, oslobođena svake gorčine, pošto joj je smrt učinila uslugu da dođe nekoliko godina ranije. Ugledala ju je jednog vrelog podneva, šijući na tremu, ubrzo posle Meminog odlaska u školu. Prepoznala ju je odmah i nije bilo ničeg strašnog u smrti, pošto je ona bila žena obučena u plavo sa dugom kosom, malo staromodnog izgleda i u ponečemu slična Pilar Terneri iz vremena kad joj je pomagala u domaćim poslovima. Često je i Fernanda bila prisutna, ali je nije videla, uprkos tome što je ona bila tako stvarna i tako ljudska da je u nekoliko navrata zamolila Amarantu da joj konac udene u iglu. Smrt joj nije rekla kad će umreti, ni da li je njen čas određen pre Rebekinog, nego joj je naredila da narednog šestog aprila počne da tka haljinu. Dozvolila joj je da načini vrlo lepu haljinu, kao što je

želela, ali pošteno, kao što je napravila Rebeki, i skrenula joj pažnju da će umreti bez bola, bez straha, bez gorčine, u predvečerje onog dana kad je završi. Pokušavajući da što je moguće više odugovlači, Amaranta je poručila laneni konac i sama je otkala platno. Tkala ga je sa toliko pažnje da joj je samo taj posao oduzeo četiri godine. Potom je počela da veze. Kako se približavao neizbežni kraj, shvatila je da bi joj samo neko čudo omogućilo da produži posao i posle Rebekine smrti, ali sama koncentracija pružila joj je mir toliko potreban da prihvati ideju o obmani. Bilo je to kad je shvatila beskonačni krug zlatnih ribica pukovnika Aurelijana Buendije. Svet se suzio na površinu njene kože, i unutrašnjost je bila spasena svake gorčine. Zabolelo ju je što nije došla do tog otkrića mnogo ranije, kad je još bilo moguće da oplemeni uspomene i sagradi novi svet u novoj svetlosti, i da se bez potresanja seti mirisa lavande Pjetra Krespija u predvečerje, i da spase Rebeku iz njene teške bede, ne iz mržnje ni iz ljubavi, nego zbog neograničenog shvatanja samoće. Mržnja, koju je jedne večeri primetila u Meminim rečima, nije je zbunila zbog toga što se odnosila i na nju, nego što je videla sebe u jednom drugom devojaštvu, koje je izgledalo toliko čisto kao što je trebalo da bude i njeno, a koje je, međutim, već bilo iskvareno mržnjom. Ali tada je bila toliko zadovoljna svojom sudbinom da je nije zabrinulo ni saznanje da ne postoje više nikakve mogućnosti za ispravku. Njen jedini cilj bio je da dovrši haljinu. Umesto da odugovlači sa nepotrebnim detaljima, kao što je radila u početku, požurila je posao. Nedelju dana ranije izračunala je da će poslednji bod učiniti u noći 4. februara i, ne otkrivajući razlog, nagovarala je Meme da pre toga priredi klavirski koncert, koji je bio predviđen za sledeći dan, ali je ova nije poslušala. Amaranta je tada našla načina da zakasni četrdeset osam časova, i čak je pomislila da je zadovoljila i smrt, pošto je u noći četvrtog februara oluja pokvarila električnu centralu. Ali sledećeg dana, u osam ujutru, napravila je poslednji bod na najlepšem radu koji je ikad neka žena napravila, i najavila bez trunke dramatizovanja da će umreti predveče. Ne samo da je skrenula pažnju porodici nego i celom naselju, pošto je Amaranta bila ubeđena da je mogućno da se jedan život pun

sebičnosti popravi poslednjom uslugom učinjenom ljudima, i zaključila je da nema ništa bolje nego preneti pisma mrtvima.

Vest da Amaranta Buendija kreće po zalasku sunca, noseći poštu mrtvima, pronela se po Makondu pre podne, i u tri po podne našao se u salonu sanduk pun pisama. Oni koji nisu hteli da pišu, predali su Amaranti usmene poruke koje je ona zapisala u jednu knjižicu sa imenom i datumom smrti primaoca.

— Ne brinite — smirivala je pošiljaoce. — Čim stignem, najpre ću pitati za njega i predati mu vašu poruku. — Ličilo je na šalu. Amaranta nije osećala nikakvu nelagodnost, ni najmanji znak bola, i čak je izgledala kao da ju je obavljeni posao malo podmladio. Bila je vitka i uspravna kao uvek. Da joj jabučice nisu bile tako izražene i da joj nije nedostajalo nekoliko zuba, izgledala bi mnogo mlađa nego što je u stvari bila. Sama je odredila da pisma stave u kutiju zapečaćenu voskom, i pokazala je način na koji je moraju staviti u grobnicu da bi je bolje zaštitili od vlage. Ujutru je pozvala stolara da joj, dok je stajala u salonu, kao da je reč o haljini, uzme meru za kovčeg. Postala je tako dinamična u poslednjim časovima da je Fernanda verovala da se ona svima ruga. Znajući da Buendije umiru bez bolesti, Ursula nije sumnjala da je Amaranta videla predznake smrti, ali ipak ju je mučio strah da je, zbog gomile pisama i želje da ona stignu što pre, pometeni pošiljaoci ne zakopaju živu. Zato se potrudila da raščisti kuću, svađajući se na sav glas sa uljezima, i u tome je uspela tek u četiri po podne. U taj čas Amaranta je upravo podelila svoje stvari sirotinji, stavivši na grub i nepoliran kovčeg od dasaka samo jednu presvlaku i jednostavne papu če od somota, koje je trebalo da obuče pre nego što umre. Nije olako prešla preko te brige, sećajući se da su pukovniku Aurelijanu Buendiji, kad je umro, morali kupiti par novih cipela, pošto je imao samo papuče koje je nosio u radionici. Nešto pre pet Aurelijano Segundo došao je da potraži Meme zbog koncerta, i iznenadio se kad je video ku ću spremnu za pogreb. Ako je neko u tome času izgledao živ, onda je to bila mirna Amaranta, koja je čak našla vremena i da iseče žuljeve. Aurelijano Segundo i Meme oprostiše se od nje podrugljivim zbogom, i obećaše joj da će sledeće subote napraviti lumperajku povodom njenog vaskrsenja. Podstaknut javnim prepričavanjem da

Amaranta Buendija prima pisma za mrtve, otac Antonio Isabel došao je u pet sa poslednjom pričesti, i morao je da čeka više od petnaest minuta da samrtnica izađe iz kupatila. Kad je video da se pojavila u beloj platnenoj spavaćici, raspuštene kose, ostareli sveštenik pomisli da je sve ovo samo šala, i posla kući crkvenjaka. Setio se, međutim, da iskoristi priliku da posle skoro dvadeset godina uzdržavanja ispovedi Amarantu. Amaranta je jednostavno odgovorila da joj nije potrebna nikakva duhovna pomoć, pošto ima čistu savest. Fernanda se sablaznila. Ne pazeći da li je neko čuje, glasno se upitala kakav je to strašni greh načinila Amaranta, kada više voli grešnu smrt nego sramnu ispovest. Tada je Amaranta legla na postelju i prisilila Ursulu da javno svedoči o njenoj nevinosti.

— Neka niko nema iluzija — viknula je, da bi čula Fernanda. — Amaranta Buendija odlazi sa ovog sveta kao što je i došla.

Nije više ustala. Naslonjena na jastuke, kao da je stvamo bolesna, splela je svoje duge pletenice i uvila ih na ušima, kao što joj je smrt rekla. Potom je zatražila od Ursule ogledalo, i prvi put posle više od četrdeset godina ugledala je svoje lice opustošeno godinama i mučenjem, iznenađena koliko je ličila na predstavu koju je o samoj sebi imala. Ursula je zbog tišine u spavaćoj sobi shvatila da je počeo da pada mrak.

— Oprosti se od Fernande — preklinjala je. — Trenutak pomirenja vredniji je od celog života prijateljstva.

— Više nema značaja — odgovorila je Amaranta.

Meme nije mogla da ne pomisli na nju kad su upalili svetla improvizovane pozornice i kada je počeo drugi deo programa. Na polovini komada neko joj je saopštio vest na uho, i koncert je prekinut. Kad je došla kući, Aurelijano Segundo morao je da krči put gurajući se kroz gomilu, da bi videia leš stare devojke, ružne i posivele, sa crnim zavojem na ruci i u divnoj mrtvačkoj haljini. Bila je izložena u salonu pored poštanskog sanduka.

Posle devet Amarantinih noći, Ursula se više nije digla, Santa Sofija de la Pijedad brihula se o njoj. Nosila joj je hranu u spavaću sobu i lekovitu vodu da bi se prala i obaveštavala je o svemu što se dešavalo u Makondu. Aurelijano Segundo često ju je posećivao i donosio joj rublje, koje je ona stavljala blizu kreveta, zajedno sa

najpotrebnijim stvanma za svakodnevni život, tako da je ubrzo sagradila svet nadohvat ruke. Uspela je da probudi veliku ljubav kod male Amarante Ursule, koja je bila ista kao ona i koju je naučila da čita. Njena lucidnost i sposobnost da se snalazi stvarali su utisak da je prirodno pobedena težinom svojih sto godina, ali iako je bilo očigledno da joj oči nisu u redu, niko nije posumnjao da je potpuno slepa. Raspolagala je tada sa toliko unutrašnjeg mira da je mogla da pazi na život u kući, i bila je prva koja je primetila skriveni Memin jad.

— Dođi ovamo — rekla joj je. — Sad kada smo same, poveri ovoj jadnoj starici šta ti se desilo.

Meme je usiljenim smehom izbegla razgovor. Ursula nije insistirala, ali pošto je Meme više nije posetila, ona je konačno potvrdila svoje sumnje. Znala je da se udešava mnogo ranije nego obično, da ni jednog trenutka nema mira sve dok ne izađe, da se po čitave noći prevrće po krevetu u susednoj sobi i da joj smeta i let leptira. Jednom prilikom je čula kako je rekla da ide da se nađe sa Aurelijanom Segundom, i Ursula se iznenadila što je Fernanda bila toliko bez mašte, da ništa nije posumnjala ni kad je njen muž došao ku ći i zapitao za kćer. Ursuli je bilo suviše očigledno da se Meme upetljala u nekakve tajne poslove, u važne obaveze i prigušivane strasti, i to mnogo ranije od one noći kad je Fernanda uzbunila kuću jer ju je našla da se ljubi sa nekim čovekom u bioskopu.

Meme je tada bila toliko rasejana da je okrivila Ursulu da ju je izdala. U stvari, izdala je samu sebe. Već dugo je na svakom koraku ostavljala mnoge tragove, koji bi probudili najuspavanijeg, a Fernanda je zakasnila da ih otkrije jer je i ona zbog svojih tajnih veza sa nevidljivim lekarima takođe živela u oblacima. Na kraju je ipak primetila duboko ćutanje, nepotrebna uzbuđenja, menjanje raspoloženja i neke protivrečnosti, u koje je kćer upadala. Zavela je skriveno, ali uporno stražarenje. Dozvoljavala joj je da ide sa drugaricama, pomagala joj da se oblači subotom za zabave i nikada joj nije postavljala nijedno otvoreno pitanje zbog kojeg bi mogla nešto posumnjati. Imala je već mnogo dokaza da Meme ne radi onako kako kaže, ali još nije htela da se otkrije, jer je čekala pravu priliku. Jedne večeri Meme joj je rekla da ide u bioskop sa ocem. Malo kasnije, Fernanda je čula petarde sa terevenke i poznatu

harmoniku Aurelijana Drugog iz ku će Petre Kotes. Tada se obukla, otišla u bioskop i u polumraku prepoznala svoju kćerku. Ošamućena od uzbuđenja što je pogodila, nije mogla videti čoveka s kojim se ljubila. Ali je uspela da čuje njegov drhtavi glas između zviždanja i zaglušnog smeha publike.

— Žao mi je, ljubavi, — čula ga je da kaže, i izvukla Meme iz sale bez reči, izvrgla je sramoti, vodeći je kroz bučnu Tursku ulicu, i zaključala je u sobu.

Sutradan, u šest po podne, Fernanda je prepoznala glas čoveka koji je došao da je poseti. Bio je mlad, tužan, tamnih i melanholičnih očiju, koje ju ne bi toliko iznenadile da je poznavala Cigane, i sanjarskog pogleda, što bi svakoj drugoj ženi, sa manje tvrdim srcem, bilo dovoljno da shvati motive njene kćeri. Bio je obučen u pohabano platno, imao je cipele koje je očajnički štitio naslagama belila, i nosio u ruci slamni šešir kupljen prošle subote. Nikada u životu nije bio tako uplašen kao tog trenutka, ali je bio dostojanstven i ponašao se tako da je bio izvan svakog poniženja; to izuzetno držanje kvarile su jedino ispucale ruke i iskrzani nokti od teškog posla. Fernandi je, ipak, bilo dovoljno da ga vidi jedanput i da shvati njegov položaj radnika. Primetila je da je bio u svojoj jedinoj nedeljnoj odeći i da mu je ispod košulje koža izjedena od šuge Kompanije banana. Nije mu dozvolila da govori. Nije mu dozvolila ni da prekorači prag na vratima koja je trenutak kasnije morala da zatvori, pošto se kuća napunila žutim leptirima.

— Odlazite — rekla mu je. — Nemate šta da tražite kod pristojnog sveta.

Zvao se Maurisio Babilonio. Rodio se i odrastao u Makondu i učio mehaničarski zanat u radionicama Kompanije banana. Meme se s njim upoznala slučajno, jednog popodneva kada je otišla sa Patricijom Braun da se automobilom prošetaju kroz plantažu. Kako je šofer bio bolestan, naredili su njemu da ih vozi i Meme je najzad mogla zadovoljiti svoju želju da sedne do šofera i izbliza razgleda instrumente za upravljanje. Nasuprot pravom šoferu, Maurisio Babilonio izveo je praktičnu demonstraciju. To je bilo u vreme kada je Meme tek počela da posećuje kuću gospodina Brauna i kada se još smatralo da nije pristojno da dame upravljaju automobilom. Stoga se

zadovoljila teorijskim objašnjenjem i više nije viđala Maurisija Babilonija nekoliko meseci. Kasnije se verovatno setila da je u toku vožnje primetila njegovu mušku lepotu, izuzev grubih ruku, ali da je kasnije sa Patricijom Braun razgovarala kako joj smeta njegova pomalo drska sigurnost. Prve subote kada je sa ocem otišla u bioskop, ponovo je videla Maurisija Babilonija u njegovom lanenom odelu kako sedi u neposrednoj blizini, i primetila da se on, nezainteresovan za film, okrenuo prema njoj, ali ne toliko da bi je video, koliko da bi ona primetila da je on gleda. Meme je smetala prostota tog postupka. Na kraju, Maurisio Babilonio je prišao, pozdravio se sa Aurelijanom Segundom i tek tada je Meme saznala da se oni poznaju, pošto je onaj radio u primitivnoj električnoj centrali Aurelijana Tužnog i njenom ocu se obraćao snishodljivo. To saznanje ublažilo je neprijatnost koju je izazvala njegova drskost. Nisu se viđali nasamo niti su jedno s drugim reči progovorili, osim pozdrava, sve do one noći kada je ona sanjala da je on spasava iz brodoloma, a ona nije osećala zahvalnost nego bes. Bilo je kao da mu se pružila prilika koju je očekivao, budući da je Meme želela suprotno, ne samo sa Maurisijem Babilonijem nego sa svakim drugim čovekom koji se interesovao za nju. Stoga ju je to tako unizilo da je posle sna, umesto da ga omrzne neodoljivo poželela da ga što pre vidi. Želja je postala sve snažnija tokom nedelje, i u subotu morala je da učini veliki napor kako Maurisio Babilonio ne bi primetio, dok su se pozdravljali u bioskopu, da joj srce kuca u grlu. Zbunjena zbog pomešanog osećanja zadovoljstva i besa, pružila mu je prvi put ruku, i tek tada je Maurisio Babilonio dopustio sebi da je stisne. U deliću sekunde Meme je stigla da se pokaje zbog svog nagona, ali pokajanje se odmah pretvorilo u surovo zadovoljstvo, kad se uverila da je njegova ruka takođe znojava i hladna. Te noći je shvatila da neće imati ni trenutka mira sve dok Maurisiju Babiloniju ne pokaže svu nedostižnost njegove težnje, pa je nedelju provela oblećući oko svoje žudnje. Smišljala je na sve moguće načine kako da je Patricija Braun povede da traže automobil. Na kraju se poslužila riđokosim Severoamerikancem, koji je u to vreme bio na godišnjem odmoru u Makondu, i pod izgovorom da hoće da upozna nove modele automobila, uspela je da je odvede u garažu. Od

trenutka kad je ugledala Maurisija Babilonija, Meme je prestala da vara samu sebe i shvatila je da, u stvari, ne može da odoli želji da bude nasamo s njim i naljutila se kad je osetila da je i on to shvatio čim ju je video.

— Došla sam da vidim nove modele — rekla je Meme.

— To je dobar izgovor — rekao je on.

Meme je primetila da se peče na vatri sopstvenog ponosa i očajnički je tražila načina da ga ponizi. Ali on joj nije dao vremena.

— Nemojite se plašiti — rekao joj je šapatom. — Nije to prvi put da jedna žena poludi za muškarcem. — Osetila se toliko nezaštićena da je napustila radionicu i ne pogledavši nove modele, i celu noć provela prevrćući se u krevetu i plačući od ogorčenja. Riđokosi Severoamerikanac, koji je, u stvari, počeo da je interesuje, ličio joj je na dete u pelenama. Bilo je to onda kad je primetila da žuti leptiri prethode dolasku Maurisija Babilonija. Već ih je ranije viđala, naročito u mehaničarskoj radionici, i pomislila je da ih privlači miris boje. Ponekad je osećala da lete iznad njene glave u pomrčini bioskopa. Ali kad je Maurisio Babilonio počeo da je proganja, kao duh kojeg je samo ona prepoznavala u gomili, shvatila je da žuti leptiri s njim imaju neke veze. Maurisio Babilonio je bio uvek na koncertima, u bioskopu, na bogosluženju, i njoj nije bilo potrebno da ga traži među publikom, pošto su joj ga pokazivali leptiri. Jedanput je Aurelijanu Drugom dosadilo to uporno lepršanje, pa je ona poželela da mu poveri svoju tajnu, kao što je i obećala, ali instinkt joj je govorio da se on ovog puta neće našaliti kao obično: — Šta bi rekla tvoja mati kad bi saznala za to. — Jednog jutra, dok su potkresivali ruže u bašti, Fernanda je kriknula od straha i naredila da se Meme ukloni sa mesta na kome se nalazila, jer je to bilo isto ono mesto sa koga je Remedios Prelepa uzletela na nebo. Jednog trenutka je imala utisak da će se čudo ponoviti sa njenom kćerkom, pošto se uznemirila od iznenadnog lepetanja krila. Bili su to leptiri. Meme ih je videla, kao da su se odjednom rodili iz svetlosti, i srce joj je zaigralo. U tom trenutku baš je ulazio Maurisio Babilonio sa paketom koji je, kako je rekao, bio poklon od Patricije Braun. Meme koju obli rumenilo, prikri svoju zbunjenost uspevajući čak da ga uz normalan osmeh zamoli da paket ostavi na ogradi, jer su joj prsti prljavi od

zemlje. Fernanda je na tom čoveku, koga će nekoliko meseci kasnije izbaciti iz kuće, ne sećajući se da ga je ikad videla, jedino primetiti bledilo njegove kože.

— Čudan čovek — rekla je Fernanda. — Vidi mu se po licu da će umreti.

Meme je pomislila da su njenu majku impresionirali leptiri. Kad su potkresale ružičnjak, oprala je ruke i ponela paket u svoju sobu da ga otvori. U njemu je bila nekakva kineska igračka, koja se sastojala od pet koncentričnih kutija, i u poslednjoj nalazila se cedulja koju je pažljivo ispisao neko ko je tek naučio da piše: Videćemo se u subotu u bioskopu. Meme se sa zakašnjenjem uzbudila što je kutiju tako dugo ostavila na ogradi nadohvat Fernandinoj radoznalosti, i mada joj se dopala hrabrost i snalažljivost Maurisija Babilonija, ipak ju je potresla njegova naivnost što je očekivao da će ona doći na sastanak. Meme je već znala da je Aurelijano Segundo subotom uveče zauzet. Međutim tokom nedelje tako ju je zaokupila vatrena čežnja da je u subotu ubedila oca da je ostavi samu u bioskopu i da se po nju vrati po završetku predstave. Jedan noćni leptir lepršao je iznad njene glave još dok su svetla bila upaljena. I tada se desilo. Kad su se svetla ugasila, Maurisio Babilonio je seo do nje. Meme se osećala kao da se koprca u močvari opasnosti, iz koje ju je mogao spasti, kao što se dogodilo u snu, samo taj čovek koji je mirisao na motorno ulje i koga je tek nazirala u tami.

— Da niste došli — rekao je — ne biste me više videli.

Meme je osetila težinu njegove ruke na svom kolenu i shvatila da se oboje u tom trenutku nalaze u stanju predavanja.

— Ono što me odbija od tebe — nasmejala se ona — jeste da uvek kažeš tačno ono što ne treba reći.

Poludela je za njim. Izgubila je san i apetit i povukla se u duboku samoću, tako da joj je čak i otac smetao. Izmislila je ceo splet lažnih obaveza da bi prevarila Fernandu, izgubila je iz vida svoje drugarice, izdigla se iznad svih konvencionalnosti samo da bi se sa Maurisijem Babilonijem videla u bilo koji čas i na bilo kom mestu. U početku joj je smetala njegova grubost. Prvi put kad su se nasamo videli, na pustom polju iznad mehaničarske radionice, on ju je bez milosti doveo u jedno životinjsko stanje, koje ju je iscrplo. Bilo joj je

potrebno izvesno vreme da primeti kako je to takođe jedan oblik nežnosti, i tada je izgubila mir i živela samo za njega, luda od želje da se utopi u njegov zadah od ulja i ceđi, koji ju je ošamućivao. Neposredno pred Amarantinu smrt spotakla se iznenada o jedan momenat lucidnosti u svome ludilu i zadrhtala pred neizvesnom budućnošću. Tada je čula da se govori o nekoj ženi koja je proricala iz karata, i u tajnosti je otišla da je poseti. Bila je to Pilar Ternera. Čim ju je spazila da ulazi, pogodila je njene najskrivenije razloge.

— Sedi — reče joj. — Nisu mi potrebne karte da bih saznala budućnost jedne Buendije.

Meme nije znala, i nikad nije ni saznala, da je ta stogodišnja vračara bila njena prababa. Ali, isto tako, ona joj to ne bi verovala ni posle surove stvarnosti kojom joj je otkrila da ljubavna žudnja može biti zadovoljena samo u krevetu. Isto mišljenje imao je i Maurisio Babilonio, ali se Meme opirala da mu poveruje, pošto je u dubini duše smatrala da je ono inspirisano nezdravim zaključivanjem jednog radnika. Ona je tada mislila da jedna vrsta ljubavi može da pobedi drugu vrstu ljubavi pošto je muškarcima svojstveno da više ne osećaju potrebu za jelom kad su već jedanput zadovoljili apetit. Pilar Ternera ne samo što ju je izvela iz zablude nego joj je ponudila stari platneni krevet u kome je začela Arkadija, Meminog dedu, i kasnije Aurelijana Hosea. Naučila je i kako se vrućim oblogama od slačice sprečava neželjeno začeće, i dala joj recepte za napitke koji bi u slučaju nezgode mogli da razbiju »čak i grižu savesti.« Taj razgovor ulio je Meme isto osećanje hrabrosti koje je osetila ono popodne u pijanstvu. Amarantina smrt, međutim, primorala ju je da odloži odluku. U toku devet večeri ona se ni za trenutak nije odvojila od Maurisija Babilonija, koji je bio u gomili koja je zauzela kuću. Zatim je nastala duga žalost i obavezni zatvor, pa su se na neko vreme odvojili. Bili su to dani puni unutrašnjeg nemira, nezadržive žudnje i potisnutih želja, da je Meme prvo popodne kada je uspela da izađe otišla pravo kući Pilar Ternere. Predala se Maurisiju Babiloniju bez otpora, bez stida, bez formalnosti, sa tako neodoljivim darom i tako mudrom intuicijom, da bi neki čovek podozriviji nego što je bio on, mogao to uzeti kao čisto iskustvo. Voleli su se dva puta nedeljno duže od tri meseca, zaštićeni nehotičnim saučesništvom

Aurelijana Drugog, koji je bez ikakvih sumnji odobravao kćerkina izvrdavanja, samo da ne bi živela strogim životom svoje majke. U noći kada ih je Fernanda iznenadila u bioskopu, Aurelijano Segundo je osetio da ga muči griža savesti i posetio je Meme u njenoj sobi, gde ju je zatvorila Fernanda, verujući da će joj laknuti ako mu se poveri kao što je obećala. Ali Meme je sve odricala. Bila je tako sigurna u sebe, tako izolovana u svojo] samoći, da je Aurelijano Segundo stekao utisak da više ne postoji nikakva veza među njima, da su drugarstvo i saučesništvo samo iluzije prošlosti. Mislio je da govori sa Maurisijem Babilonijem, verujući da će njegov autoritet bivšeg gazde naterati ovog da se odrekne svojih namera, ali Petra Kotes ga je ubedila da su to ženska posla, tako da je ostao da plovi u neizvesnosti i neodlučnosti, i samo ga je podržavala nada da će zatvor dokrajčiti kćerkine muke.

Meme nije pokazivala nikakve znakove žalosti. Naprotiv, iz susedne spavaće sobe Ursula je primetila da je ritam njenog sna miran, da je staložena, da uredno jede i da je u svakom pogledu zdrava. Jedino što je pobudilo Ursulinu radoznalost posle skoro dva meseca kazne bilo je to da se Meme nije kupala ujutru, kao što su svi radili, nego u sedam naveče. Ponekad je poželela da joj skrene pažnju na škorpione, ali Meme je bila tako hladna prema njoj, verujući da ju je ona izdala, te je više volela da joj čukunbaba ne smeta svojim upozorenjima. U predvečerje, žuti leptiri su zauzimali kuću. Svake večeri po povratku iz kupatila Meme bi nailazila na očajnu Fernandu kako pumpom za insekte ubija leptire.

— Ovo je nevolja — govorila je. — Uvek su mi govorili da noćni leptiri prizivaju nesreću.

Jedne večeri, dok je Meme bila u kupatilu, Fernanda je slučajno ušla u njenu spavaću sobu, i u njoj je bilo toliko leptira da se jedva moglo disati. Zgrabila je nekakvu krpu da ih uplaši, i srce joj se sledilo od užasa kad je povezala noćna kupanja svoje kćeri sa oblogama od slačice koje su se vukle po podu. Nije čekala zgodnu priliku, kao što je to učinila prvi put. Sutradan je pozvala na ručak novog predsednika opštine, koji je kao i ona sišao sa visoravni, i zamolila ga da postavi noćnu stražu u dvorištu, jer joj se čini da joj neko krade kokoške. Te noći straža je oborila Maurisija Babilonija

kad je podizao crepove da uđe u kupatilo, u kome ga je Meme, između škorpiona i leptira, čekala gola i sva uzdrhtala od ljubavi, kao što je radila gotovo svake noći poslednjih meseci. Jedan metak zariven u kičmu prikovao ga je za krevet do kraja života. Umro je od starosti u samoći, bez jauka, bez protesta, bez želje za osvetom, mu čen uspomenama i žutim leptirima, koji mu nisu davali nijednog časa mira, i javno žigosan kao kradljivac kokoški.

Događaji koji će zadati smrtni udarac Makondu počeli su se nazirati kad su u kuću doneli sina Meme Buendija. Opšte prilike bile su tada neizvesne pa niko nije bio raspoložen da se bavi privatnim skandalima, tako da je Fernanda mogla da se koristi pogodnom situacijom da dete drži skriveno, kao da nikad nije ni rođeno. Morala je da ga primi, pošto je u okolnostima u kojima su ga doveli bilo nemoguće da ga odbaci. Predstojalo joj je da ga, protiv svoje volje, podnosi do kraja života, pošto joj je, iskreno govoreći, nedostajalo hrabrosti da sprovede svoju tajnu odluku i da ga uguši u cisterni za kupatilo. Zatvorila ga je u staru radionicu pukovnika Aurelijana Buendije. Santa Sofija de la Pijedad nekako ga je ubedila da ga je našla kako plovi u korpici. Ursuli je bilo suđeno da umre a da ne sazna za njegovo rođenje. Mala Amaranta Ursula, koja je ušla u radionicu jedanput kad je Fernanda hranila dete, takođe je poverovala u priču o plovećoj korpici. Aurelijano Segundo, pošto se potpuno odvojio od žene zbog nerazumevanja koje je ona pokazala za Meminu tragediju, saznao je o postojanju unuka tek tri godine kasnije, pošto su dete vratili kući kad je zbog Fernandine nepažnje pobeglo iz ropstva i za delić sekunde se pojavilo na tremu, golo, raščupane kose i sa impresivnim udom, nalik na krestu u ćurana, kao da nije bilo ljudsko biće nego enciklopedijski prikaz ljudoždera.

Fernanda nije računala sa tim žestokim udarcem svoje nepopravljive sudbine. Dete je bilo kao povratak sramote, za koju je ona verovala da je zauvek prognana iz kuće. Tek što su odveli Maurisija Babilonija sa slomljenom kičmom, Fernanda je već utančine počela da sprovodi plan, smišljen da odstrani svaki trag sramote. Ne savetujući se sa mužem, sledećeg dana spremila je kćerkin prtljag, stavila u koferčić tri presvlake koje su joj mogle zatrebati, i ušla u njenu sobu pola časa pre polaska voza.

— Hajdemo, Renata — rekla joj je.

Nije joj pružila nikakvo objašnjenje. Meme, sa svoje strane, nije ga ni očekivala niti ga je želela. Ne samo što nije znala kuda idu, nego joj je bilo svejedno da su je vodili i na klanicu. Otkako je čula pucanj u dvorištu i istovremeno bolni krik Maurisija Babilonija, nije više progovorila, niti je to učinila do kraja života. Kad joj je majka

naredila da izađe iz spavaće sobe, nije se ni očešljala niti se umila, a popela se u voz kao mesečar, ne primećujući ni žute leptire koji su je i dalje pratili. Fernanda nikada nije saznala, niti se potrudila da to ispita, da li je njeno skamenjeno ćutanje bila odluka njene volje ili je zanemela zbog tragičnog udarca. Meme je jedva primećivala da putuju kroz negdašnji začarani kraj. Nije videla senovite i beskrajne plantaže banana s obe strane pruge. Nije videla bele kuće stranaca, ni njihove bašte sasušene od prašine i vrućine, ni žene u kratkim pantalonama i košuljama sa plavim prugama koje su se kartale na tremu. Nije videla na prašnjavim putevima volovska kola natovarena bananama. Nije videla ni devojke koje su kao ribe skakale u bistru reku, dok su putnici u vozu tugovali gledajući njihove divne dojke, nije videla ni zbijene i trošne radničke barake, oko kojih su obletali žuti leptiri Maurisija Babilonija, na čijim su tremovima bleda i ispaćena deca sedela na svojim nošama, a trudne žene dobacivale psovke vozu. To trenutno viđenje, koje je za nju bilo zabava kad se vraćala iz škole, sada je prošlo kroz srce Meme a da ono nije ni zadrhtalo. Nije pogledala kroz prozor čak ni kad je prestala topla vlaga plantaža i voz prošao kroz ravnicu punu bulki, na kojoj je još uvek stajao ugljenisani kostur španske galije, i izbio potom na onaj isti čisti vazduh i isto prljavo more, gde su se pre skoro stotinu godina rasplinule iluzije Hosea Arkadija Buendije.

U pet popodne, kad su stigle na poslednju stanicu močvare, sišla je s voza jer je to i Fernanda učinila. Sele su u male kočije nalik na velikog slepog miša, koje je vukao jedan astmatični konj, i prošle kroz opusteli grad, na čijim je beskrajnim ulicama išaranim šalitrom odjekivala ista vežba na klaviru koju je u mladosti Fernanda slušala u popodnevnim časovima odmora. Ukrcale su se na rečni brod, čiji je drveni točak bučao kao požar i čije su se gvozdene ploče izjedene rđom presijavale kao otvor peći. Meme se zatvorila u kabinu. Dva puta dnevno ostavljala je Fernanda tanjir sa hranom pored kreveta i dva puta dnevno ga je vraćala nedirnutog, ne zbog toga što je Meme odlučila da umre od gladi, nego što joj se gadio i miris hrane, a stomak joj je vraćao čak i vodu. Ni sama tada nije slutila da se njena plodnost narugala isparavanju slačice, a i Fernanda će to saznati tek godinu dana kasnije, kad joj budu doneli dete. U zagušljivoj kabini,

van sebe od treskanja gvozdenih zidova i neizdržljivog zadaha mulja, uskomešanog točkom broda, Meme je izgubila svaki račun o danima. Prošlo je mnogo vremena otkako je videla poslednjeg žutog leptira kako se razbio o krila ventilatora i primila je kao beznadežnu istinu da je Maurisio Babilonio umro. Pri svem tom nije dopuštala da je pobedi nespokojstvo. Produžila je da misli na njega za vreme mučnog jahanja na mazgi, prelazeći preko nestvame visoravni u kojoj se izgubio Aurelijano Segundo kad je tražio najlepšu ženu sveta, dok se indijanskim putevima penjala na Kordiljere i dok je ulazila u tmurni grad u čijim su uskim kamenim uličicama odjekivala pogrebna zvona sa trideset i dve crkve. Te noći su spavale u napuštenom kolonijalnom zdanju, na daskama koje je Fernanda stavila na pod u jednoj sobi koja je zarasla u korov, pokrivši se krpama od zavesa koje su strgle sa prozora i koje su se cepale pri svakom pokretu tela. Meme je znala gde se nalaze, pošto je u zanosu nesanice videla kako prolazi jedan gospodin u crnini, koga su jedne daleke badnje večeri doneli kući u olovnom kovčegu. Sledećeg dana, posle bogosluženja, Fernanda ju je odvela u jednu mračnu zgradu koju je Meme odmah prepoznala iz uspomena svoje majke, koja se često sećala zavoda gde su je vaspitavali za kraljicu, i tada je shvatila da je došao kraj putovanju. Dok je Fernanda razgovarala sa nekim u susednoj sobi, ona je ostala u jednom salonu išaranom velikim portretima kolonijalnih nadbiskupa, drhteći od zime, pošto je još bila u platnenoj haljini sa crnim cvetićima i tvrdim čizmama naduvenim od pustinjskog teda. Stajala je sred salona i mislila na Maurisija Babilonija pod žutim mlazom svetlosti sa vitraža, kad iz sobe iziđe jedna veoma lepa iskušenica noseći njen koferčić sa tri presvlake. Kad je prošla kraj Meme, pružila joj je ruku ne zaustavljajući se.

— Hajdemo, Renata — rekla joj je.

Meme je uze za ruku i prepusti se da je vodi. Poslednji put kad ju je Fernanda videla kako pokušava da svoj korak prilagodi izkušenici, upravo su se iza nje zatvarale gvozdene rešetke zatvora. Još je mislila na Maurisija Babilonija, na njegov miris od ulja i njegovo jato leptirova, i nastaviće da misli na njega svakog dana svog života, sve

do one daleke jesenje zore kada će umreti u starosti, pod lažnim imenom i ne progovorivši ni jedne reči, u turobnoj bolnici u Krakoviji.

Fernanda se vratila u Makondo vozom koji su štitili naoružani policajci. Tokom putovanja primetila je napetost putnika, spremne vojnike u selima pored pruge i vazduh zasićen očekivanjem da se nešto teško dogodi, ali su joj nedostajala obaveštenja sve dok nije stigla u Makondo, gde su joj ispričali da Hose Arkadio Segundo organizuje štrajk radnika Kompanije banana.

— Samo nam je još ovo nedostajalo — rekla je u sebi Fernanda. —Jedan anarhista u porodici.

Štrajk je izbio dve nedelje kasnije i nije imao dramatičnih posledica kao što se strahovalo. Radnici su tražili da ih oslobode obaveze da seku i ukrcavaju banane nedeljom, i zahtev je izgledao toliko pravedan da ga je čak i otac Antonio Isabel podržao, pošto je našao da je u saglasnosti sa božjom zapovesti. Ova akcija koja se uspešno završila, kao i druge koje su pokrenute sledećih meseci, izvukla je iz anonimnosti bezbojnog Hosea Arkadija Drugog, za koga se obično govorilo da mu je jedina zasluga to što je mesto napunio francuskim prostitutkama. Sa isto tako čvrstom odlučnošću sa kojom je raskrčmio svoje borbene petlove da bi stvorio jednu besmislenu plovidbenu kompaniju, napustio je mesto nadzornika u Kompaniji banana i stavio se na stranu radnika. Veoma brzo su ga žigosali kao agenta jedne međunarodrie zavere protiv javnog reda. U noći jedne sedmice pomračene sumnjivim pričama pravo je čudo kako je utekao ispred četiri revolverska hica koja je, dok je izlazio sa nekog tajnog sastanka, na njega ispalio neki nepoznati čovek. Sledećih meseci atmosfera je bila tako napeta da je čak i Ursula to primetila iz svog pomračenog ugla, i učinilo joj se da opet živi u onim uzbudljivim vremenima kada je njen sin Aurelijano napunio džep homeopatičnim zrncima subverzije. Pokušala je da razgovara sa Hoseom Arkadijem Segundom da bi mu predočila tu činjenicu,ali Aurelijano Segundo je obavestio da se od noći atentata ne zna za njegovo boravište.

— Isto kao Aurelijano — uzviknula je Ursula. — To je kao da se svet okreće ukrug.

Fernandu nije uznemirivila neizvesnost tih dana. Nije imala dodira sa spoljnim svetom još od žestoke svađe s mužem, kad je

odlučila o sudfcini Meme bez njegovog odobrenja. Aurelijano Segundo bio je spreman da izvuče kćer pomoću policije, ako bude potrebno, ali Fernanda mu je pokazala hartije iz kojih se videlo da jen manastir otišla po sopstvenoj volji. U stvari, Meme ih je pctpisala kad je već bila s druge strane gvozdenih vrata, i učinila je to sa istim onim prezirom s kojim je dozvolila da je odvedu. U dubini duše Aurelijano Segundo nije verovao u ispravrost dokaza, kao što nikad nije poverovao da je Maurisio Babilonio ušao u dvorište da bi krao kokoške, ali oba dokaza su rmi poslužila za umirenje savesti, i tada je mogao da se vrati mime duše pod okrilje Petre Kotes, gde je nastavio sa bučnim pijmkama i neumornim ždranjem. Daleko od seoskih nemira, glnva za strašne Ursuline prognoze, Fernanda je po izvršenj.i svog plana konačno stavila tačku. Napisala je dugačko pismo svom sinu Hoseu Arkadiju, koji je već trebalo da stupi u r.eku službicu, i u njemu ga obavestila da je njegova sestra Renata preminula u miru gospodnjem od posledica žute groznice. Potom je predala Amarantu Ursulu na čuvanje Santa Sofiji de la Pijedad i posvetila se svojoj prepisci sa nevidljivim lekarima, prosto luda zbog nezgode s Meme. Kao prvo odredila je konačan datum za odloženu telepatijsku intervenciji. Ali nevidljivi lekari odgovoriše joj da to ne bi bilo razborito sve dok u Makondu vladaju nemiri. Bila je tako nestrpljiva i isto tako slabo obaveštena da im je objasnila, u drugom pianu, da nikakvih nemira nema i da je sve posledica ludosti jednog njenog devera, koji je tih dana uplovio u sindikalne vode, kao što je jedno vreme ludovao za borbom petlova i plovidbom. Još se nisu bili dogovorili, kad jedne vruće srede na kućnim vratima zazvoni jedna stara časna sestra s korpicomu ruci. Kadjoj je otvorila, Santa Sofija de la Pijedad pomisli da je to neki poklon i pokuša da joj uzme korpicu pokrivenu lepim čipkanim pokrivačem. Ali časna sestra se usprotivi, pošto je dobila naređenje da je preda lično i sa što je moguće većom obazrivošću gospođi Fernandi del Karpio de Buendija. Bio je to Memin sin. Bivši Fernandin duhovni starešina u pismu je objašnjavao da se sin rodio pre dva meseca i da su oni sebi dopustili slobodu da sinu na krštenju daju ime Aurelijano, kao što mu se zove deda, pošto majka nije ni usta otvorila da bi izrazila svoju

volju. Fernanda se intimno pobunila protiv te podvale sudbine, ali je smogla toliko snage da ne pokaže pred časnom sestrom.

— Reći ćemo da smo ga našli kako plovi u korpici — nasmejala se.

— Niko vam neće verovati — reče časna sestra.

— Ako su to poverovali Svetom pismu — odgovorila je Fernanda — ne vidim zašto ne bi verovali meni.

Časna sestra je ručala u kući i do polaska voza, u skladu s naređenjem koje je dobila, više nije pomenula dete, ali Fernanda ju je žigosala kao neželjenog svedoka svoje sramote, pa je žalila što su prevaziđene srednjovekovne navike da se glasonoša loših vesti obesi. Beše tada odlučila da uguši dete u cisterni čim časna sestra ode, ali srce joj to nije dopustilo i više je volela da strpljivo sačeka da je beskrajna dobrota boga oslobodi ove nevolje.

Novi Aurelijano navršio je jednu godinu kad je opšta napetost neočekivano eksplodirala. Hose Arkadio Segundo i ostale sindikalne vođe, koje sve do tada nisu bile poznate, iznenada su se pojavili krajem sedmice i raspirili manifestacije po selima u oblasti banana. Policija se zadovoljavala da održava red. Ali u ponedeljak noću uhvatili su vođe u njihovim kućama i sa lancima od pet kilograma na nogama poslali ih u zatvor u glavni grad provincije. S njima su odveli Hosea Arkadija Drugog i Lorensa Gavilana, pukovnika meksičke revolucije, koji se sklonio u Makondo i koji je pričao da je svedok herojstva svoga kuma Artemija Krusa. Međutim, nisu prošla ni tri meseca a već su bili na slobodi, jer se vlada i Kompanija banana nisu mogle sporazumeti oko toga ko će ih u zatvoru hraniti. Razlog nezadovoljstva radnika ovog puta su bile nezdrave kuće, propusti u medicinskoj zaštiti i uslovi rada. Tvrdili su još da nisu plaćeni efektivnim novcem, nego bonovima za koje su u prodavnicama Kompanije mogli da kupuju samo pršut iz Vidržinije. Hose Arkadio Segundo bio je zatvoren, jer je otkrio da je sistem bonova samo Kompanijin način da finansira brodove za prevoz voća i, da nije bilo bakalske robe, morali bi prazni da se vraćaju iz Nju Orleansa do luke gde treba da utovare banane. Druge optužbe bile su opštepoznate. Lekari Kompanije nisu pregledali bolesnike, nego su ih postrojavali u indijanski red pred ambulantama i bolničarka im je stavljala na jezik

pilulu bakarnozelene boje, ne vodeći računa imaju li malariju, kapavac ili zatvor. Bila je to opšta terapija, tako da su deca po nekoliko puta stajala u red i, umesto da progutaju pilulu, nosila su je kući da njome obeležavaju brojeve dok se igraju lutrije. Radnici Kompanije bili su stešnjeni u bednim barakama. Inženjeri, umegto da prave nužnike, donosili su o Božiću u logor pokretni nužnik, na pedeset osoba jedan, i javno pokazivali kako ih treba upotrebljavati da bi duže trajali. Oronuli advokati u crnim odelima, koji su se nekada muvali oko pukovnika Aurelijana Buendije, a sada bili zastupnici Kompanije banana, osporavali su sve optužbe presudama koje su ličile na čaroliju. Kada su radnici stavili na hartiju svoje zajedničke zahteve, prošlo je dosta vremena dok nisu uspeli da o tome zvanično obaveste Kompaniju banana. Čim je saznao za sporazum, gospodin Braun je prikačio za voz svoj luksuzni stakleni vagon i nestao iz Makonda, zajedno sa najpoznatijim predstavnicima svog preduzeća. Međutim, nekolicina radnika pronašla je jednog od njih već naredne subote u jednom burdelju i naterala ga, dok je bio go, sa jednom ženom podmetnutom da ga namami u klopku, da potpiše jednu kopiju peticije sa radničkim zahtevima. Kukavni advokati su na sudu dokazali da taj čovek nema nikakve veze sa Kompanijom i da ne bi posumnjali u njihove argumente, naredili su da ga zatvore kao uzurpatora. Kasnije, dok je krišom putovao u vagonu treće klase, iznenadili su i gospodina Brauna i naterali ga da potpiše drugu kopiju radničkih zahteva. Sledećeg dana stao je pred sudije sa kosom obojenom u crno i govorio je španski bez greške. Advokati su dokazali da to nije gospodin Džek Braun, generalni direktor Kompanije banana rođen u Pratvilu, u Alabami, nego bezopasni prodavac lekovitog bilja, rođen u Makondu i tu kršten pod imenom Dagoberto Foneska. Posle toga, zbog novih pokušaja radnika, advokati su na javnim mestima istakli smrtovnicu gospodina Brauna, overenu od konzula i ministra inostranih poslova, koji su posvedočili da su ga devetog juna vatrogasna kola pregazila u Čikagu. Umorni od hermeneutičkog delirijuma, radnici su prenebregnuli vlast u Makondu i sa svojim tužbama otišli do viših instanci. Tu su mađioničari pravnici dokazali da su prigovori neosnovani, jednostavno zato što Kompanija banana nema, nikada

nije imala, niti će ikada imati, radnike u svojoj službi, nego da ih je skupljala slučajno i sezonski. Tako su propale izmišljotine o pršutu iz Virdžinije, čudotvornim pilulama i božićnim nužnicima, te je sudskom presudom i zvaničnim proglasima ustanovljeno nepostojanje radnika.

Izbio je veliki štrajk. Plantaže su bile upola obrađene, voće je prezrelo i vozovi od sto dvadeset vagona ostali su na sporednim kolosecima. Besposleni radnici nagrnuli su u selo. Turska ulica osvanula je u jednu mnogodnevnu subotu, a u bilijarskom salonu Jakobovog hotela na smenu se igralo dvadeset četiri časa. Tu se našao Hose Arkadio Segundo onog dana kada je objavljeno da je vojska preuzela na sebe da uspostavi javni red. lako nije imao smisla za predskazivanje, ta vest je za njega bila kao nagoveštaj smrti, koju je čekao još od onog davnog jutra kada mu je pukovnik Hermeldo Markes dozvolio da gleda streljanje. Međutim, loša predskazanja nisu promenila njegovo svečano raspoloženje. Odigrao je igru kao što je predvideo, i nije pogrešio u karambolu. Malo kasnije, udaranje doboša, zvuci truba, uzvici i gomila ljudi pokazali su mu da je najzad završena ne samo partija bilijara nego i tiha i usamljena partija koju je igrao sam sa sobom od one zore kad je prisustvovao streljanju. Tada je izišao na ulicu i ugledao ih. Bila su tri odreda od čijeg marša se tresla zemlja u taktu posmrtnih doboša. Njihov dah stoglave aždaje prožeo je kužnom parom sjaj toga podneva. Bili su mali, nabijeni, ružni. Znojili su se konjskim znojem, vonjali na lešine koje se raspadaju na suncu i odavali ćutljivu neustrašivost i zatvorenost ljudi sa visoravni. lako im je trebalo više od jednog sata da prođu, čovek bi mogao pomisliti da je to nekoliko četa koje se vrte ukrug, pošto su svi bili isti, sinovi iste majke, i svi su sa istim stoicizmom podnosili težinu ranca i čuture, stid zbog pušaka sa isukanim bajonetima i nelagodnost zbog slepe poslušnosti i osećanja časti. Ursula ih je čula iz svog kreveta u tami kako prolaze, i podigla je ruku da se prekrsti. Santa Sofija de la Pijedad, naslonjena u tom trenutku na izvesni stoljnjak koji je upravo ispeglala, pomislila je na svoga sina Hosea Arkadija Drugog koji se nije uznemirio gledajući kako prolaze poslednji vojnici ispred vrata Jakobovog hotela.

Ratni zakon davao je vojsci ovlašćenje da preuzme ulogu sudije u sukobima, ali nije učinjen nikakav pokušaj pomirenja. Odmah, čim

su se prikazali u Makondu, vojnici su odložili puške na stranu, posekli i ukrcali banane i pokrenuli vozove. Radnici, kojima je bilo već dosta čekanja, odbegli su u šumu nemajući drugog oružja sem svojih radnih mačeta, i počeli su da vrše sabotaže. Zapalili su hasijende i magacine, digli šine da bi onemogućili saobraćaj vozova, koji su počeli da otvaraju sebi put mitraljeskom vatrom, i posekli telegrafske i telefonske žice. Kanali za navodnjavanje su se obojili krvlju. Gospodin Braun, koji je bio živ u elektrifikovanom kokošarniku, sklonjen je iz Makonda sa svojom porodicom i porodicama drugih njegovih zemljaka i odveden na sigurnu teritoriju pod zaštitom vojske. Situacija je pretila da se pretvori u neravnopravan i krvav građanski rat, kada su vlasti uputile apel radnicima da se sastanu u Makondu. Apelom je bilo objavljeno da će vojni i civilni šef oblasti doći narednog petka da intervenišu u sukobu. Hose Arkadio Segundo bio je u masi koja se sakupila na stanici u petak ujutru. Učestvovao je na jednom sastanku sindikalnih vođa i dobio zadatak da se zajedno sa pukovnikom Gavilanom pomeša s masom i da je usmerava prema okolnostima. Nije se osećao dobro, u ustima je osetio neku gorčinu. kao od šalitre, čim je primetio da je vojska postavila mitraljeska gnezda oko malog trga i da je utvrđeni grad Kompanije banana zaštićen artiljerijskim oruđima. Oko dvanaest, čekajući voz koji nije dolazio, više od tri hiljade ljudi, radnika, žena i dece preplavilo je prostor pred stanicom i tiskalo se u susednim ulicama koje je vojska zatvorila redovima mitraljeza. Sve to ličilo je više na vašar nego na doček. Preselili su vašarske šatre i točionice iz Turske ulice, te su ljudi tako lakše podnosili dosadno čekanje i žarko sunce. Malo pre tri sata pronela se vest da će službeni voz doći tek sledećeg dana. Umorna gomila je pustila uzdah očajanja. Jedan poručnik se tada popeo na krov stanice, gde su bila četiri gnezda sa mitraljezima uperenim u gomilu, i dao znak za tišinu. Do Hosea Arkadija Drugog bila je jedna bosa, veoma debela žena, sa dvoje dece između četiri i sedam godina. Uzela je u naručje mlađeg i zamolila Hosea Arkadija Drugog, iako ga nije poznavala, da podigne drugo da bi bolje čulo. Hose Arkadio Segundo stavio je dete na ramena. Mnogo godina kasnije to dete će stalno ponavljati, a niko mu neće verovati, da je videlo poručnika

kako kroz trubu sa nečijeg gramofona čita Ukaz broj četiri vojnog i civilnog šefa oblasti. Bio je potpisan od strane pukovnika Karlosa Kortesa Vargasa i njegovog sekretara, majora Enrika Garsije Isasa, i u tri člana od osamdeset reči objavljivao je da su štrajkači čopor razbojnika i ovlastio vojsku da ih poubija iz mitraljeza.

Pročitan je Ukaz uz zaglušujuće zvižduke protesta, a jedan kapetan je zamenio poručnika na krovu stanice i kroz gramofonsku trubu dao znak da hoće da govori. Gomila je ponovo zaćutala.

— Gospođe i gospodo — reče kapetan tiho, polako i malo umorno — imate pet minuta da se povučete.

Žviždanja i dvostruku jači uzvici ugušili su znak trube koji je objavljivao početak datog roka. Niko se nije pomakao.

— Prošlo je pet minuta — reče kapetan istim tonom. — Još jedan minut i otvorićemo vatru.

Hose Arkadio Segundo, sav u ledenom znoju, spustio je dete sa ramena i predao ga ženi.

— Ove rogonje su u stanju da pucaju — šapnula je ona. Hose Arkadio Segundo nije imao vremena da govori, pošto je u tom trenutku prepoznao promukli glas pukovnika Gavilana, čiji je uzvik propratio ženine reči. Opijen napetošću, veličanstvenom i dubokom tišinom i, osim toga, ubeđen da niko neće pokrenuti tu uplašenu masu opčinjenu smrću, Hose Arkadio Segundo propeo se iznad ljudi koji su stajali pred njim i, prvi put u svom životu, podigao glas.

— Rogonje — viknu. — Poklanjamo vam minut koji je preostao.

Na kraju njegovog uzvika dogodilo se nešto što u njemu nije izazvalo strah, nego izvesne halucinacije. Kapetan je izdao naređenje za vatru i četiri mitraljeska gnezda odmah su mu odgovorila. Ali sve je ličilo na farsu. Izgledalo je kao da su mitraljezi napunjeni nekakvom ujdurmom pirotehnike, pošto se čulo njihovo otežano štektanje i videli njihovi usijani ispljuvci, ali se nije primećivala m najmanja reakcija, nijedan glas, nijedan uzdisaj među zgusnutom masom koja je izgledala skamenjena i trenutno neranjiva. Iznenada, sa jedne strane stanice jedan smrtni krik rasplinuo je čaroliju.

— Aj, majko moja.

Jedna seizmična sila, vulkanski tresak, kataklizmična rika eksplodirali su usred mase sa neizrecivom razornom snagom. Hose Arkadio Segundo jedva je stigao da podigne dete, dok je majka sa drugim nestala u uspaničenoj masi.

Mnogo godina kasnije dete će još pričati, iako su susedi verovali da je stari izlapeo, da ga je Hose Arkadio Segundo podigao iznad svoje glave i prepustio se da ga vuku, tako reći, kroz vazduh kao da plovi u panici mase prema susednoj ulici. Uzdignuti položaj deteta omogućio mu je da vidi kako u tom času razularena masa stiže već do ugla i kako red mitraljeza otvara vatru. Nekoliko glasova kriknulo je istovremeno.

— Bacite se na zemlju! Bacite se na zemlju!

Prvi redovi su to već učinili, pokošeni mitraljeskim rafalima. Preživeli, umesto da se bace na zemlju, pokušali su da se vrate natrag, i tada je panika zadala jedan aždajski udarac i u zbijenom talasu poslala ih protiv drugog zbijenog talasa koji se kretao iz suprotnog pravca, odbačen sledećim aždajskim udarcem iz suprotne ulice, gde su mitraljezi takođe pucali bez prestanka. Bili su opkoljeni, okrećući se u ogromnoj vrtešci koja se malo-pomalo sužavala prema svom epicentru pošto su njene ivice sistematski sečene unaokolo, kao kad se ljušti crni luk, nezasitim i metodičnim noževima mitraljeza. Dete je videlo jednu ženu kako kleči, raširenih ruku, u jednom praznom prostoru koji je bio tajanstveno nepristupačan mecima. Tu ga je ostavio Hose Arkadio Segundo u trenutku kad je pao lica oblivenog krvlju, pre nego što je džinovska gomila sravnila prazni prostor, ženu koja kleči, svetlost visokog sušnog neba i kurvinski svet u kome je Ursula Iguaran prodala toliko životinjica od karamela.

Kad se Hose Arkadio Segundo probudio, ležao je na leđima u pomrčini. Primetio je da putuje nekim beskrajnim i tihim vozom, da mu je kosa slepljena od suve krvi i da ga bole sve kosti. Osetio je neodoljivu potrebu za snom. U želji da spava dugo, zaštićen od straha i užasa, smestio se na onu stranu koja ga je manje bolela, i tek tada je otkrio da leži na mrtvima. Nije bilo ni jednog slobodnog mesta u vagonu, osim u glavnom hodniku. Mora da je prošlo dosta vremena od pokolja, pošto su leševi imali temperaturu gipsane

statue u jesen, i izdržljivost skamenjene pene, a oni koji su ih smestili u vagon imali su vremena da ih slože po istom redu kao kad utovaraju grane banana. Pokušavajući da pobegne od ružnog sna, Hose Arkadio Segundo vukao se od jednog do drugog vagona u pravcu u kome se kretao voz, i pri kratkotrajnoj svetlosti koja je prodirala izmedu dasaka dok su prolazili kroz uspavana sela video je mrtve muškarce, mrtve žene i mrtvu decu, koji će biti bačeni u more kao trule banane. Prepoznao je samo ženu koja je prodavala osvežavajuća pića na trgu i pukovnika Gavilana koji je oko ruku još nosio obavijen pojas sa mavarskom srebrnom kopčom kojim je pokušavao da prokrči put kroz paniku, Kad je došao u prvi vagon, iskočio je u mrak i ostao ispružen u jarku dok je voz prošao. Bio je to najduži voz koji je ikada video, sa gotovo dve stotine teretnih vagona, sa po jednom lokomotivom spreda i pozadi a trećom u sredini. Nije uopšte bio osvetljen, čak ni crvenim i zelenim signalnim svetlima, i klizio je kroz noć potajno kao lopov. Na vagonima su se ocrtavale tamne siluete vojnika sa postavljenim mitraljezima.

Posle ponoći sručio se snažan pljusak. Hose Arkadio Segundo nije znao gde je iskočio, ali je znao da bi hodajući u suprotnom pravcu od kretanja voza stigao u Makondo. Posle tri sata hoda, mokar do kostiju, sa strašnom glavoboljom, ugledao je prve kuće u svetlosti zore. Privučen mirisom kafe, ušao je u kuhinju gde je jedna žena bila nagnuta nad ognjištem sa detetom u naručju.

— 'bar dan! — rekao je iscrpen. — Ja sam Hose Arkadio Segundo Buendija.

Izgovorio je celo ime, slovo po slovo, da bi se uverio da je živ. Dobro je učinio, jer žena je pomislila da je priviđenje kad je na vratima ugledala iznemoglu spodobu, pocrnelu, glave i odeće isprljane krvlju i obavijenu oreolom smrti. Ona ga je poznavala. Donela je ogrtač da ae utopli dok mu se rublje suši na ognjištu, zagrejala mu vodu da opere ranu, koja je bila samo rasečena koža, i dala mu čistu krpu da previje glavu. Potom ga je poslužila kafom bez šećera, kao što su joj rekli da piju Buendije, i raširila rublje bliže vatri. Hose Arkadio Segundo nije progovorio dok nije popio kafu.

— Mora da je bilo oko tri hiljade — šapnu.

— Šta?

— Mrtvih — objasnio je on. — Mora da su ubili sve koji su se nalazili na stanici.

Žena ga sažaljivo odmeri pogledom.

— Ovde nije bilo mrtvih — reče. — Od vremena tvog strica, pukovnika, nije se ništa desilo u Makondu.

U tri kuhinje, u kojima se zadržao Hose Arkadio Segundo pre nego što je stigao kući, rekli su mu isto: — Nije bilo mrtvih. — Prošao je preko staničnog trga i video šatre nagomilane jedne na druge, i ni tu nije našao nikakav trag pokolja. Ulice su bile puste pod upornom kišom, a kuće zatvorene, bez znakova života u njima. Jedina vest o ljudima bila su prva zvona za jutarnje bogosluženje. Kucnuo je na vrata kuće pukovnika Gavilana. Jedna bremenita žena, koju je već mnogo puta video, zatvori mu vrata pred nosom.

— Otišao je — rekla je uplašena. — Vratio se svojoj zemlji.

Glavni ulaz na elektrifikovanom kokošarniku bio je kao i obično pod stražom dvojice mesnih policajaca, koji su izgledali kao okamenjeni pod kišom, u kišnim mantilima i sa kapama od nepromočivog platna. U ulici na periferiji Crnci sa Antila pevali su u horu subotnje psalme. Hose Arkadio Segundo preskočio je dvorišnu ogradu i ušao u kuću kroz kuhinju. Santa Sofija de la Pijedad jedva je podigla glas.

— Da te ne vidi Fernanda — reče. — Sad je baš ustala. — Kao da radi po tajnom sporazumu, odvela je sina u sobu sa nokširima, uredila mu pohaban Melldjadesov krevet i u dva popodne, dok je Fernanda spavala, dala mu kroz prozor tanjir hrane.

Aurelijano Segundo jc spavao u kući, pošto ga je tu iznenadila kiša, i u tri popodne još je čekao da kiša prestane. Tajno obavešten od Santa Sofije de la Pijedad, posetio je brata u Melkijadesovoj sobi. Ni on nije verovao u verziju o masakru niti u ružan san o vozu koji je natovaren mrtvacima putovao prema moru. Prošle noći pročitao je poseban proglas narodu sa obaveštenjem da su radnici poslušali naređenje o evakuaciji stanice i da su u mirnim povorkama krenuli svojim kućama. Proglas je takođe obaveštavao da su sindikalni vođi, sa visokim patriotskim duhom, sveli svoje zahteve na dve tačke: reformu medicinske službe i izgradnju nužnika u kućama. Kasnije je objavljeno da su vojne vlasti, kada su dobile saglasnost radnika,

požurile da o tome obaveste gospodina Brauna, i da ovaj ne samo što je prihvatio nove uslove nego je ponudio da plati trodnevno javno veselje kako bi se proslavio zavrtešak sukoba. Samo, kad su ga vojni komandanti zapitali pod kojim datumom da se objavi potpisivanje sporazuma, on je pogledao kroz prozor u nebo išarano munjama i načinio pokret pun neizvesnosti.

— Biće kad prestanu kiše — rekao je. — Dok traje kiša, prekidamo svaku vrstu aktivnosti.

Kiša nija padala već tri meseca, i bilo je vreme suše. Ali, kad je gospodin Braun objavio svoju odluku, sručio se na čitavu zonu banana snažan pljusak, koji je Hosea Arkadija Drugog iznenadio na putu za Makondo. Sledeće nedelje kiša je i dalje padala. Zvanično objašnjenje, ponovljeno hiljadu puta i svim sredstvima obaveštavanja, koja su vladi bila pri ruci, razglašeno po celoj državi, najzad je nametnuto: nije bilo mrtvih, zadovoljni ratnici vratili su se svojim porodicama, Kompanija banana prekida rad dok ne prođu kiše. Zakon o policijskom času važio je kao preventiva ako bude potrebno preduzimati hitne mere zbog posledica od kiše, koja neprekidno pada, ali trupe su bile u kasarni. U toku dana igrajući se sa decom »brodoloma«, vojnici su gazili kroz bare na ulicama, sa pantalonama zavmutim do članaka. Noću, posle povečerja, razbijali su vrata kundacima, izvlačili sumnjive iz kreveta i vodili ih na put bez povratka. Još su tražili zločince, ubice, podstrekače, pobunjenike protiv Ukaza broj četiri i ubijali ih, ali vojnici su sve to poricali pred bližom rodbinom svojih žrtava, koja je preplavila kancelarije komandanata tražeći vesti.

— Sigurno ste sanjali — insistirali su oficiri. — U Makondu se nije dogodilo ništa, niti se šta događa, niti će se dogoditi ikada. Ovo je srećno selo. — Tako su najzad istrebili sindikalne vođe.

Jedini preživeli bio je Hose Arkadio Segundo. Jedne februarske noći začulo se razgovetno udaranje kundaka na vrata. Aurelijano Segundo, koji je još čekao da prestane kiša da bi izišao, otvori vrata šestorici vojnika pod komandom jednog oficira. Prokisli, bez reči su pregledali kuću, sobu po sobu, ormar po ormar, od dvorane do ambara. Ursula se probudila kad su upalili svetlost u njenoj sobi, i nije dahnula sve dok je trajao pretres, ali je prstima upućivala znak

krsta tamo kuda su se kretali vojnici. Santa Sofija de la Pijedad stigla je da upozori Hosea Arkadija Drugog, koji je spavao u Melkijadesovoj sobi, ali on je shvatio da je prekasno za bežanje. Stoga je Santa Sofija de la Pijedad ponovo zatvorila vrata, a on je obukao košulju i cipele, seo na krevet i čekao da dođu. Tog trenutka su pregledali zlatarsku radionicu. Oficir je naredio da se otklju ča katanac i mašući lampom osmotrio radni sto i vitrinu sa flašama kiseline, instrumente koji su i dalje stajali na istom mestu na kome ih je ostavio njihov gazda, te kao da je shvatio da d toj sobi niko ne stanuje. Međutim, lukavo je upitao Aurelijana Drugog da li je on zlatar, a ovaj mu je objasnio da je to bila radionica pukovnika Aurelijana Buendije.

— Aha — rekao je oficir, upalio osvetljenje i naredio tako podroban pretres da mu nije promaklo osamnaest zlatnih ribica koje su ostale nepretopljene i bile sakrivene iza flaša u plehanoj konzervi. Oficir ih je, jednu po jednu, pregledao na radnom stolu, i tada je potpuno smekšao.

— Želeo bih poneti jednu, ako mi dozvolite — rekao je. — Jedno vreme bile su lozinka diverzanata, ali sad su relikvija. — Bio je mlad, gotovo dečak, ni malo stidljiv, i po prirodi simpatičan što se ranije nije primećivalo. Aurelijano Segundo mu pokloni ribicu. Oficir je stavi u džep košulje, sa dečačkim sjajem u očima, a druge vrati u konzervu.

— To je neprocenjiva uspomena — reče. — Pukovnik Aurelijano Buendija bio je jedan od naših najvećih ljudi.

Međutim, izliv čovečnosti nije promenio njegovo profesionalno ponašanje. Pred Melkijadesovom sobom, koja je takođe bila pod katancem, Santa Sofija de la Pijedad pokušala je nešto sa poslednjom nadom.

— Ima jedan vek da niko ne živi u ovoj sobi — rekla je. Oficir je ipak naredio da je otvore, pređe preko nje baterijskom lampom, a Aurelijano Segundo i Santa Sofija de la Pijedad ugledaše arapske oči Hosea Arkadija Drugog u trenutku kada je preko njegovog lica prešao rafal svetlosti, i shvatiše, da je to kraj jednog i početak drugog straha koji bi mogao biti utoljen samo u prepuštanju. Ali oficir je nastavio da pregleda lampom sobu i nije pokazao nikakav znak interesovanja sve dok nije otkrio sedamdeset i dva nokšira, zatrpana

u ormanima. Tada je upalio svetlost. Hose Arkadio Segundo sedeo je na ivici kreveta, spreman da izađe, svečaniji i zamišljemji nego ikada. U pozadini su bile police sa raskupusanim knjigama, svicima pergamenata, čist i uredan radni sto i još sveže mastilo u mastionicama. Bio je isto tako čist i proziran vazduh, ista pošteđenost od prašine i rušenja, koju je Aurelijano Segundo video u detinjstvu i koju samo pukovnik Aurelijano Buendija nije mogao da primeti. Ali oficir se zanimao samo za nokšire.

— Koliko osoba živi u ovoj kući? — upita.

— Pet.

Oficir očevidno nije razumeo. Pogled mu je zastao na prostoru gde su Aurelijano Segundo i Santa Sofija de la Pijedad i dalje videli Hosea Arkadija Drugog, a i ovaj je takođe primetio da ga oficir gleda, ali da ga ne vidi. Potom je ugasio svetlost i zatvorio vrata. Kada se obratio vojnicima, Aurelijano Segundo je shvatio da mladi vojnik sobu gleda istim očima kojima ju je gledao i pukovnik Aurelijano Buendija.

— Zaista u ovoj sobi niko nije bio najmanje jedan vek — rekao je oficir vojnicima. — Tu mora da ima čak i zmlja.

Kada su se zatvorila vrata, Hose Arkadio Segundo bio je uveren da je njegov rat završen. Ranijih godina pukovnik Aurelijano Buendija govorio mu je o ratnoj opčinjenosti i pokušao da je dokaže bezbrojnim primerima iz ličnog iskustva. On mu je verovao. Ali one noći kad su ga vojnici pogledali a nisu ga videli, dok je mislio na nemire poslednjih meseci, na zatvorsku bedu, na paniku pred stanicom i na voz pun mrtvaca, Hose Arkadio Segundo došao je do zaključka da pukovnik Aurelijano Buendija nije bio ništa drugo do lakrdijaš ili budala. Nije razumeo zašto mu je bilo potrebno toliko reči da bi objasnio šta se oseća u ratil, kad je jedna reč dovoljna: strah. U Melkijadesovoj sobi, naprotiv, zaštićen natprirodnom svetlošću, romorom kiše i osećanjem da je nevidljiv, našao je spokoj koji nije imao nijednog trenutka u svom ranijem životu, i jedino se plašio da ga ne ukopaju živog. Ispri čao je to Santa Sofiji de la Pijedad, koja mu je svakodnevno donosila hranu, i ona mu je obećala da će se svim snagama boriti da ostane živa, samo da bi bila sigurna da će ga ukopati mrtvog. Oslobođen svakog straha, Hose Arkadio

Segundo posvetio se tada prelistavanju Melkijadesovih pergamenata, sa utoliko većim zadovoljstvom ukoliko ih je manje razumeo. Naviknuo se na romorenje kiše, koje se za dva meseca pretvorilo u nov oblik tišine, a samoću mu je jedino remetilo ulaženje i izlaženje Santa Sofije de la Pijedad. Zato ju je zamolio da hranu ostavlja na prozorskoj dasci i da na vrata stavi katanac. Ostali deo porodice ga je zaboravio, uključujući i Fernandu koja, kad je saznala da su ga vojnici videli a nisu ga poznali, nije imala ništa protiv da tu i ostane. Posle šest meseci zatvora, pošto su vojnici otišli iz Makonda, Aurelijano Segundo skinuo je katanac, tražeći da s nekim razgovara dok ne prođu kiše. Čim je otvorio vrata, ošamutio ga je smrad iz nokšira, koji su stajali na podu i bili mnogo puta upotrebljeni. Hose Arkadio Segundo, gotovo uštavljen, ne mareći za vazduh zasićen smrdljivim isparenjima, nastavio je da čita i pročitava nerazumljive pergamente. Bio je ozaren serafimskim sjajem. Samo je podigao oči kad je osetio da se otvaraju vrata, ali njegovom bratu bio je dovoljan taj pogled da u njemu vidi ponovljenu neumitnu sudbinu svoga pradede.

— Bilo je više od tri hiljade — beše sve što je rekao Hose Arkadio Segundo. — Sad sam siguran da su bili svi koji su se našli na stanici.

Kiša je padala četiri godine, jedanaest meseci i dva dana. Povremeno su nastupala razdoblja kada je kišica tek rominjala i tada je svako oblačio svoje praznično odelo i sa izrazom rekonvalescenta proslavljao prestanak kiša. Ali ubrzo su se navikli da predahe tumače kao nagoveštaje pogoršanja. Nebo se cedilo sa gromoglasnim olujama, i sever je slao uragane koji su dizali krovove, obarali zidove i čupali iz korena poslednje nasade sa plantaža. Kao što se dogodilo u toku epidemije nesanice, koje se Ursula sećala tih dana, sama nevolja izmislila je odbranu protiv čamotinje. Aurelijano Segundo bio je jedan od onih koji je najviše učinio da ga lenjost ne dokusuri. Vratio se kući slučajno one noći kad je gospodin Braun izazvao nevreme, i Femanda je pokušala da mu pomogne rasklimatanim kišobranom koji je našla u jednom ormaru.

— Nije potrebno — rekao je on. — Ostaću ovde dok ne prestane kiša. — Obaveza nije bila, naravno, trajna, ali on je bio gotovo rešen da je ispuni do tančina. Kako je njegova odeća bila kod Petre Kotes, svlačio je svaka tri dana ono što je imao na sebi i u gaćicama čekao da mu to operu. Da se ne bi dosađivao, provrednio se i po kući opravljao mnogobrojne kvarove. Doveo je u red grede, podmazao brave, pričvrstio zvekir i učvrstio vrata. Tokom nekoliko meseci videli su ga kako luta sa kutijom alata, koju mora da su zaboravili Cigani u vreme Hosea Arkadija Buendije, i niko nije saznao da li je ta prinudna gimnastika bila zbog zimske dosade ili zbog prinudne apstinencije, tako da mu je trbušina postepeno splasnula kao kožurak, lice blažene kornjače ubledelo a podbradak se smanjio, pa je na kraju postao savitljiviji i mogao ponovo da veže vrpce na cipelama. Gledajući ga kako namešta eksere i skida časovnike, Fernanda se pitala neće li i njega obuzeti porok da gradi da bi sve ponovo rušio, kao pukovnik Aurelijano Buendija sa zlatnim ribicama, Amaranta sa dugmadima i odećom, Hose Arkadio Segundo sa pergamentima i Ursula sa uspomenama. Ali nije bilo tako. Nevolja je bila u tome što je kiša sve sluđivala, remetila i nagrizala, tako da bi među zupcima najjalovijih mašina izraslo cveće ako ne bi bilo podmazivano svaka tri dana, oksidirali bi konci brokata i buđ bi se zapatila na mokrom rublju. Vazduh je bio toliko vlažan da su ribe

ploveći mogle da uđu kroz vrata i iziđu kroz prozor. Jednog jutra kada se Ursula probudila s osećanjem da tone u blagu nesvesticu blaženstva i zatražila da joj dovedu oca Antonija Isabela, makar noseći ga na ramenima, Santa Sofija de la Pijedad je otkrila da su joj leđa puna pijavica. Skinula ih je jednu po jednu, sagorevajući ih užarenim ugljevljem; pre nego što iskrvari do kraja. Morali su iskopati kanale da bi izbacili vodu iz kuće i očistili je od žaba i puževa, osušiti podove, skloniti cigle ispod nogu kreveta, da bi mogli ponovo hodati u cipelama. Zaokupljen mnogobrojnim sitnicama koje su zahtevale njegovu pažnju, Aurelijano Segundo nije ni primetio da stari, dok jednog popodneva nije iz stolice za ljuljanje posmatrao prevremeni zalazak sunca, misleći bez uzbuđenja na Petru Kotes. Ništa ga nije sprečavalo da se vrati Fernandinoj bljutavoj ljubavi, čija je lepota nestajala sa godinama, ali kiša ga je spasla svake iznenadne strasti i ispunila ga smirenošću bez prohteva. Zabavljao se misleći na sve ono što je nekad mogao uraditi po toj kiši, koja je već padala godinu dana. Među prvima je doneo cinkane limove u Makondo, mnogo ranije nego što ih je Kompanija banana uvela u modu, samo zato da bi njima prekrio krov spavaće sobe Petre Kotes i da bi uživao u utisku duboke intimnosti koje je u njemu tada izazivalo dobovanje kiše. Ali čak i te lude uspomene njegove nastrane mladosti ostavljale su ga ravnodušnim, kao da je na poslednjoj terevenki iscrpeo sve zalihe zadovoljstva i kao da mu je ostala samo divna nagrada da može da ih se seća bez gorčine i kajanja. Moglo bi se pomisliti da mu je poplava pružila priliku da sedne i razmišlja, da mu je baratanje kleštima i pumpicom za ulje probudilo zadocnelu čežnju za toliko potrebnim poslovima koje je mogao da radi a nije ih radio u životu, ali ni jedno ni drugo nije bilo tačno, jer žudnja za sedenjem u porodičnom gnezdu nije bila plod razmišljanja ni kajanja. Tu čežnju koju su iskopale sada dosadne kiše, nosio je iz davnine, iz vremena kada je čitao u Melkijadesovoj sobi čudotvorne priče o letećim ćilimima i kitovima koji su se hranili brodskom posadom. Tih dana se, usled Fernandine nemarnosti, u hodniku pojavio mali Aurelijano i deda je saznao za njegovo postojanje. Ošišao mu je kosu, obukao ga, naučio ga da se ne plaši ljudi i ubrzo su uvideli da je pravi Aurelijano Buendija, sa svojim istaknutim jagodicama, začuđenim

pogledom i izgledom usamljenika. Za Fernandu je to bilo olakšanje. Već odavno je uvidela svoju preteranu taštinu, ali nije znala kako da je se reši, jer što je više mislila sve manje joj je to izgledalo razumno. Da je znala da će Aurelijano Segundo prihvatiti dete sa zadovoljstvom dede, ne bi toliko izvrdavala ni toliko odlagala, nego bi se već prošle godine oslobodila mučenja. Za Amarantu Ursulu, koja je već promenila zube, nećak je bio nestašna igračka, koja ju je zabavljala za vreme dosadne kiše. Aurelijano Segundo se tada setio engleske enciklopedije, koju niko više nije dirao u staroj Meminoj sobi, Počeo je deci da pokazuje slike, naročito one sa životinjama i, kasnije, mape i fotografije dalekih zemalja i slavnih ličnosti. Kako nije znao engleski, a jedva da je razlikovao najpoznatije gradove i ličnosti, počeo je da izmišlja imena i legende da bi zadovoljio nezasitu radoznalost dece. Fernanda je zaista mislila da njen muž čeka da prestanu kiše da bi se vratio svojoj Ijubavnici. Prvih kišnih meseci plašila se da će on pokušati da upadne u njenu spavaću sobu i da će mu ona stidljivo otkriti kako je od rođenja Amarante Ursule nesposobna za pomirenje. To je bio razlog njene strasne prepiske sa nevidljivim lekarima, prekidane čestim smetnjama na pošti. Tokom prvih meseci, kad se saznalo da su zbog oluja vozovi iskliznuli iz šina, jedno pismo nevidljivih lekara ukazalo joj je da su se njena pisma gubila. Kasnije, kad su prekinute veze sa njenim nepoznatim dopisivačima, ozbiljno je pomišljala da stavi masku tigra, koju je njen muž upotrebio u krvavom karnevalu, kako bi je pod izmišljenim imenom pregledali lekari Kompanije banana. Ali jedna osoba, koja je često prolazila kroz kuću donoseći nezahvalne vesti o poplavama, rekla joj je da je Kompanija rasformirala svoj dispanzer da bi ga odnela u krajeve gde je prestala kiša. Tada je izgubila nadu. Pomirila se sa mišlju da trpi dok ne prođu kiše i dok se ne normalizuje pošta, a u međuvremenu je podnosila svoju tajnu boljku, pošto bi radije umrla nego što bi se predala u ruke jedinog lekara koji je ostao u Makondu, ekstravagantnog Francuza koji se hranio travkama za magarce. Poverila se Ursuli, verujući da ona zna neki lek za njenu nevolju. Ali savršena navika da okoliši i stvari ne naziva njihovim imenom, navela ju je da ono što je napred stavi nazad, da reč porođaj zameni rečju izbacivanje, a reč sluz zameni rečju svrab

da bi sve bilo manje sramotno, tako da jeUrsula logično zaključila da poremećaji nisu u materici, nego u stomaku, te joj savetovala da popije našte srca prašak od kalomela. Da nije bilo te patnje, koja nije sramota za nekog ko ne boluje od stidljivosti, i da se nisu pisma izgubila, Fernandi ne bi smetala kiša, pošto je, na kraju krajeva, ceo život za nju bio kao padanje kiše. Nije promenila kućni red, ni smanjila ceremonije. Dok je sto još bio podignut na ciglama i stolice postavljene na daskama da gosti ne bi ukvasili noge, ona je nastavljala da služi na lanenim stoljnjacima i sa kineskim servisom, da pali svećnjake za večeru, smatrajući da nevolje ne mogu biti izgovor za napuštanje navika. Niko nije provirivao na ulicu. Ako bi to zavisilo od Fernande, niko to ne bi nikada ni činio, ne samo otkako pada kiša, nego to nije trebalo činiti ni mnogo ranije, pošto je ona smatrala da su vrata izmišljena da bi se zatvarala, i da je radoznalost za događaje na ulici svojstvena samo kurvama. Uprkos tome, ona je bila prva koja se pomolila kad su javili da prolazi sprovod pukovnika Herinelda Markesa, iako ju je ono što je tada videla kroz odškrinuti prozor tako ražalostilo da se dugo kajala zbog te slabosti.

Ne može se zamisliti žalosniji sprovod. Stavili su kovčeg na volovska kola, a iznad njega podigli krov od bananinog lišća, ali pljusak je bio tako snažan i ulice tako blatnjave da su se točkovi zaglavljivali na svakom koraku, a krov samo što se nije raspao. Mlazevi mutne vode zapljuskivali su kovčeg i škropili zastavu kojom je bio prekriven, a koja je, u stvari, bila zastava prljava od krvi i baruta, odbačena od najdostojnijih veterana. Na kovčeg su, takođe, stavili sablju sa kićankama od bakra i svile, istu onu koju je pukovnik Herineldo Markes vešao na čiviluk u dvorani da bi nenaoružan ušao u Amarantinu veziljsku sobu. Iza kola su šljapkali po blatu bosonogi i svi s pantalonama zavrnutim do članaka, poslednji koji su preživeli kapitulaciju u Neerlandiji, držeći jednom rukom rudu, a drugom venac od veštačkog cveća, izbledelog od kiše. Pojavili su se kao nestvarno prikazanje u ulici koja je još uvek nosila ime pukovnika Aurelijana Buendije, svi su u prolazu pogledali kuću i skrenuli iza ugla na trg, gde su morali da traže pomoć da bi izvukli zaglibljena kola. Ursulu je do vrata odnela Santa Sofija de la Pijedad. Pratila je sa toliko pažnje ceremoniju sprovoda, da niko nije posumnjao da ga

nije videla, pogotovo zato što se njena podignuta ruka, kao Arhangela Mihajla, povijala prema klimanju kola.

— Zbogom, Herineldo, sine moj — viknula je. — Pozdravi moje i reci im da ćemo se videti kad prestanu kiše.

Aurelijano Segundo joj je pomogao da se vrati u krevet, i sa istom neozbiljnošću s kojom se prema njoj uvek ophodio, upita je šta znači njen pozdrav.

— Istina je — rekla je ona. — Čekam samo da prestanu kiše pa da umrem.

Rastočene ulice uzbunile su Aurelijana Drugog. Zadocnivši sa brigom o sreći svojih životinja, prebacio je preko sebe gumirano platno i otišao do kuće Petre Kotes. Našao ju je u dvorištu, do pasa u vodi, kako pokušava da izvuče lešinu jednog konja. Aurelijano Segundo joj pomože jednim trupcem i veliko naduveno telo napravi krug a potom ga povuče potok tečnog blata. Otkad su počele kiše, Petra Kotes nije radila ništa drugo nego čistila svoje dvorište od uginulih životinja. Prvih nedelja slala je poruke Aurelijanu Drugom da preduzme hitne mere, a on joj je odgovarao da nije hitno, da situacija nije opasna i da će već nešto smisliti čim prestanu kiše. Poručila mu je da voda plavi štale, da je stoka pobegla prema brdima, gde nije imala šta da jede i gde je prepuštena tigrovima i kugi.

— Tu se ništa ne može — odgovorio joj je Aurelijano Segundo. — Namnožiće se druga kad prestanu kiše.

Petra Kotes je gledala stoku kako gine u gomilama i jedva je stizala da raskomada onu koja je ostala nezatrpana. Gledala je nemoćno kako poplava nemilosrdno uništava bogatstvo za koje se jedno vreme držalo da je najveće i najsolidnije u Makondu, i od koga je ostajao samo smrad. Kad je Aurelijano Segundo odlučio da ode i vidi šta se dešava, našao je samo leš konja i jednu iznemoglu mazgu u ruševinama konjušnice. Petra Kotes ga je dočekala bez iznenađenja, bez likovanja i zlovolje, i samo se ironično osmehnula.

— U dobar čas! — rekla je.

Bila je ostarela, sama kost i koža, i njen zverski prodoran pogled postao je tužan i krotak od silnog posmatranja kiše. Aurelijano Segundo ostao je više od tri meseca u njenoj kući, ne zato što se tu osećao bolje negu u svojoj porodici, nego zato što mu je bilo

potrebno toliko vremena da donese odluku da po drugi put prebaci preko sebe komad gumiranog platna.

— Nije hitno — rekao je, kao što je rekao i u drugoj kući. — Nadajmo se da će uskoro prestati kiše.

Tokom prve nedelje privikavao se na štetu koju su nevreme i kiša naneli zdravlju njegove naložnice, i malo-pomalo video ju je onakvu kakva je bila i pre, sećajući se njenih veselih lakrdija i ludačke plodnosti koju je njena ljubav izazivala u životinja, pa ju je, delimično iz interesa, jedne noći tokom druge nedelje probudio nasilnim milovanjem. Petra Kotes nije reagovala.

— Spavaj mirno — šapnula je. — Sada više nisu vremena za te stvari.

Aurelijano Segundo ugleda sebe u ogledalima na tavanici, vide kičmu Petre Kotes kao red kalemova nanizanih na snop uvelih nerava, i shvati da je ona u pravu, ne zbog vremena nego zbog njih, koji više nisu bili za te stvari. Aurelijano Segundo vratio se kući sa svojim sanducima, ubeđen da ne samo Ursula nego i svi stanovnici Makonda čekaju da prestane kiša pa da umru. Prolazeći, video ih je kako sede po sobama tupog pogleda i prekrštenih ruku, osećajući kako prolazi celo jedno vreme, neukrotivo vreme, jer bilo je uzaludno deliti ga na mesece i godine, i dane i časove, pošto nije moglo ništa drugo da se radi nego da se posmatra kiša. Deca su sa uzbuđenjem primila Aurelijana Drugog koji je ponovo za njih svirao na astmatičnoj harmonici. Ali koncert im nije toliko privlačio pažnju kao razgledanje enciklopedije, tako da su se ponovo sastajali u spavaćoj Meminoj sobi, u kojoj je mašta Aurelijana Drugog pretvorila vazduhoplov u letećeg slona koji je tražio mesto da spava među oblacima. Jednom prilikom je pronašao nekog čoveka na konju koji je, i pored svoje egzotične pojave, ipak sačuvao nešto od porodičnog izgleda, a posle dugog ispitivanja došao je do zaključka da je to portret pukovnika Aurelijana Buendije. Pokazao ga je Fernandi, i ona je takođe priznala sličnost konjanika ne samo sa pukovnikom nego i sa svim članovima porodice; iako je, u stvari, to bio tatarski ratnik. Tako mu je prolazilo vreme između kolosa sa Rodosa i čarobnjaka sa zmijama, dok mu žena nije izjavila da im je ostalo još samo šest kilograma slanog mesa i jedna vreća pirinča.

— I šta sad hoćeš da učinim? — upita je on.

— Ne znam — odgovorila je Fernanda. — To je stvar muškarca.

— Dobro — reče Aurelijano Segundo — nešto ćemo preduzeti kad prestanu kiše.

I dalje se zanimao više za enciklopediju nego za domaće probleme, iako je morao da se zadovolji kožurama s malo pirinča za ručak.

— Sad je nemoguće učiniti ma šta — govorio je. — Ne može da pada kiša celog života. — I dok je odugovlačio hitne zahteve ambara, Fernandin bes bivao je sve jači, dok su se njeni slučajni protesti i retki izlivi besa pretvarali u nezadrživu, razuzdanu bujicu, a sve je počelo jednog jutra kao jednoličan zvuk gitare, čiji je ton, što je dan više odmicao, bivao bogatiji i blistaviji. Aurelijano Segundo od džangrizanja nije mogao da dođe sebi sve do sledećeg dana posle doručka, kada je bio ošamućen od bumburanja, koje je tada postalo jasnije i bučnije od romorenja kiše. To je Fernanda šetala po kući žaleći se kako su je vaspitavali za kraljicu da bi završila kao sluškinja u kući ludaka, sa lenjim mužem, idolopoklonikom i razvratnikom koji samo leži na leđima i čeka da mu s neba padnu pečene ševe dok će njoj da otpadnu bubrezi jer pokušava da održi dom zakovan čiodama, u kome treba toliko da se radi, da 'se podnosi i popravlja od svanuća do kasno u noć, da je odlazila u krevet sa očima punim staklene prašine, i, uprkos tome, niko joj nikada nije rekao dobro jutro, Fernanda, kako si provela noć, Fernanda, i nije je pitao, makar iz pristojnosti, zašto je tako bleda i zbog čega se budi s modrim podočnjacima, iako ona nije očekivala, naravno, da nešto slično iziđe iz ostatka jedne porodice koja ju je, na kraju krajeva, uvek smatrala za smetnju, za krpicu za čišćenje šerpi, za šarenu smešnu lutku na zidu, i koja je uvek govorila protiv nje po budžacima, nazivajući je lažnom sveticom, nazivajući je farisejem, nazivajući je gušterom, čak je Amaranta, neka počiva u miru, rekla glasno da je ona bila jedna od tih koja brka šupak sa molitvama, blagosloven bio bog, kakve reči, i ona je sve spokojno izdržala zbog zavetovanja papi, ali nije mogla da izdrži više kad je zlobni Hose Arkadio Segundo rekao da je propast porodice bila kad su otvorili vrata jednoj otmenoj, zamislite, jednoj uobraženo otmenoj, spasi me bože, jednoj naduvenoj kćeri

zlobe, od istog plemena otmenih koje je poslala vlast da ubijaju radnike, šta kažete, i rekao je, ništa manje nego njoj, kumčetu vojvode od Albe, jednoj dami takvog porekla, da je muka hvatala gospođe predsednikovice, jednoj plemkinji plave krvi, kao ona koja je imala pravo da se potpisuje sa jedanaest španskih prezimena i koja je u tom selu kopiladi bila jedino smrtno biće koje se nije osećalo uzbuđeno pred šesnaest pribora za ručavanje, da bi, pri tom, njen muž preljubnik rekao, pucajući od smeha, da toliko kašika i viljušaka, toliko noževa i kašičica ne pripada hrišćanima nego stonogama, i jedina koja je mogla da odredi zatvorenih očiju kad se služi belo vino, sa koje strane i u kojim čašama, a kad se služi crveno vino, sa koje strane i u kojim čašama, a ne kao seljančura Amaranta, neka počiva u miru, koja je verovala da se belo vino služi danju a crveno noću, i jedina u celom primorju koja je mogla da se pohvali da je radi sebe išla samo u zlatni nokšir, da bi se, pri tom, pukovnik Aurelijano Buendija, neka počiva u miru, osmelio da upita, sa njegovom gorčinom masona, gde je zaslužila tu privilegiju, da ona ne kenja kamelije umesto govana, zamislite, tim rečima, a zatim je Renata, rođena joj kći, koja je, iz radoznalosti, videći njen izmet u spavaćoj sobi, odgovorila da je nokšir zaista od čistog zlata, sa mnogo grbova, ali ono što se nalazi unutra čisto je govno, pravo govno, i još gore od drugog pošto je bilo otmeno govno, zamislite njena rođena kći, tako da nikad nije imala iluzija o ostaloj porodici, ali, na svaki način, imala je pravo da očekuje malo više pažnje od strane svog muža, pošto je, loš ili dobar, bio njen zakoniti muž, njen tvorac, njen zakoniti upropastitelj, koji se sopstvenom i slobodnom voljom prihvatio teške odgovornosti da je izvuče iz očevog doma, gde se nikad ničemu nije protivila ni tužila ni na šta, gde je iz zabave plela posmrtne vence, pošto je njen kum poslao pismo sa svojim potpisom i pečatom njegovog prstena, otisnutom u vosku, samo da bi rekao da ruke njegovog kumčeta nisu stvorene za poslove ovog sveta, nego samo da bi svirale na klaviru, i njen nerazumni muž izveo ju je iz njene ku će uprkos svemu i odveo je u taj pakleni kazan, u kome se nije moglo disati od vrućine, i pre nego što se završio njen duhovski post već je otišao sa svojim putujućim sanducima i torbarskim harmonikama da uživa u preljubi sa jednom nesrećnicom, kojoj je

bilo dovoljno videti stražnjicu, dakle, već je rečeno, kojoj je dovoljno bilo videti kako mrda stražnjicom kao kobila da bi se pogodilo da je to jedna potpuno suprotna njoj, koja je znala da bude dama u dvorcu kao i u šupi, za stolom ili u krevetu, visoka dama, puna strahopoštovanja prema bogu, poštujući njegove zakone i pokoravajući se njegovim odlukama, i s kojom, naravno, nije mogao da izvodi one marifetluke i vratolomije koje je činio s onom drugom, koja je, naravno, pristajala na sve, kao francuske gospe, i još gore, kad se dobro razmisli, jer su one bile bar toliko poštene da na vrata okače crvenu svetiljku, zamislite, samo bi još to trebalo, slične bljuvotine, sa jedinom i ljubljenom kćerkom done Renate Argote i don Fernanda del Karpija, naročito ovog, naravno, svetog muškarca, velikog hrišćanina, kavaljera Ordena svetog groba, jednog od onih koji uživaju bogomdano pravo na privilegiju da u grobu ostanu netaknuti sa zategnutom kožom kao nevestinski saten i sa živahnim očima prozirnim kao smaragd.

— To nije istina — prekinuo ju je Aurelijano Segundo. — Kad su ga doneli, već je zaudarao.

Imao je strpljenja da je sluša ceo dan, sve dok je nije uhvatio u jednoj grešci. Fernanda nije obratila pažnju na njega, ali je utišala glas. Te iroći, za vreme večere, razdražljivo zujanje njenog torokanja nadvladalo je šum kiše. Aurelijano Segundo je jeo malo, pognute glave, i rano se povukao u spavaću sobu. Sledećeg dana za doručkom Fernanda je bila uzdrhtala, kao da je slabo spavala i kao da se oslobodila svake mržnje. Međutim, kad ju je muž zapitao da li je mogućno dobiti jedno rovito jaje, ona mu nije jednostavno odgovorila da već cele sedmice nema jaja, nego je sročila ubojitu pridiku protiv muškaraca koji provode vreme obožavajući svoj pupak, i još su toliko drski da za stolom traže ptičje mleko. Aurelijano Segundo, kao obično, odveo je decu da razgledaju enciklopediju, a Fernanda se pretvarala da dovodi u red Meminu sobu, samo da bi je on čuo kako gunđa da čovek mora imati zaista debeo obraz da bi pričao jednim naivčinama kako je pukovnik Aurelijano Buendija naslikan u enciklopediji. Popodne, dok su se deca odmarala, Aurelijano Segundo je seo u trpezariju, ali ga je čak i tamo proganjala Fernanda, izazivajući ga i kinjeći, vrteći se oko njega sa

svojim neumoljivim zujanjem kao bumbar, govoreći da, naravno, dok im već ponestaje i kamenja koje bi jeli, njen muž sedi kao neki persijski šah i posmatra kišu, pošto i nije ništa drugo nego jedan lenština, čovek koga izdržava žena, ništarija, lenja buba, naviknut da živi na grbači žena i uveren da je uzeo Joninu ženu koja je ostala potpuno mirna pred pričom o kitu. Aurelijano Segundo slušao je više od dva sata, miran, kao da je gluv. Nije je prekidao do kasnog popodneva, kada više nije mogao da izdrži tutnjavu bubnjeva koji su mu odjekivali u glavi.

— Sad ućuti, molim te, — preklinjao je.

Fernanda je, naprotiv, podigla glas.

— Nemam zašto da ćutim — reče. — Ko neće da me sluša, nek' ide. — Tada je Aurelijano Segundo izgubio strpljenje. Podigao se polako, kao da samo kani da protegne kosti i potpuno gospodareći svojim besom čupao je metodično, jednu po jednu, cvetne glavice begonija, uzimao vaze sa paprati, saksije oregana i jednu za drugom razbijao o pod. Fernanda se uplašila, pošto dotle stvarno nije imala jasnu predstavu o velikoj unutrašnjoj snazi svog blebetanja, ali je već bilo kasno da se ma šta ispravi. Opijen nezadrživom silom pražnjenja, Aurelijano Segundo porazbijao je kristal iz vitrine i bez žurbe, vadeći jedan po jedan komad servisa, pretvarao ih na podu u prah. Sistematičan, miran, s istom marljivošću s kojom je oblepio kuću novčanicama, razbijao je zatim o zid češke kristale, vaze rukom islikane, slike devojaka u barkama prepunim ruža, ogledala u pozlaćenim okvirima, i sve što je bilo za razbijanje od salona do ambara, i završio je sa velikim kuhinjskim glinenim krčagom, koji je uz snažnu eksploziju pukao usred dvorišta. Potom je oprao ruke, prebacio na sebe gumirano platno i vratio se pred ponoć sa nekoliko komada suvog usoljenog mesa, nekoliko džakova šećera i kukuruza sa žiškom i nekoliko očerupanih grana banana. Od tada nisu više nedostajale namirnice.

Amaranta Ursula i mali Aurelijano mora da su se sećali tog potopa kao jednog srećnog doba. I pored Fernandine strogosti, brckali su se po barama u dvorištu, loveći guštere da bi ih raskomadali i u trenucima odsutnosti Santa Sofija de la Pijedad igrali se trovanja supe, bacajući u nju prah sa leptirovih krila. Ursula je bila

njihova najzanimljivija igračka. Držali su je kao veliku oronulu lutku koju su donosili i nosali po kući, maskiranu dronjavim krpama i lica obojenog garom i šafranom, i jednom umalo što joj nisu iskopali oči, kao što su to radili žabama sa vrtlarskim makazama za potkresivanje. Ništa ih nije uzbuđivalo kao njeno bulažnjenje. U stvari, nešto mora da se dogodilo u njenom mozgu u trećoj godini kiša, pošto je postepeno počela da gubi smisao za stvarnost i brkala je sadašnje vreme sa dalekim epohama svog življenja, do te mere da je jednom prilikom tri dana preplakala zbog smrti Petronile Iguaran, njene prababe, sahranjene pre više od jednog veka. Utonula je u tako besmisleno i konfuzno stanje da je verovala da je mali Aurelijano njen sin pukovnik u vreme kad su ga vodili da vidi led, i da je Hose Arkadio, koji se tada nalazio u bogosloviji, bio njeno prvenče koje je otišlo sa Ciganima. Toliko je pričala o porodici da su se deca izvežbala da izmišljaju posete osoba koje ne samo što su odavno umrle već koje su postojale u različitim epohama. Sedeći na krevetu, sa kosom posutom pepelom i licem pokrivenim crvenom maramom, Ursula je bila srećna u krugu izmišljene rodbine koju su deca opisivala ne zaboravljajući nijedan detalj, kao da su je stvarno poznavala. Ursula je pričala sa svojim precima, o događajima koji su prethodili njenom postojanju, uživala je u vestima'koje su joj donosili i plakala s njima zbog onih koji su umrli mnogo kasnije od tih sagovornika. Deca su brzo primetila da je u toku tih avetinjskih poseta Ursula redovno postavljala jedno određeno pitanje da bi saznala ko je bio taj koji je u toku rata doneo u kuću svetog Josipa od gipsa u prirodnoj veličini da ga sačuvaju dok ne prođu kiše. Tako se Aurelijano Segundo prisetio zakopanog blaga na mestu za koje je znala samo Ursula, ali bila su uzalud zapitkivanja i lukavi potezi kojih bi se prisetio, pošto u lavirintima njenog poremećenog uma kao da je postojala iskra lucidnosti da bi odbranila tu tajnu, koju je trebalo da otkrije samo onome koji bi dokazao da je pravi gospodar zakopanog blaga. Bila je tako vešta i toliko stroga da, kad je Aurelijano Segundo poučio jednog od svojih drugova učesnika u terevenkama kako da se pretvori u gospodara blaga, ona ga je uplela u detaljno ispitivanje i namestila mu fine zamke.

Ubeđen da će Ursula odneti tajnu u grob, Aurelijano Segundo je unajmio grupu kopača, pod izgovorom da treba da iskopaju kanale za vodovod u dvorištu i predvorju, a sam je ispitivao dno gvozdenim polugama i svim vrstama metalnih detektora, i za tri meseca iscrpljujućeg istraživanja nije našao ništa što bi ličilo na zlato. Kasnije je tražio pomoć od Pilar Ternere nadajući se da će karte moći da otkriju više nego kopači, ali ona je počela da mu tumači kako je uzaludan svaki pokušaj dok Ursula sama ne preseče karte. Zauzvrat, potvrdila je postojanje blaga, precizirajući da su sedam hiljada dvesta četrnaest zlatnika ukopani u tri platnene vreće zavezane bakarnom žicom, u krugu čiji radijus iznosi sto dvadeset dva metra, uzimajući kao centar Ursulin krevet, ali je upozorila da se ono neće pronaći pre nego što prestanu kiše, a sunce tri uzastopna juna blatnjavu zemlju ne pretvori u prah. Obilje i krajnja maglovitost podataka izgledali su Aurelijanu Drugom toliko slični spiritističkim bajkama, da je insistirao na svom poduhvatu, iako je bio avgust, jer je bilo potrebno najmanje tri godine čekanja da bi se zadovoljili uslovi proročanstva. Prvo što ga je iznenadilo, iako je u isti mah pojačalo njegovu zbunjenost, bila je konstatacija o tačnosti da sto dvadeset dva metra deli Ursulin krevet od dvorišne ograde. Fernanda se uplašila da je lud kao i njegov brat blizanac kada ga je ugledala kako meri, čak i više, kad je naredio grupama kopača da kanale izdube još za jedan metar, Obuzet istraživačkim delirijumom, jedva uporedivim i sa onim njegovog pradede kad je tražio put do novih izuma, Aurelijano Segundo je izgubio i poslednje naslage sala, i sličnost sa bratom blizancem opet je došla do izražaja, ne samo po njegovoj isceđenoj figuri nego i u izgledu odsutnosti i povučenosti. Nije se više brinuo o deci. Jeo je u bilo koje vreme, ublaćen od glave do pete, i to je činio u jednom uglu kuhinje, jedva odgovarajući na slučajna pitanja Santa Sofije de la Pijedad. Gledajući ga kako radi, što nikad nije mogla ni da sanja, Fernanda je verovala da je njegova hrabrost bila vrednoća, i da je njegova halapljivost bila požrtvovanje, i da je njegova tvrdoglavost bila upornost, i u sebi se grizla zbog grubosti kojom je udarila na njegovu lenjost. Ali Aurelijano Segundo tada nije bio za samilosna izmirenja. Utopljen do guše u močvari mrtvih grana i istrulelog cveća, prevrnuo je baštu, od vrha do dna,

pošto je završio dvorište i prostor iza dvorišta, i tako duboko potkopao temelje zapadnog krila kuće da su se jedne noći probudili uplašeni kao da je smak sveta od strašnog podzemnog škripanja koje im je ličilo na zemljotres, a tri sobe su se srušile i otvorila se duboka pukotina u hodniku do Fernandine spavaće sobe. Aurelijano Segundo nije zbog toga odustao od istraživanja. lako su se već ugasile poslednje nade, i jedino što je izgledalo da ima nekog smisla bilo je bacanje karata, učvrstio je temelje, zatvorio pukotine cementom i nastavio iskopavanje na zapadnoj strani. Bila je druga nedelja narednog juna kad je kiša počela da se smiruje a oblaci da se razilaze, i videlo se da će svakog trenutka početi da se razvedrava, Tako je i bilo. Jednog petka, u dva po podne, svet je obasjalo sunce, blagotvorno crveno i oštro kao prašina cigala, i gotovo sveže kao voda, i kiša više nije padala deset godina.

Makondo je bio u ruševinama. Na ulicama u kaljugama ostali su komadi slupanog nameštaja, kosturi životinja prekriveni crvenim krinovima, poslednje uspomene na horde došljaka, koji su pobegli iz Makonda tako ošamućeni kao što su i došli. Kuće sagrađene nabrzinu u jeku groznice banana bile su napuštene. Kompanija banana razgolitila je svoja naselja. Od starog žicom opasanog grada ostale su samo ruševine. Drvene kuće, hladovite terase, gde su provodili mirna popodneva u kartanju, izgledale su sravnjene sa zemljom jednim proračunskim vetrom koji je godinama kasnije trebalo da zbriše Makondo sa lica zemlje. Jedini ljudski trag koji nije izbrisao prožđrljivi dah, bila je jedna rukavica Patricije Braun u automobilu koji je bio potpuno obrastao puzavicama. Ćarobni predeo koji je istraživao Hose Arkadio Buendija u vreme osnivanja, i gde su potom uspevale plantaže banana bio je močvara puna istrulelog korenja, na čijem se dalekom horizontu mnogo godina mogla videti tiha morska pena. Tuga je obuzela Aurelijana Drugog prve nedelje kada je obukao suvu odeću i zaputio se da obiđe selo. Oni koji su preživeli katastrofu, isti oni koji su već živeli u Makondu pre nego što je bio zahvaćen uraganom Kompanije banana, sedeli su nasred ulice uživajući u prvom suncu. Još im se na koži zadržalo zelenilo algi i miris buđi, posledice kiše, ali u dubini srca izgledali su zadovoljni što su ponovo stekli selo u kome su se rodili. Turska ulica bila je ponovo

ona nekadašnja, iz vremena kada su Arapi u papučama i sa alkama u ušima obilazili svet razmenjujući papagaje za koještarije i našli u Makondu dobru oazu da se odmore od svoje hiljadugodišnje skitačke navike. Usled kiše roba u dućanima se raspadala, a ona u izlozima bila je išarana mahovinom, tezge izbušene crvotočinama a zidovi izjedeni vlagom, ali Arapi treće generacije sedeli su na istim mestima i na isti način kao njihovi očevi i njihovi dedovi, ćutljivi i neustrašivi, ne hajući za vreme ni za katastrofe, ni manje živi ni više mrtvi nego što su bili, posle epidemije nesanice i trideset dva rata pukovnika Aurelijana Buendije. Neobična je bila snaga njihova duha pred uništenim kockarskim stolovima, srušenim šatrama, strelištima i uličicama u kojima su se tumačili snovi i pogađala budućnost, tako da ih je Aurelijano Segundo, sa svojom poznatom ozbiljnošću, pitao kojim su tajanstvenim sredstvima pribegli da izbegnu brodolom u oluji, koga đavola su uradili da se ne utope, a oni su mu, jedan po jedan, od vrata do vrata, odvraćali nekim prepredenim osmehom i sanjalačkim pogledom, i svi, bez prethodnog dogovora, dali su mu isti odgovor:

— Plivajući.

Petra Kotes bila je možda jedini domorodac koji je imao arapskog duha. Ona je videla sav krš svojih štala i konjušnica porušenih olujom, ali je uspela da održi kuću na nogama. Poslednje godine slala je hitne poruke Aurelijanu Drugom i ovaj joj je odgovorio da ne zna kad će se vratiti k njoj, ali da će u svakom slučaju doneti sanduk zlatnika da poploča spavaću sobu. Tada je pročeprkala po svom srcu, tražeći snagu koja će joj dozvoliti da preživi nesreću, i pronašla je pravilan i razuman bes, u kome se zaklela da će obnoviti blago koje je profućkao ljubavnik i koje je na kraju dokrajčila poplava. Njena odluka je bila tako čvrsta da kad se Aurelijano Dmgi vratio k njoj, osam meseci posle poslednje poruke, našao ju je bledu, raščupanu, upalih očiju, kože prekrivene injem od šuge, ali zaposlenu pisanjem brojeva na komadićima hartije da bi počela sa lutrijom. Aurelijano Segundo je ostao zabezeknut, bio je tako iscrpen i tako svečan da je Petra Kotes poverovala da njen ljubavnik celog života nije čovek koji se vratio da je traži, nego njegov brat blizanac.

— Poludela si — reče. — Jedino ako ne misliš da licitiraš kosti.

Tada mu ona reče da priviri u spavaću sobu i Aurelijano Segundo ugleda mazgu. Bila je kost i koža, kao i gazdarica, ali isto tako živa i odlučna. Petra Kotes ju je hranila svojim besom, a kad nije imala više trave, ni kukuruza, ni korova, smestila ju je u svoju spavaću sobu i dala joj da jede pamučne čaršave, persijske tepihe, brokatne pokrivače, somotske zavese i baldahin biskupskog kreveta ukrašen zlatnim vezom i svilenim bombicama.

Ursula je morala da učini veliki napor kako bi ispunila svoje obećanje da umre kad prestanu kiše. Trenuci lucidnosti, i ako retki za vreme kiša, postajali su češći od avgusta, kada je počeo da duva suvi vetar koji je gušio ružičnjak, skamenjivao močvare i na kraju, zasuo Makondo vrelom prašinom, koja je zauvek pokrila oksidisane cinkane krovove i stogodišnje bademe. Ursula je plakala od sažaljenja kad je shvatila da je više od tri godine bila igračka za decu. Oprala je umazano lice, skinula sa sebe šarene dronjke, guštere, suve žabe i stare arapske ogrlice koje su povešali po njoj, i prvi put od Amarantine smrti napustila je krevet bez ičije pomoći, da bi se ponovo uključila u porodični život. Snaga njenog nepobedivog srca usmeravala je u tmini. Oni koji su primetili njeno teturanje i saplitanje, sa arhanđelskom rukom uvek uzdignutom u visini glave, mogli su pomisliti da joj je teško i sopstveno telo, ali ipak nisu verovali da je slepa. Njoj nije bio potreban vid da bi primetila kako su cvetne bašte, gajene sa toliko pažnje u prvoj obnovi zemlje, bile uništene od kiše i izrovane kopanjem Aurelijana Drugog, kako su zidovi i cementni podovi bili ispucani, nameštaj rasklimatan i izbledeo, vrata razglavljena a porodica u opasnosti da klone duhom i prepusti se tuzi, što se ne bi moglo ni zamisliti u njeno vreme. Pipajući po praznim spavaćim sobama naslućivala je stalno svrdlanje crva koji buše drvo, nagrizanje moljaca u ormarima i razornu buku velikih crvenih mrava koji su se namnožili u poplavi i koji sada potkopavaju temelje kuće. Jednog dana otvorila je škrinju sa svetim stvarima i morala je da traži pomoć od Santa Sofije de la Pijedad da je oslobodi bubašvaba koje su kidisale iz njega, dok su stvari već bile pretvorene u prah.

— Nije mogućno živeti u ovakvom nehatu — govorila je. — Ovako će nas, na kraju, prožderati gamad. — Od tada nije imala trenutak mira. Na nogama već pre zore, tražila je pomoć od onog ko bi joj se našao pri ruci, uključujući i decu. Iznela je na sunce ono malo odeće koja se još mogla upotrebiti, zaplašila je bubašvabe iznenadnim napadima insekticida, začepila crvotočne pukotine na vratima i prozorima, i živim krečom pogušila mrave u njihovim gnezdima. Groznica obnove na kraju ju je odvela u zaboravljene

sobe. Naredila je da se raščiste krševina i paučina iz sobe u kojoj je Hose Arkadio Buendija poremetio pameću tragajući za kamenom mudrosti, sredila je zlatarsku radionicu koju su rasturili vojnici i, na kraju, zatražila ključeve od Melkijadesove sobe da bi videla u kakvom je stanju. Povinujući se volji Hosea Arkadija Drugog koji je zabranio svako zaviriranje dok se ne javi znak da je umro, Santa Sofija de la Pijedad je tražila sve moguće izgovore da Ursulu odvrati od toga. Ali njena odluka da insektima ne prepusti ni najskriveniji ni najneupotrebljiviji kutak u kući bila je tako nesalomljiva da je rušila svaku prepreku, i posle tri dana navaljivanja soba je bila otvorena. Morala je da se uhvati za vrata da ne padne od smrada, ali nije joj bilo potrebno više od dve sekunde da se seti da su tu sklonjena sedamdeset dva nokšira, i da je jedne od prvih kišnih noći vojna patrola pretresala kuću tražeći Hosea Arkadija Drugog i da ga nije mogla naći.

— Blagosloven bio bog! — uzviknula je, kao da je sve videla. — Toliko truda da ti utuvim pristojne navike, da bi na kraju živeo kao svinja.

Hose Arkadio Segundo nastavio je da i dalje iščitava pergamente. Jedino vidljivo u zamršenom spletu kose bili su pozeleneli zubi i nepokretne oči. Kad je prepoznao glas prababe, okrenuo je glavu prema vratima, pokušao da se nasmeje, i, nesvesno, ponovio jednu staru Ursulinu frazu.

— Šta bi htela — vreme prolazi.

— Tako je — rekla je Ursula — ali ne toliko.

Kad je to rekla, shvatila je da daje isti odgovor koji je čula od pukovnika Aurelijana Buendije u njegovoj osuđeničkoj ćeliji, i još jedanput se potresla, uverena da vreme ne prolazi kao što je ona to tek tako prihvatila, nego da se vrti ukrug. Ali ni tada nije popustila. Grdila je Hosea Arkadija Drugog kao da je dete i privolela ga da se okupa i obrije, i da joj pripomogne u obnovi kuće. Sama pomisao da napusti sobu koja mu je povratila spokoj zapanjila je Hosea Arkadija Drugog. Viknuo je da nema te sile koja bi ga naterala da izađe, pošto neće da vidi voz sa tovarom od dve stotine vagona mrtvaca koji svaki put u sumrak polazi iz Makonda prema moru.

— Sa svima onima koji su se tada nalazili na stanici — vikao je. — Njih tri hiljade četiri stotine osam. — Tek tada je Ursula shvatila da on živi u svetu tmine neprobojnijem od njenog, isto tako neprobojnom i usamljenom kao što je bio svet njegovog pradede. Ostavila ga je u sobi, ali se pobrinula da ne stavljaju katanac, da pospremaju svaki dan, da izbace nokšire na đubre i ostave samo jedan, I da održavaju Hosea Arkadija Drugog tako da bude čist i uredan kao što je bio njegov pradeda u svom dugom zatočeništvu pod kestenom. U početku Femanda je to muvanje tumačila kao napad staračkog ludila i teškom mukom se uzdržavala da ne prasne. Ali Hose Arkadio javio je tih dana iz Rima da namerava da dođe u Makondo pre nego što položi zavet bogu, i ta dobra vest ju je tako oduševila da je iz istih stopa otišla da zaliva cveće četiri puta dnevno, kako njen sin ne bi stekao loš utisak o kući. To ju je podstaklo da ubrza svoju prepisku sa nevidljivim lekarima a. na trem ponovo je stavila vaze sa papratima i majoranom kao i saksije sa begonijama, mnogo pre nego što je Ursula primetila da ih je u svom besu uništio Aurelijano Segundo. Kasnije je prodala srebrni servis i kupila posuđe od keramike, činije i kutlače od legure i pribor od alpake, i na taj način osiromašila ormare, naviknute na posuđe iz Indije i na češke kristale. Ursula je pokušavala da ide još dalje.

— Neka otvore vrata i prozore — vikala je. — Neka spreme meso i ribu, neka kupe najveće kornjače, neka dođu stranci da ostave svoj prtljag po ćoškovima i da mokre po ružama, neka sednu za trpezu i jedu do mile volje, neka podriguju i psuju i sve ublate svojim čizmama, neka rade s nama što god im padne na pamet, jer je to jedini način da se otarasimo bede.

Ali sve je to bila puka varka i opsena. Ursula je bila već suviše stara i živela previše u izobilju da bi ponovila čudo sa životinjicama od karamela, a nijedan od njenih potomaka nije nasledio njenu snagu. Kuća je i dalje, po naređenju Fernandinom, bila zatvorena.

Aurelijano Segundo, koji je svoje sanduke vratio u kuću Petre Kotes, jedva je raspolagao sredstvima da porodica ne umre od gladi. Prodavši mazgu na lutriji, Petra Kotes i on kupili su druge životinje te su se upustili u neke sitne poslove s lutrijom. Aurelijano Segundo je išao od kuće do kuća nudeći lozove koje je sam crtao mastilom u

boji, da ih učini privlačnijim i ubedljivijim, i možda nije primećivao da su ih mnogi kupovali iz zahvalnosti, a većina iz sažaljenja. Međutim, i najsažaljiviji kupci sticali su mogućnost da dobiju prase za dvadeset centi i tele za trideset dva centa, pa ih je ta nada tako zanosila da bi utorkom uveče preplavili dvorište Petre Kotes čekajući trenutak da jedno dete, izabrano nasumce, izvuče iz kese nagrađeni broj. To se ubrzo pretvorilo u nedeljni vašar, pošto su već od zore postavljane tezge i šankovi za piće, a mnogi dobitnici su žrtvovali dobijenu životinju na licu mesta, pod uslovom da drugi obezbede muziku i rakiju, tako da je, mimo svoje želje, Aurelijano Segundo iznenada bio prinuđen da opet svira na harmonici, učestvujući u skromnom takmičenju u proždrljivosti. Ovo siromašno obnavljanje terevenki iz ranijih dana navelo je i samog Aurelijana Drugog da uvidi koliko je splasnulo njegovo raspoloženje i do koje mere je presahnula njegova genijalnost izvanrednog izvo đača narodnih igara. Bio je to drugi čovek. Onih sto dvadeset kilograma, koje je uspeo da nagomila u vreme takmičenja sa Slonicom, palo je na sedamdeset osam; sjajno i naduvano lice kornjače pretvorilo se u lice iguane, i uvek je lebdeo negde između dosade i umora. Za Petru Kotes, međutim, nikad nije bio bolji muškarac nego tada, možda zato što je pobrkala ljubav sa sažaljenjem koje je on izazivao u njoj, i osećanjem solidarnosti koje je u njima probudila nemaština. Ogoljeni krevet prestao je da bude mesto razuzdanosti i pretvorio se u skrovište poverenja. Lišeni ogledala u kojima su se ogledali, jer su ih prodali da bi kupili životinje za lutriju, lišeni raskošne damske svile i somota koje je pojela mazga, ostajali su budni do duboko u noć, kao dvoje nevinih staraca koji ne mogu da spavaju, provodeći vreme, koje su ranije trošili za sebe, u preračunavanju i prebrojavanju para. Ponekad su ih iznenađivali prvi petlovi u građenju i rasturanju gomile novca, oduzimajući malo odavde da bi dodali tamo, kako bi ovo doteklo da zadovolji Fernandu, a ono, opet, za cipele Amaranti Ursuli, pa ono drugo za Santa Sofiju de la Pijedad, koja nije obukla novu haljinu od onih strašnih dana, a ovo treće da se poruči sanduk ako umre Ursula, a ono za kafu čija je cena skakala jedan cent po livri svaka tri meseca, a ovo za šećer koji je svaki put sve manje sladio, a ono za drva koja su još bila mokra od poplave, a ovo drugo

za hartiju i mastilo u boji za lozove, a ono što je preostalo za otplaćivanje vrednosti aprilskog teleta, kome su živim čudom spasli kožu, pošto je dobilo simptomatični karbunko[23] kad su već prodali gotovo sve lutrijske brojeve. Bili su toliko čisti ovi obredi bede da su najbolji deo uvek ostavljali za Fernandu, ne čineći to nikad zbog griže savesti ni zbog milostinje, nego zato što im je njeno blagostanje bilo važnije od njihovog. lako toga nisu bili svesni, dešavalo im se da oboje misle na Fernandu kao na kćer koju su želeli da imaju, a nisu je imali, pa je to išlo dotle da su često znali da jedu kašu tri dana da bi ona mogla da kupi nekakav holandski stoljnjak. Međutim, iako su se ubijali radeći, mnogo para ostavljali su na stranu i mnogo toga kombinovali, njihovi anđeličuvari su zaspivali od umora, dok su oni još uvek dodavali i oduzimali novac, nastojeći da im bude dovoljno bar za život. U nesanici koju su izazivala ova grdna preračunavanja, pitali su se šta se to zbilo na svetu da se životinje ne kote onako neumereno kao ranije, zašto novac klizi iz ruku i zbog čega svet, koji je ranije razbacivao svežnjeve novčanica na terevenke, smatra da je bezobrazluk naplaćivati dvadeset centi za šest lutrijskih kokošaka. Aurelijano Segundo je, ne rekavši to, mislio da zlo nije u ljudima, nego u nekom skrivenom kutku tajanstvenog srca Petre Kotes, gde se nešto dogodilo za vreme poplave, što je životinje učinilo neplodnim, a novac je tako lako klizio iz ruke. Pošto ga je ova tajna kopkala, čeprkao je tako duboko po Petrinim osećanjima da je, tražeći isključivo interes, pronašao ljubav, pošto je, nastojeći da ga ona zavoli, na kraju zavoleo i on nju. Petra Kotes volela ga je sve silnije ukoliko se povećavala njegova nežnost prema njoj, i tako je u jeku svoje jeseni ponovo verovala u mladalačku praznovericu da je beda sluga ljubavi. Oboje su se tada prisećali besmislenog bančenja, bogate raskoši i razbludne razuzdanosti, i jadali se koliko im je života trebalo da pronađu samotni raj udvoje. Ludo zaljubljeni, posle toliko godina besplodnog saučesništva, uživali su u čudu da se mogu voleti koliko pri trpezi toliko i u krevetu, pa su bili tako srećni da su postavši dve oronule starine, još uvek skakutali kao začevi i svađali se kao psi.

Lutrija, međutim, nije bila dovoljno unosna. U početku bi Aurelijano Segundo provodio tri dana u nedelji zatvoren u svom stočarskom uredu, iscrtavajući loz po loz, nevešto bojeći crvenu kravicu, zeleno prasence i nekoliko plavih kokošaka, prema životinji stavljenoj na lutriju, i uobličavao bi, uspešno podražavajući štampana slova, naziv koji bi Petri Kotes izgledao pogodan za njenu trgovinu: Lutrija božjeg proviđenja. Ali vremenom je počeo da oseća takav umor da je nakon crtanja do dve hiljade lozova nedeljno dao da se životinje, ime i brojevi izrade na pečatima od kaučuka, da bi, zatim, posao olakšao njihovim umakanjem u jastučiće raznih boja. U svojim poslednjim godinama dosetio se da brojeve zameni zagonetkama, tako da se premija deli svima koji je reše, ali je ovaj sistem ispao tako zamršen i izazvao je tolike sumnje da je ovaj drugi pokušaj bio odbačen.

Aurelijano Segundo je toliko nastojao da poboljša prodaju svojih lozova, da mu je jedva preostajalo vremena da vidi decu. Fernanda je Amarantu Ursulu dala u privatnu školu u koju nisu primali više od šest učenica, ali nije dozvolila da Aurelijano ide u školu. Smatrala je da je već suviše popustila kad je pristala da on izlazi iz sobe. Osim toga, u škole su tada primana samo zakonita dece iz katoli čkih brakova, a u njegovoj krštenici, koju su mu pričvrstili o haljinicu kad su ga doveli u kuću, stajalo je da je registrovan kao vanbračan. Tako je on ostao zatvoren, prepušten velikodušnosti Santa Sofije de la Pijedad i Ursulinim mentalnim promenama, otkrivajući, putem objašnjenja svojih baba, tesni svet kuće. Bio je vitak, izrastao, pun radoznalosti koja je starije razdraživala do krajnosti, ali za razliku od prodornog i često dalekovidog pukovnikovog pogleda u godinama, Aurelijanov je bio treptav i pomalo rasejan. Dok je Amaranta Ursula bila u zabavištu, on je lovio gliste i mučio insekte u bašti. Ali jednom, dok je stavljao škorpione u kutiju da bi ih podmetnuo u Ursulinu ljuljašku, Fernanda ga je zatekla i zatvorila u nekadašnju Merninu spavaću sobu, gde se zabavljao u svojoj usamljenosti prelistavajući enciklopediju. Jednog popodneva, škropeći kuću svetom vodicom i granom koprive, tu ga je našla Ursula i, mada je često bila s njim, upita ga ko je on.

— Ja sam Aurelijano Buendija — reče on.

— Pa, da — odgovori ona. — I vreme je da učiš zlatarstvo.

I opet ga je zamenila sa svojim sinom, jer topli vetar, koji je došao posle poplava i u Ursulinom mozgu izazivao slučajne rafale lucidnosti, upravo je bio prohujao. Um joj se više nije povratio. Kad bi ušla u svoju sobu, naišla bi na Petronilu Iguaran, sa podsuknjom nategnutom na neprijatni žičani okvir, u izvesnom kaputiću koji bi oblačila za svečane posete, i naišla bi na njenu babu, Trankilinu Mariju Minjetu Alakoke Buendija, kako se hladi paunovim perjem u svojoj invalidskoj ljuljašci, i na njenog pradedu Aurelijana Arkadija Buendiju sa njegovom lažnom dolamicom potkraljevske straže, na Aurelijana Iguarana, njenog oca koji je izmislio molitvu da se osuše i otpadnu gusenice sa krava, i na njenu bogobojažljivu majku, i na rođaka sa svinjskim repom, i na Hosea Arkadija Buendiju, i na njene mrtve sinove kako svi sede na stolicama prislonjenim uza zid upravo kao da nisu u poseti, nego kao da čuvaju mrtvaca. Razvezala bi svoje šarolike priče, komentarišući događaje iz dalekih mesta i vremena, bez međusobne veze, tako da kad bi se Amaranta Ursula vratila iz škole i Aurelijano se zamorio od enciklopedije, našli bi je kako sedi na krevetu i priča sama sa sobom, izgubljena u lavirintu mrtvih. »Vatra!« viknula je jednom uplašena, i za tili čas izazvala paniku u kući, a to se, zapravo, odnosilo na požar u nekoj štali kome je prisustvovala kad su joj bile četiri godine. Do te mere je pomešala prošlost sa sadašnjošću da u ona dva-tri trenutka njene lucidnosti koji su naišli pred smrt niko nije bio načisto govori li ono što oseća ili ono čega se priseća. Malo-pomalo počela je da se smanjuje, fetišizira, mumificira za života, do te mere da je u poslednjim mesecima ličila na suvu šljivu, izgubljena u spavaćici i s uvek podignutom rukom koja je, na kraju podsećala na nogu majmunčeta. Po nekoliko dana nije se pomerala i Santa Sofija de la Pijedad morala je da je drmusa da bi se uverila da je živa, pa bi je stavila na krilo da joj kaši čicom daje zašećerenu vodu. Ličila je na tek rođenu staricu. Amaranta Ursula i Aurelijano su je nosili po spavaćoj sobi, da bi je stavili na oltar i otkrili da je bila tek malo veća od sina božjeg, a jedno poslepodne tako su je sakrili u ostavu da su mogli da je pojedu miševi. U nedelju pred Uskrs ušli su u spavaću sobu, dok je

Fernanda bila na molitvi, i podigli Ursulu uhvativši je za vrat i za noge.

— Jadna čukunbakica —rekla je Amaranta Ursula — umrla nam je od starosti.

Ursula se stresla.

— Živa sam! — reče.

— Vidiš — rekla je Amaranta Ursula uzdržavajući smeh — čak i ne diše.

— Govorim — viknu Ursula.

— Čak i ne govori — rekao je Aurelijano. — Umrla je kao cvrčak.

Tada se Ursula pomirila sa stvarnošću.

— Bože moj — rekla je tiho. — Zar je ovo smrt? — Počela je neku beskrajnu, brzopletu duboku molitvu koja se produžila više od dva dana, i koja se u utorak pretvorila u zbrku od molitava i praktičnih saveta: da crveni mravi ne sruše kuću, da nikad ne ugase lampu pred dagerotipom sa likom Remedios i da paze da se nijedan Buendija ne venča s nekim od svoje krvi, pošto se njihovi sinovi rađaju sa svinjskim repom. Aurelijano Segundo je pokušao da iskoristi njeno buncanje da bi mu poverila gde se nalazi zakopano zlato, ali i drugi put su sva preklinjanja bila uzaludna.

— Kad se pojavi vlasnik — rekla je Ursula — bog će ga prosvetliti i on će ga i pronaći.

Santa Sofija de la Pijedad verovala je da će je svakog trenutka naći mrtvu, pošto je tih dana primetila nekakvu zbrku i u prirodi: da ruže mirišu na kenopodio[24], da joj je pala činija leblebija a zrna ostala na podu u savršenom geometrijskom poretku u obliku morske zvezde, i da je jedne noći videla kako nebom prolazi niz sjajnih narandžastih okruglih diskova.

Na Veliki četvrtak osvanula je mrtva. Poslednji put kad su joj pomogli da izračuna svoje godine, bilo je to u epohi Kompanije banana, izbrojala ih je između sto petnaest i sto dvadeset dve. Sahranili su je u kutijici koja je bila jedva malo veća od korpice u kojoj su doneli Aurelijana, i vrlo malo ljudi je prisustvovalo sahrani, zato što nije bilo mnogo onih koji su je se sećali, a i zato što je tog dana bila tolika vrućina da su zalutale ptice udarale o zidove kao

jarebice i probijale metalne mreže na prozorima da bi zatim lipsale u sobama.

U početku se verovalo da je to epidemija. Domaćice su već baldisale skupljajući mrtve ptice, naročito u časovima popodnevnog odmora, a muškarci su ih u gomilama bacali u reku. O uskršnjoj nedelji stogodišnji otac Antonio Isabel potvrdio je sa predikaonice da je loš uticaj Večitog Jude, koga je on lično video prethodne noći, prouzrokovao smrt ptica. Opisao ga je kao bastarda jarca ukrštenog sa grešnom ženom, kao paklenu životinju čiji je zadah trovao vazduh i zbog čije posete bi sve neveste začele čudovišta. Malo je bilo onih koji su obratili pažnju na njegove apokaliptične pridike, pošto je selo bilo ubeđeno da pop trtlja zbog starosti. U sredu zorom jedna žena probudila je sve redom, pošto je našla tragove dvonošca sa udubljenim kopitom. Bili su toliko stvarni i nesumnjivi da ko god je otišao da ih pogleda nije posumnjao u postojanje tako strašnog bića nalik na ono koje je paroh opisao, pa su se dogovorili da postave zamke u svoja dvorišta. Tako su uspeli da ga uhvate. Dve nedelje posle Ursuline smrti Petra Kotes i Aurelijano Segundo su se probudili uznemireni čudnim plačem teleta, koje je dolazilo iz susedstva. Kad su ustali, grupa ljudi već je skidala monstruma sa oštrih štapova koje su poboli na dno jame pokrivene suvim lišćem, i on je prestao da muče. Bio je težak kao vo, mada nije bio veći od kakvog dečaka, a iz rana mu je tekla zelena i lepljiva krv. Telo mu je pokrivala oštra dlaka, puna sitnih garapatasa[25] i koža okamenjena kao štit u jesetre, ali suprotno parohovom opisu, njegovi ljudski oblici bili su sličniji bolešljivom anđelu nego čoveku, jer su te ruke bile glatke i spretne, oči velike i sanjalačke, a na lopaticama osušeni i žuljavi patrljci snažnih krila, koja mora da su bila odsečena seljačkom sekirom. Obesili su ga za gležnjeve o badem na trgu, da bi ga svi videli, a kad je počeo da zaudara, spalili su ga na lomači, pošto se nije moglo odrediti da li njegova bastardna priroda pripada životinji koju treba baciti u reku, ili hrišćaninu, koga treba pokopati. Nikad se nije utvrdilo da li su zbog njega crkavale ptice, ali neveste nisu začele najavljene monstrume niti se užasna vrućina smanjila.

Rebeka je umrla krajem te godine. Arhenida, koja ju je služila celog života, tražila je pomoć od vlasti da razvali vrata spavaće sobe, u koju se njena gazdarica bila zatvorila već tri dana, i našli su je u samačkom krevetu, skovitlanu kao rak, oćelavelu od šuge i sa palcem u ustima. Aurelijano Segundo pobrinuo se za sahranu i pokušao da popravi kuću da bi je zatim prodao, ali moć razaranja se tako duboko uvukla u samu njenu srž da bi tek obojeni zidovi počeli da se ljušte, i nije bilo tako debelog sloja cementa koji bi sprečio da od drača ne raspuca pod i od bršljana ne istrule balvani.

Od poplave je teklo tako. Aktivnost ljudi suprotstavljala se proždrljivosti zaborava, koji je malo-pomalo bez milosti nagrizao uspomene, do te mere da, kad su o jednoj godišnjici sporazuma u Neerlandiji u Makondo došli emisari predsednika republike da bi konačno predali odlikovanje koje je nekoliko puta odbio pukovnik Aurelijano Buendija, izgubili su celo jedno popodne tražeći nekoga da im kaže gde bi mogli da nađu njegovog naslednika. Kad je Aurelijano Segundo bio već u iskušenju da ga primi, verujući da je to medalja od masivnog zlata, Petra Kotes je uspela da ga ubedi da bi bilo nedostojno da ga primi, i to u trenutku kad su izaslanici već lepili plakate i pripremali govore za svečanost. U to doba vratili su se i Cigani, poslednji naslednici Melkijadesove nauke, i našli selo toliko propalo i njegove stanovnike toliko odvojene od ostalog sveta, da su se počeli uvlačiti u kuće, pokazujući magnetisano gvožđe, kao da je to stvarno bilo poslednje otkriće vavilonskih mudraca, i ponovo su koncentrisali sunčeve zrake pomoću gigantske lupe, i uvek bi se našao poneko ko bi otvorenih usta gledao kako padaju metalni lonci i kotrljaju se kotlovi, i ko bi platio pedeset centi da se čudi Ciganki kako skida i stavlja veštačku vilicu. Jedan rasklimatani žuti voz, koji više nije donosio ni odnosio nikoga i koji se jedva zaustavljao na pustoj stanici, bilo je jedino što je ostalo od prepunog voza, za koji bi gospodin Braun zakačio svoj vagon sa staklenim krovom i sa biskupskim foteljama, i od vozova od sto dvadeset vagona koji su prevozili voće i koji su prolazili celo jedno popodne. Izaslanici, koji su došli da ispituju posledice čudnog umiranja ptica i žrtvovanja večnog Jude, našli su oca Antonija Isabela kako se igra sa decom ćorave bake, i verujući da je njegov izveštaj bio rezultat senilne halucinacije,

odveli su ga u manastir. Malo zatim poslali su oca Augusta Anđela, borca nove Hristove vojske, nepopustljivog, smelog, odlučnog, koji je lično povlačio zvona nekoliko puta dnevno da se duhovi ne bi uparložili, i koji je išao od kuće do kuće budeći lenštine da idu na bogosluženje, ali za nepunu godinu on je već bio pobeđen nehatom koji se udisao sa vazduhom, sa vrelom prašinom koja je sve prekrila i zatrpala, i dremljivošću koju su u njemu izazivala ćufteta koja je jeo za ručak u neizdržljivoj vrućini popodnevnog odmora.

Posle Ursuline smrti kuća je postala ponovo zapuštena, od čega je neće moći da spase čak ni volja tako odlučne i snažne Amarante Ursule, koja je mnogo godina kasnije, kao žena bez predrasuda, vesela i moderna, stojeći čvrstim nogama na ovom svetu, otvorila vrata i prozore da otera bedu, obnovila baštu, istrebila crvene mrave koji su već usred dana mileli po tremu, ali koja je uzaludno pokušavala da probudi zaboravljeni duh gostoprimstva. Samostansko vaspitanje Fernandino postavilo je neprobojnu branu prema onih Ursulinih burnih sto godina. Ne samo što je odbila da otvori vrata kad je prestao suvi vetar nego je naredila da se prozori zakuju ukrštenim daskama, pokoravajući se očevom zavetu da se ukopa živa. Rasipnička prepiska sa nevidljivim lekarima završila se neuspehom. Posle mnogobrojnih odlaganja Fernanda se zatvorila u svoju spavaću sobu određenog datuma i časa, pokrivena samo jednim belim čaršavom, i sa glavom prema severu, da bi u jedan sat ujutru osetila kako su joj lice pokrili maramom natopljenom ledenom tečnošću. Kada se probudila, sunce je sijalo na prozoru, i ona je na sebi imala jedan gadan šav u obliku luka koji je počinjao u preponama i završavao se kod grudne kosti. Ali pre nego što je završila predviđeni odmor, od nevidljivih lekara primila je pismo, koje ju je razočaralo i u kome se govorilo da su je pregledali šest sati i da nisu pronašli ništa što bi odgovaralo simptomima koje je ona toliko puta i tako pažljivo opisala. U stvari, njena loša navika da stvari ne naziva pravim imenom bila je razlog za novu zbrku, pošto jedino što su hirurzi pronašli telepatijom bila je spuštena materica koja se mogla ispraviti jedino upotrebom tegova. Razočarana Fernanda pokušala je da dobije preciznije obaveštenje, ali neznani lekari nisu više odgovarali na njena pisma. Osetila se toliko potištena zbog

jedne njoj nepoznate reči, da je odlučila da prikrije sramotu i pita šta je to teg, i tek tada je saznala da se francuski lekar obesio o gredu pre tri meseca i da ga je sahranio stari ratni drug pukovnika Aurelijana Buendije protiv volje sela. Tada se poverila svom sinu Hoseu Arkadiju i ovaj joj je poslao tegove iz Rima, sa uputstvom koje je, pošto ga je naučila napamet, bacila u nužnik da niko ne bi doznao prirodu njenih muka. Takva predostrožnost bila je uzaludna, jer osobe koje su živele u toj kući jedva da su obraćale pažnju na nju. Santa Sofija de la Pijedad lutala je u svojoj usamljenoj starosti, kuvajući ono malo što im je bilo potrebno, i gotovo u potpunosti se posvetila čuvanju Hosea Arkadija Drugog. Amaranta Ursula, naslednica četiri lepotice Remedios, ispunjavala je svoje vreme radeći školske zadatke, što je ranije zanemarivala mučeći Ursulu, i počela pokazivati zdrav razum posvećujući se studijama koje su u Aurelijanu Drugom ponovo probudile svetle nade koje je podstakla još Meme. Obećao joj je da će je poslati u Brisel da završi studije, u skladu s praksom zavedenom u vreme Kompanije banana, i ta iluzija navela ga je da obradi zemlju razorenu od poplave. U retkim prilikama kad bi ga viđali u kući bilo je to zbog Amarante Ursule, pošto je vremenom za Fernandu postao stranac, a mali Aurelijano što se više približavao pubertetu sv6 više se pretvarao u osobenjaka zatvorenog u sebe. Aurelijano Segundo je verovao da će starost omekšati Fernandu, pa će dete moći da se uključi u život sela, u kome sigurno niko neće posumnjati u njegovo poreklo. Ali izgledalo je da sam Aurelijano više voli zatvor i samoću, jer nije pokazivao ni najmanje interesovanja da upozna svet koji je počinjao na glavnim ulaznim vratima. Kad je Ursula naredila da se otvori Melkijadesova soba, on je obilazio oko nje, provirivao kroz poluotvorena vrata, i niko nije saznao u kom se trenutku vezao za Hosea Arkadija Drugog ljubavlju koju mu je ovaj uzvraćao. Aurelijano Segundo otkrio je prijateljstvo mnogo kasnije nego što je ono počelo, kad je čuo da dete priča o pokolju na stanici. Dogodilo se to jednog dana dok se neko za stolom žalio na bedu u koju je zapalo selo otkad ga je napustila Kompanija Banana, da bi mu se Aurelijano suprotstavio zrelošću i rečitošću starijeg čoveka. Po njegovom shvatanju, suprotno opštem tumačenju, Makondo je bilo napredno mesto i na

dobrim temeljima dok ga nije upropastila, iskvarila i uništila Kompanija banana, čiji su inženjeri izazvali poplavu da bi tako izbegli nagodbu sa radnicima. Govoreći tako pametno da je Fernandi sve to ličilo na bezbožničku parodiju Isusovog razgovora sa književnicima, dečak je sa svim pojedinostima opisao kako je vojska mitraljirala više od tri hiljade radnika opkoljenih na stanici, i kako su natovarili leševe na voz od dve stotine vagona i zatim ih bacili u more. Ubeđena, kao i većina drugih, zvaničnom istinom da se ništa nije dogodilo, Fernandu je prenerazila pomisao da je dete nasledilo anarhističke instinkte pukovnika Aurelijana Buendije, pa mu je naredila da ćuti. Aurelijano Segundo, naprotiv, prepoznao je u tome verziju svog brata blizanca. U stvari, iako su ga svi smatrali ludim, Hose Arkadio Segundo je u to vreme bio najlucidniji stanovnik kuće. Naučio je malog Aurelijana da čita i piše, uputio ga u izučavanje pergamenata i utuvio mu u glavu svoje tumačenje značaja Kompanije banana za Makondo da će mnogo godina kasnije, kad se Aurelijano bude uključio u svet, svi pomisliti da je to nekakvo buncanje o proviđenju, pošto je iz korena suprotno onoj neistini koju su istoričari prihvatili i osveštali u školskim udžbenicima. U izdvojenoj sobici, u koju nikad nije stigao sušni vetar, ni prašina, ni vrućina, obojica su se podsetili na naslednu prikazu starca sa šeširom kao gavranova krila, koji je govorio o svetu, leđima okrenut prozoru mnogo godina pre nego što su se oni i rodili. Istovremeno su otkrili da je tu uvek bio mart i uvek ponedeljak, i tada su razumeli da Hose Arkadio Buendija nije bio toliko lud, kao što je o njemu pričala porodica, nego da je jedini bio dovoljno bistar da predvidi istinu da i vreme pati od smetnji i nesrećnih slučajeva, te da zbog toga može da se izlomi i u jednoj sobi zadrži kao deo večnosti. Hose Arkadio Segundo uspeo je još da dešifruje tajna slova pergamenata. Bio je siguran da odgovaraju alfabetu od četrdeset sedam do pedeset tri znaka, koji su svaki za sebe ličili na paučiće i krpelje, i da su u urednom Melkijadesovom rukopisu podsećali na rublje obešeno na žicu. Aurelijano se sećao da je sličnu ploču video u engleskoj enciklopediji, pa ju je poneo u sobu da je uporedi sa onom Hosea Arkadija Drugog. U stvari, bile su istovetne.

U doba kad je izmislio lutriju sa zagonetkama, Aurelijano Segundo se budio sa knedlom u grlu, kao da se uzdržava da ne zaplače. Petra Kotes je to tumačila kao posledicu teške situacije i svakog jutra, više od godinu dana, mazala mu je nepce štapićem natopljenim pčelinjim medom i davala mu sirup od rotkvica. Kad ga je knedla u grlu već toliko pritiskala da mu je disanje postalo otežano, Aurelijano Segundo je posetio Pilar Terneru, ne bi li ona znala neku travu za olakšanje. Neuništiva baba, koja je ušla u stotu godinu na čelu jednog ilegalnog omanjeg burdelja, nije imala poverenja u terapeutsko sujeverje, nego je radije tražila savet u kartama. Videla je zlatnog momka, sa grlom ranjenim čeličnim mačem jednog ratnika, i zaključila da je Fernanda pokušavala da vrati muža kući pomoću zastarelog sistema ubadanja čioda u njegovu sliku, ali da je nespretnim upražnjavanjem ovog pakosnog čina izazvala kod njega tumor. Kako Aurelijano Segundo nije imao drugih slika osim onih svadbenih, a sve su se kopije nalazile u porodičnom albumu, on je nastavio da ih traži po celoj kući, kriomice od svoje žene, da bi, najzad, na dnu ormana našao pola tuceta tegova u originalnim kutijicama. Verujući da su crveni kolutovi od gume služili za vradžbinu, stavio je jedan u džep da bi ga videla Pilar Ternera. Ona nije mogla odrediti njegovu prirodu, ali kolut joj je izgledao toliko sumnjiv da je po svaku cenu zahtevala od Aurelijana Drugog da joj donese pola tuceta i izgorela ih je u vatri koju je naložila u dvorištu. Da bi doskočila Fernandinoj zaveri vradžbinom, naredila je Aurelijanu Drugom da zagnjuri u vodu jednu kvočku i ukopa je živu pod kestenom, i on je to učinio s mnogo vere, pa kada je tragove iskopane zemlje prekrio suvim lišćem, već je osetio da bolje diše. Fernanda je taj nestanak protumačila kao kaznu nevidljivih lekara i zašila je jednu kesicu sa porubom u donji deo svoje košulje gde je sklonila nove tegove koje joj je poslao njen sin.

Šest meseci posle ukopavanja kokoške, Aurelijano Segundo probudio se u ponoć od napada kašlja i osetio da ga iznutra davi nešto kao rakova klešta. Tada je shvatio: i pored svih magijskih tegova koje bi uništio i pokvašenih kokoški koje bi ukopao, jedina i tužna istina bila je da on umire. Nije to rekao nikome. Strahujući da će umreti pre nego što pošalje Amarantu Ursulu u Brisel, radio je kao

nikad ranije, i umesto jedne napravio je tri lutrije nedeljno. Veoma rano videli bi ga kako obilazi selo, čak i najudaljenije i najbednije kvartove, nastojeći da proda lozove, i to sa takvom strašću koju može da shvati samo umirući.

— Evo moći božjeg priviđenja — izvikivao je. — Nemojte to propustiti, dešava se samo jednom u sto godina. — Ulagao je dirljive napore da izgleda veseo, simpatičan i razgovorljiv, ali bilo je dovoljno videti znoj na njegovom bledom licu pa da svako primeti da mu je duša već u nosu. Ponekad bi skrenuo tamo gde nije bilo nikoga, gde niko nije mogao da ga vidi, i seo bi za trenutak da se odmori od klešta koja su ga kidala iznutra. Još u ponoći bio je u Kvartu tolerancije, pokušavajući prognozama o dobroj sreći da uteši usamljene žene, koje su jecale pored gramofona.

— Ovaj broj nije dobio ima četiri meseca — govorio im je, pokazajući lozove. — Uzmi ga, jer život je kraći nego što čovek misli.

Na kraju, više ga nisu poštovali, rugali su mu se, a poslednjih meseci nisu ga oslovljavali sa don Aurelijano, kako su to uvek činili, nego su ga otvoreno nazivali don Božje Proviđenje. Glas mu se potpuno izmenio, bio je sve iznemogliji, dok se ne bi gasio u kakvom krkljanju, ali još je imao snage da ne dozvoli da propadne očekivani glavni zgoditak u dvorištu Petre Kotes. Međutim, kako je sve više gubio glas, primećujući da ubrzo više neće moći da izdrži bol, počeo je da shvata kako njegova kći neće stići do Brisela pomoću svinja i koza stavljenih na lutriju pa se dosetio da organizuje jednu veličanstvenu lutriju sa zemljištem razorenim od poplave, koje su mogli da obnove oni koji raspolažu kapitalom. To je bila toliko spektakularna inicijativa, da se predsednik opštine lično ponudio da je objavi oglasom i formirao udruženje za kupovanje lozova po ceni od sto pesosa, koji su rasprodati za manje od nedelju dana. U noći izvlačenja dobitnici su priredili velelebnu zabavu, koja se ne može uporediti s onima iz dobrih vremena Kompanije banana, i Aurelijano Segundo je poslednji put svirao na harmonici zaboravljene pesme Fransiska Ćoveka, ali pevati nije mogao.

Dva meseca kasnije Amaranta Ursula je otišla u Brisel. Aurelijano Segundo joj je predao ne samo novac od izuzetne lutrije nego i onaj koji je uspeo da uštedi prethodnih meseci, kao i ono malo što je

dobio prodajom pijanole, klavikonia i drugih nepotrebnih starudija. Po njegovim proračunima, ta sredstva su bila dovoljna za studije, tako da je ostalo nerešeno samo pitanje karte za povratak. Fernanda se do poslednjeg trenutka suprotstavljala putovanju, zgražavala se na samu pomisao da je Brisel toliko blizu pokvarenog Pariza, ali ju je umirilo pismo koje joj je otac Anđel dao za katolički devojački pansion, koji su držale časne sestre i u kome je Amaranta Ursula obećala da će živeti do kraja svojih studija. Osim toga, paroh je uspeo da Amaranta Ursula putuje pod okriljem franciskanki, koje su išle u Toledo, a nadale su se da će tamo naći neku poverljivu osobu koja bi je otpratila u Belgiju. Dok je razmenjivana užurbana prepiska koja je omogućila takvu koordinaciju, Aurelijano Segundo, uz pomoć Petre Kotes, brinuo se oko prtljaga Amarante Ursule. Te večeri su spremali jedan od Fernandinih svadbenih kovčega, stvari su bile tako dobro raspoređene da je studentkinja znala napamet gde su odela i papuče od somota, u kojima je trebalo da pređe preko Atlantika, kaput od plavog sukna sa bakamim dugmetima i cipele od kože u kojima je trebalo da se iskrca. Znala je, takođe, kako mora da hoda da ne bi pala u vodu kad se bude pela na brod preko mosta, da nijednog trenutka ne sme da se odvoji od časnih sestara niti da izađe iz kabine osim radi jela, i da ni za šta na svetu ne treba da odgovara na pitanja nepoznatih osoba bilo koga pola koja bi joj postavljali na pu čini. Nosila je flašicu sa kapljicama protiv morske bolesti i svesku, koju je otac Anđel svojeručno ispisao, sa šest molitava protiv oluje. Fernanda joj je izradila pojas od debelog platna za novac i pokazala joj kako da ga stavi da bi bio što pripijeniji uz telo, tako da nije trebalo da ga skida ni kad spava. Htela je da joj pokloni zlatni nokšir, opran sodom i dezinfikovan alkoholom, ali Amaranta Ursula je to odbacila iz straha da joj se ne rugaju školske drugarice. Nekoliko meseci kasnije, u času smrti, Aurelijano Segundo setiće se da ju je poslednji put video kako bezuspešno pokušava da spusti prašnjavi prozor na vagonu druge klase da bi čula Fernandine preporuke. Bila je u haljini od ruži časte svile sa buketom veštačkih ljubičica prikačenim brošem na levo rame, u cipelama od kozje kože sa šnalom i niskom potpeticom i satiniranim carapama sa lastišima ispod kolena. Imala je nežno telo, raspuštenu dugu kosu i žive oči

baš kao Ursula u njenim godinama, a način na koji se opraštala bez plakanja, ali i bez osmeha, otkrivao je onaj isti jaki karakter. Idući pored vagona koji je odmicao i vodeći Fernandu pod ruku da se ne bi saplela, Aurelijano Segundo je jedva mogao da joj uzvrati pozdrav rukom, kad mu je kći poslala poljubac vrhom prstiju. Supružnici su ostali ukipljeni na vrelom suncu, gledajući kako se voz postepeno stapa sa crnom tačkom na horizontu, i prvi put od dana venčanja držali su se pod ruku.

Devetog avgusta, pre nego što su primili prvo pismo iz Brisela, Hose Arkadio Segundo pričao je sa Aurelijanom u Melkijadesovoj sobi i nesvesno rekao:

— Seti se uvek da ih je bilo više od tri hiljade i da su ih bacili u more.

Potom je pao licem na pergamente i umro otvorenih očiju. U tom istom trenutku, u Fernandinom krevetu, njegov brat blizanac stigao je na kraj dugog i strašnog mučenja, u kome su mu gvozdeni rakovi izgrizli grlo. Nedelju dana ranije vratio se kući, bez glasa, bez reči i gotovo kost i koža, sa svojim lutajućim sanducima i harmonikom avanturiste, da bi ispunio obećanje da umre kod svoje žene. Petra Kotes mu je pomogla da pokupi svoje stvari i ispratila ga bez ijedne suze, ali je zaboravila da mu da lakovane čizme, u kojima je on želeo da bude sahranjen. Stoga čim je saznala da je umro, obukla je crninu, zamotala čizme u novine i zatražila dozvolu od Fernande da vidi leš. Fernanda joj nije dozvolila da pređe preko praga.

— Stavite se u moj položaj — preklinjala ju je Petra Kotes. — Zamislite koliko sam ga volela kad trpim ovo poniženje.

— Nema poniženja koje ne zaslužuje jedna naložnica — odgovorila je Fernanda.— Stoga sačekajte da umre jedan od mnogih da biste mu navukli te čizme.

Izvršavajući obećanje, Santa Sofija de la Pijedad je sa leša Hosea Arkadija Drugog kuhinjskim nožem odsekla glavu, da bi bila sigurna da ga ne ukopaju živog. Tela obojice stavljena su u iste kovčege, i tu se videlo da su bili identični i u smrti, kao što su bili u mladosti. Stari drugovi u terevenkama Aurelijana Drugog stavili su na sanduk venac sa ljubičastom trakom i natpisom: Sklonite se, krave, jer život je kratak. Fernandu je toliko uvredila ova

nepristojnost da je naredila da venac bace na đubre. U zbrci poslednjeg časa tužni pijanci, koji su ih izneli iz kuće, pobrkali su kovčege i ukopali ih u pogrešne rake.

Dugo Aurelijano nije napuštao Melkijadesovu sobu. Naučio je naizust fantastične legende iz raskupusane knjige, sintezu učenja Hermana Oduzetog, beleške iz nauke o zlim dusima, tajnu kamena mudrosti, Nostradamusov stoletni kalendar i njegova istraživanja o kugi, tako da je u mladićko doba ušao ne znajući ništa o svom vremenu, ali sa osnovnim znanjima o srednjovekovnom čoveku. Kad god bi ušla u sobu, Santa Sofija de la Pijedad našla bi ga kako zaneto čita. U zoru bi mu nosila šolju kafe bez šećera, a u podne tanjir pirinča sa isečenim komadima pržene banane, jedino što se u kući jelo posle smrti Aurelijana Drugog. Sekla mu je kosu da mu istrebi vaške, prekrajala za njega staru odeću koju je nalazila u zaboravljenim sanducima, a kad su počeli da mu izbijaju brkovi, donela mu je brijač i tikvu sa sapunom pukovnika Aurelijana Buendije. Nijedan od njegovih sinova nije toliko ličio na njega, čak ni Aurelijano Hose, sa izraženim jabučicama i odlučnim, pomalo zajedljivim oblikom usana. Kao što je svojevremeno, kada je u Melkijadesovoj sobi sedeo Aurelijano Segundo, Ursula tvrdila da on govori sam sa sobom, tako je i Santa Sofija de la Pijedad pomislila da Aurelijano sada govori sam sa sobom. A u stvari, on je govorio s Melkijadesom, Jednog sparnog podneva, ne dugo posle smrti blizanaca, u odblesku prozora ugledao je turobnog starca sa šeširom čiji je obod ličio na gavranova krila — materijalizovanu uspomenu koja mu se urezala u pamćenje mnogo pre rođenja. U to vreme Aurelijano je završio sređivanje azbuke iz pergamenata. Kada ga je Melkijades upitao da li je otkrio na kom su jeziku napisani zapisi, on je odgovorio:

— Na sanskritu.

Melkijades mu je otkrio da su iscrpene mogućnosti da se on vrati u sobu. Ali da on ipak odlazi spokojno na poljane konačne smrti, pošto Aurelijano ima vremena da nauči sanskrit pre nego što pergamenti navrše sto godina te će moći da ih odgonetne. On mu je otkrio da u uličici koja izbija na reku i u kojoj se u vreme Kompanije banana pogađala budućnost i tumačili snovi, neki katalonski mudrac drži dućan sa knjigama, te da se tamo nalazi knjiga Osnovi sanskrita, koju će za šest godina pojesti moljci ako on ne požuri da

je kupi. Prvi put u svom dugom životu Santa Sofija de la Pijedad ispoljila je jedno svoje osećanje, a to beše osećanje zaprepašćenja, kad joj je Aurelijano zatražio da mu donese knjigu koju će naći s desne strane u drugom redu na polici, između Oslobođenog Jerusalima i Miltonovih pesama. Kako nije umela da čita, naučila je naizust ovu rečenicu, a novac je pribavila prodavši jednu od sedamnaest zlatnih ribica, koje su ostale u radionici, pošto su samo ona i Aurelijano znali gde su ih stavili one noći kad su vojnici pretresali kuću.

Aurelijano je napredovao u učenju sanskrita, dok se Melkijades pojavljivao ređe i bivao sve dalji, isparavajući u blistavom sjaju podneva. Poslednji put kad ga je Aurelijano osetio, starac je bio tek jedno nevidljivo prisustvo koje je šaputalo: »Umro sam od groznice na peščanim sprudovima u Singapuru.« Tada je soba već bila načeta prašinom, vrućinom, crvotočinom, crvenim mravima i moljcima koji će u prah pretvoriti mudrost knjiga i pergamenata. U kući nije nedostajalo jela. Sutradan posle smrti Aurelijana Drugog, jedan od prijatelja koji su doneli venac sa uvredljivim natpisom ponudio je Fernandi novac koji je dugovao njenom mužu. Od tada je svake srede jedan kurir donosio korpu sa hranom, koja bi doticala tačno za nedelju dana, Niko nije slutio da je te namirnice slala Petra Kotes, ubeđena da je stalna milostinja pravi način da ponizi onoga ko je nju ponizio. Međutim, mržnja je iščezla iz njene duše mnogo pre nego što je ona to i očekivala, pa je nastavila da šalje hranu iz oholosti, a na kraju iz sažaljenja. Ćesto je, kada više nije imala volje da prodaje male lozove a kad je svet gubio interesovanje za lutriju, ostajala i sama bez hrane da bi Fernanda imala šta da jede, i nije prestala ispunjavati tu svoju obavezu sve dok nije videla Fernandin sprovod.

Za Santa Sofiju de la Pijedad smanjivanje broja ukućana značilo je odmor na koji je imala pravo posle više od pola veka rada. Nikad niko nije čuo jadanje te uzdržane i nedokučive žene, koja je u porodici posejala anđeosku klicu Remedios Prelepe i tajanstveno dostojanstvo Hosea Arkadija; ceo jedan život samoće i tišine posvetila je vaspitanju dece koja se više nisu ni sećala da su njena deca i njeni unuci, i koja se zauzela za Aurelijana baš kao da je izišao iz njene utrobe, ni sama ne znajući da je ona njegova

prababa. Samo u takvoj kući kao što je ova nije bilo neobično što je uvek spavala na ponjavi koju bi prostrla na pod u ambaru, uz noćno čagrljanje miševa, i što nikome nije ispričala, da je jedne noći probudilo strašno osećanje da je neko gleda iz mraka, a to je, u stvari, bila zmija otrovnica koja je klizila po njenom trbuhu. Znala je, ako to ispriča Ursuli, da će je ona staviti da spava u njen krevet; ali bila su to vremena kada niko nije primećivao nikoga dok ne zaurla na tremu, pošto brige oko pekare, ratna uzbuđenja i čuvanje dece, nisu ostavljali vremena da se razmišlja o tuđoj sreći. Jedino se o njoj brinula Petra Kotes koju Santa Sofija de la Pijedad nikada nije videla. Pazila je da za izlazak ima dobar par cipela, da joj nikad ne nedostaje haljina, čak i u vreme kad je sa ono malo lutrijskog novca pravila čuda. Po svom dolasku u tu kuću Fernanda je s razlogom poverovala da je to neka dugoročna sluškinja, iako je često slušala da je ona majka njenog muža, ali to joj se činilo tako neverovatno da se više trudila da u to veruje, nego da to zaboravi. Ne bi se reklo da je Santa Sofiji de la Pijedad ikada smetao taj potčinjeni položaj. Naprotiv, ostavljala je utisak da joj prija rad bez predaha, bez roptanja, da održava red i čistoću u ogromnoj kući u kojoj je živela od svoje mladosti i koja je, naročito u doba Kompanije banana, više ličila na kasarnu nego na dom. Ali, posle Ursuline smrti, natčovečanska marljivost Santa Sofije de la Pijedad i njena ogromna radna sposobnost počeše da popuštaju. Ne samo da je ona bila stara i iscrpljena nego je i kuća preko noći oronula. Mekana mahovina obrasla je zidove. Kad već nije bilo nijednog čistog mesta u dvorištu, korov je izbio iz betonske građe trema, lomeći ga kao kristal, a kroz pukotine su izbili isti žuti cvetići koje je, gotovo pre jednog veka, Ursuia našla u čaši u koju je Melkijades stavljao svoju veštačku vilicu. Nemajući vremena m mogućnosti da zaustavi nemilosrdno vršljanje prirode, Santa Sofija de la Pijedad provodila je dane u spavaćim sobama, terajući guštere koji su noću ponovo kidisali. Jednog jutra ugledala je crvene mrave kako izlaze iz iskopanih temelja, prelaze baštu, gmižu uz ogradu gde su begonije primile boju zemlje, i prodiru čak u temelje kuće. Najpre je pokušala da ih pobije metlom, potom insekticidom i, na kraju, krečom, ali sledećeg dana oni su opet bili na istom mestu, stalno su vrveli,

uporni i nepobedivi. Dok je pisala svojoj deci, Fernanda nije ni primećivala nezadrživi proces rušenja. Santa Sofija de la Pijedad nastavila je da se bori sama, noseći se sa korovom da ne prodre u kuhinju, strugala crvotočinu i čupala je iz zidova grudve paučine koja bi se ubrzo opet namnožila. Ali kad je viđala da je i Melkijadesova soba puna paučine i prašine, iako ju je čistila i redila tri puta dnevno, i da joj je, uprkos njenom neumornom zalaganju, pretilo rušenje i beda, što su jedino uočavali pukovnik Aurelijano Buendija i mladi vojnik, shvatila je da je pobeđena. Obukla je tada istrošeno nedeljno odelo, obula neke stare Ursuline cipele i pamučne čarape koje joj je poklonila Amaranta Ursula, i u zavežljaj stavila dve-tri preostale presvlake.

— Predajem se — reče Aurelijanu. — Ovo je suviše velika kuća za moje jadne kosti.

Aurelijano je pitao kuda je naumila, a ona neodređeno odmahnu rukom, kao da nije imala ni najmanju predstavu o svojoj budućoj sudbini. Pokušala je, međutim, da mu objasni da će svoje poslednje godine provesti s nekom rođakom, koja je živela u Rioači. Objašnjenje nije zvučalo ubedljivo. Od smrti svojih roditelja ni s kim u selu nije održavala veze, nije primala pisma ni poruke, niti se čulo da pominje bilo kakvu rodbinu. Aurelijano joj je dao četrnaest zlatnih ribica, pošto je rešila da ode s onim što je jedino posedovala: jedan pesos i dvadeset pet centt. Sa prozora svoje sobe video je kako vukući noge i zgrbljena od godina prelazi dvorište sa zavežljajem u ruci, i provlači ruku kroz otvor u kapiji da spusti rezu pre nego što ode. Nikad se više nije čulo za nju.

Saznavši za njeno bekstvo, Fernanda je ceo dan tumarala pregledajući sanduke, komode i ormare, stvar po stvar, kako bi se uverila da Santa Sofija de la Pijedad nije s nečim pobegla. Pokušavajući da prvi put u svom životu založi vatru ispekla je dva prsta i morala je potražiti Aurelijana da joj pokaže kako da kuva kafu. S vremenom, on je počeo da obavlja i kuhinjske poslove. Čim bi ustala, Fernanda bi zatekla postavljen doručak, i ponovo bi izlazila iz spavaće sobe jedino da uzme hranu koju joj je Aurelijano ostavljao poklopljenu na ognjištu, da bi je zatim odnela na sto prekriven lanenim stolnjakom i pojela je među svećnjacima, sedeći sama čelo

stola okruženog sa petnaest praznih stolica. Ćak i u ovim prilikama Aurelijano i Fernanda nisu delili samoću, nego su nastavljali da žive svako u svojoj sobi, dok je paučina pokrivala ruže, oblagala grede i vatirala zidove. U to doba Fernanda je stekla utisak da je kuća puna vampira. Izgledalo je kao da su stvari, naročito one za svakodnevnu upotrebu, stekle moć da same menjaju mesto. Fernanda je znala satima tražiti makazice za koje je bila sigurna da ih je stavila na krevet i, pošto bi sve prevrnula, našla bi ih na nekoj polici u kuhinji, gde je verovala da nije bila već četiri dana. Viljuške bi iznenada nestale iz fioke za pribor, a posle bi ih našla šest na oltaru i tri u perionici. To kretanje stvari još ju je više razdraživalo kad bi sela da piše. Mastionica koju bi postavila sa desne strane pojavila bi se na levoj, upijač bi joj se izgubio i našla bi ga dva dana kasnije pod jastukom, a ispisane stranice napisane za Hosea Arkadija pomešale bi se sa onima Amaranti Ursuli, i uvek se bojala da je pisma stavila u zamenjene koverte, kao što joj se, uostalom, nekoliko puta i desilo. Jednom prilikom izgubila je pero. Petnaest dana kasnije vratio joj ga je poštar, koji ga je pronašao u svojoj torbi, pa je tražio vlasnika idući od kuće do kuće. U početku je verovala da je to delo nevidljivih lekara, upravo kao nestanak tegova, čak je počela da im piše, preklinjući ih da je ostave na miru, ali je pisma morala da prekine radi nekog drugog posla i, kad se vratila u sobu, ne samo što nije našla započeto pismo nego je zaboravila i zašto ga je htela napisati. Jedno vreme je mislila da je po sredi Aurelijano. Počela je budno da motri ostavljajući predmete na njegovom putu, nastojeći da ga iznenadi kad ih bude premeštao, ali ubrzo se uverila da Aurelijano ne napušta Melkijadesovu sobu, izuzev kad bi išao u kuhinju ili u nužnik, i da uopšte nema smisla za šalu. Kada je, na kraju, poverovala da su to đavolska posla vampira, počela je svaku stvar da pričvršćuje tamo gde joj je mesto. Makazice je vezala dugačkim kanapom o zaglavlje kreveta. Pero i upijač je vezala za nogu od stola, a mastionicu je zalepila gumom na desnoj strani daske gde je obično pisala. Problemi se nisu mogli rešiti preko noći, jerposle nekoliko časova šivenja kanap na makazicama već ne bi bio dovoljno dug i ona ne bi mogla da seče, kao da su ga vampiri skraćivali. Isto se događalo i sa kanapom na peru, čak i sa njenom

rukom, koja posle kraćeg pisanja ne bi dosezala do mastionice. Ni Amaranta Ursula u Briselu ni Hose Arkadio u Rimu nisu nikada saznali o ovim sitnim nezgodama. Fernanda im je pisala da je srećna; u stvari, ona je to i bila, bolje rečeno, osećala se oslobođenom svih obaveza, kao da ju je život ponovo povukao u svet njenih roditelja, gde se nije patilo od svakodnevnih problema jer su u mašti bili već rešeni. Zbog te beskonačne prepiske Fernanda je izgubila smisao za vreme, naročito posle odlaska Santa Sofije de la Pijedad. Bila se, naime, navikla da vodi računa o danima, mesecima i godinama, uzimajući kao polaznu tačku datume predviđene za povratak dece. Ali, kad su oni izmenili rokove jedanput, pa i drugi put, datumi su joj se pobrkali, termini se pomešali, a dani su toliko ličili jedan na drugi da nije osećala kako prolaze. Umesto da izgubi strpljenje, doživljavala je duboko zadovoljstvo u odugovlačenju. Kada je mnogo godina posle njenog zavetovanja Hose Arkadio i dalje tvrdio kako se nada da će završiti studije više teologije i početi izučavanje diplomatije, ona se nije uzrujala jer je shvatila da je spiralno stepenište koje vodi do stolice svetog Petra vrlo visoko i popločano preprekama. Međutim, dušu bi joj uzbudila vest koja bi za ostale bila beznačajna — da je njen sin video papu. Silno se obradovala kad joj je Amaranta Ursula javila da će studije produžiti preko predviđenog roka, pošto je svojim odličnim ocenama stekla olakšice, koje otac, kad je pravio obračun, nije mogao predvideti.

Minule su više od tri godine otkako je Santa Sofija de la Pijedad donela sanskritsku gramatiku, a Aurelijano je uspeo da prevede samo prvi list pergamenta. Posao nije bio uzaludan, ali je predstavljao samo prvi korak na jednom putu čiju je dužinu bilo nemoguće predvideti, pošto tekst na španskom nije značio ništa: bili su to šifrovani stihovi. Aurelijanu su nedostajali elementi da otkrije ključ pomoću kojeg bi ih raspleo, ali kako mu je Melkijades rekao da se u dućanu katalonskog mudraca nalaze knjige koje će mu biti potrebne da prodre u suštinu pergamenata, odlučio je da razgovara sa Fernandom i da od nje ište dozvolu da ih potraži. U sobi punoj otpadaka koju su naslage smeća naposletku potpuno zatrpale, smislio je kako da sroči najprikladniju molbu, da predupredi sve moguće okolnosti i oceni najpogodniju priliku, ali kad bi zatekao

Fernandu kako sklanja hranu sa ognjišta — jedina prilika da s njom govori — molba s mukom smišljena zapela bi mu u grlu, i glas bi ga izdao. Međutim, jedini način je bio da je uhodi. Razabirao je njene korake u spavaćoj sobi. Čuo je njeno hodanje prema vratima da bi primila pisma od svoje dece i svoja predala poštaru, i pre nego što bi začuo šum prekidača i šapat molitve u mraku, slušao bi duboko u noć tešku i predanu škripu pera po hartiji. Tek tada bi zaspao, verujući da će mu sledeći dan pružiti iščekivanu priliku. Toliko se zanosio idejom da mu molba neće biti odbijena da je jednom odsekao kosu koja mu je već bila narasla do ramena, obrijao čekinjastu bradu, obukao uske pantalone i košulju sa posebnom kragnom, za koju nije znao od koga ju je nasledio, i sačekao je u kuhinji da Fernanda dođe na doručak. Nije došla ona svakidašnja žena, podignute glave i čvrstog koraka, nego starica natprirodne lepote, sa požutelim ogrtačem od hermelina, krunom od pozlaćenog kartona i iznemogla kao čovek koji kriomice plače. U stvari, otkad je u sanducima Aurelijana Drugog pronašla haljinu kraljice izgrizenu od moljaca, Fernanda ju je često oblačila. Da je neko video pred ogledalom kako se ushićuje svojim kraljevskim držanjem, morao bi pomisliti da je luda. Ali ona to nije bila. Jednostavno, kraljevske haljine su je pretvarale u mašinu za podsećanje. Prvi put kada ih je navukla, nije mogla da se obuzda, srce joj se steglo i oči napunile suzama, pošto je u tom trenutku ponovo osetila miris čizama onog vojnika koji je došao u njenu kuću da je potraži i da je načini kraljicom, a dušu joj je obuzimala čežnja za izgubljenim snovima. Osetila se tako stara, tako izmoždena i udaljena od najlepših časova svog života da je čak čeznula i za onim trenucima kojih se sećala kao najružnijih, i tek tada bi otkrila koliko su joj nedostajali naleti mirisa majorane na tremu, isparavanje ruža pri zalasku sunca, čak i divlja priroda došljaka. Njeno srce pretvoreno u pepeo, koje je bez jadanja izdržalo udarac najstvarnije svakodnevne stvarnosti, predalo se pri prvim napadima nostalgije. Potreba da se oseća tužnom pretvarala se u porok, dok su je godine razarale. Samoća ju je učinila humanijom. Međutim, nije mogla da se ne zgrane onog jutra kad je ušla u kuhinju i susrela se sa šoljicom kafe, koju joj je ponudio koščat i bled dečak sa suludim sjajem u očima. Ne samo što mu je

odbila molbu već je otada ključeve kuće držala u kesi u kojoj je čuvala neupotrebljavane tegove. Predostrožnost je bila nepotrebna, jer da je to hteo, Aurelijano je mogao da pobegne, čak i da se ne vrati kući, a da ne bude otkriven. Ali dugogodišnji zatvor, strah od spoljnog sveta i navika da sluša osušili su u njegovom srcu seme pobune. Tako se vratio u svoj zatvor pa je opet čitao i pročitavao pergamente, slušajući do duboko u noć Fernandine jecaje iz spavaće sobe. Jednog jutra je, kao i obično, otišao da naloži vatru i na ugašenom ognjištu našao hranu koju joj je ostavio prethodnog dana. Tada je provirio u spavaću sobu i video je ispruženu na krevetu, pokrivenu ogrtačem od hermelina, lepšu nego ikada, lica pretvorenog u masku od slonovače. Četiri meseca kasnije, kad je došao Hose Arkadio, našao ju je nedirnutu.

Nije se mogao zamisliti neko ko bi više ličio na svoju majku. Nosio je odelo od žalobnog tafta, košulju sa okruglom i krutom kragnom i tanku svilenu mašnu sa čvorom umesto kravate. Bio je bled, mlitav, ukočenog pogleda i tankih usana. Crna kosa, zalizana i glatka, podeljena na sredini lobanje pravom i bledom linijom, podsećala je na veštački izgled kose svetaca. Senka dobro izbrijane brade na parafinskom licu pre bi se reklo da je bila stvar savesti. Imao je blede ruke, sa zelenim spletom žila, prste gotovana i jedan prsten od masivnog zlata sa žutim opalom, okrugao, na levom kažiprstu. Aurelijanu, kad mu je otvorio ulazna vrata, nije bilo teško da pretpostavi ko je, jer je primetio da dolazi izdaleka. Dok je prolazio, kuća se natopila mirisom lavande koju mu je Ursula stavljala na glavu dok je bio dete, da bi ga mogla naći u tami. Na neki način, što je bilo nemoguće tačno objasniti posle toliko godina odsustva, Hose Arkadio je ostao i dalje dete jeseni, strahovito tužan i usamljen. Otišao je pravo u spavaću sobu svoje majke, gde je Aurelijano za četiri meseca isparavao živu u atanoru dede svog dede, da bi sačuvao telo prema Melkijadesovoj formuli. Hose Arkadio nije postavio nijedno pitanje. Poljubio ju je u čelo, izvukao joj ispod suknje kesicu, u kojoj su se nalazila tri neupotrebljena tega i ključ od ormara. Radio je sve neposrednim i odlučnim pokretima, što je bilo u suprotnosti sa njegovom bezvoljnošću. Izvadio je iz ormara kutiju presvučenu damastom, sa porodičnim grbom, i u njenoj

mirisnoj unutrašnjosti od sandalovine našao podebelo pismo u kome je Fernanda olakšala srce, iznevši bezbrojne istine koje je ina če tajila. Pročitao ga je stojeći, pohlepno ali bez strasti, i na trećoj stranici se zaustavio gledajući Aurelijana upitnim pogledom.

— Dakle — rekao je glasom u kome je bilo neke oštrine — ti si ono kopile.

— Ja sam Aurelijano Buendija.

— Idi u svoju sobu — reče Hose Arkadio.

Aurelijano je otišao i nije više izišao, čak ni iz radoznalosti kad je čuo šumove usamljenog pogreba. Ponekad, iz kuhinje, video bi Hosea Arkadija kako luta po kući, gušeći se od pohlepe, i posle pola noći nastavio bi da osluškuje njegove korake kroz razrušene sobe. Nije čuo njegov glas nekoliko meseci, ne samo zbog toga što mu Hose Arkadio nije uputio nijednu reč, nego zato što ni sam nije imao želje da s njim razgovara, niti vremena za razmišljanje ma o čemu izuzev o pergamentima. Posle Fernandine smrti, u potrazi za knjigama koje su mu bile potrebne, uzeo je pretposlednju ribicu i otišao kod katalonskog mudraca. Ništa od onog što je video u prolazu nije ga iznenadilo, možda zato što su mu nedostajale uspomene radi poređenja, a puste ulice i napuštene kuće bile su iste kako ih je zamišljao u ono vreme kada je svim srcem želeo da ih upozna. Sam sebi je dozvolio ono što mu je odbila Fernanda, ali samo jedanput, sa jedinim ciljem da u najkraćem roku obide bez zastajanja onih jedanaest uglova koji su delili kuću od uličice u kojoj su se ranije tumačili snovi, i ušao je usplahiren u šareni i mračni dućan u kome jedva da je bilo mesta za kretanje. Pre nego na knjižaru, li čio je na smetlište upotrebljenih knjiga, stavljenih bez reda na police izjedene od crvotočine, po ćoškovima punim paučine, čak i po hodnicima koji su bili određeni za prolaženje. Na jednom dugačkom stolu prepunom beležaka vlasnik je neumorno pisao prozu ljubičastim rukopisom, pomalo bunovnim, i na listovima istrgnutim iz školske sveske. Imao je lepu srebrnastu kosu koja mu je padala na čelo kao kresta u papagaja, a plave oči, žive i stisnute, otkrivale su blagost čoveka koji je pročitao sve knjige. Bio je u gaćama, mokar od znoja, i nije prestao s pisanjem da bi video ko je došao. Aurelijano nije imao teškoća da u tom haosu iz bajke izvuče

onih pet knjiga koje je tražio, jer su se nalazile upravo na mestu koje mu je pokazao Melkijades. Ne rekavši ni reči predao ih je, zajedno sa zlatnom ribicom, katalonskom mudracu, a ovaj ih je pregledao i kapci su mu se sklopili kao dve školjke.

— Mora da si lud — rekao je na svom jeziku, podižući ramena, i vratio Arkadiju pet knjiga i ribicu. Nosi ih — reče na španskom. — Poslednji čovek koji je čitao ove knjige bio je Slepi Isak, prema tome, dobro razmisli šta radiš.

Hose Arkadio obnovio je Meminu spavaću sobu, naredio je da se operu i dovedu u red somotske zavese i damask na baldahinu potkraljevskog kreveta, ponovo je osposobio za upotrebu napušteno kupatilo, čija je betonska kada bila sva crna, ljigava i hrapava od prljavštine. Na ta dva mesta ograničilo se njegovo carstvo od tri groša, od izanđalih egzotičnih stvari, lažnih parfema i jevtinog nakita. Jedino što je izgledalo da mu smeta u ostalom delu kuće bili su sveci na domaćem oltaru, koje je jednog popodneva palio dok ih nije pretvorio u pepeo, na vatri koju je založio u dvorištu. Spavao je do posle jedanaest. U kupatilo je išao u nekakvom dronjavom ogrtaču sa zlatnim zmajevima i u papučama sa žutim kićankama, i tu bi odslužio ritual koji je po svojoj odmerenosti i trajanju podsećao na onaj Remedios Prelepe. Pre kupanja namirisao bi vodu solima koje je doneo u tri alabasterske teglice. Nije se polivao tikvom, nego bi se bacio u mirišljavu vodu i ostajao bi do dva sata ploveći na leđima, uspavan svežinom i uspomenama na Amarantu. Nekoliko dana posle svog dolaska ostavio je odelo od tafta, koje ne samo što je bilo suviše toplo za selo već je bilo i jedino koje je imao, pa ga je zamenio uskim pantalonama, veoma sličnim onima koje je nosio Pjetro Krespi na časovima igranja, i košuljom od sirove svile sa inicijalima izvezenim na srcu. Dva puta nedeljno prao je u kadi presvlaku i ostajao u ogrtaču dok bi se ona sušila, jer nije imao ništa drugo da obuče. Nikad nije jeo kod kuće. Izlazio je na ulicu kad popusti popodnevna vrućina i vraćao bi se u sitne sate. Tada bi nastavio svoje mučno lutanje, dišući kao mačak i misleći na Amarantu. Ona i strašni pogledi svetaca u odsjaju noćne lampe bile su dve uspomene iz kuće. Mnogo puta, u veličanstvenom rimskom avgustu, otvorio bi oči usred sna i video bi Amarantu kako izlazi iz

bazena od šarenog mermera, sa svojim čipkanim suknjama i zavojem na ruci, idealizovana u strasti izgnanstva. Nasuprot Aurelijana Hosea, koji je pokušao da uguši tu sliku u krvavom blatu rata, on se upinjao da je zadrži živu u močvari prljavih želja, dok je majku držao u zabludi beskrajno lažući o svojoj želji da postane papa. Ni njemu ni Fernandi nije padalo na pamet da ikada pomisle da je njihova prepiska bila razmena fantazije. Hose Arkadio, koji je napustio bogosloviju čim je stigao u Rim, nastavio je da pothranjuje legendu o teologiji i kanonskom pravu da ne bi doveo u opasnost basnoslovno nasledstvo o kome su mu govorila bunovna pisma njegove majke, koje je trebalo da ga izvuče iz bede i teskobe koju je delio sa dva prijatelja u jednoj sobici u potkrovlju Trastevere. Kad je primio poslednje Fernandino pismo, diktirano predosećanjem neizbežne smrti, stavio je u kofer poslednje ostatke svog lažnoj sjaja i prešao okean u utrobi broda, gde su se emigranti gurali kao stoka za klanicu, jedući hladne makarone i crvljivi sir. Pre nego što je pročitao Fernandinu oporuku, koja je bila samo pedantna i zakasnela rekapitulacija preživljenih nevolja, rasklimatani nameštaj i korov u hodniku već su mu nagovestili da je ušao u zamku iz koje nikad neće izići, zauvek izgnan iz dijamantske svetlosti i nezaboravnog vazduha rimskog proleća. U iscrpljujućoj nesanici zbog astme merio je i ponovo merio dubinu svoje nevolje, dok je prolazio kroz mračnu kuću, u kojoj mu je senilno Ursulino preterivanje usadilo strah od sveta. Da bi bila sigurna da ga ne izgubi u tmini, odredila mu je ugao u spavaćoj sobi, jedini u kome je mogao biti van opasnosti od mrtvih koji su po kući lutali već od sumraka. »Ćim nešto loše uradiš«, govorila je Ursula, »reći će mi sveci.« Stravične noći njegovog detinjstva svele su se na taj ugao, u kome bi ostao nepokretan do odlaska na spavanje, znojeći se od straha na uskoj klupici pod stražarskim i hladnim pogledom svetaca tužilaca. Bilo je to nepotrebno mučenje, jer je već u to doba osećao užasan strah od svega što ga je okruživalo, i bio pripremljen da se plaši svega onoga što će ga snaći u životu: uličarki, koje su kvarile krv muškaraca; udatih žena, koje su rađale sinove sa svinjskim repom; petlova za borbu, koji su izazivali smrt ljudi i grižu savesti do kraja života; vatrenog oružja, koje je i samim dodirom osuđivalo ljude na

dvadeset godina rata; besmislenih poduhvata, koji su vodili samo u razočarenje i ludilo, i, na kraju, svega što je bog stvorio svojom beskrajnom dobrotom a što je nečastivi iskvario. Kad bi se probudio, izmožden pod valjkom teških snova, svetlost sa prozora i Amarantina milovanja u kadi, i uživanje s kojim ga je puderisala između nogu svilenom tufnom, oslobađali su ga straha. Čak je i Ursula bila drukčija u blistavoj svetlosti vrta, pošto mu tamo nije govorila o strašnim stvarima, nego mu je trljala zube ugljenim prahom da bi imao blistav osmeh kao papa, sekla mu i čistila nokte da bi se hodočasnici, koji su dolazili u Rim iz svih krajeva sveta, iznenadili belinom papinih ruku kad bi im delio blagoslov, češljala ga kao papu, i natapala ga lavandom da bi mu telo i rublje odavali miris pape. U dvorištu Kastelgandolfo on je video papu na jednom balkonu kako izgovara isti govor na sedam jezika za masu hodočasnika, i jedino što mu je privuklo pažnju bila je belina njegovih ruku koje su izgledale kao da su stajale u sodi, zaslepljujući sjaj njegove letnje odeće i blag miris kolonjske vode.

Skoro godinu dana po povratku kući, kad je za hranu prodao srebrne svećnjake i nokšir s grbom, za koji se ispostavilo da je samo grb bio od zlata, jedina razonoda Hosea Arkadija bila je da okuplja dečake iz sela da se igraju u toj kući. Pojavio bi se s njima u časovima popodnevnog odmora i naterao bi ih da skaču preko konopca u bašti, da pevaju na tremu i da se šegače sa nameštajem u salonu, dok je on hodao između njih deleći lekcije lepog ponašanja. U to doba dokrajčio je uske pantalone i svilenu košulju i zamenio ih običnim odelom kupljenim u dućanima kod Arapa, ali je i dalje zadržao svoje jadno dostojanstvo i papsko držanje. Deca su zauzela kuću kao svojevremeno Memine drugarice. Do noći su se čuli kako brbljaju, pevaju i igraju sapateado[26], tako da je kuća ličila na internat u kome nema discipline. Aurelijanu nije smetala invazija sve dok nisu počeli ulaziti u Melkijadesovu sobu. Jednog jutra, dva dečaka su gurnula vrata i uplašila se pred prikazom prljavog i dlakavog čoveka, koji je produžio da dešifruje pergamente na radnom stolu. Nisu se usudili da uđu, ali su nastavili da se vrte oko sobe. Provirivali su kroz pukotine i šaputali, ubacivali žive životinje

kroz okna i jednom prilikom zakovali spoljna vrata i prozore, pa je Aurelijanu bilo potrebno pola dana da ih razvali. Oduševljavajući se nekažnjeno svojim đavolijama, četiri dečaka su drugog jutra ušla u sobu, dok je Aurelijano bio u kuhinji, rešeni da unište pergamente. Ali tek što su zgrabili žućkaste svežnjeve, nekakva anđeoska snaga podigla ih je sa poda i zadržala da lebde u vazduhu, dok se Aurelijano nije vratio i oteo im pergamente. Od tada mu više nisu smetali.

Četiri starija dečaka, koji su nosili kratke pantalone iako su već zakoračili u mladićko doba, brinuli su se o ličnim potrebama Hosea Arkadija. Dolazili su pre drugih i pre podne ga brijali, masirali toplim peškirima, sekli i glačali nokte na rukama i nogama i parfimisali lavandom. Ponekad su ušli u kadu i nasapunali ga od glave do pete, dok bi on plovio na leđima, misleći na Amarantu. Potom bi ga izbrijali, naprašili mu telo i obukli ga. Jedan od dečaka, plave i kovrdžave kose i očiju staklasto-ružičastih kao u zečeva, obično je spavao u kući. Veze koje su ga spajale sa Hoseom Arkadijem bile su tako čvrste da mu je pravio društvo i za vreme njegovih astmatičnih nesanica, bez reči, lutajući s njim po kući obavijenoj tamom. Jedne noći videli su u sobi u kojoj je spavala Ursula nekakav žuti odsjaj kroz napuknuti cement, kao da je neko podzemno sunce pod u spavaćoj sobi pretvorilo u vitraž. Nisu morali paliti osvetljenje. Bilo je dovoljno da podignu polomljene ploče u uglu u kome se uvek nalazio Ursulin krevet, i gde je odsjaj bio jači, da bi otkrili tajni ćup zbog kojeg se Aurelijano Segundo umorio tražeći ga u suludom kopanju. Tu su bile sedam hiljada dve stotine četrnaest zlatnika, vezanih u četiri svežnja, koji su i dalje svetlili kao žar u mraku.

Pronalazak blaga buknuo je kao požar. Umesto da se vrati u Rim sa neočekivanim blagom, da ostvari san koji je sanjao u bedi, Hose Arkadio je kuću pretvorio u pravi dekadentni raj. Stavio je zavese od novog somota, promenio i baldahin nad posteljom i naredio da se stave pločice na pod kupatila i keramika na zidove. Trpezarijski ormar napunio je kandiranim voćem, šunkom i turšijom, a ambar, koji više nije bio u upotrebi, ponovo je otvoren da bi bio snabdeven vinom i likerima koje je lično Hose Arkadio dovlačio sa železničke stanice, u kutijama obeleženim njegovim imenom. Jedne noći on i

četvorica starijih dečaka priredili su zabavu koja se produžila do zore. U šest ujutru izišli su goli iz spavaće sobe, ispraznili kadu i napunili je šampanjcem. Zagnjurili su se svi zajedno, ploveći kao ptice koje lete pozlaćenim nebom od mirišljavih mehurića, dok je Hose Arkadio plovio na leđima, ne učestvujući u zabavi, evocirajući Amarantu otvorenih očiju. Ostao je tako po strani pateći od gorčine svojih nastranosti, dok su se dečaci umorili i u gomili grunuli u spavaću sobu, gde su strgli somotske zavese da bi se njima obrisali, i u tom neredu razbili kristalno ogledalo i srušili baldahin iznad kreveta, pokušavajući da legnu u gomili. Kad se Hose Arkadio vratio iz kupatila, našao ih je kako spavaju sklupčani, goli, u postelji kao posle brodoloma. Razjaren ne toliko štetom koliko gađenjem i sažaljenjem koje je osetio prema samom sebi u mučnoj ispraznosti orgije, dograbivši nekakve crkvene šinterske rekvizite, koje se, sa kaišem i drugim gvožđima za mučenje i kažnjavanje, držao na dnu sanduka, isterao je dečake iz kuće, urlajući kao ludak i udarajući nemilosrdno bičem, kao da su čopor vukova. To ga je uništilo i izazvalo astmatični napad koji je trajao nekoliko dana, tako da je ličio na čoveka u agoniji. Treće noći mučenja pobeđen gušenjem, otišao je u Aurelijanovu sdbu i zamolio ga da mu u obližnjoj apoteci kupi praškove za inhaliranje. Tako je Aurelijano drugi put izišao na ulicu. Trebalo je da pređe dva ugla da bi došao do neugledne apoteke prašnjavih izloga, sa porcelanskim teglama i natpisima na latinskom, gde mu je jedna devojka arhaične lepote kao nilska zmija dala lek koji je Hose Arkadio napisao na hartiji. Drugo viđenje pustog sela jedva osvetljenog žu ćkastim uličnim svetiljkama u Aurelijanu nije probudilo više radoznalosti nego prvo videnje. Samo što je Hose Arkadio pomislio da je otišao, ugleda ga kako se već vraća, malo zadihan od žurbe, vukući noge koje su mu zbog zatvora i nedovoljnog kretanja bile slabe i nespretne. Bila je toliko iskrena njegova ravnodušnost prema svetu da je, nekoliko dana kasnije, Hose Arkadio prešao preko obećanja datog majci i pustio ga da izlazi kad hoće.

— Nemam šta da radim na ulici — odgovorio mu je Aurelijano.

I dalje je bio zatvoren, udubljen u pergamente koje je malo-pomalo razrešavao, ali čiji smisao ipak nije uspeo da protumači.

Hose Arkadio mu je donosio u sobu šunku, ušećereno cveće, koje je u ustima ostavljalo ukus proleća, i u dva maha po čašu dobrog vina. Nije se interesovao za pergamente, koje je pre smatrao neobičnom zabavom iz duga vremena, ali ga je iznenadila čudna mudrost i neobjašnjivo poznavanje sveta, koje je pokazao taj usamljeni rođak. Tada je saznao da je sposoban da razume pisani engleski i da je tako, dešifrujući jedan po jedan pergament, pročitao od prve do poslednje stranice, kao da je to bio roman, šest tomova enciklopedije. U početku je time tumačio činjenicu što je Aurelijano mogao da govori o Rimu kao da je tamo dugo živeo, ali vrlo brzo je uočio da je raspolagao i znanjima koja nisu bila enciklopedijska, kao što je cena stvari.

— Sve se zna — bio je jedini odgovor koji je dobio od Aurelijana kad ga je pitao odakle mu ta obaveštenja. Aurelijana je isto tako iznenadilo što se Hose Arkadio, posmatran izbliza, toliko razlikovao od one predstave koju je stvorio o njemu dok ga je viđao kako luta po kući. Bio je sposoban da se smeje, da dozvoli sebi ponekad i da zažali za onakvom kućom kakva je bila u prošlosti, i da se zauzme za Melkijadesovu sobu, koja se nalazila u bednom stanju. To zbližavanje dva usamljenika iste krvi bilo je veoma daleko od prijateljstva, ali je pomoglo obojici da lakše podnose neprobojnu usamljenost koja ih je u isti mah delila i spajala. Hose Arkadio je tada od Aurelijana zatražio pomoć da razmrse neke domaće probleme, koji su ga razdraživali. Aurelijano je, međutim, mogao da sedi i da čita na tremu, da prima pisma Amarante Ursule, koja su i dalje stizala uobičajenom tačnošću, i da upotrebljava kupatilo, iz koga ga je prognao Hose Arkadio po svom dolasku.

Jednog zagušljivog jutra veoma rano probudilo ih je neprestano lupanje na ulaznim vratima. Bio je to neki smrknuti starac velikih zelenih očiju, koje su njegovom licu davale spektralnu fosforescenciju, i sa krstom od pepela na čelu. Odeća u ritama, pocepane cipele i ranac na ramenu, kao jedini prtljag, davali su mu izgled prosjaka, ali ponašanje mu je bilo dostojanstveno, što je u potpunosti odudaralo od njegovog izgleda. Bilo je dovoljno videti ga jedanput, čak i u polumračnoj sali, da bi se primetilo kako tajna sila koja mu dozvoljava da živi nije instinkt samoodržanja, nego navika iz

straha. Bio je to Aurelijano Ljubavni, jedini preživeli od sedamnaest sinova pukovnika Aurelijana Buendije, koji je tražio da se odmori od svog dugog i nemirnog života izbeglice. Predstavio se i preklinjao da mu pruže sklonište u toj kući, koju je u svojim noćima obespravljenog bića zamišljao kao poslednje sigurno utočište koje mu je preostalo u životu. Ali Hose Arkadio i Aurelijano nisu ga prepoznali. Misleći da je skitnica, grubo su ga izbacili na ulicu. Obojica su tada s vrata videli kraj jedne drame, koja je otpočela pre nego što se Hose Arkadio osvestio. Dva policijska agenta, koji su godinama proganjali Aurelijana Ljubavnog goneći ga kao psi gotovo po celom svetu, iskočiše iza badema na suprotnoj strani ulice i sručiše mu dva metka iz mauzera usred krsta od pepela.

U stvari, otkad je izbacio dečake iz kuće Hose Arkadio je čekao vest o prekookeanskom brodu koji bi krenuo u Napulj pre Božića. Nije to rekao Aurelijanu, čak je isplanirao da mu ostavi dućan koji bi mu omogućio da živi, pošto korpica sa namirnicama posle Fernandine sahrane više nije stizala. Međutim, ni taj poslednji san neće se ispuniti. Jednog septembarskog jutra, pošto je u kuhinji popio kafu sa Aurelijanom, Hose Arkadio otišao je kao svakog dana da se okupa, kad kroz krov upadoše četiri dečaka koje je izbacio iz kuće. Ne dajući mu vremena da se odbrani, skočili su obučeni u kadu, uhvatili ga za kosu i glavu mu držali zagnjurenu dok na površini nije prestalo klobučanje agonije i dok mirno i bledo telo delfina nije kliznulo na dno mirišljave vode. Zatim su odneli tri vreće zlata za koje su samo oni i njihova žrtva znali gde su bile skrivene. Bila je to tako brza, smišljena i surova akcija da je ličila na vojni napad. Aurelijano, zatvoren u svojoj sobi, nije ništa primetio. Tog popodneva, kad ga nije našao u kuhinji, tražio je Hosea Arkadija po celoj kući i našao ga kako plovi u mirišljavim ogledalima kade, ogroman i naduven, još misleći na Amarantu. Tek tada je Aurelijano shvatio koliko ga je bio zavoleo.

Amaranta Ursula se vratila sa prvim decembarskim anđelima, doneta lahorom jedrenjaka, vodeći za sobom muža na svilenoj vrpci vezanoj oko vrata. Pojavila se bez ikakve najave, u haljini boje slonove kosti, s niskom bisera koja joj je dosezala gotovo do kolena, sa prstenjem od smaragda i topaza, i kosom pod velom, začešljanom na uši kao krila lastavice. Čovek za koga se udala pre šest meseci bio je Flamanac, zreo, visok, sličan pomorcu. Dovoljno je bilo da gurne vrata salona i da uoči kako je njeno odsustvo bilo duže i razornije nego što je mogla pretpostaviti.

— Bože moj — uzviknula je, više vesela nego uzbuđena — kako se vidi da u ovoj kući nema žene!

Sav prtljag nije mogao da stane u hodnik. Osim starog Fernandinog sanduka s kojim su je poslali u školu, ona je donela dva sanduka-ormara, četiri velika kofera, jednu vreću za suncobrane, osam kutija za šešire, ogroman kavez sa pola stotine kanarinaca i muževljev bicikl demontiran i složen u specijalnu kutiju u kojoj se mogao prenositi kao violončelo. Posle dugog putovanja nije sebi dozvolila m jedan dan odmora. Navukla je nekakav stari platneni ogrtač koji je doneo njen muž sa ostalom opremom za motoristu, i počela sa obnavljanjem kuće. Rasterala je crvene mrave, koji su već zaposeli hodnik, oživela ruže, počupala korov, i u saksije na ogradi ponovo zasadila paprat, majoranu i begonije. Predvodila je grupu stolara, bravara i zidara koji su zatvorili pukotine u podovima, uglavili prozore i vrata, obnovili nameštaj i okrečili zidove iznutra i spolja, tako da se tri meseca po njenom dolasku ponovo mogao udisati vazduh mladosti i zabave iz vremena pijanole. Nikada u toj kući nije bio neko veseliji u svakom trenutku i u svakoj prilici, niko spremniji za igru i ples i gotov da na đubre baci sve ubuđale stvari i navike. Jednim potezom raščistila je sa pogrebnim uspomenama, gomilom koještarija i rekvizita sujeverja, što su se gomilali po kutovima i, iz zahvalnosti prema Ursuli, jedino je zadržala u salonu onaj dagerotip na kome je bila Remedios.

— Pogledajte, kakav luksuz! — vikala je umirući od smeha. — Prababa od četrnaest godina! — Kad joj je jedan od zidara ispričao kako je kuća naseljena utvarama i da je jedini način da se isteraju

pronaći blago koje su one zakopale, kroz smeh je odgovorila da ne veruje u ljudske praznoverice. Bila je tako prirodna, tako emancipovana, modernog i slobodnog duha, da se Aurelijano našao u neprilici kad ju je ugledao.

— Kakav užas — viknu ona, sva srećna, raširenih ruku. — Gledajte kako je porastao moj dragi ljudožder.

Pre nego što je stigao da reaguje, ona je već stavila ploču na gramofon, koji je nosila sa sobom, i pokušala da ga nauči modernim igrama. Prisilila ga je da promeni otrcane pantalone koje je nasledio od pukovnika Aurelijana Buendije, poklonila mu mladalačke košulje i cipele u dve boje i izgonila ga na ulicu kad bi se duže zadržao u Melkijadesovoj sobi.

Aktivna, sitna, neukrotiva, kao Ursula, i gotovo isto tako lepa i izazovna kao Remedios Prelepa, ona je bila obdarena čudnim instinktom da ide ispred mode. Najnoviji modni časopisi koje je primala poštom služili su joj jedino da proveri da se nije prevarila u modelima koje je izmišljala i šila na primitivnoj Amarantinoj ručnoj mašini. Bila je pretplaćena na sve moguće modne časopise, glasila iz umetnosti i popularne muzike koji su izdavani u Evropi, i bilo joj je dovoljno da baci samo jedan pogled na njih da bi se uverila kako stvari u svetu idu upravo onako kao što je ona zamislila. Bilo je neshvatljivo da se žena takvog duha vratila u mrtvo selo, malaksalo od prašine i vrućine, uz to još sa mužem koji je imao novca napretek i mogao da živi dobro u bilo kom delu sveta, a koji ju je toliko voleo da je pristao da ga ona voda na svilenom kanapu. Međutim, kako je vreme prolazilo, njena namera da ostane postajala je sve očiglednija, pošto je pravila planove samo na duži rok i donosila odluke koje su sve bile usmerene na udoban život i mirnu starost u Makondu. Kavez s kanarincima bio je potvrda da njene namere nisu bile iznenadne. Sećajući se da joj je majka jednom pisala o uništenju ptica, odložila je put za nekoliko meseci dok je pronašla brod koji će pristati na Srećna ostrva, gde je izabrala dvadeset pet pari najlepših kanarinaca da bi njima opet naselila nebo Makonda. To je ujedno bio i jedan od njenih najžalosnijih mnogobrojnih propalih poduhvata. Kako su se ptice množile, Amaranta Ursula im je dozvoljavala da budu slobodne u parovima, a njima je trebalo više vremena da se

prilagode slobodi nego da pobegnu iz sela. Uzalud je nastojala da zavole kavez koji je sagradila Ursula u prvoj obnovi. Uzalud im je pravila veštačka gnezda od blata na bademima, prosipala semenke po krovovima i podsticala zarobljene ptice da svojim pesmama odvrate begunce, jer su se ove podizale pri prvom takvom opitu i pravile krug na nebu, tek koliko im je bilo neophodno da nadu put za povratak na Srećna ostrva.

Godinu dana po povratku, iako nije uspela da uspostavi prijateljske veze niti da priredi nekakvu zabavu, Amaranta Ursula je i dalje verovala da je moguće spasti tu zajednicu na koju se sručila nesreća. Gaston, njen muž, čuvao se da joj ne protivreči, iako je već onog smrtonosnog podneva kada je sišao s voza shvatio da je odluka njegove žene iluzija izazvana nostalgijom. Siguran da će je realnost ipak pobediti, nije se čak odlučio ni da montira svoj bicikl, nego se dao u potragu za najsjajnijim jajima u paučini koju su skidali zidari, otvarao ih je noktima i mnogo vremena utrošio posmatrajući kroz lupu sitne paučiće koji su iz njih izlazili. Kasnije, uverivši se da je Amaranta Ursula nastavila sa svojim rekonstrukcijama ne predajući se, odlučio je da montira svoj neobični bicikl, čiji je prednji točak bio mnogo veći od zadnjeg, posvetio se lovu i sušenju domaćih insekata koje bi nalazio u okolini i slao ih u teglama od marmelade svom starom profesoru prirodnih nauka na univerzitetu u Liježu, gde je izučavao više studije iz entimologije, iako mu je glavni poziv bila aeronautika. Kad se vozio na biciklu, na sebi je imao akrobatske pantalone, čarape kao gajdaš i detektivski kačket, a kad je išao pešice, oblačio se u sirovi lan, uglađen, u belim cipelama, sa svilenom kravatom, žirardi-šeširom i štapićem od trske. Imao je blede zenice, koje su mu davale izgled moreplovca, i brčiće kao dlaka u veverice. lako je, zacelo, bio najmanje petnaest godina stariji od svoje žene, njegov mladalački ukus, njegova odlučna težnja da je učini srećnom i njegove vrline dobrog ljubavnika nadoknađivali su razliku. U stvari, ko god bi pogledao tog četrdesetogodišnjaka uredno obučenog, sa svilenim kanapom na vratu i sa cirkuskim biciklom, ne bi mogao da zamisli da je sa svojom mladom ženom sklopio ugovor o strasnoj ljubavi i da oboje udovoljavaju svom prohtevu na najnepogodnijim mestima, ma gde da ih iznenadi

inspiracija, kao što su to činili čim su počeli da se viđaju, i to sa strašću koja je tokom vremena i u sve neobičnijim prilikama postajala sve dublja i bogatija. Ne samo što je Gaston bio divan ljubavnik, neiscrpnog znanja i fantazije, nego je možda bio prvi čovek u istoriji ljudskog roda koji je napravio izuzetan podvig prinudnog spuštanja da bi sa svojom devojkom, makar se našao na rubu smrti, vodio ljubav na nekoj livadi punoj ljubičica.

Upoznali su se tri godine pre nego što su se venčali, kad je u sportskom dvosedu, izvodeći piruete nad školom u kojoj je učila Amaranta Ursula, pokušao hrabrim manevrom da izbegne vrh koplja na kome je bila zastava, tako da je primitivna armatura od platna i aluminijumske folije ostala da visi na električnim žicama. Od tada, bez obzira na svoju nogu u gipsu, dolazio bi krajem svake sedmice po Amarantu Ursulu u pansion časnih sestara, gde je ona stalno živela i čiji propisi nisu bili tako strogi kao što je želela Fernanda, i odvodio je u svoj sportski klub. Počeli su da se vole na pet stotina metara visine, u nedeljnom vazduhu peskovite pustinje, i osećali su da se sve više prožimaju jedno drugim što su bića na zemlji bivala manja. Ona mu je pričala o Makondu kao najsvetlijem i najprijatnijem mestu na svetu i o ogromnoj kući, obavijenoj mirisom majorane, gde želi da živi do starosti, sa vernim mužem i dva neukrotiva sina, koji će se zvati Rodrigo i Gonsalo, a ni u kom slučaju Aurelijano i Hose Arkadio, i kćerkom koja će se zvati Virhinija, a nikako Remedios. Prikazala je sa tako upornom žudnjom selo idealizovano u njenoj čežnji, da je Gaston shvatio da se ona neće udati ako je ne bude odveo da živi u Makondu. Saglasio se, kao što je kasnije prihvatio i svileni kanap, jer je verovao da je to prolazni hir i da je bolje zadovoljiti ga na vreme. Ali pošto su proveli dve godine u Makondu, a Amaranta Ursula i nadalje bila tako vesela kao prvog dana, on je počeo da pokazuje znake uzbune. U međuvremenu je osušio sve vrste insekata koje su postojale u tom kraju, govorio je španski kao domorodac i rešio sve ukrštene reči iz časopisa koji su mu stizali poštom. Klima nije mogla da mu bude izgovor da požure sa povratkom, pošto ga je priroda obdarila kolonijalnim stomakom, koji je bez teškoća podnosio popodnevnu žegu i vodu punu žaba. Toliko mu se svidela kreolska hrana da je jednom pojeo gomilu od

osamdeset dva jaja iguane. Za Amarantu Ursulu, naprotiv, vozom su stizali riba i školjke u kutijama s ledom, konzervisano meso i kandirano voće, jedino što je mogla da jede, i dalje se oblačila po evropskoj modi i primala časopise poštom, iako nije imala gde da ide, niti je nju neko posećivao, niti je njen muž u to vreme bio razpoložen da ocenjuje njene kratke haljine, njena omiljena krzna i ogrlice od sedam nizova. Njena tajna se, izgleda, sastojala u tome da uvek bude zauzeta, rešavajući domaće probleme koje je sama stvarala i praveći neke stvari koje bi sledećeg dana popravljala, sa bolesnom marljivošću, što bi za Fernandu bio povod da to pripiše naslednoj mani građenja radi rušenja. Njen vedri duh genija bio je tada još tako budan da, kad bi primila nove ploče, pozivala bi Gastona da ostane u salonu dokasno, da bi vežbali plesove koje su njene školske drugarice opisivale crtežima, i gotovo uvek na kraju bi vodili ljubav u bečkim stolicama za ljuljanje ili na golom podu. Jedino što joj je nedostajalo da bude sasvim srećna, bilo je rađanje, ali poštovala je sporazum koji je sklopila sa mužem da neće imati dece dok ne navrše pet godina braka.

Tražeći nešto čime bi ispunio dokolicu, Gaston bi prepodne obično provodio u Melkijadesovoj sobi, sa povučenim Aurelijanom. Bilo mu je zadovoljstvo da s njim razgovara o najmilijim krajevima svoje zemlje, koju je Aurelijano poznavao kao da je u njoj dugo živeo. Kad ga je Gaston zapitao kako je uspeo da dođe do znanja kojih nije bilo u enciklopediji, dobio je isti odgovor kao i Hose Arkadio: »Sve se zna.« Pored sanskrita, Aurelijano je naučio engleski i francuski, i donekle latinski i grčki. Kako je tada izlazio svakog popodneva i od Amarante Ursule dobijao nedeljni džeparac za lične potrebe, soba mu je ličila na jedan deo knjižare katalonskog mudraca. Čitao je halapljivo do kasno u noć, iako je, sudeći po tome kako je govorio o svom čitanju, Gaston zaključio da on ne kupuje knjige da bi se obavestio, nego da bi potvrdio tačnost svojih znanja, i da ga ništa nije interesovalo više od pergamenata, kojima bi posvećivao najbolje prepodnevne časove. Gaston i njegova žena želeli su da ga uključe u porodični život, ali Aurelijano je bio zatvoren čovek, obavijen oblakom tajanstvenosti koji je s vremenom postajao sve gušći. Bio je toliko nepristupačan karakter, da Gaston nije uspeo

u naporima da se sprijatelje, pa je morao da traži drugu zabavu da bi razbio dosadu. U to vreme došao je na ideju da uspostavi avionsku poštansku službu.

To nije bio novi plan. U stvari, kada je upoznao Amarantu Ursulu plan je bio već dosta razrađen, samo ne za Makondo nego za Belgijski Kongo, gde je njegova porodica uložila kapital u palmovo ulje. Brak, odluka da provede nekoliko meseci u Makondu da bi udovoljio ženi, naterali su ga da to odloži. Ali, kad je video da je Amaranta Ursula naumila da organizuje odbor za javne radove, i čak mu se smejala zbog nagoveštaja o mogućnosti povratka, shvatio je da su rokovi produženi i ponovo je uspostavio vezu sa svojim zaboravljenim ortacima iz Brisela, smatrajući da, ako već treba da postane pionir, svejedno je da li su to Karibi ili Afrika. Dok su pregovori napredovali, pripremio je polje za ateriranje u starom čarobnom predelu, koji je tada ličio na ravni ispucani kamenjar, proučavao je pravac vetrova, konfiguraciju tla i najprikladnije puteve za vazdušni saobraćaj, ne sluteći da je njegovo staranje, tako slično onome mister Herberta, počelo u selu da izaziva opasnu sumnju kako njegove namere nisu planiranje puteva nego sađenje banana. Oduševljen idejom da bi, posle svega, mogao opravdati konačno ostajanje u Makondu, u nekoliko navrata je putovao u glavni grad provincije, razgovarao sa vlastima, dobio dozvolu i potpisao jedan ekskluzivni ugovor. U međuvremenu, sa briselskim ortacima održavao je prepisku sličnu Fernandinoj prepisci sa nevidljivim lekarima, da bi ih, na kraju, ubedio da na brod utovare prvi avion sa stručnim mehaničarom, koji će ga montirati u najbližoj luci i njim doleteti u Makondo. Godinu dana posle prvih merenja i meteoroloških ispitivanja, verujući u mnogo puta ponovljena obećanja onih s kojima se dopisivao, stekao je naviku da šeta ulicama gledajući u nebo, osluškujući šumove vetra, u iščekivanju da se pojavi avion.

Iako to Amaranta Ursula nije primećivala, njen povratak iz osnova je promenio Aurelijanov život. Posle smrti Hosea Arkadija on je postao stalna mušterija knjižare katalonskog mudraca. Pored toga, sloboda koju je tada uživao i vreme kojim je raspolagao probudili su u njemu nekakvu radoznalost za selo, koje je upoznao bez

iščuđavanja. Obišao je prašnjave i usamljene ulice, pokazujući više naučno nego ljudsko zanimanje za unutrašnjost kuća u ruševinama, za metalne mreže na prozorima uništene od rđe i uginulih ptica, i stanovnike oronule od uspomena. Pokušao je u mašti da rekonstruiše nestali sjaj starog grada Kompanije banana, čiji je suvi bazen bio do vrha pun istrulelih muških cipela i ženskih papuča, u čijim je kućama, razorenim od drača, pronašao kostur jednog nemačkog psa, još uvek vezanog čeličnim lancem o alku, i telefon koji je zvonio, zvonio, zvonio, dok on nije podigao slušalicu i razumeo ono što ga je neka zaplašena i daleka žena pitala na engleskom, i odgovorio joj sa da, da je štrajk završen, da je tri hiljade mrtvih bačeno u more, da je Kompanija banana otišla i da je u Makondu već godinama konačno mir. Ta lutanja su ga odvela u napuštenu četvrt bluda, gde su se u ranijim vremenima palili svežnjevi novčanica da bi se rasplamsala igranka, a koja je sada bila splet ulica tužnijih i bednijih od drugih, sa ponekom još upaljenom crvenom svetiljkom i pustim salama za igru okićenim šarenim vencima, gde su ispijene i debele ničije udovice, francuske prababe i vavilonske mamice, još čekale pored gramofona. Aurelijano nije našao nikoga ko bi se sećao njegove porodice, čak ni pukovnika Aurelijana Buendije, osim jednog od najstarijih antilskih Crnaca, nekog starca čija mu je nafatirana glava izgledala kao fotografski negativ, koji je na vratima svoje kuće još pevao tužne psalme sumraka. Aurelijano je s njim pričao na zamršenom dijalektu, koji je naučio za nekoliko nedelja, i ponekad bi delio s njim čorbu od petlovih glava koju je spremala praunuka, jedna velika Crnkinja čvrstih kostiju, kukova kao u kobile i sisa kao žive dinje, okrugle glave, savršene kose kao žica, zaštićene tvrdom kapom koja je ličila na mrežastu kapu srednjovekovnog ratnika. Zvala se Nigromanta[27]. U to vreme Aurelijano je živeo od prodaje pribora za jelo, svećnjaka i drugih kućnih sitnica. Kad je bio bez ijednog centa, što se najčešće i događalo, dobijao bi na pijaci u krčmama na poklon glave pevaca, koje bi inače bacili na dubre, pa ih je nosio Nigromanti da napravi čorbu sa dodatkom zeleni i zamirisanu mirođijom. Kad je umro pradeda, Aurelijano je prestao da posećuje tu kuću, ali bi

nalazio Nigromantu u senci badema na trgu kako retke noćnike zabavlja glasovima divljih životinja. Ćesto bi je pratio, govoreći njenim čudnim dijalektom o čorbama od petlovih glava i o drugim poslasticama bede, i nastavio bi tako da mu ona nije skrenula pažnju da joj njegovo prisustvo rasteruje mušterije. lako je u nekoliko navrata osetio iskušenje, iako bi Nigromanti izgledala prirodna ta kulminacija njihove čežnje, nije s njom otišao u krevet. Tako je Aurelijano i dalje bio nevin kad se Amaranta Ursula vratila u Makondo i bratski ga zagrlila, od čega je njemu zastao dah. Svaki put kad bi je ugledao, pogotovu kad bi mu pokazivala moderne igre, osetio bi istu mlitavu bespomoćnost koja je uzbudila njegovog čukundedu kad ga je Pilar Ternera, izgovarajući se na karte, pozvala u ostavu. Pokušavajući da uguši svoje patnje, udubljivao se još više u perga mente i izbegavao bezazlene pohvale takve tetke koja mu je trovala noći talasima tuge, ali, što ju je više izbegavao, sa više strasti je iščekivao njen promukli smeh, njeno predenje srećne mačke i pesme zahvalnosti, umirući od ljubavi u bilo koje vreme, čak i tamo gde se u kući to najmanje moglo očekivati. Jedne noći, desetak metara od njegovog kreveta, na stolu u zlatarskoj radionici, supruzi nezasite utrobe polupali su vitrinu i završili vodeći ljubav u lokvi hlorne kiseline. Ne samo što Aurelijano nije mogao oka da sklopi, nego je sledećeg dana imao temperaturu i plakao od besa. Učinila mu se beskrajno dalekom prva noć u kojoj je sačekao Nigromantu u senci badema, probadan ledenim iglama sumnje i stiskajući u ruci pesos i pedeset centi, koje je zatražio od Amarante Ursule, ne toliko što su mu bili potrebni, nego da je kompromituje, da je na izvestan način ponizi i prostituiše svojom avanturom. Nigromanta ga je dovela u svoju sobu osvetljenu svetiljkama zamki, u svoj poljski krevet sa čaršavom uprljanim poročnom ljubavlju, u svoje telo besne kučke, neosetljive, bez duše, spremne da ga proguta kao uplašenog dečaka, i iznenada se suočila sa čovekom čija je velika moć od njene utrobe zahtevala jedan pokret seizmičnog prilagođavanja.

Postali su ljubavnici. Aurelijano je provodio prepodneve u dešifrovanju pergamenata, a u časovima popodnevnog odmora išao bi u sparnu spavaću sobu gde ga je Nigromanta čekala da ga nauči da rade najpre kao gusenice, potom kao puževi i na kraju kao rakovi,

sve dok ne bi morala da ga napusti i da čeka na lažne ljubavi. Proveli su nekoliko nedelja pre nego što je Aurelijano otkrio da ona oko struka ima obruč, nalik na žicu violončela, koji je bio tvrd kao čelik i nije imao spojnice, jer je s njim rođena i odrasla. Gotovo uvek između ljubavi i ljubavi jeli su goli u krevetu u neizdržljivoj vrućini i pod svakidašnjim zvezdama, koje su se pokazivale kroz rupe na cinkanom krovu izjedenom od rđe. Bilo je to zapravo prvi put da je Nigromanta imala stalnog muškarca, — svog gnječioca — kako je sama govorila grcajući od smeha, i čak je počela da ga obmanjuje svojom ljubavi kada joj je Aurelijano poverio svoju potisnutu strast prema Amaranti Ursuli, koju nije uspeo da izleči zamenom, nego mu se utroba sve jače grčila što je iskustvo više širilo horizonte ljubavi. Tada je Nigromanta nastavila da ga prima sa istom toplinom kao i uvek, ali je naplaćivala usluge sa takvom tačnošću da, kad bi Aurelijanu ponestalo novca, svoje usluge bi knjižila na račun koji nije zapisivala brojkama nego crticama, koje je na vratima zagrebala noktom palca. Kad bi pala noć, dok bi ona tumarala u senci na trgu, Aurelijano bi prošao kroz trem kao neki stranac, jedva pozdravivši Amarantu Ursulu i Gastona, koji su u to vreme obično večerali, i ponovo bi se zatvorio u sobu mada nije mogao ni da čita ni da piše, čak ni da misli, obuzet strašću koju su u njemu izazivali smeh, šaputanje, preliminarna skakutanja i, potom, eksplozije samrtne sreće, kojih su bile prepune noći u toj kući. Takav je bio njegov život dve godine pre nego što je Gaston počeo da iščekuje avion, i bio je upravo takav onog popodneva kada je otišao u knjižaru katalonskog mudraca i tamo zatekao četiri brbljiva mladića, koji su se sporili o metodima ubijanja bubašvaba u srednjem veku. Stari knjižar, znajući za Aurelijanovu sklonost prema knjigama koje je čitao pre njega jedino Beda Prečasni[28] izazvao ga je sa izvesnim očinskim lukavstvom da bude sudija u tom sporu, a on je kao iz rukava objasnio da su bubašvabe, najstariji krilati insekti na zemlji, već u Starom zavetu bile najslađe žrtve udaraca, ali su kao vrsta otporne na sve metode uništavanja, od kolutova paradajza sa boraksom do brašna sa šećerom, pošto su njihove hiljadu i šest stotina tri vrste izdržale i najduže, najupornije i najnemilosrdnije uništavanje koje je

čovek od postanka ikad primenio protiv ma kog živog bića, uključujući i samog čoveka, do krajnjih granica, i kao što se ljudskom rodu pripisuje instinkt razmnožavanja, mora mu se pripisati i drugi, određeniji i izraženiji instinkt za ubijanje bubašvaba, premda su ove uspele da izbegnu ljudskoj okrutnosti bilo tako što su se sklonile u tminu, gde su postale nepovredive zbog straha od mraka urođenog čoveka, ali su, zauzvrat tome, postale osetljive na sjaj podneva, tako da je već u srednjem veku jedini efikasni metod za ubijanje bubašvaba bio blesak sunca, što je i dandanas, a biće i vo vjeki vjekov.

Taj enciklopedijski fatalizam bio je zapravo početak jednog velikog prijateljstva. Aurelijano se i dalje svakog popodneva sastajao sa četiri sagovornika, koji su se zvali Alvaro, Herman, Alfonso i Gabrijel, prvim i poslednjim prijateljima koje je imao u životu. Za čoveka kao što je on, zatočenog u pisanoj stvarnosti, ti burni sastanci, koji su počinjali u knjižari u šest posle podne i završavali se u burdeljima u zoru, bili su za njega pravo otkriće. Do tada nije mogao ni da pomisli da je literatura najbolja igračka koja je ikad izmišljena za ismevanje ljudi, kako je to dokazao Alvaro jedne burne noći. Trebalo je da prođe izvesno vreme da bi Aurelijano primetio kako se takav samovoljni postupak zasnivao na primeru katalonskog mudraca, za koga mudrost nije zaslužna ako se njome ne bismo mogli služiti u otkrivanju novog načina za spremanje leblebije.

Tog popodneva, u kome je Aurelijano držao predavanje o bubašvabama, rasprava se završila u kući devojčica koje su se podavale iz gladi, u jednom burdelju laži na krajnjoj periferiji Makonda. Gazdarica je bila jedna nasmejana »dadilja«, opterećena manijom da otvara i zatvara vrata. Njen večni osmeh činilo se da je posledica lakovernosti mušterija, koje su kao nešto stvarno primale ustanovu koja je postojala samo u mašti, pošto su u njoj čak i opipljive stvari bile nestvarne: nameštaj koji bi se rasklapao pri sedanju, probušeni gramofon, u čijoj se utrobi nalazila kokoška koja je ležala na jajima, bašta sa cvećem od hartije, kalendari iz godina pre Kompanije banana, slike sa litografijama isečenim iz časopisa koji nikad nisu bili objavljeni. Ćak i stidljive kurvice, koje su stizale iz susedstva kad bi im gazdarica javila da su tu mušterije, bile su čista

izmišljotina. Pojavljivale su se bez pozdrava, u haljinicama na cvetiće koje su nosile pre pet godina i skidale su ih sa onom istom bezazlenošću s kojom su ih tada oblačile, i u ljubavnom zanosu zaplašeno uzvikivale kakvo varvarstvo, gledaj kako se ruši krov, i tek što bi primile svoj pesos i pedeset centi, utrošile bi ga za hleb i parče sira, koji im je prodavala gazdarica, nasmejanija nego ikada, pošto je samo ona znala da ni ta hrana nije bila stvarna. Aurelijano, čiji je svet do tada počinjao u Melkijadesovim pergamentima i završavao u Nigromantinom krevetu, našao je u imaginarnom burdeljčiću jedan radikalan lek za stidljivost. U početku nije uspevao da išta uradi u tim sobama u koje je gazdarica ulazila u najslađim trenucima ljubavi i davala raznovrsne komentare o intimnim sklonostima učesnika. Ali vremenom Aurelijano je uspeo da se navikne na te nezgode, pa se jedne noći, luđe od drugih, svukao potpuno nag u sobici za prijem i obišao kuću noseći na svojoj nepojmljivoj muškosti flašu piva. On je bio taj koji je u modu uveo ekstravagancije s kojima se gazdarica slagala uz svoj večiti osmeh, bez negodovanja, ne verujući u njih, a tako isto je bilo kad je Herman pokušao da zapali kuću da bi dokazao da ona ne postoji ili kad je Alfonso zavrnuo šiju papagaju i bacio ga u šerpu u kojoj je upravo počela da vri kokošja supa.

lako je Aurelijano osećao da je za svoja četiri prijatelja vezan jednakom ljubavlju i drugarstvom, do te mere da je na sve njih mislio kao o samo jednom, Gabrijel mu je bio bliži nego ostali. Ta veza se uspostavila u noći kada je slučajno govorio o pukovniku Aurelijanu Buendiji, a Gabrijel je bio jedini koji nije verovao da on hoće da mu se naruga. Čak i gazdarica, koja nije imala običaj da se meša u razgovor, dokazivala je sa žustrinom jezičave kume da je pukovnik Aurelijano Buendija, za koga je ona nekoliko puta zaista čula, bio ličnost koju je vlada izmislila kao izgovor za ubijanje liberala. Gabrijel, naprotiv, nije sumnjao u postojanje pukovnika Aurelijana Buendije, koji je bio drug po oružju i nerazdvojni prijatelj njegovog pradede pukovnika Herinelda Markesa. Ta nesigurnost pamćenja još je bila kritičnija kada se govorilo o krvoproliću radnika. Svaki put kad bi Aurelijano dodirnuo tu tačku, ne samo gazdarica nego i neke osobe starije od nje odbacivale su kao laž priču o opkoljenim radnicima na stanici i o vozu od dve stotine vagona natovarenih

mrtvacima, čak su uporno podržavali ono što je posle svega ostalo utvrđeno u sudskim izveštajima i u tekstovima osnovne škole: da Kompanija banana nikada nije postojala. Na taj način, Aurelijano i Gabrijel bili su vezani nekom vrstom saučešća zasnovanog na stvarnoj činjenici u koju niko nije verovao, a koja je do te mere uticala na njihov život da su se obojica našli zahvaćeni osekom jednog okončanog sveta, od koga je preostala samo nostalgija. Gabrijel je spavao gde bi se zatekao. Aurelijano ga je smestio u zlatarsku radionicu, ali bi noći provodio budan, ometan kretanjem mrtvaca koji su do zore hodali po spavaćim sobama. Kasnije ga je preporučio Nigromanti, koja ga je kad bi bila slobodna vodila u svoju sobicu punu prometa i zapisivala mu dugovanja vertikalnim crticama iza vrata, na ono malo čistog prostora na kome nije bilo Aurelijanovih dugova.

I pored svog neurednog života, na zahtev katalonskog mudraca cela grupa je pokušavala da stvori nešto trajno. On je, sa svojim iskustvom starog profesora klasične književnosti i sa svojim skladištem retkih knjiga, bio taj koji ih je naveo da provedu čitavu noć tražeći trideset sedmu dramatičnu situaciju, u jednom selu gde već niko nije imao interesovanja ni mogućnosti da ide dalje od osnovne škole. Fasciniran otkrićem prijateljstva, opčinjen čarolijama jednog sveta koji mu je bio zabranjen zbog Fernandine tvrdoglavosti, Aurelijano je napustio istraživanje pergamenata upravo kad je otkrio da šifrovani stihovi predstavljaju proročanstvo. Ali novo otkriće da vremena ima dovoljno za sve i da nema potrebe odricati se burdelja, dalo mu je snage da se vrati u Melkijadesovu sobu, nepokolebljiv u svojoj nameri da odgonetne i poslednje šifre. Bilo je to onih dana kada je Garson počeo da čeka avion, a Amaranta Ursula se osećala tako usamljenom da je jednog jutra banula u sobu:

— Zdravo, Ijudožderu — reče mu. — Ponovo u špilji.

Bila je neodoljiva, sa svojom izmišljenom haljinom i jednom od dugih ogrlica od pršljenova sabljarke, koju je sama izradila. Odustala je od svilene uzice, ubeđena u vemost svog muža i prvi put otkako se vratila, učinilo joj se da raspolaže trenutkom slobodnog vremena. Aurelijano nije imao potrebe da je vidi da bi znao da je ušla. Ona se nalaktila na radni sto, toliko bliska i nepokretna da je Aurelijano

primetio duboko krckanje njenih kostiju, i udubio se u pergamente. Pokušavajući da se pribere od uzbudenja, on je nastojao da povrati glas koji mu je nestajao, život koji ga je napuštao, pamćenje koje mu se pretvaralo u okamenjenog polipa, pričao joj je o levitskoj sudbini sanskrita, o naučnoj mogućnosti da se predvidi budućnost, koja je prozirna u vremenu kao što je prema svetlosti prozirno ono što je ispisano na drugoj strani hartije, o potrebi da dešifruje proročanstva kako ne bi sama sebe uništila, o Stoletnom kalendaru Nostradamusovom i o rušenju Kantabrije koje je najavio sveti Emilijan. Iznenada, ne prekidajući priču, pokrenut nagonom koji je u njemu spavao od samog začeća, Aurelijano je položio svoju ruku na njenu, verujući da će ta konačna odluka biti kraj njegovih muka. Međutim, ona mu uze kažiprst s onom istom ljubaznom bezazlenošću s kojom je to učinila mnogo puta u detinjstvu, i zadrža ga stisnutog, dok je on i dalje odgovarao na njena pitanja. Ostali su tako, vezani jednim ledenim kažiprstom koji nije prenosio ništa, ni u jednom smeru, dok se ona nije probudila iz svog trenutnog sna i lupnula se po čelu.

— Mravi! — uzviknula je. I pri tom je zaboravila na rukopise, došla do vrata plesnim korakom i odatle vršcima prstiju poslala Aurelijanu isti poljubac s kojim se oprostila od svog oca onog popodneva kad su je poslali u Brisel. — Posle ćeš mi rastumačiti — reče. — Zaboravila sam da je danas dan za bacanje kreča u mravlje rupe.

U sobu je i dalje ulazila samo ponekad, kad bi trebalo da nešto radi u tom delu kuće, i zadržala bi se nekoliko minuta, dok je njen muž neprekidno zurio u nebo. Zanesen tom izmenom, Aurelijano bi tada ostao da jede u krugu porodice, što nije radio od prvih meseci kako se vratila Amaranta Ursula. Gastonu se to dopalo. U razgovorima za stolom, koji su se obično produžavali više od jednog sata, žalio se da ga ortaci varaju. Obavestili su ga o utovaru aviona u neki brod koji nije stizao i za koji su njegovi pomorski agenti tvrdili da neće nikada ni stići jer nije bio uveden u liste brodova za Karibe. Njegovi ortaci su uporno tvrdili da je otprema bila ispravna i čak su sumnjali da ih Gaston u svojim pismima laže. Prepiska je dostigla takav stepen uzajamnog nepoverenja da je Gaston odlučio da više

ne piše i počeo najavljivati mogućnost brzog putovanja u Brisel, da bi raščistio stvari i vratio se avionom. Medutim, plan se rasplinuo čim je Amaranta Ursula ponovila svoju odluku da se neće maknuti iz Makonda makar ostala bez muža. U prvo vreme Aurelijano je delio opšte mišljenje da je Gaston budala na biciklu, što je u njemu izazivalo neodređeno osećanje sažaljenja. Kasnije, kad je u burdeljima dobio podrobnije informacije o prirodi muškarca, pomislio je da Gastonovo savladivanje vuče koren iz nesavladive strasti. Ali kad ga je bolje upoznao i primetio da je njegov pravi karakter zapravo u suprotnosti sa njegovim potčinjenim ponašanjem, u njemu se začela zlonamerna sumnja da je čak i čekanje aviona bilo samo farsa. Tada je pomislio da Gaston nije tako blesav kao što izgleda, nego, naprotiv, čovek pun upornosti, veštine i beskrajnog strpljenja, koji je rešio da pobedi ženu zamarajući je stalnim zadovoljavanjem, da joj nikada ne kaže ne, da glumi bezgranično zadovoljstvo, puštajući je da se zapliće u sopstvenu paučinu, sve dok jednog dana više ne bude mogla da podnosi dosadu iluzija koje su joj bile nadohvat ruke, i dok sama ne spremi kofer da se vrati u Evropu. Nekadašnje Aurelijanovo sažaljenje pretvorilo se u neko zarazno neprijateljstvo. Gastonov sistem izgledao mu je tako perverzan, ali u isti mah i tako efikasan da se usudio da na to skrene pažnju Amaranti Ursuli. Međutim, ona se naruga njegovom nepoverenju, ne naziruć razdiruće breme ljubavi, nesigurnosti i ljubomore koje je on nosio u sebi. Nije ni slutila da je u Aurelijanu izazvala nešto više od bratske ljubavi, sve dok se nije ubola u prst pokušavaju ći da otvori konzervu dinja, a on se požurio da joj posisa krv sa pohlepom i predanošću, od čega joj se koža naježila.

— Aurelijano! — nasmeja se ona, uznemirena. — Suviše si iskren da bi bio dobar vampir.

Tada se Aurelijano nije uzdržao. Zasipajući joj dlan ranjene ruke poljupcima kao siroče, otvorio je najskrivenije kutove svog srca i otuda izvukao jedno beskrajno i razmekšano crevo, onog strašnog parazita koji se bio namnožio u njegovom mu čenju. Pričao joj je kako je ustajao u ponoći da bi plakao od očajanja i besa na njenom intimnom rublju koje je ostavljala da se suši u kupatilu. Pričao joj je sa koliko je strasti tražio od Nigromante da mauče kao mačka i da na

njegovom uhu jeca gaston, gaston, gaston, i sa koliko je veštine krao njene flašice sa mirisom da bi ga osetio na vratu devojčica koje su se podavale zbog gladi. Zapanjena strašću tog ispovedanja, Amaranta Ursula je počela da sklapa šaku, zatvarajući je kao školjku, sve dok se njena ranjena ruka, oslobođena svakog bola i svakog traga sažaljenja, nije pretvorila u čvor od smaragda i topaza, skamenjene i neosetljive kosti.

— Prostak! — reče kao da pljuje. — Vraćam se u Brisel prvim brodom.

Alvaro je jednog od tih popodneva došao u knjižaru katalonskog mudraca, najavljujući na sav glas svoj poslednji pronalazak: jedan zoološki burdelj. Zvao se »Zlatni dečak,« bio je to veliki salon u slobodnom prostoru, po kome se slobodno šetalo ništa manje nego dve stotine bukavaca koji su vreme oglašavali zaglušnim gakanjem. U žičanim kokošarnicima koji su okružavali prostor za igru, između velikih amazonskih kamelija, bilo je obojenih šljuka, kajmana ugojenih kao svinje, zmija sa dvanaest zvečki, i jedna kornjača sa pozlaćenim oklopom, koja je gnjurala u malom veštačkom okeanu. Bio je tu i veliki beli pas, pitom i pederast, koji je pri svem tom vršio usluge mužjaka da bi mu dali da jede. Vazduh je imao neku naivnu gustinu, kao da su ga tek izmislili, a lepe mulatkinje, koje su beznadno čekale između krvavih latica i zastarelih gramofonskih ploča, poznavale su ljubavne rituale koje je čovek zaboravio u zemaljskom raju. Prve noći kad je grupa posetila taj stakleni vrt iluzija, sjajna i melanholična starica, koja je stražarila na ulazu sedeći u ljuljašci od trske, oseti da se vreme vraća na svoje prvobitne izvore. Tada je među petoricom koji su dolazili otkrila čoveka koščatog i tužnog sa tatarskim jagodicama, od postanja zauvek obeleženog žigom samoće.

— Ah — uzdahnu ona — Aurelijano!

Gledala je ponovo pukovnika Aurelijana Buendiju, kao što ga je videla pri svetlosti lampe mnogo pre ratova, mnogo pre puste slave i izgnanstva u razočarenje, one daleke zore kad je došao u njenu spavaću sobu da bi izdao prvu naredbu svog života: naredbu da mu se pruži ljubav. Bila je to Pilar Ternera. Pre nekoliko godina, kad je napunila sto četrdeset i petu, okanila se opasne navike da vodi

računa o svojim godinama i nastavila da živi u nepokretnom i ograničenom vremenu uspomena, u budućnosti izvanredno jasnoj i postojanoj, iznad one budućnosti uzdrmane zasedama i lažnim predskazivanjem karata.

Od te noći Aurelijano je našao sklonište u nežnosti i bolećivom razumevanju svoje nepoznate čukunbabe. Sedeći u ljuljašci od trske, ona se vraćala u prošlost, rekonstruisala veličinu i nesrećnu sudbinu porodice i nestali sjaj Makonda, dok je Alvaro bučnim smehom plašio kajmane, Alfonso izmišljao zversku priču o bukavcima koji su kljunovima iskopali oči četvorici mušterija koji su se loše ponašali prošle nedelje, a Gabrijel bio u sobi zamišljene mulatkinje koja nije naplaćivala ljubav novcem nego pismima svom vereniku šverceru, koji je bio u zatvoru sa druge strane Orinoka, pošto mu je granična straža dala purgativ i potom ga posadila na noćni sud, koji se napunio izmetom i dijamantima. Taj pravi burdelj, sa materinskom gazdaricom, bio je svet o kome je Aurelijano sanjao za vreme svog dugog zatvora. Osećao se tako dobro i tako blizu savršenog društva da nije pomišljao na drugo skrovište onog popodneva kad mu je Amaranta Ursula razbila sve iluzije. Otišao je u nameri da se rastereti ćaskajući i da potraži nekoga ko će razrešiti čvorove koji su mu pritiskali grudi, ali je uspeo samo da se prepusti toplim pokajničkim suzama na krilu Pilar Ternere. Ona ga je pustila da se isplače i češkala ga prstima po glavi. Mada joj nije otkrio da plače zbog ljubavi, ona je odmah prepoznala najstariji plač u istoriji čoveka.

— Dobro, dečače — tešila ga je — sada mi reci ko je.

Kada joj je Aurelijano rekao, Pilar Ternera se od srca nasmejala, praskavim starim smehom koji je na kraju ličio na golubije gukanje. Nijedna tajna u srcu ma kog Buendije za nju nije bila nedokučiva, pošto ju je jedan vek karata i iskustva naučio da se istorija porodice sastoji od večnog ponavljanja, kao pokretni točak koji bi se kretao do večnosti da nije progresivnog i neizlečivog trošenja njegove osnove.

— Ne brini — nasmejala se. — Ma gde sada bila, ona te čeka.

Kad je Amaranta Ursula izišla iz kupatila, bilo je četiri i po posle podne. Aurelijano je ugleda kako prolazi pored njegove sobe, u blago nabranom ogrtaču i sa peškirom ovijenim oko glave kao

turban. Išao je za njom gotovo na prstima, teturajući se od pijanstva, i ušao u njihovu bračnu sobu u trenutku kad je ona rastvorila ogrtač i ponovo ga uplašeno zatvorila. Ćutke je pokazala prema susednoj sobi, čija su vrata bila odškrinuta i gde je Gaston upravo pisao pismo.

— Odlazi — reče mu bez glasa.

Aurelijano se nasmeja, obema rukama je uhvati za struk i podiže kao saksiju begonija, a zatim je baci poleđuške na krevet. Grubim pokretom strgnuo joj je kupaći ogrtač pre nego što je stigla da ga spreči, i našao se nad provalijom tek oprane golotinje, na čijoj koži nije bilo nikakve senke, nijedne malje ni skrivenog mladeža, a da je on nije zamišljao u tmini drugih soba. Amaranta Ursula se iskreno branila lukavstvima iskusne ženke, Ijuljajući svoje klizavo, krhko i mirišljavo telo lisice pokušavala je da mu kolenima istera bubrege i grebla ga po licu noktima kao škorpija, ali tako da ni on ni ona ne pustiše nijedan uzdah koji se ne bi mogao srnatrati za disanje nekog ko kroz otvoren prozor posmatra zalazak aprilskog sunca. Ta strašna borba, bitka na život i smrt, uprkos svemu, izgledala je lišena svake grubosti, pošto se sastojala od prividnih napada, tobožnje spore, obazrive i dostojanstvene odbrane, tako da je između jednog i drugog bilo vremena da se rascvetaju petonije i da Gaston, u susednoj sobi, zaboravi svoje vazduhoplovne snove; kao da je to bilo dvoje zavađenih ljubavnika koji pokušavaju da se pomire na dnu bistrog akvarijuma. Gubeći dah u pomamnom i snebivljivom otporu, Amaranta Ursula je shvatila da ni njeno preterano ćutanje nije razborito jer je moglo da probudi sumnju muža u susednoj sobi, mnogo pre nego ratna buka koju su pokušavali da izbegnu. Tada je počela da se smeje stisnutih usana, ne prekidajući borbu, ali braneći se lažnim ugrizima i polako opuštajući telo, sve dok oboje nisu uvideli da su u isti mah protivnici i saučesnici, te se bitka pretvorila u običnu nestašnost, a napadi u milovanje. Iznenada, gotovo igrajući se, kao iz nestašluka, Amaranta Ursula je prestala da se brani, a kad je pokušala da reaguje, uplašivši se onoga što je sama omogućila, već je bilo prekasno. Nečuveni potres ukočio je njen epicentar, našao je svoje mesto i njena volja da se brani bila je potisnuta neizdrživom strašću da otkrije kakvi je to narandžasti zvižduci i

nevidljivi baloni čekaju s druge strane smrti. Imala je samo toliko vremena da ispruži ruku, nasumce potraži ubrus i da ga zagrize zubima, kako iz nje ne bi prodrli mačji krici koji su joj već čupali utrobu.

Pilar Ternera je umrla u ljuljašci od trske, jedne vesele noći, stražareći na ulazu svoga raja. Po njenoj poslednoj želji, pokopali su je bez kovčega, posadivši je na ljuljašku koju je osam ljudi na konopcima spustilo u ogromnu rupu iskopanu na sredini sale za igru. Mulatkinje, zavijene u crno, blede od plača, improvizovale su tajanstvene rituale dok su skidale minđuše, broševe i prstenje bacajući ih u raku, još pre nego što su je pokrili pločom bez imena i datuma, zasuvši je zatim brdom amazonskih kamelija. Pošto su otrovale životinje, a vrata i prozore zazidale ciglom i cementom, rasturile su se po svetu sa svojim drvenim sanducima obloženim iznutra slikama svetaca, naslovnim stranicama časopisa i portretima privremenih, dalekih i izmišljenih verenika, koji su srali dijamante i koje su pojeli ljudožderi, ili su bili krunisani kraljevi karata na morskoj pučini.

Bio je to kraj. Na grobu Pilar Ternere, između psalama i kurvinskih đinđuva, trulile su ruševine prošlosti, ono malo što je ostalo pošto je katalonski mudrac rasprodao knjižaru i vratio se u mediteransko selo gde se rodio, pobeđen nostalgijom za večnim prolećem. Niko nije mogao da predoseti njegovu odluku. Došao je u Makondo u sjaju Kompanije banana, bežeći pred jednim od mnogih ratova, i nije mu palo na pamet ništa praktičnije nego da otvori tu knjižaru starih knjiga i originalnih izdanja na nekoliko jezika, koje bi slučajne mušterije prelistavale sa nepoverenjem, kao da su bile iskopane iz đubrišta, dok su čekale na red da im se protumače snovi u kući preko puta. Pola života je proveo u sparnoj sobici iza radnje, ljubičastim mastilom ispisujući čitljivo po listovima iskidanim iz školskih svezaka, tako da niko nije znao šta je to on stvamo pisao.

Kad ga je Aurelijano upoznao, imao je dva sanduka puna tih išaranih listova, koji su na neki način podsećali na Melkijadesove pergamente, a do odlaska je napunio i treći, pa je bilo prirodno pretpostaviti da za svog boravka u Makondu nije napravio ništa više. Jedini ljudi s kojima je imao veze bili su četiri prijatelja s kojima je menjao knjige za čigre i zmajeve, i još dok su bili u osnovnoj školi, dao im da čitaju Seneku i Ovidija. Prema klasicima se odnosio familijarno kao da su svi oni nekada bili njegovi školski drugovi, i

znao je mnoge pojedinosti koje jednostavno nije bilo potrebno znati, kao recimo da je sv. Avgustin ispod odela nosio vuneni prsluk koji nije skinuo četrnaest godina i da je Arnaldo de Vilanova[29], spiritist, od detinjstva bio impotentan usled ujeda škorpije. Njegova strast za pisanom reči bila je mešavina dostojnog poštovanja i nipodaštavanja alapača. Ni njegovi lični rukopisi nisu bili pošteđeni tog dvojstva. Naučio je Aurelijana katalonski da bi ih mogao prevoditi. Alfonso je smotak ovih listova stavio u džepove, koji su mu uvek bili puni isečaka iz novina i knjižica o čudnim ritualima, ali ih je jedne noći izgubio u kući devojčica koje se podaju zbog gladi. Kad je mudri starac saznao za to, umesto da napravi očekivani skandal, pričao je o tome smejući se kao da je to prirodna sudbina literature. Međutim, nije bilo ljudske moći koja bi ga odvratila od namere da ponese ta tri sanduka pri povratku u svoje rodno selo, zbog čega je došao u sukob sa železničkim službenicima, koji su pokušali da ih otpreme kao tovar, ali je ipak na kraju uspeo da ih unese u putnički vagon.

— Svet će konačno propasti — rekao je tada — onog dana kad ljudi budu putovali prvom klasom, a literatura u teretnim vagonima. — To je bilo poslednje što je on izgovorio. Proveo je sedam tužnih dana u završnim pripremama za putovanje, jer približavanjem časa odlaska i njegovo raspoloženje se postepeno kvarilo, namere su se jalovile, a stvari koje je stavio na jedno mesto pojavile bi se na drugom, kao da je bio opsednut istim zlim dusima koji su mučili Fernandu.

— Collons[30] — proklinjao je. — Serem se ja na 27. kanon Londonskog sinoda.

Herman i Aurelijano pobrinuli su se o njemu. Pomogli su mu kao detetu, zakačili mu putne karte i isprave pribadačama za džepove i napravili mu detaljan spisak obaveza od odlaska iz Makonda do iskrcavanja u Barseloni; međutim, on je ipak sve to bacio u đubre ne primetivši da su mu tu i pantalone sa polovinom novca. Dan uoči putovanja, pošto je zakovao sanduke i spakovao stvari u isti kofer s kojim je i došao, sklopio je kapke kao školjka, s nekom vrstom

izazovnog bla goslova pokazao na gomilu knjiga s kojom je podnosio izgnanstvo i rekao svojim prijateljima:

— Ostavljam vama ta govna!

Tri meseca kasnije u velikoj koverti primili su 29 pisama i više od 50 fotografija, što je nagomilao u dokolici na pučini. Iako nije stavljao datume, redosled kojim su pisana bio je očigledan. U prvima je pričao, sa njemu svojstvenim humorom, o peripetijama putovanja i neodoljivoj želji da u more baci suvišni tovar, zbog kojeg nije mogao da unese u kabinu ona tri sanduka; o lucidnoj imbecilnosti jedne dame koja se bojala broja 13, i to ne iz sujeverja nego zato što joj je izgledalo da je broj nedovršen. Tako su dani prolazili, stvarnost na brodu sve manje ga je zanimala, a događaji koji su tek protekli, čak i oni najbanalniji, izgledali su mu dostojni čežnje, jer udaljavanjem broda sećanje je bivalo sve tužnije. Taj proces progresivne nostalgije bio je očigledan i na fotografijama. Na prvima je izgledao srećan, sa svojom invalidskom košuljom i sedim pramenom, u sjajno-crvenom karibskom oktobru. Na poslednjim bio je u tamnom kaputu i sa svilenim šalom, bled sam po sebi i tmuran zbog odsutnosti, na palubi jednog sumornog broda koji je počeo da mesečari po jesenjim okeanima. Herman i Aurelijano odgovorili su mu na pisma. Toliko ih je napisao u prvim mesecima da su ovi počeli da osećaju kako su mu bliži nego kad je bio u Makondu, i gotovo da su prestali da se ljute zbog njegovog odlaska. U početku je javljao da je sve kao i ranije, da u rodnoj kući još postoji onaj ružičasti puž, da suve haringe imaju ukus kore hleba, da vodopadi u selu i dalje mirišu pri zalasku sunca. Listovi iz svezaka bili su opet prošarani ljubičastim škrabotinama, u kojima je svakome posvećivao poseban odeljak. Uprkos svemu, iako to sam nije primećivao ta pisma iskupljenja i podstreka pomalo su se pretvarala u pastorale razočarenja. U zimskim noćima, dokje supa na kaminu ključala, čeznuo je za toplinom sobice iza dućana, za odsjajem sunca na prašnjavim bademima, za zvižduk om voza u poslepodnevnoj sparini, upravo kao što je u Makondu čeznuo za zimskom supom na kaminu, za izvikivanjem uličnog prodavca kafe, za jatom ševa u proleće. Ošamućen od ove dve nostalgije, koje su se suočavale kao dva ogledala, gubio je svoj divan smisao za nestvarnost, da bi, na kraju,

preporučio svima da napuste Makondo, da zaborave sve čemu ih je on učio o svetu i o ljudskom srcu, da se poseru na Horacija i da se sete, u bilo kom mestu se nalazili, da je prošlost jedna laž, da pamćenju nema povratka, da je svako staro proleće nepovratno i da je, čak, najluđa i najupornija ljubav u svakom slučaju samo prolazna istina.

Alvaro je prvi prihvatio savet da napuste Makondo. Prodao je sve, čak i zarobljenog tigra koji se rugao prolaznicima u dvorištu njegove kuće, i kupio stalnu kartu za voz koji nikad nije prestao da putuje. U dopisnicama koje je slao sa usputnih stanica oduševljeno je opisivao trenutne slike sa prozora vagona, kao da razbija u komade i baca u zaborav dugu poemu putovanja: izmišljene Crnce sa plantaža pamuka u Lujzijani, krilate konje na plavoj travi Kentakija, grcke ljubavnike u paklenom sutonu u Arizoni, devojku u crvenom džemperu koja je slikala akvarele na Mičigenskom jezeru, pa mu je kičicama rekla zbogom koje nije značilo oproštaj nego nadu, ne znajući da mimo nje promiče jedan voz bez povratka.

Zatim su Alfonso i Herman otišli jedne subote sa namerom da se vrate u ponedeljak, ali se više nikada o njima ništa nije čulo. Godinu dana po odlasku katalonskog mudraca jedini koji je ostao u Makondu bio je Gabrijel; još neodlu čan, prepušten samovoljnoj milostinji Nigromante, učestvovao je na konkursima nekog francuskog časopisa čiji je najveći zgoditak bio putovanje u Pariz. Aurelijano, pretplaćen na časopis, pomagao mu je da ispuni formulare, ponekad u svojoj kući, i gotovo uvek između porcelanskih tegli i mirisa valerijane, jedine apoteke koja je ostala u Makondu, gde je živela Mersedes, tajna Gabrijelova verenica. To je bilo poslednje što je preostalo od prošlosti, čije rušenje još nije do kraja završeno nego se nastavljalo u beskrajnom rušenju, trošeći se samo u sebi, trošeći se svakog trena, ali bez konačnog dovršenja. Selo se odalo takvom lenčarenju da je Gabrijel, kada je konačno dobio nagradu i pošao u Pariz sa dva para rublja, parom cipela i celokupnim Rableovim delima, sam morao dati znak mašinisti da zaustavi voz i da ga primi. Stara Turska ulica bila je tada samo napušteni kutak, gde su poslednji Arapi, u svojoj hiljadugodišnjoj navici dosade pred vratima, potpuno opušteni očekivali smrt, iako su već pre mnogo godina

prodali poslednji metar cica i u mračnim izlozima zadržali samo lutke bez glave. Grad Kompanije banana — koji je Patricija Braun možda pokušavala da svojim unucima dočara u noćima netrpeljivosti i kiselih krastavaca u Pratvilu, Alabama — bila je samo ravnica u korovu. Stari sveštenik, koji je zamenio oca Anđela, čije ime nikoga nije zanimalo, čekao je da mu se bog smiluje, opušten u stolici za ljuljanje, izmučen kostoboljom i nesanicom sumnji, dok su se gušteri i miševi otimali o nasleđe susedne crkve. U taj Makondo, zaboravljen čak i od ptica, gde su prašina i vrućina postale tako neizdržljive da se teško disalo, zarobljeni samoćom i ljubavlju i samoćom ljubavi u kući u kojoj je bilo gotovo nemoguće spavati zbog čangrljanja crvenih mrava, Aurelijano i Amaranta Ursula bili su jedina srećna bića, najsrećnija na zemlji.

Gaston se vratio u Brisel. Umoran od čekanja na avion, jednog dana je potrpao u sandučić najpotrebnije stvari i svoju prepisku i otišao, s namerom da se vrati avionom pre nego što njegova prava dobije neka grupa nemačkih avijatičara, koja je pokrajinskim vlastima ponudila ambiciozniji projekat od njegovog. Od svog prvog ljubavnog predvečerja Aurelijano i Amaranta Ursula i dalje su koristili povremenu neopreznost njenog muža, voleći se prigušenom strašću u riskantnim susretima i gotovo uvek prekidanim nepredviđenim povratkom. Ali, kad su ostali sami u kući, pali su u bezumlje zakasnele ljubavi. Bila je to nerazumna, tako luda strast da su i Fernandine kosti u grobu zadrhtale od zaprepašćenja i ostale u stanju stalnog uzbuđenja. Krikovi Amarante Ursule, njene pesme izdisanja odzvanjale su jednako u dva po podne na trpezarijskom stolu, kao i u dva ujutru u ambaru. »Ono čega mi je najviše žao,« smejala se ona, »to je sve ono izgubljeno vreme.« Obeznanjena strašću, videla je mrave kako uništavaju baštu, utoljuju svoju preistorijsku glad na drvenariji kuće, gledala potok žive lave kako opet preplavljuje trem, ali je pokušala da mu se suprotstavi kad je na njega naišla u svojoj spavaćoj sobi. Aurelijano je ostavio pergamente, više nije izlazio iz kuće, a na pisma katalonskog mudraca odgovarao je brzopleto. Izgubio je osećanje za stvarnost, predstavu o vremenu, ritam svakodnevnih navika. Ponovo su zatvorili vrata i prozore da ne bi gubili vreme oko potpunog svlačenja

i po kući su hodali, kako je to uvek želela Remedios Prelepa, valjali su se goli u kaljugama po dvorištu, a jednog predvečerja gotovo su se udavili kad su vodili ljubav u cisterni. Ubrzo su napravili veću pustoš nego crveni mravi. Svojim ludovanjem polomili su nameštaj u salonu, pokidali mrežu za spavanje koja je izdržala tužne logorske ljubavi pukovnika Aurelijana Buendije, raščerečili dušeke i istresli ih na pod, gušeći se u oluji od pamuka. lako je Aurelijano bio strastan ljubavnik kao i njegov suparnik, Amaranta Ursula je bila ta koja je sa svojom neobuzdanom maštom i lirskom halapljivošću komandovala u tom raju rušilaštva, kao da je iz ljubavi crpla nesavladivu energiju, koju je njena čukunbaba upotrebila na izradu životinjica od karamela. Još dok je pevala od sreće i umirala od smeha na sopstvenim izmišljotinama, Aurelijano je postajao sve odsutniji i ćutljiviji, jer je njegova strast bila potisnuta i zakrečena. Međutim, oboje su postigli krajnju virtuoznost, tako da bi, čim bi se iscrpili u zanosu, koristili umor što su najbolje umeli. Predavali su se obožavanju svojih tela, otkrivajući da, čak i zasićena, ljubav ima neotkrivene mogućnosti, mnogo bogatije i od same želje. Dok je on belancima mazao nabubrele grudi Amarante Ursule ili kokosovom mašću gladio njena elastična bedra i njen trbuh nalik na breskvu, ona se Aurelijanovim nadignutim štićenikom igrala kao lutkom, ružom za usne crtala mu oči kao u klovna i brkove kao u Turčina olovkom za obrve, stavljala mu kravatice od organdina i šeširiće od srebrne hartije. Jedne noći namazali su se od glave do pete slatkim od lubenica, lizali se kao psi i voleli se kao ludaci na podu u hodniku, dok ih nije probudila bujica proždrljivih mrava, koji kao da su nameravali da ih žive pojedu.

U predasima bezumlja Amaranta Ursula je odgovarala na Gastonova pisma. Osećala ga je tako udaljenim i zauzetim da joj je njegov povratak izgledao nemoguć. U jednom od prvih pisama saopštio joj je kako su njegovi ortaci zaista poslali avion, ali da ga je neka pomorska agencija iz Brisela greškom ukrcala za Tanganjiku, gde su ga predali rasturenom plemenu Makondosa. Ta zabuna je izazvala toliko neprilika da bi samo vraćanje aviona moglo potrajati dve godine. Stoga je Amaranta Ursula isključila mogućnost nepoželjnog povratka. Osim pisama katalonskom mudracu i vesti koje je primao od Gabrijela preko Mersedes, ćutljive apotekarke,

Aurelijano nije održavao nikakvu vezu sa svetom. U početku su to bile sasvim realne veze. Gabrijel je vratio svoju povratnu kartu i ostao u Parizu, prodajući stare novine i prazne flaše, koje su sobarice bacale iz nekog sumnjivog hotela u Ulici Dofin. Aurelijano je tada mogao da zamisli Gabrijela u džemperu s visokom kragnom, koji bi skidao samo kad bi terase na Monparnasu bile pune zaljubljenih u proleće, koji je danju spavao a noću pisao da bi zavarao glad, u sobici, koja je mirisala na penu uzavrelog karfiola gde će umreti Rokamadur[31]. Međutim, njegove vesti su postepeno postajale tako nepouzdane i tako retke, a mudračeva pisma melanholična, da se Aurelijano privikao da na njih misli kao što je Amaranta Ursula mislila na svog muža, pa su oboje ostali da lebde u jednom praznom svetu, gde je ljubav bila jedina svakodnevna i večna stvarnost.

Iznenada, kao pucanj, u taj srećni i raspamećeni svet stigla je vest o Gastonovom povratku. Aurelijano i Amaranta Ursula otvorili su oči, zaronili u svoje duše, pogledali se u lice sa rukom na srcu.i shvatili da su toliko poistovećeni da više vole i samu smrt nego rastanak. Tada je napisala mužu pismo puno oprečnih izjava, u kome je ponavljala svoju ljubav i želju da ga ponovo vidi, a kao hir zle sudbine, priznavala da ne može da živi bez Aurelijana. Suprotno njihovom očekivanju, Gaston je odgovorio smireno, gotovo očinski, na dve pune stranice, predočio im prolaznost strasti, a u poslednjem pasusu iskreno im je poželeo da budu srećni kao što je on bio u svom kratkom bračnom iskustvu. Takvo ponašanje je bilo toliko neočekivano da se Amaranta Ursula osetila ponižena i pomislila da je mužu pružila povod da je prepusti njenoj sudbini. Mržnja se pojačala šest meseci kasnije, kada joj je Gaston ponovo pisao iz Leopoldvila, gde je konačno dobio avion, moleći je da mu pošalje bicikl, jer od svega što je ostavio u Makondu, jedino je bicikl za njega imao sentimentalnu vrednost. Aurelijano je strpljivo podneo razočaranje Amarante Ursule, trudeći se da joj dokaže kako može da bude dobar muž podjednako u dobru i u zlu, a svakodnevne potrebe, koje su ih mučile otkako je nestala i poslednja Gastonova para, uspostavile su među njima vezu solidarnosti koja, doduše, nije

bila tako plahovita i opojna kao strast, ali je doprinela da se više vole i da budu tako srećni kao u sablažnjivim danima sladostrašća.

Kad je umrla Pilar Ternera, oni su očekivali sina. U dokolici za vreme trudnoće, Amaranta Ursula je pokušala da počne proizvodnju ogrlica od ribljih pršljenova. Ali, osim Mersedes, koja ih je od nje kupila celo tuce, nije imala kome da ih proda. Aurelijano je tada prvi put shvatio da su njegov dar za jezike, njegova enciklopedijska mudrost, čudna sposobnost da se seti pojedinih detalja, činjenica i dalekih mesta, mada ih nikada nije video, isto toliko nekorisni kao kovčeg sa dragim kamenjem njegove žene, čija je vrednost tada bila tolika da bi od njega mogli da žive svi stanovnici Makonda. Oni su se održavali kao nekim čudom. lako Amarantu Ursulu nisu napuštali dobro raspoloženje m maštovitost za erotična ludovanja, uobičajila je da posle ručka sedne na trem i da provede sijestu u nekakvoj nesanici i zamišljenosti. Aurelijano joj je pravio društvo. Ponekad su tako ćutali dok ne bi pala noć, jedno nasuprot drugome, gledajući se u oči, voleći se u spokojstvu sa isto toliko ljubavi kao što su se ranije voleli u sablaznoj raskalašnosti. Neizvesna budućnost naterala ih je da okrenu srce prošlosti. Videli su sebe u raju uništenom u potopu, kako se brčkaju u barama po dvorištu, ubijaju guštere i vešaju ih o Ursulu, kako je u igri sahranjuju živu, a te uspomene otkrile su im istinu da su zajedno bili srećni otkad znaju za sebe. Tonući u prošlost, Amaranta Ursula se setila popodneva kad je ušla u zlatarsku radionicu i kad joj je majka ispričala da je mali Aurelijano ničiji sin, jer je nađen kako plovi u korpici. Stoga im je oboma ova verzija izgledala neverovatna, ali su im nedostajali podaci da bi je mogli zameniti za istinu. Pošto su ispitali sve mogućnosti, jedino su bili sigurni da Fernanda nije Aurelijanova majka. Amaranta Ursula je bila sklonija da veruje da je on sin Petre Kotes, o čijem je rđavom ponašanju slušala priče, tako da je ta pretpostavka u njenoj duši izazvala zgražavanje.

Mučen sumnjom da je brat svoje žene, Aurelijano je krenuo do parohije da u arhivi, vlažnoj i izgriženoj od moljaca, potraži neki trag o svom poreklu. Najstarija krštenica koju je našao bila je Amarante Buendije, koju je već kao devojčicu krstio otac Nikanor Reina, u vreme kada je on pokušavao da dokaže postojanje boga pomoću

veštine sa čokoladom. Došao je na pomisao da je on možda jedan od sedamnaest Aurelijana za čijim je krštenicama tragao kroz četiri knjige, ali datumi krštenja bili su mnogo stariji od njegovih godina. Videvši ga izgubljenog u lavirintu krvi i uplašenog pred neizvesnošću, reumatični sveštenik, koji ga je posmatrao iz stolice za ljuljanje, sažaljivo ga je upitao kako mu je ime.

— Aurelijano Buendija — rekao je on.

— Onda se ne ubijaj tražeći — uzviknuo je sveštenik odlučno. — Pre mnogo godina postojala je ovde jedna ulica koja se tako zvala, a u ona vremena ljudi su imali običaj da sinovima daju imena ulica.

Aurelijano je zadrhtao od besa.

— A! — reče. — Onda ni vi ne verujete.

— U šta?

— Da je pukovnik Aurelijano Buendija poveo trideset dva građanska rata i sve ih izgubio — odgovorio je Aurelijano. — Da je vojska opkolila i mitraljirala tri hiljade radnika, a da su leševe odneli vozom od dvesta vagona i pobacali u more.

Sveštenik ga je sažaljivo pogledao.

— Aj, aj, sine — uzdahnuo je. — Meni bi bilo dovoljno da sam siguran da ti i ja postojimo u ovom trenutku.

Tako su Aurelijano i Amaranta Ursula prihvatili priču o korpici, ne zato što su u nju verovali, nego što ih je štitila od njihovog strahovanja. Kako je trudnoća napredovala, pretvarali su se u jedno biće, sve jače su se sjedinjavali u samoći jedne kuće koju bi i dašak mogao da sruši. Povukli su se u jedan deo Fernandine spavaće sobe, gde su sanjarili o lepoti smirene ljubavi, do trema, gde bi Amaranta Ursula sela da plete patikice i kapice za novorođenče, a Aurelijano da odgovara na retka pisma katalonskog mudraca. Ostatak kuće bio je prepušten upornim naletima propadanja. Zlatarska radionica, Melkijadesova soba, primitivno i tiho carstvo Santa Sofije de la Pijedad obreli su se u dubini prave domaće šume, u koju niko nije smeo da uđe. Skoljeni proždrljivošću prirode, Aurelijano i Amaranta Ursula nastavili su da gaje majorane i begonije, svoj svet su branili naslagama kreča, gradeći tako poslednje barikade nezapamćenog rata između čoveka i mrava. Duga i zapuštena kosa, bore na licu, otoci na nogama, izobličenost

nekadašnjeg ljupkog tela lasice izmenili su Amarantin mladalački izgled kakav je imala kad je došla u kuću sa kavezom nesrećnih kanarinaca i sa zarobljenim mužem, ali joj nisu oduzeli živahnost duha.

— Do đavola — često se smejala. — Ko bi stvarno mogao zamisliti da ćemo završiti živeći kao ljudožderi!

Poslednja nit koja ih je vezivala sa svetom prekinula se u šestom mesecu trudnoće, kada su primili jedno pismo koje, očigledno, nije bilo od katalonskog mudraca. Nosilo je žig Barselone, ali koverat je bio napisan običnim plavim mastilom, činovničkim rukopisom i imao naivan i bezličan izgled neprijateljske poruke. Aurelijano ga je zgrabio iz ruku Amarante Ursule dok se spremala da ga otvori.

— Ovo ne — reče joj. — Neću da znam šta piše.

Kao što je i predosećao, katalonski mudrac mu više nije pisao. Neobično pismo, koje niko nije pročitao, prepušteno je na milost i nemilost moljcima, u pregradi gde je Fernanda jednom zaboravila svoju burmu, i tu je sagorevalo od unutrašnje vatre loših vesti, dok su usamljeni ljubavnici plovili strujom tih poslednjih, u grehu okorelih i bolnih, iscrpljujući se u uzaludnom nastojanju da ih skrenu prema pustinji razočaranja i zaborava. Svesni te opasnosti, Aurelijano i Amaranta Ursula su provodili poslednje mesece držeći se za ruke i vernom ljubavlju završavali sina začetog u ludilu preljube. Noću, zagrejane u krevetu, nisu ih plašile provale mrava na mesečini, ni buka moljaca, ni uporno i jasno šištanje korova koji je rastao u susednim sobama. Mnogo puta budilo ih je lutanje duhova. Čuli su Ursulu koja se borila sa zakonima stvaranja da bi sačuvala svoje pleme, čuli su Hosea Arkadija Buendiju kako traži nedokučivu istinu velikih pronalazaka, čuli su Fernandu kako se moli, pukovnika Aurelijana Buendiju kako se zaglupljuje ratnim varkama i zlatnim ribicama, Aurelijana Drugog koji bunca zbog usamljenosti u mamurluku posle terevenke, i tada su tek shvatili da dominantne opsesije nadživljuju smrt, i ponovo su bili srećni, ubeđeni da će se voleti i kad mnogo kasnije budu samo privid, pošto druge vrste budućih životinja otmu od insekata raj bede, koji su insekti konačno oteli ljudima.

Jedne nedelje u šest po podne Amaranta Ursula je osetila prve porođajne bolove. Nasmejana babica onih devojčica koje su se prodavale iz bede naredila joj je da se popne na trpezarijski sto, uzjahala joj na trbuh i tukla je grubim udarcima dok joj krike nije ugušila dernjava jednog divnog muškarčića. Kroz suze, Amaranta Ursula je ugledala jednog Buendiju, jednog od onih velikih, krupnih i samovoljnih kao Hose Arkadio, sa otvorenim i prodornim očima svih Aurelijana, predodređenog da obnovi lozu od početka i očisti je od opasnih poroka i sklonosti za samoću, pošto je on bio jedini u stoleću začet u ljubavi.

— Pravi je ljudožder — rekla je. — Zvaće se Rodrigo.

— Ne — suprotstavio joj se muž. — Zvaće se Aurelijano i pobediće u trideset dva rata.

Pošto mu je presekla pupčanu vrpcu, babica je počela da krpom skida plavičastu skramu koja mu je prekrivala telo, uz svetlost lampe koju je držao Aurelijano. Tek kad su ga stavili potrbuške, primetili su da ima nešto što druga ljudska bića nemaju, pa su se prignuli da ga pregledaju. Bio je to svinjski rep.

Nisu se uzbudili. Aurelijano i Amaranta Ursula nisu znali za porodična predanja, niti su se sećali strašnih Ursulinih upozorenja, a babica se trudila da ih umiri pretpostavkom da će taj nepotrebni rep moći da se odstrani kad dete bude menjalo zube. Međutim, nisu imali vremena da o tome razmišljaju pošto je u Amarante Ursule nastupilo nezadrživo krvoliptanje. Pokušavali su da joj pomognu oblozima paučine i smešom pepela, ali je to bilo kao zaustavljanje mlaza rukama. U prvim časovima ona je nastojala da održi dobro raspoloženje. Uhvatila je za ruku uplašenog Aurelijana i preklinjala ga da se ne brine, da ljudi kao ona nisu stvoreni da umru protiv svoje volje i gušila se od smeha zbog babičinog staranja. Ali kako su Aurelijana napuštale nade, tako je ona postajala sve manje vidljiva kao kad se gasi svetlost, da bi na kraju utonula u mrtvilo. U ponedeljak ranom zorom doveli su neku ženu koja je pored njenog kreveta čitala molitve za ozdravljenje, koje pomažu ljudima i životinjama, ali raspaljena krv Amarante Ursule bila je neosetljiva na sve veštine različite od ljubavi. Poslepodne, nakon dvadeset četiri časa očajanja, shvatili su da je umrla pošto je izvor nepovratno

presušio, a njen profil se zaoštrio, modrilo sa lica se rasplinulo u alabasterskoj zori i ponovo je bila nasmejana.

Aurelijano do tada nije znao koliko je voleo svoje prijatelje, koliko su mu nedostajali i šta bi dao da u tom trenutku budu s njim. Stavio je dete u korpicu, koju mu je majka spremila, prekrio pokojničino lice pokrivačem i besciljno lutao kroz pusto selo, tražeći uski prolaz kojim bi se vratio u prošlost. Lupao je na vrata apoteke, gde nije zalazio u poslednje vreme, i tamo je našao stolarsku radionicu. Starica, koja je otvorila vrata sa lampom u ruci, sažalila se zbog njegovog buncanja. Tvrdila je da na tom mestu nikada nije postojala nikakva apoteka, niti je ikada poznavala neku ženu tankog vrata i sanjalačkih očiju koja bi se zvala Mersedes. Plakao je naslonjen čelom na vrata stare knjižare katalonskog mudraca, svestan da time ispašta zakasneli plač zbog jedne smrti, koju nije svojevremeno oplakao ne želeći da naruši ljubavne čari. Ogulio je šake o betonske zidove »Zlatnog dečaka« prizivajući Pilar Terneru, ravnodušan prema sjajnim narandžastim tanjirima koji su kružili nebom i koje je u prazničnim noćima, toliko puta u detinjem oduševljenju gledao iz dvorišta sa čapljama. U jednom otvorenom salonu u opusteloj četvrti prostitucije harmonikaši su svirali pesme Rafaela Eskalona, biskupova nećaka koji je nasledio tajne Fransiska Ćoveka. Gostioničar, osušene i gotovo skvrčene ruke, koju je digao na svoju majku, pozvao je Aurelijana da s njim ispije bocu rakije, a Aurelijano je zatim njega ponudio drugom. Gostioničar mu je govorio o nevolji svoje ruke. Aurelijano mu je govorio o nevolji svog srca, osušenog i gotovo skvrčenog, koje se diglo protiv njegove sestre. Na kraju su se obojica rasplakali i Aurelijano je za trenutak osetio da je bol uminula. Ali, kada se ponovo našao sam u poslednjoj zori Makonda, raširio je ruke nasred trga, rešen da probudi ceo svet, i viknuo iz dubine duše:

— Prijatelji su kurvini sinovi!

Nigromanta ga je izvukla iz prave bare bljuvotina i suza. Odvela ga je u svoju sobu, očistila ga i pružila mu tanjir čorbe. Verujući da će ga to utešiti, precrtala je ugljenom bezbrojne ljubavi za koje joj je on ostao dužan i namerno se podsetila svoje najusamljenije tuge da ga ne bi ostavila da sam plače. U zoru, posle mučnog i kratkog sna, Aurelijano je osetio da ga boli glava. Otvorio je oči i setio se deteta.

Nije ga našao u korpici. U prvom trenutku osetio je silnu radost, verujući da se Amaranta Ursula probudila iz smrti da bi se brinula o detetu. Ali leš je bio kao gomila kamenja ispod pokrivača. Setivši se da je našao otvorena vrata spavaće sobe, Aurelijano je prešao trem prepun jutarnjih uzdaha mažurane i provirio u trpezariju, gde je još ostao rusvaj posle porođaja: veliki lonac, krvavi čaršavi, tepsije sa pepelom, pupak deteta na raširenoj peleni na stolu, pored makazica i svilenog konca. Pomisao da se babica noću vratila po dete omogućila mu je da predahne i da sabere misli. Srušio se u istu onu naslonjaču za ljuljanje u kojoj je sedela Rebeka u prvim danima dok su se kućili, da bi podučavala u vezenju, u kojoj je Amaranta igrala kineske dame sa pukovnikom Herineldom Markesom, i u kojoj je Amaranta Ursula šila opremu za novorođenče, i u magnovenju shvatio da mu duša nije kadra da izdrži mučno breme tolike prošlosti. Ranjen samrtnim kopljima lične i tuđe nostalgije, divio se nepokolebljivosti paučine na mrtvom bokoru ruža, ustrajnosti korova, strpljivosti vazduha u sjajnom februarskom jutru. I tada je ugledao dete. Bila je to samo naduvena i suva kožurica, koju su svi mravi na svetu s naporom vukli prema svom mravinjaku, po kamenitoj baštenskoj stazi. Aurelijano je ostao kao ukopan. Ne zato što ga je prizor skamenio nego zato što su mu se u tom čudesnom trenutku konačno otkrile Melkijadesove šifre i ugledao je moto pergamenta savršeno uklopljen u vreme i prostor ljudi: prvi iz plemena vezan je za drvo, a poslednjeg jedu mravi.

Nikada u svom životu Aurelijano nije postupio razumnije nego tog jutra kad je zaboravio svoje mrtve i bol za svojim mrtvima i ponovo zabravio vrata i prozore Fernandinim prečagama da bi se zaštitio od bilo kakvog iskušenja, jer mu je tada već postalo jasno da je u Melkijadesovim pergamentima zapisana njegova sudbina. Našao ih je netaknute, među preistorijskim biljkama, isparavajućim izvorima i svetlucavim insektima, koji su u toj sobi izbrisali svaki trag čovekovog prebivanja na zemlji, i nije imao strpljenja da ih prinese na svetlost, nego je tu, stojeći, bez ikakve teškoće, kao da su bili napisani na španskom u bleštavom sjaju podneva, počeo da ih glasno odgoneta. Bila je to istorija porodice Buendija, koju je napisao Melkijades do najsitnijih pojedinosti, stotinu godina ranije. Napisao ju

je na sanskritu, svom maternjem jeziku, parne stihove šifrirao je tajnom šifrom imperatora Avgusta, a neparne spartanskim vojnim šiframa. Poslednja predostrožnost — koju je Aurelijano već počeo da naslućuje kada je dozvolio da ga zaludi ljubav Amarante Ursule — zasnivala se na tome što Melkijades nije događaje rasporedio u uobičajeno ljudsko vreme, nego je jedan vek svakodnevnih zbivanja usredotočio tako da su sva postojala zajedno u jednom jedinom trenutku. Oduševljen otkrićem, Aurelijano je glasno i bez preskakanja čitao enciklike u stihu koje je i Melkijades čitao Arkadiju a koje su bile, u stvari, predskazanje Arkadijevog pogubljenja, pronašao je proroštvo o rođenju najlepše žene na svetu, kojoj je suđeno da se dušom i telom vaznese na nebo, saznao je za začeće dvojice blizanaca, rođenih posle očeve smrti, koji su odustali od dešifrovanja pergamenata ne samo zato što su bili nesposobni nego i zato što su njihovi pokušaji bili preuranjeni. Stigavši do te tačke, nestrpljiv da sazna svoje sopstveno poreklo, Aurelijano je počeo da preskače. Utom je počeo vetar, mlak, blag, pun glasova prošlosti, pun romorenja starih geranijuma i uzdisaja usled razočaranja koja su prethodila teškoj nostalgiji. On nije ni primetio vetar pošto je u tom trenutku otkrivao prve znake svoga bitisanja u jednom pohotnom dedi, koji je zbog svoje raspusnosti prešao halucinantnu visoravan u traganju za jednom lepom ženom koju nije usrećio. Jureći tajnim putevima svog roda, Aurelijano ga je prepoznao i naišao na trenutak kada je bio začet među škorpijama i žutim leptirima u kupatilu u smiraj dana, gde je neld radnik utoljavao svoju strast sa jednom ženom koja mu se predavala iz inata. Aurelijano je bio toliko zanet da nije čuo drugi naletvetra, čija je ciklonska snaga iščupala vrata i prozore, digla krov zapadnog krila, iščupala i same temelje. Tak tada je otkrio da Amaranta Ursula nije bila njegova sestra, nego njegova tetka, i da je Frensis Drejk napao Rioaču samo zato da bi oni mogli da se traže u najzamršenijim lavirintima krvi, sve dok ne začnu i rode mitološku životinju kojoj je suđeno da stavi tačku na pleme Buendija. Makondo se već pretvorio u strašan kovitlac prašine i krševina koje je raznosio biblijski uragan, kad je Aurelijano preskočio jedanaest stranica da ne gubi vreme na suviše poznatim činjenicama i počeo da dešifruje trenutak u kome je živeo, dešifrujući ga u trenutku

življenja, proričući sebi svoju sudbinu dok je dešifrovao poslednju stranicu pergamenta, upravo kao da sebe sagledava u ogledalu koje govori. Zatim je opet preskočio da bi preduhitrio proročanstvo i tako saznao datum i okolnosti svoje smrti. Međutim, pre nego što je došao do poslednjeg stiha, shvatio je da više nikada neće izići iz te sobe, pošto je bilo predviđeno da grad ogledala (ili opsena) bude vetrom zbrisan s lica zemlje, sravnjen i izbrisan iz pamćenja ljudi u trenutku kada Aurelijano Babilonio završi dešifrovanje pergamenata, i da sve što je u njima napisano bude neponovljivo oduvek i zauvek, pošto pleme osuđeno na sto godina samoće nije imalo druge svrhe na zemlji.

BELEŠKA O PISCU

Gabrijel Garsija Markes je rođen 6. marta 1928. godine u malom kolumbijskom selu Arakataki, blizu Santa Marte, luke u Karibima.

Još kao dečak, slušajući u dugim večernjim časovima pripovedanja svoga dede, napajao se na samom izvoru bogatstvima narodnih predanja, što se kasnije odrazilo u njegovim pripovetkama i romanima.

U sedamnaestoj godini živi u Barankilji, gde počinje da se bavi novinarstvom i aktivno učestvuje u radu književne grupe Pećina. Ovoj grupi pripadaju i druge značajne vrednosti kolumbijskog kulturnog života, među njima romansijer Alvaro Sepeda Samudio i Alehandro Obregon, slikar. U dnevnom listu El Heraldo Gabrijel Garsija Markes nastavlja sa novinarstvom, a zatim prelazi u redakciju lista El Espektador u Bogoti. U ovim novinama objavljuje svoje prve pripovetke Treće odricanje i Odmor u utorak, koje je kasnije zajedno sa drugim, rasutim po novinama i časopisima, sakupio i objavio pod naslovom Sahrana Velike Mame.

Studirao je 1954. kinematografiju u Rimu. Sledeće godine odlazi u Pariz kao dopisnik El Espektadora. Tada počinje da opisuje stravičnu sliku Makonda u noveli Opalo lišće. U Bogotu se vraća 1956, da bi odmah zatim otišao u Venecuelu, u Karakas, gde takođe radi kao novinar. Posle pobede kubanske revolucije, Gabrijel Garsija Markes stupa u vezu sa Prensa Latinom i postaje njen dopisnik iz Bogote. Nešto kasnije, kao dopisnik ove kubanske agencije, prisustvuje i skupu Generalne skupštine Organizacije ujedinjenih naroda. U to doba je i član redakcije časopisa Aksion liberal, u kome štampa polemički članak Kolumbijska literatura: prevara nacije. Sledeće godine objavljuje roman Nema pošte za pukovnika. Posle toga se seli u Meksiko, gde se bavi novinarstvom i kinematografijom. Tada objavljuje i Sahranu Velike Mame. Iste godine dobija u Kolumbiji nacionalnu nagradu za književnost, za roman Sudbonosni čas. Prema njegovoj pripoveci U ovom selu nema lopova snimljen je film, koji je prikazan na festivalu u Lokarnu. Artur Ripštajn režira film Vreme smrti prema Markesovom scenariju.

Roman Sto godina samoće, prema napisima mnogih, veoma strogih književnih kritičara, predstavlja jedan od najboljih proznih tekstova novijeg vremena napisan španskim jezikom. Knjiga je do sada doživela preko dvadeset izdanja širom sveta, a sada se pojavljuje i na našem jeziku, prevedena sa španskog originala.

Jasna Mimica-Popović

Gabrijel Garsija Markes: STO GODINA SAMOĆE, roman.
Džepna knjiga Beogradskog izdavačko-grafičkog zavoda.
Lektor: Zora Maksimović.
Omot i korice: Radomir Reljić.
Tehnički urednik: Pera Stanisavljev-Bura.
Tiraž: 20.000.
Izdanje i štampa: Beogradski izdavačko-grafički zavod, Bulevar vojvode Mišića 17.
Za izdavača: Dušan Popović, generalni direktor.
Beograd, 1976.
Red. br. 109

[1] Tropsko voće. — Prev.

[2] Plave ptice. — Prev.

[3] Potomak stranca rođen u Latinskoj Americi. — Prev.

[4] Vrsta tropskog voća. — Prev.

[5] Vrsta trave. — Prev.

[6] Ukrasna biljka, koja se upotrebljava i u medicini. (Prim. prev.)

[7] Otrovna biljka jedić; upotrebljava se u medicini. — Prev.

[8] Vrsta rakije, koja se pravi od prevrelog soka šećerne trske. — Prev.

[9] Policijski drveni štap, na čijem je jednom kraju pričvršćena drvena kugla. (Prim. prev.)

[10] Aleksander fon Humbolt (1769—1859) — čuveni nemački geograf i prirodnjak. (Prim. prev.)

[11] Enciklika — papska poslanica (Prim. prev.)

[12] Ovo je vrlo prosto — čovek]e pronašao četvrto stanje materije. Prev.

[13] Poričem. Ova činjenica nesumnjivo dokazuje postojanje boga. — Prev.

[14] Tečnost na bazi opijuma. — Prev.

[15] Prema narodnoj legendi, neki ljudi se rađaju sa krstom pod kožom na ruci gde se nalazi puls. Oni su posebno nadareni snagom, naročito erotskom, i na ruci nose narukvicu da bi zaštitili krst. — Prev.

[16] Victor Hugues — istorijska ličnost, komesar francuskog Konventa na ostrvu Gvadelupa, inače junak romana »Vek prosvećenosti« Aleha Karpentijera. (Prim. prir.)

[17] Karnisero na španskom znači mesar. (Prim. prev.)

[18] Parama — pustinjski predeo. (Prim. prev.)

[19] Herineldo — ličnost iz španske narodne romanse, paž koga je poljubila kraljeva kći. (Prim. prir.)

[20] Tropsko voće. — Prev.

[21] Podrugljiv naziv u Americi za Španjolce ili konzervativce. — Prev.

[22] Biljka čija je kora lekovita. — Prev.

[23] Bolest koja izaziva trovanje krvi. (Prim. prev.)

[24] Vrsta povrća. (Prim. prev.)

[25] Vrsta parazita. (Prim. prev.)

[26] Stara španska igra — Prev.

[27] Ona koja doziva duhove umrlih radi vračanja i proricanja. (Prim. prev.)

[28] Baeda the Venerable (673-736) — engl. teolog i istoričar. (Prim. prir.)

[29] Amold de Vilanova (1235 (?) — 1313), poznati katalonski alhemičar, lekar i teolog. (Prim. prev.)

[30] Katalonska psovka. (Prim. prev.)

[31] Ličnost u romanu »Školice« Hulija Kortasara. (Prim. prev.)